

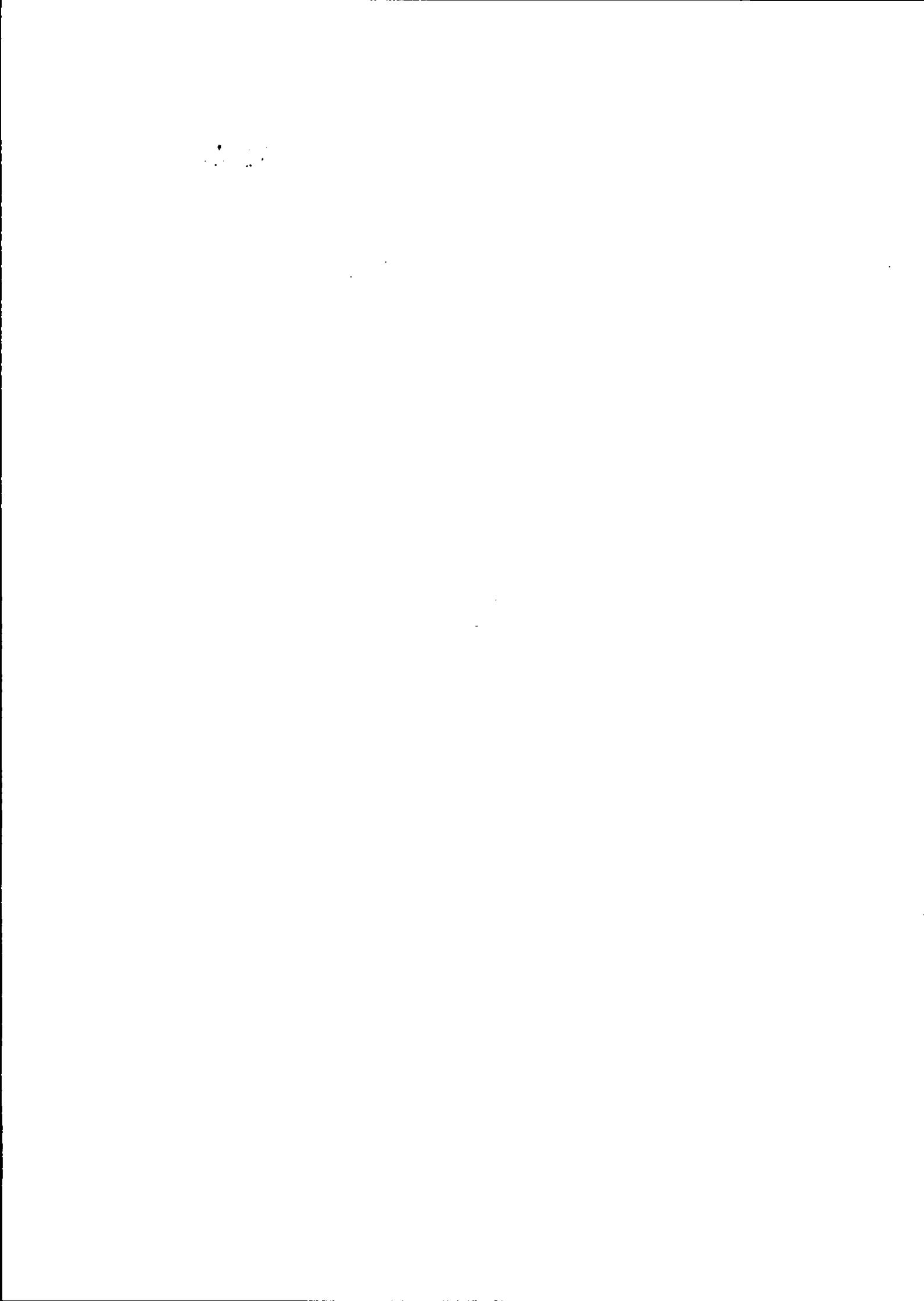
Propri

Espai de diàleg.
Itineraris interiors femenins i masculins.

Anna M. Vidal

Juliol 2002

Espai de diàleg
Itineraris interiors femenins i masculins

Index.....	1
Introducció-----	3
Primeres passes-----	7
Mapes-----	13
Els primers homes-----	41
Los primeros hombres-----	41
Mujeres seguidoras del tao-----	68
Grup d'escolta entre dones-----	76
Tallers de dones a Sabadell-----	98
M. Solerdelcoll i el Grup de dones de Manlleu-----	114
Mujeres en busca de una identidad. M. Collet---	123
Homes per la Igualtat, a Jerez---	126
Mujeres y Salud desde el Sur----	140
Grup de Jerez-----	151
J V Marquès- Ponent---	158
Hombres de Estepa-----	165
Peter Szilz-----	171
Fernando Villadango....	174
Grup de Sevilla...176	
Grup de Pamplona....	179
Asamblea de Mujeres Yerbabuena....	182
Erik Pescador.....	184
María Doña i les dones maltractades....	186

L'Àngels de Pròleg, la llibreria de les dones.....	192
L'Eloisa i els megagrups a Sudamèrica.....	200
Carmen y la Asociación de Autoayuda.....	205
Tres mujeres. C. López, V. Sau, M. Panikker....	208
Susana Volosín. Mujeres y cuerpo....	227
Paule Salomón, filósofa y terapeuta.....	234
Guy Corneau y la red de grupos francófonos.....	244
Los espacios de diálogo....	249

Introducció

Cada matí, quan comença un nou dia, adoptem la posició vertical per encarar els nous reptes i oferiments que la vida ens presenta. A vegades sembla que naveguem per una mar en calma, altres, però, ens sentim naufragar en mig de turments imponents. Sovint topem amb obstacles que semblen encaparrar-se amb fermesa inamovible a fer-se presents en el nostre camí. Ja es diu que els humans tenim un do particular per ensopregar més d'una vegada amb la mateixa pedra.... Avancem per la nostra ruta amb més o menys bon humor, posem en joc els recursos que podem, i caminem en solitari, malgrat que les multituds ens rodegin, pel recorregut tan particular del nostre aprenentatge vital.

De vegades, aquesta soledat primordial ens aclapara, fa que ens desorientem, sembla que caiguem en llacunes de confusió, fins que una nova llum torna a il·luminar un tram més del camí. Aleshores ens sembla que la vida torna a somriure's i a enlluernar-nos amb les seves meravelles. Ens tornem a sentir emparats per l'univers. Si tenim la sort de gaudir de bones amistats, podem compartir de tant en tant els interrogants i dubtes que s'alcen davant les crúilles que ens torben, o les alegries pels nous descobriments. Després, ens tornem a recollir en aquest espai privat que nia al nostre interior amb una sensació d'oxigenació que sembla aclarir la vista. Els contorns es perfilen amb més nitidesa i els colors han guanyat brillantor.

Sovint, però, el ritme de vida en el qual estem immergits no ens brinda masses oportunitats per aquestes trobades. Al contrari, s'encaparra en empentar-nos de manera poc respectuosa a través dels horaris anotats a una agenda farcida d'obligacions i de circuits repetitius. Dediquem també moltes hores a conviure amb un diàleg mental que dona voltes sobre si mateix, acumulant uns nusos dels quals a vegades costa treure'n l'entrellat.

Fa ja més d'un parell d'anys la vida em va llençar una proposta, (que vaig agafar al vol), de la ma d'un grup de dones que havien decidit iniciar unes trobades periòdiques per reflexionar sobre el sentit de ser dona i el de la pròpia vida. Em vaig incorporar a l'aventura, sense saber massa bé què podia donar de sí. Senzillament em venia de gust i la meva intuïció m'hi empentava.

Aviat vaig descobrir que estàvem construint un espai privilegiat que agafava progressivament una gran importància per cada una de nosaltres. Estem totes en una franja d'edats en que ja es compta amb un passat que et porta a plantejar-te interrogants profunds sobre com has viscut, qui ets, què vols, i molt especialment sobre com seguir avançant per la vida. (És una manera elegant de dir que som uns "quarentones"). Amb el pas dels mesos aquest espai s'ha convertit en un punt de referència, des del que compartim experiències, aprenem a escoltar, a no jutjar, a relativitzar i a carregar les bateries. S'ha creat un camp d'energia que respectem i cultivem, i que al mateix temps ens alimenta. Ens ha permès constatar la riquesa de l'energia femenina, la seva saviesa i creativitat així que se li permet un espai i un temps per que es manifesti.

Aquesta experiència es va donar a la meva vida en un moment en el qual travessava un d'aquest temporals que esmentava a les primeres ratlles d'aquest escrit, un d'aquests que et fan anar tant a fons que després tot es veu amb uns ulls nous. El temps de tempesta em va

fer allunyar una bona temporada de la vida pública i professional, i l'espai de dones era un pont privilegiat que m'unia a les realitats d'altres vides que em permetien, entre altres coses, resituïr el meu tràngol en uns paràmetres ni més ni menys importants que qualsevol altra quota de patiment que a tota persona, pel sol fet d'estar viva, un dia o altra se li presenta. I només això, ja resultava molt saludable....

Però l'experiència del grup va fer que anés madurant lentament una sensació que va trigar un temps a agafar forma definida. Sentia que pagava la pena donar a conèixer la nostra iniciativa, pel que té de simple i enriquidora i perquè la veia a l'abast de tothom qui volgués viure'n la seva. Finalment, en tres dies, com si un catalitzador hagués abocat la gota que faltava a la proveta, el projecte "Espai de diàleg, itineraris interiors femenins i masculins" va agafar forma. No sabia com el podria tirar endavant, però hi havia en mi una certesa que estava viu, i que faria camí.

Tot és realment com un joc de camins que dibuixen uns recorreguts. Mentre els fem, pas a pas, no en veiem l'estructura global. Per cert, encara no us he dit que el nostre grup de dones es diu Mapes precisament pel que tenen els mapes d'eina per a orientar-se en un territori desconegut. Només que en aquest cas, el mapa es va dibuixant a còpia que anem vivint i compartint, sense saber quin territori quedarà definit sobre el paper. De moment només constatem que està trenat amb diferents colors, i que el nord està a l'interior de cada una de nosaltres, en connexió amb el cel i la terra.

No vaig haver de caminar gaire amb el projecte sota la ma. Aviat la Fundació Jaume Bofill, després d'una llarga conversa amb Jordi Porta, de la qual en guardo un record molt viu, va assumir permetre la seva arrencada i em va concedir una beca. La vaig interpretar com una resposta de la vida a que anava per bon camí i vaig posar fil a l'agulla.

La idea inicial era recollir les experiències de cada una de les participants a Mapes, més les d'algunes altres dones que estaven vivint grups similars i dels quals mica en mica m'havia assabentat de la seva existència. Volia veure què estava donant de si el diàleg entre dones en aquests moments i permetre que la difusió d'aquestes vivències poguessin servir d'estímul a altres dones per accedir a aquests espais de tanta riquesa. Però era inevitable, va sorgir ràpidament un altre interrogant: i els homes? Què passa amb el diàleg entre homes? Vaig seguir estirant del fil. Hi havia hagut grups d'homes als anys setanta i vuitanta Una vegada més la vida jugava les seves cartes, i amb sincronicitats i confluències, de sobte començava a connectar fàcilment amb homes relacionats amb aquests tipus de vivències. I és clar, què venia a continuació? el següent interrogant: què passa amb el dialeg entre homes i dones? Deixem la pregunta a l'aire, de moment...

Amb l'empenta moral fruit de la concessió de la beca, vaig llençar-me apassionadament a concertar cites. Vaig haver d'anar trobant la mesura, perquè no et pots ficar en masses móns personals a la vegada si no vols que les sensacions es barregin, tot i les notes o les cintes que graves. Entrevistar és una activitat que sempre m'ha agrat. En vaig descobrir el gust i la dimensió al llarg dels meus anys de treball a la televisió. Exercir de periodista permet, de vegades, el privilegi de tenir autorització per picar a moltes portes, preguntar, acostar-te a les vivències d'un munt de persones de les quals no en sabries res si no fos per aquest ofici. La immersió en el tema va ser total, amb una combinació de converses,

lectures i desplaçaments, que s'anaven posant davant meu sense treva i que es conjugaven amb les meves reflexions més personals. Això va durar un temps, fins que vaig sentir que el material agafava vida pròpia i havia de parar un moment, dialogar també amb ell, per acotar i estructurar el que estava recollint.

A tot això, en Jordi Porta s'havia jubilat, i vaig tenir la meva primera entrevista amb la Teresa Climent, persona que la Fundació havia designat per fer un seguiment del meu treball. Aquesta primera trobada va tenir lloc quan jo estava en el moment de veure la immensitat de les possibilitats que el projecte em suggeria. Tot i la clara noció d'haver de definir uns límits, la trobada amb la Teresa encara em va obrir més camins. Alguns suggeriments seus i algun que altre llibre més varen afegir fils interessants a l'entrellat en el qual em movia.

També de mica en mica se m'ha fet clara quina era la manera de presentar el material recollit. Miraré que pogueu compartir l'aventura que està suposant indagar en les itineraris interiors de dones i d'homes, amb respecte i fidelitat al que se m'ha confiat. De totes les confidències recollides se'n desprenen reflexions, interrogants, conclusions, i en tot cas, queda patent la importància vital dels espais de diàleg, tant entre dones com entre homes, davant un món complex i en crisi constant, que ens interpela més enllà del gènere, com a éssers humans..

Si els espais de diàleg es perfilen com una de les eines fonamentals d'una redefinició de la pròpia identitat, semblen també posar uns bases interessants per afavorir la construcció del pont que va d'un a l'altre, per assumir la pròpia identitat des de la qual poder respectar i comprendre la de l'altre, la del que és diferent. Si les dones estan fent un camí cap a la seva eclosió més enllà de submissions o reivindicacions, si els homes veuen trontollar els esquemes sobre els quals es basava la seva masculinitat i es senten desorientats davant les transformacions, no sempre planeres, de les dones, està damunt la taula una necessitat urgent de diàleg entre gèneres.

Reculem una mica. Tornem a la recerca de grups. En un inici pensava connectar tant sols amb grups similars al meu. És a dir, petits grups, nascuts d'iniciatives personals, que decideixen trobar-se amb una certa regularitat. Però aviat vaig adonar-me que hi havia altres maneres de funcionar i que era de calaix que també s'havien de contemplar. A grans trets, hi ha dos territoris: el dels grups naturals –com he sabut que s'anomenen–, que funcionen en un esquema de total horitzontalitat i on els diners no intervenen, i els que proposen directament dur a terme tallers sobre temes acotats, on hi ha una persona que fa de conductora. Aquests deriven de plantejaments més propers al món de les teràpies i acostumen a estar portats per una persona que exerceix de terapeuta. En aquests darrers casos apareix la quota econòmica a pagar per part dels assistents al grup. Encara hi ha alguns grups més específics, de suport en torn a problemàtiques greus com determinades malalties o la violència, altres que es troben per compartir activitats artístiques, altres que han resultat dels moviments socials als barris, de les escoles d'adults... El ventall és ampli i ric. El denominador comú és el reconeixement del valor que té el fet de compartir experiències vitals en grup i de com la collita personal incideix també en la manera d'intervenir a la vida privada i pública.

El fenomen no és nou. Hi ha una línia que uneix els grups actuals amb moments de grans transformacions socials en èpoques anteriors, però si que semblen respondre a un buit creat per la progressiva individualització de la societat contemporània, especialment la occidentalitzada, i per tant a una pèrdua del sentiment tribal, de grup, que permetia una immersió en el fet comunitari que a hores d'ara és ben diferent.

A més, les dones, pel fet d'haver avançat posicions al món exterior, al món professional i laboral, sovint han posat en marxa mecanismes propers a estructures masculines, de manera que es desdibuixava la pròpia identitat. Tampoc s'ha d'oblidar que la transformació de les cèl·lules familiars en un procés d'empetitiment, que redueix la convivència a pares i fills en el millor dels casos, per no parlar de la progressió de les famílies monoparentals, deixen enrera la convivència més tribal on les diferents generacions convivien i on es transmetien gairebé per osmosi tradicions i hàbits de generació en generació, que identificaven els gèneres de forma dita natural. És cert però que també es traspassaven distorsions i carcasses socials. Això, adobat amb el poc temps reservat al cultiu personal, donada la preponderància del temps emprat a guanyar-se la vida, deixa a les dones en uns espais que tenen molt d'aïllament íntim.

El fet és que cada vegada són més les veus que prenen la iniciativa de respondre als nous interrogants que sorgeixen entre els homes i les dones. Sembla que parlar de gènere està de moda. Sembla que el gènere te molt a fer per aclarir-se a l'inici del nou mileni.

Trobareu a les planes següents el fruit del meu recorregut. No ha estat plantejat des del rigor acadèmic si no que respon a un diàleg amb la vida, on ella ha anat jugant les seves cartes: a cada pas que jo feia, amb una brújula intuïtiva com a únic punt de referència, ella hi deia la seva i m'obria noves portes. He mirat de ser el més fidel possible a l'hora de passar a paper la collita d'aquesta aventura, que a hores d'ara no sento que estigui acabada. Al contrari, mostra uns horitzons amplis davant la necessitat personal i social d'assolir una més gran comprensió de qui som, de com ens construïm com a persones, i quin món estem fent possible a partir d'aquestes preses de consciència.

En tot cas, desitjo de tot cor que cada vegada siguin més les persones que puguin tastar la potència que es desprèn del fet de compartir amb sinceritat, escoltar des del cor sense jutjar i reflexionar en grup sobre els itineraris personals que s'orienten cap a una evolució de la consciència i una harmonització amb els aspectes més essencials del viure.

Primeres passes

Sense gairebé ni adonar-me'n, a la meva agenda s'ha anat configurant una llista de dones per entrevistar que sembla tenir vida pròpia. Algunes cites ja estan confirmades, altres no encara. Però entre mig he de fer una escapada a Madrid. Creia que suposaria un petit parèntesis en la tasca dels itineraris interiors. No va pas ser així. En el marc del Congrés per la Pau que havia organitzat la Fundació de Lama Gangchen, vaig escoltar, entre altres, una ponència que va resonar amb força amb el meu projecte. Es tractava de la intervenció de Maria López, que sota el títol: Una educació per la pau, proposta per la prevenció de la violència contra les dones, parlava d'un recorregut marcat pel reconeixement del valor de les trobades entre dones. Vaig prendre apunts de la ponència, mirava que no se'm perdés res del que em semblava essencial, i vibrava amb les notes d'una sintonia que reconeixia molt propera a la meva. Així que es va finalitzar la sessió, em vaig adreçar a ella i vaig establir un primer contacte. Varem bescanviar unes paraules apressades, en un racó de la sala, com si volguéssim que hi cabessin totes en un breu espai de temps. Es va crear aquesta complicitat que sorgeix sovint entre dones quan descobreixen que parlen un llenguatge similar des del qual es pot compartir i comprendre. Ens varem acomiadjar amb un intercanvi de números de telèfon i d'adreses de correu electrònic, per poder seguir mantenint el fil a partir d'aquella primera puntada enfilada a l'atzar. Em va confessar que mentre preparava la ponència desitjava que algú recollís el seu missatge...

La Maria López va començar per valorar la influència que per ella havia suposat connectar amb el budisme i amb les ensenyances de Lama Gangchen, nou anys enrera, especialment pel fet que oferien solucions als problemes que ens planteja la vida quotidiana. Ens va parlar d'un petit grup, compost per quatre noies i quatre nois, que de manera espontània varen decidir compartir un espai de meditació. Però aviat varen aparèixer diferents maneres d'enfocar la pràctica. L'any 92 va ser l'any de la trobada amb el Lama. La Maria en parla amb emoció i respecte. Avui pot valorar que aquella trobada va ser molt especial per ella en un pla interior, tot i que ha trigat anys en comprendre el procés que es va desencadenar a partir d'aquell punt.

Aquest punt d'entrada ja em va cridar l'atenció. Per a mi també hi havia hagut una trobada feia nou anys amb aquest Lama i la seva tasca, i també m'ha calgut el pas del temps per veure com aquell moment marcava un punt d'inflexió en el meu camí del qual he anat prenent consciència progressivament.

Els treballs amb Lama Gangchen varen suposar per la Maria una ajuda important per acceptar-se com a dona. Recorda que en aquell contacte alguna cosa es va destapar i va brollar un plor poderós. Feia anys que no ho feia, i poder plorar va ser un primer pas cap a alliberar una part de la seva energia femenina que no es manifestava. Ara comparteix amb el públic el fet que ha après a contemplar-se amb més capacitat d'acceptació, més afecte i menys arrogància. Hi ha una llum que es manté viva des d'aquell moment, en paral·lel als vaivens del pas de la vida. S'adona que accepta més a les dones i als homes amb les seves respectives energies, hi ha més pau interior i viu una relació més pacífica entre el masculí i el femení.

Des de la seva adolescència sentia preocupació per la situació de les dones. A dintre seu albergava un esperit de lluita i rebel·lió. Tot i així, no participava en els moviments

feministes que culpaven amb ferocitat als homes, però no escapava de la seva lluita interna individual i si que sentia intolerància cap a les actituds masclistes que discriminaven la dona.

La Maria reconeix que ha tingut una vida més aviat fàcil, sense excessius problemes. No ha patit grans discriminacions. Ens parla d'una vida que respondria al concepte "progre" que ens situa en un registre cultural ben definit. Des d'aquest context fa esment dels seus problemes per manegar els seves emocions. Li va costar adonar-se malgrat que les seves idees eren progressistes, les seves emocions eren ancestrals.

Creu que aquest conflicte és compartit per moltes de les dones que es sentíem "progres" els anys setanta i vuitanta. Són moltes les que han hagut d'endinsar-se en elles mateixes a la recerca de la resolució de conflictes que tenallaven la vida interior... i exterior. Quan les emocions no s'han treballat romanen es estat primitiu. La Maria va prendre consciència de com el seu cap i el seu cor caminaven cadascú pel seu cantó, i generaven lluita i dolor. Des d'aquí culpava els homes d'insensibilitat.

És advocada de professió. Degut a la seva feina, aviat va connectar amb els col·lectius que defensen els drets de les dones i des del dret de les dones no va trigar a arribar a la problemàtica dels abusos i els mals tractaments. Va conèixer amb més duresa del que havia pogut conèixer anteriorment la situació de la dona. Va constatar que, de fet, on més discriminades estaven les dones era a la seva pròpia casa. Va decidir participar a una associació de dones juristes per ajudar a les dones que sol·liciten ajuda legal. Ben aviat però va constatar que les campanyes de difusió per defensar els drets de les dones no funcionaven. És més, s'atreveix a aventurar que en alguns casos fins i tot arriben a ser contraproduents.

Per altra banda se li plantejava un fort interrogant quan veia que les dones que havien demanat ajut es feien enrera i tornaven al costat dels seus maltractadors. Què està passant? Perquè els homes maltracten físicament i psicològicament les dones? Perquè les dones ho accepten? En aquest context entra en contacte amb el budisme i comença a treballar amb les seves emocions. Quan va prendre consciència que sense treballar amb les emocions no es podia modificar res, va voler transmetre aquesta òptica a les dones juristes amb les que col·laborava. Però aquest plantejament no va passar la barrera, no va ser acollit com ella esperava.

En aquest punt sent que podia ser útil crear grups d'autoajuda amb aquest enfocament. Es forma un grup. Tot i que ella considera que no el necessita, s'hi apunta, amb la idea de donar un cop de mà. No triga gaire a descobrir que obtenia un gran benefici d'escoltar com les demés dones expressaven les seves emocions.

Al si del grup, al començament va aparèixer molt odi i ressentiment. El més immediat era tirar les culpes damunt el company. Es feia difícil educar en l'orientació cap al diàleg. Però de mica en mica varen anar aprenent a escoltar-se, cosa no tan senzilla com es podria pensar d'entrada. Per regla general ens importa més el que nosaltres volem dir, i per altra banda no resulta fàcil parlar d'una mateixa. També acostumem a jutjar tot el que ens rodeja. A còpia que avançaven anaven configurant un manual d'instruccions a tenir en compte en

el desenvolupament del treball en grup. En aquest punt del camí algunes dones no varen voler fer un pas més i varen abandonar el grup. Però les que varen continuar ho feien no tant per assolir un benestar si no perquè eren conscients de la importància que tenia el desenvolupament personal tant en benefici propi com en el del seu entorn. Aquí, la divisió entre homes i dones es desfeia.

El grup va perseverar al llarg de quatre anys, amb una evolució molt positiva. Les dones varen començar a sentir afecte per elles mateixes. La Maria està convençuda que aquesta és la millor protecció i defensa contra el maltractament, ja que fa que s'allunyin de les situacions de perill així que s'insinuen. Però com que tot és impermanent, el grup també va arribar a la seva fi. Es varen acomiadjar amb llàgrimes. Aquesta vegada, però, eren llàgrimes d'agraïment pel benefici mutu que s'havien aportat.

Després d'aquesta etapa ha participat a diferents tallers que treballen el cos i la ment. Considera important fer brollar l'energia femenina, crear situacions relaxades perquè aquesta energia pugui aparèixer. La dona moderna està perdent aquesta energia, i sense aquesta energia està indefenses. Manté que els tallers donen uns resultats increïbles i que les dones plegades poden crear alguna cosa positiva en benefici de tots, sense excloure a l'home.

A partir d'aquí la Maria es va centrar més en l'aspecte de l'educació per la pau com una de les més grans prevencions davant la violència domèstica. Va recalcar que aquest tema afecta a moltes dones. No és un tema minoritari sinó que té un abast molt més ampli del que podríem creure. Així mateix, afecta en gran mesura als nens que la viuen a casa. Creixen amb aquesta informació tot creant unes bases que obren la porta a grans quotes d'agressivitat, de fracàs escolar i de tants altres problemes que lamentablement proliferen. Per ella, aquesta educació no es circumscriu tant sols a l'àmbit budista, si no que tots tenim molt a aportar al nostre entorn, i les dones podem fer molt en aquest sentit.

Fa un temps, en el marc d'un congrés de dones, va presentar el projecte d'educació per la pau. Va ser àmpliament acceptat, però avança poc a poc. Demana temps i perseverança.

Si l'educació és fonamental a tots els àmbits, la Maria considera que per a les dones es tracta d'una tasca sagrada. Parla de la gran responsabilitat que suposa la maternitat. Les dones estan obligades a endinsar-se a la pròpia educació per poder educar els seus fills. Aquesta educació revertix a la vida social.

Segons ella, és important que les institucions oficials comprenguin que no només s'han de dedicar a perseguir opressors si no que fonamentalment cal educar. Una manera de començar és a través del treball emocional amb les dones. Davant el clar augment de la violència, malgrat les campanyes oficials, queda clar que el que es fa no és suficient.

Així doncs, la Maria apostà per educar a les dones en la pau, i al mateix temps aclareix que es tracta d'una necessitat tant pels homes com per les dones. "Hem d'introduir la nostra pròpia manera de fer les coses, des de l'energia femenina, no a partir d'adoptar la manera de fer dels homes". Per ella, l'aportació de les dones a aquest mileni ha de ser la de construir la pau.

Tots coneixem la situació actual del món: zones sense diners, atur, violència, etc... Si no creem les causes per la pau, la violència seguirà en augment. És una de les coses que ha après del budisme. La nostra societat no és una cosa externa a nosaltres. Per que canviï cal crear altres causes diferents a les que hem creat fins ara. Ens hem d'adonar de la quantitat de maltractament i violència que hi ha en nosaltres mateixos, físic i emocional. Tota acció que fa mal, espanta o destrueix confiança. Hi ha un nivell de maltractament molt ampli a la nostra societat.

Ja durant el període de l'embaràs es reben energies que malmenen a l'ésser futur. La seva psicologia es veu influenciada pel maltractament, per l'agressió, la por, el bloqueig. Aquesta etapa marca amb profunditat la por que tindrem al llarg de la nostra vida, por que ja prové doncs d'abans de néixer. Si això hi afegim que quan naixem solem viure rodejats de desacords, d'insults, d'agressions, fets que, insisteix una vegada més la Maria, es donen molt més del que es pensa, ja en veiem el resultat: el món que tenim.

Afegeix que la dona necessita recolzament emocional. Avui dia es sent molt pressionada pel món modern. Ha de ser bona en tot. Es torna molt susceptible a les crítiques. Els homes no s'adonen fins a quin punt els seus comentaris bloquegen i fereixen la dona. L'home ha de reflexionar sobre la sensibilitat de la dona, i deixar d'equiparar sensibilitat amb histèria. Les dones no són unes histèriques, però necessiten recolzament. Un recolzament que l'home els pot donar.

A casa és on més es produeix la submissió de la dona. Abans la dona tenia molt poc a fer fora de la llar. Ara ha guanyat terreny en aquests sentit, pot fer un munt de coses, però al mateix temps això l'ha aillada. No es desenvolupa el concepte de gènere ni la pràctica de compartir amb altres dones. Toca tirar endavant soles.

Abans les dones es reunien més, tenien el seu propi món de dones. Tot funcionava de manera diferent. Ara, en canvi, els gèneres es mesuren entre ells i això genera inseguretat per ambdues parts.

Per la Maria, les dones ens hem de relacionar més entre nosaltres. S'acostuma a dir que es generen gelosies molt fàcilment entre elles, però el que no es diu és que també poden ser molt solidàries. Han de desenvolupar la comprensió, la capacitat de compartir, de gaudir plegades sense les interferències de l'altre sexe. És important que tractin d'estar més junes, d'això en neix una energia molt especial. Les dones ja han demostrat el que són capaces de fer, ja han demostrar que ho poden fer tot, però ara toca que s'ho creguin.

La dona moderna està molt avançada en molts aspectes, però a escala emocional arrossega moltes mancances i se sent inferior. Participa d'un llinatge que ha estat transmès per les seves mares i les mares de les mares, de manera que totes les dones també transmeten aquesta informació. Toca aprendre a fer funcionar de manera diferent el seu ordinador personal les dades que hi ha emmagatzemades. Toca aprendre a deixar de funcionar amb el cap per una banda i les emocions per una altra. En la mesura que acumulem brossa disminueix el nostre poder, el poder de l'energia femenina, i deixem d'estar protegides per la nostra pròpia energia, diu textualment la Maria. I això resulta molt dolorós.

A l'actualitat la Maria treballa a un centre d'acollida de dones maltractades. Això li ha

permès connectar amb un món molt marginal, amb situacions molt dures. La majoria de les dones que hi acudeixen, tenen una educació mínima, són incapaces de discernir com conduir la seva vida i encara menys les seves emocions. Els resultats de la tasca que hi du a terme són molt variats. En alguns casos, les dones tornen de manera repetida al centre , amb els seus fills. N'hi ha que recomencen la seva vida tot partint de zero, sense cap qualificació i amb escassa confiança, cosa que els fa el camí molt dur. Mols poques són les que tiren endavant, però tot i així hi ha esperança.

La Maria sent que la seva vida ara és útil, veu que les idees que ha exposat funcionen, que les dones estan receptives, i que l'educació per la pau funciona.

Després de recollir el material sobre la seva intervenció al congrés, la Maria va tenir l'amabilitat d'enviar-me per mail el text íntegre de la seva conferència. Vaig constatar que no se m'havia escapat res d'allò que constituïa la part fonamental del seu discurs. Però donat el poc temps que havíem tingut per parlar, em venien interrogants, que li vaig adreçar per la mateixa via. En transcriu les respostes.

1. Sobre la divisió entre homes i dones. Em referia que a hores d'ara tan homes com dones hem perdut la consciència de gènere. Donat que la dona i l'home ara s'estan relacionant constantment, a casa i al carrer, s'han establert uns punts de referència de l'un amb l'altra. La dona ja no es mesura respecte a les demés dones, si no amb l'home que te al costat, i viceversa.. D'aquesta manera es creen relacions molt intricades a nivell emocional, i cadascú es qüestiona la seva pròpia forma de ser i de sentir el món. Les dones han de relacionar-se més amb les dones, i els homes amb els homes, a part de les relacions amb l'altre sexe, per què l'intercanvi entre ambdós sexes sigui més productiu i creatiu.

2. El grup de dones. Varem començar el grup cinc dones. Però alguna va marxar i d'altres noves varen venir. Varem arribar a ser vuit, i deu en algun moment, tot i que el més habitual era que fossim unes cinc. Del grup inicial dues varem arribar fins el final, al cap de cinc anys. La tercera es va incorporar el segon any, la quarta i la cinquena el tercer i el quart any. Al llarg d'aquests anys va entrar i sortir gent. Algunes duraven una sola sessió, principalment per què no s'admetia el victimisme, i veien que no encaixaven en el plantejament. D'altres s'hi varen estar un temps, en varen treure profit, però es cansaven i s'estimaven més deixar-ho córrer. Unes s'acomiadaven tot dient que ja no ho necessitaven, altres que no tenien temps per seguir, altres, senzillament, deixaven de venir.

3. Les cinc dones del grup. Les que varem arribar fins el final teníem un interès diferent i les nostres reunions varen evolucionar molt, tant que es va arribar a un punt en el qual calia implicar-se profundament en el treball de conèixer-se. Resultava difícil, perquè no podem confrontar així com així les nostres ombres . Cou massa reconèixer el que som, i encara més davant altres dones. Cap al final varem veure que no avançàvem i que l'interès per les reunions s'anava esvaint. Varem tractar d'investigar-ne el perquè, es varen fer propostes per tirar endavant, però la màgia, l'energia, havia marxat i totes ens varem adonar que havíem arribat al final d'aquell viatge cap a una mateixa. Es varem donar un període de reflexió. Després ens varem reunir per posar en comú les nostres decisions, i la conclusió va ser tancar l'experiència. Ens va costar una mica, perquè havíem generat una certa

afecció al grup. El dia de la dissolució, la màgia va tornar a estar present i els “speechs” de cada una varen ser preciosos i emotius. Per a mi va ser reconfortant veure fins a quin punt totes ens havíem beneficiat d'aquesta experiència.

4. Un manual. Mai va existir com una cosa física a la qual poder accedir. Però en un full de paper hi vaig redactar uns quants punts, escrits a mà, a partir dels quals vàrem funcionar. Si no recordo malament eren:

Normes de funcionament:

Moderació de les reunions i plantejament del tema del dia per torn rotatori

Intervencions de no més de deu minuts per persona.

Respectar rigorosament la paraula de qui la tingui i els seus silencis.

No opinar sobre el que s'ha dit, si no parlar a partir de la pròpia experiència.

No parlar d'altres persones, d'allò que els pugui passar o sentir, si no tant sols d'una mateixa en relació amb els altres.

No criticar a ningú.

No parlar de temes d'actualitat ni generalitzar: “les dones tal i qual..., els homes tal i qual...”

I la més important : (respecte les majúscules de la Maria) NO PARLAR FORA DE LES REUNIONS D'ALLÒ QUE S'HI DIU PER LES DONES A TERCERS, NI TAMPOC ENTRE LES PARTICIPANTS. L'èxit depèn justament d'aquest punt.

Crec que molts dels fracassos o desercions varen ser deguts al fet que entre algunes es varen crear unes relacions paral·leles al grup, sortien juntes, i això portava problemes dintre del grup. És millor que el grup es mantingui a nivell de treball, i que l'amistat i les relacions més socials no s'hi barregin.

Mapes, el meu grup de dones

Aquests Mapes vius, que es dibuixen progressivament, que no tenen un destí inamovible si no que ens permeten orientar-nos i recuperar la vertical que uneix el cel i la terra conjugats en present, són l'inici de l'aventura. Quan en ple desembre del 99 em va telefonar una amiga per preguntar-me si m'interessava participar en unes trobades amb dones no tenia ni idea de la porta que obria amb el meu sí. Intuïa que podia resultar interessant, i en el meu cas, a més, em permetia sortir d'un circuit tancat al voltant d'una malaltia greu a la qual estava fent front. Entrar en contacte amb altres lluites personals, amb altres móns, amb altres experiències i altres horitzons em venia de gust. Però aviat vaig sentir que el que creàvem en aquelles reunions tenia molta força, destapava recursos, generava una força que era marcadament femenina i nodridora. He recollit el testimoni de les sis components de Mapes. La setena, que sóc, jo, ha estat entrevistada de manera col·lectiva per les altres companyes.

Vaig obrir aquest cicle d'entrevistes a les meves companyes en ple estiu, i no s'ha trencat fins a la tardor. Cal compaginar agendes, trobar espais sense presses, i això es va anar teixint amb les obligacions de cada una, amb el final del període de vacances i l'arrencada de la nova temporada.

No les vaig fer totes seguides. Amb cada una es va tractar de trobar un temps i un espai propis, i entre mig hi va haver entrevistes a altres persones. Però aquí les transcriuré una darrera l'altra, perquè parlen d'un perfil que dibuixem totes plegades. La única cosa que els havia demanat és que no parlessin entre elles del qüestionari, per tal de que les respostes reflectissin cada collita personal, sense interferències ni afegits. Si més no, fins que hagués acabat el meu recorregut que em duia de l'una a l'altra.

Aquest itinerari em va fer recordar el plaer que sentia de petita quan queia a les meves mans un full d'entreteniments en el qual hi havia uns puntets numerats. Calia resseguir-los per ordre, amb el llapis. A còpia que s'anava dibuixant la línia que unia els punts anava descobrint amb fascinació la figura que s'amagava davant aquells signes. En aquest cas, no sabria descriure quina és la figura que dibuixem totes plegades, però sé que existeix més enllà del que és visible. Potser encara no te tota la superficie il·lustrada, però parla d'una autèntica geografia interior que ens resulta essencial d'anar desxifrant. Les eines de navegació: escoltar sense jutjar, compartir des de la pròpia experiència, intercanviar des de l'autenticitat, gaudir de la presa de consciència del viure i experimentar i endinsar-nos en nous territoris, creatius i solidaris, marcadament femenins.

Al davant de l'ordinador, malgrat tenir les cortines corregudes per tal d'evitar l'escalfor de la llum del sol, sento la suor que rellisca mandrosament pel damunt la pell. Entre les meves cames el gat, immòbil, aplica la llei del mínim esforç i tracta d'aprofitar la fresqueta de les rajoles del terra.

Maria Murillo
43 anys

Ha estat la primera a ser entrevistada. Ens instal·lem al voltant de la taula rodona que presideix l'espai de la seva cuina-menjador. Els mobles de fusta càlida i una decoració mimada la fan especialment acollidora. L'acomodació inicial demana un cert temps d'ajust. Alguns sorolls propis de la vida familiar que ens rodeja, algunes interrupcions del seu fill petit que té preguntes urgents a fer, i a poc a poc l'engranatge es posa en marxa i sentim que es crea l'atmosfera adient per començar la nostra conversa.

La primera cosa que li demano és que es presenti. La pròpia manera de definir-se és interessant com a marc de referència des del qual ens parlarà després de la seva experiència en el grup de dones. D'entrada ho troba difícil però aviat comença a descriure's com a dona amb família, marit i dos fills, ara en ple període de formació. Estudia antropologia a la universitat i fa la formació d'una tècnica corporal que s'anomena Centres d'Energia.

AM- És la teva primera experiència a un grup de dones?

M- No, però cal matisar. Em vénen a la memòria ràfegues d'experiències passades. Per exemple, recordo una època en la qual em reunia periòdicament amb dues amigues. Venia a ser un petit grup de dones i va durar vora un any. Després ho varem anar deixant. Però curiosament en el moment de tancar aquella etapa totes tres varem iniciar activitats diferents, va haver-hi canvis significatius a les nostres vides. El temps de les nostres trobades donava fruits.

AM- Amb quina freqüència us reunieu?

M- Cada dos mesos aproximadament. Eren trobades una mica esporàdiques, però ens teníem molt presents.

Mentre em parlava d'aquesta primera experiència de grup de dones, la Maria ha sentit aparèixer una veueta que diu: però si tota la vida he estat envoltada de dones! Recorda les seves companyes d'escola, quan tenien quinze anys. Eren unes setze noies a la classe, i de sobte s'adona que això pot ser considerat com la seva primera experiència dins un grup de dones. Passaven moltes hores plegades, organitzaven activitats conjuntes. Això passava a una escola de monges, només de noies, a l'Hospitalet. La Maria havia vingut a Catalunya des d'Andalusia als tres anys.

M- Més tard ve la meva estada al Mas Blanc. Tot i que la comunitat era mixta, entre les dones hi havia una relació especial. No puc dir que ens reuníssim de manera estructurada, concreta, però si que compartíem moltes coses.

AM- Què t'han aportat aquestes experiències que has recordat?

M- Les companyes d'escola per a mi eren alguna cosa més que això, perquè amb el pas del temps ens coneixíem molt i teníem una relació profunda. Podia treure la meva espontaneïtat, que en altres contextos no sortia. Vivíem situacions similars. Amb elles compartia coses que amb els pares o altra gent gran no podia.

Tot i així, la Maria reconeix que després de l'escola no ha mantingut el contacte amb elles. M'interesso per com va sorgir la proposta de trobades entre les tres dones que ha esmentat,

però gairebé no ho recorda. Una d'elles feia poc que havia marxat a viure a un altre poble, i encara no hi coneixia gaire gent. L'altra coincidia amb la Maria a unes classes de consciència corporal.. Era una dona més gran que ella, que sentia una mica com una germana gran. Però per a totes tres eren temps de canvis, i necessitaven compartir les seves vivències.

AM- Has relacionat el final de les vostres trobades amb el fet d' engegar activitats noves. Perquè?

M- Les trobades em permetien situar-me, compartir les meves vivències amb altres dones. En aquella època jo encara estava molt polaritzada cap els meus fills, que eren petits, i cap a la parella. Aquell espai em permetia agafar una mica de distància. Sentir que tenia un espai propi se'm va posar molt bé. Ara visc un moment molt diferent. En aquell temps estava molt atrapada pel dia a dia, i tenir una vàlvula d'escapada em permetia sentir que era alguna cosa més que la sola faceta de mare.

AM- Anem a l'inici de Mapes.

M- Va sorgir sense haver-ho programat, a rel de desenvolupar un projecte d'escola de pares, pel qual ens vàrem reunir unes quantes vegades la Judit, la Laia, la Montse i jo. La Rosa també va participar puntualment en alguna sessió, però menys vegades que la resta, perquè venia de fora. Durant uns mesos ens vàrem reunir força vegades. Parlàvem, redactàvem, canviàvem impressions, i la veritat és que només això ja em va agradar molt. Feia molt poc que havia deixat la feina. M'estava plantejant cap a on orientar-me. Fins i tot havia fet alguna sessió d'orientació professional amb la Judit, donat que ella té formació en aquesta línia.

El projecte que varen dissenyar, tot i tenir el reconeixement que estava molt bé, finalment no va ser acceptat per l'ajuntament del poble. Varen seguir més converses, en les quals la Laia expressava el fet de tenir moltes coses a la ment per fer, i el desig de sentir-se recolzada per tirar-les endavant, si més no per poder compartir les reflexions. La Maria es va identificar amb aquesta exposició, se sentia en una etapa on havia de redefinir què fer. I gairebé sense ni adonar-se'n, va néixer Mapes. Primer havia significat mares i pares, però es transformava en plàtol a dibuixar entre totes per comprendre o situar-nos en el recorregut per la nostra geografia interior.

La Maria creu que ens hem trobat un grup de dones que tenim aproximadament la mateixa edat, la qual cosa té els seus avantatges i els seus inconvenients. Com a avantatges destaca que podem compartir moments similars de maduració personal, tot i que algunes tinguin fills i altres no. Estem al voltant dels quaranta, o avançant cap als cinquanta. Hem viscut fets que ens han marcat, ja hem passat la primera joventut, en tot cas estem a la segona joventut. (Ho diu tot rient amb ganes)

M- Crec que totes tenim ganes de tirar endavant el nostre projecte personal. Per altra banda també veiem que cada cop tenim menys temps per realitzar-lo. Constatem que hem donat moltes voltes i que probablement encara en donarem moltes més. Si ho fem és per que no sabem funcionar d'una altra manera. Però hi ha la veueta interior que et diu: ei, que ja no

estàs a l'inici del camí, si no a la meitat. Si has de fer alguna cosa, alguna modificació, no t'entretinguis gaire, no et despistis. Em sembla que totes estem en aquesta situació. Un aspecte que valoro molt del nostre grup és el fet que hi ha una experiència de vida, una experiència de horror vacui, i això, encara que segueixis donant-hi voltes, et situa en una perspectiva diferent, que abans no tenies. Crec que això constitueix un element molt valuós.

AM- Després d'aquest temps, el grup ha cobert les teves expectatives? Has descobert coses?

M- En part sabia el que volia i en part no. Suposo que inconscientment hi ha el desig que el grup et serveixi de guia en el camí, tot i saber que això no és possible. Saps que has de decidir tu, però de vegades, com també passa a nivell de la parella, poder-te explicar es posa bé. Parlar de per on estàs passant ajuda a situar el que vius. Els comentaris dels demés també permeten resituïr-te i a plantejar-te aspectes que potser no havies tingut en compte. Ho veig com una dinàmica molt vàlida.

Quan ens reunim, no sé si per l'espai que deixem entre trobada i trobada, sento que ens falta temps. Totes arribem amb una bossa molt plena, amb ganys de buidar-la, i de vegades no trobem la manera de fer-ho. Al menys així em sento jo a vegades. Em topo amb el fet de saber que tinc coses per expressar i la sensació que no sempre trobo la manera de fer-ho. Que no hi hagi prou temps és un inconvenient. També recordo el que parlàvem fa uns dies, en referència la llenguatge: allò que per a un té molta importància per a un altre pot ser que no en tingui, que no signifiqui el mateix. Posar-se d'acord en un llenguatge comú també porta temps. Encara que tinguem una part d'història comuna, també necessitem temps en aquest sentit.

AM- Creus que ens hauríem de reunir més sovint?

M- M'agradaria que ens reuníssim més sovint. Però també et parlo d'un problema que és molt personal, el fet de no poder trobar de vegades el canal per expressar coses meves.

AM- Perquè es tracta de parlar davant el grup o perquè és un mecanisme teu, que apareix també en altres contextos?

M- M'acostuma a passar.

AM- I com vius el fet de no haver pogut expressar el que volies?

M- De vegades em dic que potser no tenia tantes coses a dir....
(Es queda amb una expressió molt dubitativa.)

AM- Ho minimitzes?

M- Si...o bé tracto de treure el tema amb la meva parella, o en un tu a tu amb algú, encara que sigui fora del context del grup. Ara, però, se m'acudeixen més coses que al començament. També de vegades he sentit que la conversa agafava uns camins en els quals jo no sabia intervenir, tot i trobar interessant el que es parlava. Toquem un altre aspecte que no sé massa com abordar. Tinc la sensació que hi ha una part de mi que té dificultats per

expressar-se en el grup, com si em costés trobar la meva veu perquè a la meva història hi ha coses molt diferents de les altres dones del grup. Vinc d'una família andalusa, amb uns pares que gairebé no saben ni llegir ni escriure. Tota la meva infantesa ha estat marcada per aquesta cultura andalusa. No et podria dir exactament quan ni com, però aquesta diferència se'm fa present.

AM- Ho vius malament?

M-mmmmm....

Mentre la Maria es queda buscant les seves paraules, no puc evitar sortir del meu rol de fer preguntes. Sento necessitat de compartir amb ella les sensacions que em desperta el que em diu. Em resulta curiós. El que la Maria viu com un problema, aquesta dificultat que li desperta connectar amb determinats registres culturals, jo en canvi de vegades ho he sentit com si en alguns aspectes ens dugués avantatge a les que justament duem la nostra càrrega familiar marcada per les arrels d'entorns intel·lectuals. De nou, una constatació: com la subjectivitat dona maneres de viure ben diferents una determinada coordenada. El quid de la qüestió deu ser, una vegada més, que siguem capaços de reconciliar-nos amb el que cada un és. Tot plegat és un joc de sensacions, però de vegades la Maria té un accés tan directe, tan de cor, a les vivències, que desmunta el castell de cartes creat per l'intel·lecte massa elaborat.

Per altra banda, al grup ningú no està obligat a intervenir en tot moment, en referència a totes les qüestions que s'aborden. Podem escoltar determinades vivències que agafen un rumb sobre el qual no tenim res a dir, malgrat que pugui ser interessant escoltar, estar present., i fins i tot plantegi reflexions posteriors, en privat. Intento tibar del fil.

AM- És un problema, per a tu? Et fa sentir malament? T'agradaria que fos diferent?

M- Topo amb la sensació que en mi hi ha un desnivell cultural, i que d'alguna manera he de fer un esforç per posar-me a l'alçada dels demés. També hi ha la curiositat, el desig de voler aprendre, de conèixer més coses. Ara, per exemple, el fet d'estudiar respon a aquest sentiment de que necessito preparar-me més. De vegades, dins el grup, especialment quan surten històries relacionades amb les famílies, sorgeix aquesta sensació. Em sembla interessant que apareguin aquests temes, però a la vegada no sé massa bé on situar-me.

Em fa pensar que tots tenim feina a fer les paus amb les pròpies arrels ¿no? També li comento a la Maria que una de les coses que m'agraden del nostre grup és que no es constreny a un context intel·lectual, si no que es basa en l'aprenentatge de la experiència de vida. Res a veure. De fet parlem d'allò que quan et fa mal el fetge, primer et fa mal a tu, segon, poc importa si has estudiat tres carteres o cap. Toquem l'essència, allò que ens resulta vital. L'aposta és compartir i comunicar allò que vivim. La Maria hi està d'acord. De sobte, no sap massa què li ha agafat, Segurament el que passa és que el grup ens posa de cara a aspectes propis, ens fa revisar franges personals. És una mena d'espai privilegiat en el qual a més de compartir trobem material per a la reflexió personal. Permet col·locar-se amb nous ulls davant una mateixa, agafar distància, relativitzar, gaudir d'altres punts d'observació. La diversitat del grup ajuda a trobar nous angles de visió davant les pròpies

vivències.

AM- Què esperes del grup, en el futur?

M- Hi ha una cosa que sembla que en un moment o altra a totes ens ha passat pel cap, i és el fet que la nostra experiència en algun moment lligui amb alguna proposta de treball. M'agradaria que en sortís alguna cosa, tot i que encara no sé dir ben bé el què. No sé si serà només una cosa molt bàsica, com el que plantejava la Laia a l'inici: poder compartir amb el grup les pròpies reflexions per poder acabar de definir què és el que vull tirar endavant, o bé si es concretarà de manera més definida en col·laboracions concretes. Veig que totes hem treballat temes molt interessants, algunes facetes dels quals desconeixem. Potser per desenvolupar un projecte comú ens hauríem de conèixer també més en aquest sentit. En el meu cas, com que estic en fase de formació, necessito més temps. Estic en una etapa de rebre, prèvia a poder elaborar què ofereixo. Tampoc sé fins a quin punt aquesta elaboració la puc fer de manera conjunta amb altres persones. Sento que toquem alguna cosa potencialment revolucionària, perquè imagino que si féssim alguna cosa en l'àmbit professional també seguiríem tenint en compte els aspectes nostres que ja estem treballant en el grup, aspectes vivencials, molt gratuïts, que no tenen massa a veure amb el món establert. És pensar en l'aspecte professional però comptant amb aquesta part íntima que sembla que no acostuma a ser tinguda en compte. Intueixo que existeix la possibilitat d'investigar noves formes de crear plataformes de treball.

La Maria pensa que Mapes és un terreny de cultiu d'alguna cosa que encara està per veure. També parla de com en passar per l'etapa de quedar-se sense feina amb quaranta anys, tens la sensació de que se't tanquen totes les portes, que ja no tens ni edat ni empenta per començar de nou. El grup li ha suposat l'estímul de veure altres dones en una situació similar i constatar que poden fer un treball, sigui o no valorat pels demés, un treball molt de base, de rellançament. A partir d'aquí ha sabut trobar l'energia suficient per poder tornar a començar, perquè se sent de nou sòlida. Creu que potser sona a reflexions abstractes, però és així com ho sent. També recorda unes paraules de la Judit, de fa un temps. Parlava de que havia passat una temporada molt abocada cap a l'interior, per recuperar-se d'un fort accident de cotxe, i que quan físicament semblava que ja estava en disposició de tornar a endinsar-se en el món exterior, sentia que encara hi havia alguna cosa en ella que la reclamava amb força un temps més a l'interior. D'alguna manera ho relaciona amb el fet de no saber què sortirà de Mapes, si donarà fruit a alguna cosa explosiva, si incidirà en el registre professional o si en canvi prevaldrà la necessitat de mantenir-ho com a espai interior i privat. De moment, té dubtes al respecte.

En tot cas, per a mi si és interessant reflexionar sobre com s'equilibren el cultiu de l'espai interior i com es relaciona amb el que es manifesta en concret a l'exterior, com s'equilibren les dues polaritats, el dintre i el fora, en la nostra vida de cada dia..

Judit Monfort
44 anys

Amb la Judith quedem un dia a mitja tarda, quan l'hora forta de calor comença a minvar. Ens trobem davant l'església d'un poble que no és el nostre. Busquem una terrassa a l'aire

lliure on poder beure una orxata ben fresca. Ben aviat l'entorn es difumina, ens centrem en la nostra conversa.

Casada i “amainadada”, mare de dos fills, es descriu en ple procés de canvi, de desidentificació del rol maternal que ha predominat en els darrers anys de la seva vida, a la recerca d'un altre pla. L'etapa de la seva vida que s'ha estructurat al voltant de la família l'ha estat compartint en paral·lel amb la seva professió d'assistent social, en diferents vessants. Però ara confessa tenir-ho tot potes enllaire i no saber gaire com presentar-se. El seu passat l'ha duta al seu present, i ara està en ple parèntesi. Com a dona, ho té clar, però la resta....!

AM- Abans de Mapes, quines altres experiències de grup has viscut?

J- Així, organitzats....En l'àmbit del treball he participat en grups de supervisió i d'autosupervisió, i en tots sempre hem sigut dones. Un dels grups fa tretze anys que dura, encara hi participo, tot i que algunes de les que hi som ja no treballem. Les experiències de supervisió són molt interessants. Al llarg de la formació de teràpia sistèmica sempre hem sigut tot dones. També he estat al front de grups d'animació sociocultural, de formació d'adults, d'integració de dones immigrades.

AM- Estava plantejat d'entrada que fossin només per dones?

J- No, però es donava així. A l'inici, el grup d'immigrants era d'homes. Jo els conduïa sense cap problema. Però més endavant, al començar amb els reagrupaments familiars, no varem trobar la manera de treballar amb els matrimonis plegats. Els homes es varen desmarcar i em vaig quedar només amb les dones. Figura que els marits varen fer la concessió de permetre que donéssim algunes pautes culturals a les seves dones per ajudar-les a situar-se al nostre país. I ells varen seguir en allò que és seu. Crec que no varem aconseguir més en aquell moment perquè no varem saber trobar la manera de fer-ho possible. Segurament avui em plantejaria aquell treball de manera diferent. T'estic parlant de fa uns quinze o setze anys.

AM- Estàs parlant de grups en un context professional. I en l'àmbit personal?

J- Mapes és la meva primera experiència. Si parlem de dones, fa anys que tinc relacions intenses i riques amb tres amigues, amb les que compartim coses de manera molt profunda, i amb una altra amiga també. Tinc moltes relacions personals amb dones. També he de parlar dels tallers de dones que he conduït, un parell fins a aquest moment. A un hi varen participar quatre dones, i a l'altra sis. Aquesta experiència de moment l'he donada per tancada. Era una proposta acotada.

AM- Quan va començar Mapes, què esperaves trobar? Què et va dur a participar-hi?

J- D'alguna manera m'hi vaig trobar sense gairebé decidir-ho, donat que ja havia participat a l'elaboració del projecte d'Escola de Mares i Pares. En aquells moments jo no m'hagués embrancat en una nova proposta, no volia comprometre'm més en activitats al poble. Al començament assistia a les trobades, però em costava implicar-me. De fet, he trigat a

abocar-m'hi íntimament. Potser resulta sorprenent que ho digui, però no m'ho acabava de creure i no em volia obrir. Tenia por de fer-me mal, sentia moltes reserves, que probablement responien a dificultats meves personals. En canvi, ara s'ha convertit en un espai vital. El mes de setembre vaig estar a punt de decidir que deixava el grup. La meva intenció era escaquejar-me.

AM- I perquè no ho vas fer?

J- El dia que havia decidit comunicar-vos la meva decisió, no vaig saber afrontar-ho, no em vaig atrevir a expressar-ho al grup. Ho recordo amb molta claredat. La trobada es feia a casa meva. Jo havia preparat una proposta pel grup, però no va haver-hi temps de fer-la i em vaig molestar molt. Per a mi, que el grup no hagués rebut el que jo volia aportar era com una confirmació de que no hi havia un espai per mi. Em vaig quedar convençuda que a la propera trobada us explicaria que a partir d'aquesta experiència compartida, jo m'acomiadava i aixecava el vol pel meu compte. Però la propera trobada, davant la meva sorpresa em va resultar molt interessant, .

(Aquí vull afegir que en aquesta següent trobada totes havíem insistit en dur a terme la proposta que s'havia quedat a l'aire, i que va ser molt enriquidora, per cert. Es tractava d'inventar uns contes a partir d'uns objectes que la Judit havia triat.)

Segueix parlant de que tenia por de no tenir res d'interessant a compartir. També dubtava si podia obtenir elements profitosos del treball en grup. Connectava amb un sentiment de viure d'una manera pobre i tant interna, que la portava a qüestionar-se què podia aportar. Per altra banda, en un moment on gairebé era incapaç d'obrir les pròpies intimitats a ella mateixa, obrir-se davant el grup li semblava impossible. Ara, amb una mirada cap enrera, s'adona que el propi procés d'obertura i encaix interior ha anat en paral·lel al procés d'obrir-se i encaixar dins el grup.

J- Ara Mapes em resulta totalment estimulant. Preparo cada trobada: què vull aportar, què vull dir. De sobte un dia em poso a escriure tot el que no vull deixar de dir. Després és cert que el paper queda dins la carpeta i surt el que surt. Però us tinc incorporades, no pensant en cada una de manera individual, si no com a manifestació d'aspectes meus. No ho sé explicar millor.

AM- Quines diferències fonamentals veus entre el que vivim a Mapes i el treball que fas amb els teus tallers de dones?

J- Hi ha una diferència fonamental. A Mapes m'hi puc implicar i m'hi implico personalment. Als tallers visc un tipus de participació diferent. Es tracta de dinamitzar, mobilitzar, transmetre, obrir, però no per mostrar-me i escollir a títol personal, si no per activar la participació i obertura de les dones que participen al taller.

AM- A Mapes, fins el moment, treballem sense seguir una estructura predeterminada, en canvi als tallers existeix la figura del conductor. Allà el treball s'articula al voltant d'un eix proposat. Què penses de la via que estem experimentant, la de compartir un treball de grup sense la batuta d'un terapeuta?

J- Crec que és plenament possible, per mostra el que vivim a Mapes i també el que he compartit amb altres dones amigues, com et comentava fa una estona. Tenim una necessitat, no de dependència mútua sinó de comunicar-nos i interpell·lar-nos, de compartir les nostres vivències. Això és el que ens convoca, més enllà de la regularitat de les trobades. Jo no diria que ens resulta terapèutic, però si engrescador, estimulant i transformador. Suposa un nivell d'acompanyament mutu molt important. És per això que tanco el taller on participen sis dones, dues d'elles són molt amigues meves. Se'm fa difícil de conduir, sovint em posaria a intervenir com una més d'elles i això no pot ser.

AM- Penses seguir obrint grups d'aquest tipus?

J- No ho descarto. Però estic formulant de nou les propostes. Justament avui estaya escrivint sobre el tema. Vull acabar d'aclarir alguns aspectes de la meva faceta de dinamitzadora de grups o d'espais de trobades i intercanvi, trobar vies diferents dels que he portat a la pràctica aquesta temporada.

AM- Perquè?

J- En aquests moments no tancaria els grups només a dones. Pot ser com a resultat de necessitats meves de que no es barregin els papers, de no sentir la tendència a implicar-me personalment, encara no ho tinc del tot clar. Per altra banda sento la necessitat d'acotar les propostes, de no mirar d'abastar tants aspectes, fet que demana un treball continuat, llarg, en profunditat, com el que he dut a terme aquest curs. Crec que tant des del punt de vista comercial com pel treball a realitzar, és millor plantejar un temari ajustat a un temps. Estic perfilant propostes de l'estil de treballar durant x setmanes la comunicació dins la parella, no la relació en sí sinó aspectes relacionals, com afavorir pautes de comunicació bàsiques perquè cadascú les desenvolupi. Si després a algú se li plantegen dificultats concretes, es tracta d'orientar-se cap a altres vies d'ajuda. També tinc ganes de fer un treball al voltant dels contes, obert a tots dos gèneres, i que s'apunti qui vulgui. Si al final només som dones, treballarem igualment. Exclusivament per dones, estic dissenyant una proposta a partir dels cicles femenins. Hi estic treballant aquest estiu, tot i que encara no sé del cert si les tiraré endavant o si em quedaré a casa, i em dedicaré a cantar, a fer ceràmica o manualitats. De fet, encara no tinc clar què faré la propera temporada.

AM- Què t'està aportant Mapes?

J- D'entrada suposa un punt de referència important de processos autèntics que m'ajuden a anar més enllà a mi mateixa. Em fan sentir acompanyada i sobretot molt compresa. M'estimula i em dona llum. Per altra banda, el visc com un espai de tendresa, d'intimitat, d'affection, que també m'agrada, i també connecto amb unes capacitats creatives que m'interessen molt.

AM- Quin és el teu desig de cara al grup?

J- Seguir compartint des de l'autenticitat de cada una, ens dugui allà on ens dugui, ens porti el que ens porti. En aquests moments no tinc una idea preconcebuda. Sé que algunes de vosaltres penseu en la possibilitat de generar un projecte, però per a mi, a hores d'ara, no

està gens clar. Tot i que tampoc descarto res. El que desitjo i espero és seguir compartint des de l'autenticitat de cada una, perquè m'interessa el que cada una està vivint. Això per a mi ja és prou interessant, i m'omple. Que ens condueix a algun projecte conjunt? Genial. Que ens porta a accions en subgrups? També. Que cada una segueix vivint allò que és seu? Tot s'hi val i tot m'està bé.

El que si veig, tot i que no respongui a una intenció directa, és la possible transcendència que pot tenir el que estem vivint, de portes en fora. No sé ni com ni quan, però sento que estem creant un espai de llum i de força, amb les seves foscors i titubeigs també, és clar. I que només veure'l passar per davant de vegades és suficient per poder rescatar vivències individuals o col·lectives.

AM- Com veuries el contacte de Mapes amb homes?

J- No sé com, però interessant segur. A més, em sembla que és convenient, tant per ells com per nosaltres, el diàleg entre gèneres. A mi, de totes totes, m'interessa.

AM- El fet de participar a Mapes t'ha plantejat alguns problema amb la teva parella?

J- Problemes directament relacionats amb Mapes, evidentment no. Però si que ha suscitat una certa intriga, interrogants, misteri, una certa enveja, això crec que sí. Ara, problemes oberts per Mapes directament, no. En tot cas els problemes que apareixen són per com estic jo i com estem nosaltres. De totes maneres, tal com estic ara, no puc imaginar la parella i Mapes com a dues coses contraposades. Em treballo cada un dels dos territoris. Però en el cas de que es plantegés un conflicte, si m'interessessin ambdues coses, tant se me'n donaria que estiguessin contraposades.

AM- Què trobes a faltar a Mapes?

J-(Directa i sense titubejar) Temps per poder jugar més amb la creativitat. I quan dic jugar no utilitzo aquest terme tant sols en el sentit lúdic, sinó en atrevir-nos a deixar-nos portar més per la creativitat en el sentit més ampli de la paraula. De totes maneres, personalment no estic, ara per ara, en disposició de donar gaire més temps a Mapes. Una mica més, probablement sí, però no molt més. Per exemple, em semblaria molt bé que el dia que quedem ens reservéssim més hores, perquè ja hem vist que quan disposem de més temps, d'un temps continuat, al cap d'unes hores de convivència som capaces de moltes més coses. Per tant això ens permetria intercalar espais de diferents formes. Crec que les trobades donarien més de si i que cada una podria desenvolupar més la seva pròpia manera d'estar, de recollir i de participar. Em sembla que per ara ens quedem massa centrades en el diàleg, en el compartir verbalment, en canvi quan vivim propostes que obren altres perspectives, donen molt de sí i a totes ens satisfà.

La Judit encara aborda el tema de com transcriure tot el que vivim. I ja no només per la possible transcendència pública si no per cada una de nosaltres. Confessa empathiar-se el material que estic elaborant, i tornar-hi més d'una vegada. (Després de cada trobada faig un recull de tot el que hem fet i parlat i ho faig arribar a les meves col·legues). De moment encara no sap com aportar-hi alguna cosa, ni tant sols si ho ha de fer, però ho considera valuós i diferent dels espais de trobades. Les sessions constitueixen el nucli, el motor, del

que vivim i elaborem, sense això no existiria el material escrit. Però reconeix que li sabria greu no disposar d'aquest recull del que ferm. Sent que és un privilegi tenir-hi accés, i que en tot cas afirma que ella segur que no ho estaria produint. També li sembla "una canya" (respecto la seva expressió col·loquial, que em fa gràcia) el material gràfic que el Martí està fent. (Un parell de vegades, espaiades d'un any de temps, el marit d'una de les Mapes ha fet uns reportatges fotogràfics de les nostres trobades que també són molt explícits, i que guarden el record de moments importants per a nosaltres.) Per a la Judit són com extensions del material escrit. Per a ella, poder retornar a allò que estem compartint li permet adonar-se d'aspectes que potser li havien passat per alt, profunditzar, repescar, seguir més els fils respectius.

Caterina Roca
39 anys

La Caterina em rep a casa seva. Una habitació silenciosa, amb els finestrals que deixen passar una llum tamisada. La gata i el seu fill petit ens fan una visita, encuriosits. Però marquem l'espai, i aviat estem soles, amb un té a les mans.

Com a la resta de les meves companyes, li demano que es presenti, per encapçalar les seves respostes en un marc que les faci més entenedores.

Em comenta que fins fa poc no li importava l'edat, però ara si troba important dir que té trenta nou anys, li sembla una coordenada que mereix ser tinguda en compte. Mare de família i professional, es troba en un moment de canvi d'etapa. En aquests moments està embarassada del seu tercer fill-a. Els darrers anys els ha dedicat a fer-se un lloc en el món professional, en paral·lel a la necessitat de definir el seu lloc al món. Aquesta faceta ha tingut molta importància i li ha ocupat molt de temps. Una vegada vista la part real i la de fantasma d'aquesta història, ara sent ganes d'explorar una nova etapa com a dona, més lliure d'aquests fantasmes. Té la sensació que encara li són desconeguts molts aspectes d'ella com a persona i com a dona.

Li demano que m'expliqui com va ser per a ella l'entrada al grup de dones.

Fa més d'un any i mig, quan es va decidir a participar en aquesta experiència, ho va fer des de la intuïció d'aquest canvi que ara em comentava, sense saber-ne la direcció. Vivia moments forts de crisi amb la parella, i se li plantejaven un munt d'interrogants a molts nivells.

Quan li va arribar la proposta, el nucli del grup ja estava format, és més, venia d'un treball previ de preparar un projecte d'escola de pares i mares. Des d'un bon començament, la proposta li va semblar feta a mida, encaixava tant bé amb el seu moment vital que li va semblar impossible dir que no.

AM- Havies tingut alguna altra experiència de grup de dones?

C- Un temps abans de Mapes havia començat a viure una iniciativa espontània entre cinc dones. A partir d'una sortida de cap de setmana ens va venir de gust trobar-nos periòdicament. Va ser com tastar el que podria ser, però l'experiència no va quallar. El grup incipient es va dissoldre. La noia que feia d'aglutinant de les demés va marxar a l'

Amazònia, i al marxar el punt comú es va mantenir una relació sense més entre la resta. El sentit del grup no va acabar de definir-se ni arrancar. També val a dir que els nivells d'interès eren molt diferents, això feia que fos difícil que l'experiència fes camí. De fet, abans de Mapes no havia viscut res que fos similar.

Comenta que el llarg de la seva vida, però, hi ha hagut més presència d'homes que no pas de dones. Mai no hagués imaginat un grup d'amigues així, amb excepció de les amigues de l'adolescència, les d'escola. En general, li semblava més fàcil relacionar-se amb els homes. Val a dir que venia de conviure amb sis dones a la família. La mare i les germanes. Necessitava tastar el que no coneixia. L'home era un desconegut, sentia una gran curiositat per descobrir-lo. Es pot dir que estava farta de tanta dona.

Mapes suposa un gran descobriment. Abans però, els darrers anys, ja li començava a resultar més fàcil la relació amb les dones. També constatava les dificultats que es repetien en la seva manera de relacionar-se amb els homes: Per a la Caterina, Mapes suposa el descobriment de la dimensió i de la força de la presència de les dones. És un descobriment personal, com a grup i com a dona. És copsar la magnitud del que pot arribar a posar-se en joc, de com podem acompanyar-nos, descobrir-nos. També tenia el fantasma, pel que fa a les relacions amb dones, que es reproduïssin unes relacions que socialment se'n atribueixen, que són buides, superficials, el tòpic aquell de que les dones es reuneixen per xafardejar. En canvi li fa impacte veure la dimensió d'allò que compartim, que intercanviem i comuniquem. És un descobriment que no té fi.

Li impressiona de manera especial el tema de la força. És de les que s'han cregut el tema de la fragilitat i la debilitat de la dona. A les trobades constata un potencial molt fort. Li ve una imatge: la presència de les altres fa que t'adonis que pots compartir des d'un altre lloc. És com descobrir que realment hi ha un munt de possibilitats que hem tingut amagades i disfressades. Ara té la sensació que és possible partir d'una altra base. La paraula clau seria : força.

M' interessa conèixer quines expectatives té dipositades damunt el treball de grup en el que ens hem embrancat.

No són concretes. Només té la certesa que vol ser-hi, que vol continuar, que hi compta. Ho viu amb il·lusió, és com compartir un viatge amb les altres al mateix temps que fa un viatge personal. No posa límits a les seves expectatives. Ho deixa tot obert. Però si que sent la intensitat d'una experiència que és important per a ella. Deixa que l'aventura faci el seu curs i espera que quan arribi el moment dels canvis, aquests es visquin lliurement.

C- Visc un paral·lelisme amb la pròpia expectativa personal., amb el meu propi procés. La meva exploració com a persona i com a dona va molt lligada a les trobades del grup. És com poder fer un procés amb feedback i amb acompañament. Ara el grup em sembla necessari. És molt diferent fer el procés en solitari o comptar amb l' espai. de trobada que anem construint.

La Caterina també té la sensació que l' experiència que estem vivint s'ha de comunicar a l' exterior, però no sabria dir com s'ha de fer. Té sentiments oposats. Per una banda creu que paga la pena fer saber que l'experiència és rica i és una temptació el voler donar-li molta

difusió. Li ve de gust pensar a construir espais oberts per a altres dones, facilitar que arrenquin més iniciatives similars, estructurar l'experiència per poder-la transmetre, en paral·lel al que vivim. Però també es qüestiona el fet que sovint allò que neix d'una necessitat interna es formalitza a l'exterior i funciona, però en el moment en que se' n vol fer un model, donar-li una forma, és quan pot perdre la força. Així que no sap cap a on decantar-se. Sí pensa que és necessari que les dones es trobin, comparteixin experiències i transmissió. Per tant, d'alguna manera s'hauria de difondre l'experiència i que cadascú pugui recollir des d'allà on està. Quan es posa a pensar en les condicions d'algunes dones i el que el fet de reunir-se pot arribar a obrir, se li posa la pell de gallina. Pot suposar que trobin eines per sortir d'allà on estan.

AM- El fet de participar en el grup de dones t'ha portat problemes amb la parella?

C- En el moment en el que es va iniciar el grup vivia un moment de crisi oberta de la parella. Es va donar una situació ambivalent. Verbalment se'm deia que bé, que maco això del grup de dones. Però a l'hora de la veritat hi ha hagut reaccions molt viscerals que es materialitzaven en impediments just en el dia de la reunió. Les pegues apareixien amb força i amb ràbia. Entenc que es tracta d'un tema que pot produir sentiments contraposats als homes. El fet que les dones descobreixin coses d'elles mateixes, als homes els fa por, tot i que ideològicament manifestin obertura.

AM- A què creus que és deguda aquesta por?

C- Els canvis fan por. Tot allò que no és conegut ni previsible, que pot modificar els equilibris, qüestionar com estàs, tot allò que pot interpel·lar i fer revisar les coses amb les quals vivim de manera automàtica, provoca por a nivells subtils i inconscients. A l'esfera en la que en movem, estem amb homes cultes, que han estudiat, que es plantegen coses i que teòricament estan oberts a un canvi d'equilibris entre homes i dones. Però sovint esclaten reaccions viscerals que estan molt arrelades a nivell cultural.

Per altra banda, es replanteja el paper de l'home en relació a la dona. Descobrir la part forta de la dona remou la part feble de l'home i el canvi d'equilibris costa a tots. Si la dona mostra aquests canvis que la posen en un altre lloc, l'home es troba amb un interrogant: i ara jo què, ja no em necessitaran? L'home està acostumat a fer el paper del fort. Si perd aquest paper s'ha de replantejar què passa amb la seva part feble, amb el seu dolor. Aquesta esquerda que els homes defugen, les dones estem més acostumades a tocar-la. El paper de l'home fort s'ha de revisar.

Però la Caterina reconeix que per les dones tampoc és una qüestió senzilla. Aquest procés també ens descol·loca en relació amb els homes. Hi ha moments en que davant les dificultats amb que ens trobem, les que travessem, davant els canvis que hem d'encaixar, creiem que soles ho podem fer tot, que no necessitem a l'altra. Aquí la dona té el treball de saber acollir el canvi de l'home, que pot ser dolorós. Aquest acolliment i acompañament són necessaris. És important que les dones no ens escapolim d'això. Podem ser molt impacients envers els processos del homes. Finalment, estem parlant d'un procés que ens qüestiona a tots.

Làia

41 anys

Amb la Laia quedem un dia al matí, al jardí de casa seva. Primer hem estat fent una estona de do-in, amb la Judit. Un cop acabada la sessió, ens quedem soles amb un esmorzar exquisit i un puer-thé davant nostre, sota l'ombra acollidora d'un arbre. A aquestes hores del matí la temperatura encara és força agradable..

La Laia voldria tenir el temps de preparar-se les respostes, però li comento com em sembla d'interessant el poder recollir justament allò que neix sense premeditació. D'entrada se li fa difícil presentar-se. Sent que connecta amb una gran extensió i no sap com fer la tria per dir coses que siguin significatives. Te la sensació de tenir una llarga vida al seu darrera, molt intensa, plena de canvis, de viatges, d'estades a l'estrange. Ha viscut a molts ambients i èpoques diferents. Diu que de fet, aquest darrer aspecte és el que ens toca per generació. Els darrers quaranta anys han estat plens de canvis socials, de valors, de maneres de viure, i ella ho ha arreplegat de ple.

Però d'un temps ençà se sent més ubicada, més a prop d'allò que l'interessa, més fidel i més sincera, reconeixent que li està bé el que viu, tot i que és conscient que és difícil establir comparacions amb altres períodes del seu recorregut vital. Cada un té el seu sentit en el seu moment. La Laia forma part d'aquell grup de persones que han viatjat molts anys per descobrir que el que els agrada és estar a casa. Ara se sent més conscient, més a l'escola del que li és fonamental a l'interior tot i que no es deslliga de la realitat exterior. És com estar més a prop dels valors personals i sentir-se menys desorientada. Abans s'havia perdut molt, però potser perquè s'havia perdut pot sentir que s'ha trobat.

Des de petita ha arrossegat una gran incògnita pel que fa al tema professional. Ha passat molts anys a la recerca de la seva vocació, i mai no ha estat centrada en un sol tema. Fins molt tard no se li acut associar el fet de guanyar-se la vida amb la vocació. La feina era entesa com un mitjà per sobreviure, i la resta d'activitats entraven en el registre d'allò que li agradava. Fins que arriba el moment en el qual s'adona que la professió pot unificar els dos aspectes.

Professionalment, la dansa va ser el primer pas. Durant anys va tenir la sort de poder-s'hi dedicar. Ha estat una fase molt important per ella, li agradava molt. El moment en el que es va decidir a oferir-ho com a professió va suposar una prova important. Donar classes la va obligar a enfocar la pròpia dificultat a transmetre cap a fora un registre molt personal. Sembla que tot el que te a veure amb treballar amb el públic la posa davant d'un factor d'inseguretat.

Ara ja fa anys que el tema personal i el professional s'han unificat i els viu com un treball personal. Està molt contenta d'haver trobat la psicomotricitat. Sent que li permet ajuntar els dos aspectes. A més, un dels eixos d'aquesta disciplina és el tema de la primera relació, tema que forma part dels que més li interessen. Marca les relacions afectives, els canvis, la varietat, la intensitat. Ara, la Laia te el convenciment de viure el moment d'aprofundir, de determinar el que és capaç de construir i no dependre tant de l'altre (a nivell genèric, específica), tot i tenint en compte que l'altre és important i que el tries. Però també destaca el fet de poder estar-hi amb tot el que implica d'acceptar-ne les dificultats. Respecte a la

parella sent el mateix que respecte a la casa: aquí em quedo.

En general està en una fase en la qual sent agraiament per tot el que viu. Veu molts aspectes positius i a més, te ganes de ser mare. (Poc després d'aquesta entrevista ens va comunicar que estava embarassada. Curiosament, en el nostre grup de dones dues seran mares, a la franja dels quaranta anys).

Té molt relacionat el treball personal amb el corporal, amb el silenci i amb tot el que viu. Per a ella es tracta d'afinar i saber escoltar a partir del treball corporal i la dansa com a eines. També parla de la seva sensació actual de tenir molta sort, i viu la casa actual i el seu jardí com un regal de la vida. Sent més capacitat de valorar el que té que no pas en altres moments de la seva vida.

Quan li pregunto per l'inici de Mapes, em comenta que ella va tenir la premonició que es tractava d'alguna cosa important. S'hi va ficar amb ganes i il·lusió. També amb interrogants i amb por davant el que podria passar, de si es donaria l'experiència o si es diluiria sense més.

AM- Quina va ser la teva motivació principal per participar-hi?.

L- La necessitat de compartir i de trobar un espai privilegiat per fer-ho. Per això, el requisit és la continuïtat. En general, a l'època d'ara hi ha molts canvis, especialment a la vida a les ciutats. Tal com l'entenc, la continuïtat té a veure amb una dimensió petita i amb un ritme, si no, no veig que es pugui produir. I sense continuïtat les relacions es queden entretallades. El ritme el tenim al saber que ens trobem una vegada al mes.

AM- Què t'aporta el treball de grup?

L- És evident que m'aporta molt, però em costa respondre, necessito més temps. Una cosa que sí puc dir ara és el fet de sentir que és possible compartir coses similars, trobar punts en comú amb la vida de les altres, tot i ser diferents.

AM- Has tingut altres experiències de grup de dones?

L- Informalment sí, al voltant de temes professionals, de dansa. Però més que parlar de grup parlaria de relacions de dues o tres persones, com d'un grup de dimensió més petita.

AM- Quin futur imagines pel grup?

L- Sento un repte davant la meva dificultat d'obrir-me del tot. Hi ha coses molt íntimes que gairebé ni me les explico a mi mateixa, i sento que no les puc compartir. Em pregunto si amb el temps es podrà donar això, al mateix temps que em qüestioneo si realment ho vull. Sento també que en el grup la relació s'està apropiant a l'amistat. També diria que per treballar els aspectes més foscos seria més adient en un espai de teràpia. No m'ho havia plantejat fins ara, però sento que Mapes no és un espai on abocar-ho tot. No puc ignorar el fet que ens sabem més enllà de les trobades, que pràcticament totes vivim al mateix poble. Això fa que siguem prudents. Si faig públic allò que és meu, també ho és de les personnes properes amb les que tinc relació, i cal ser respectuós. Potser seria més fàcil abocar-nos més

si no ens coneguéssim. Al menys per mi. Del que si tinc ganes és de que sigui possible la continuïtat. Qui sap si d'aquí a vint anys encara ens podrem segur la pista! Em fa gràcia pensar que perdurarem.

Per la Laia, Mapes constitueix un grup gran, troba que set persones són moltes i que les trobades es queden curtes. Set persones són moltes a l'hora d'explicar les seves coses. Potser la mida ideal seria de tres o quatre, com a molt cinc.... Però en tot cas no planteja pas reduir el grup que formem, al contrari, el troba inqüestionable.

Montse

42 anys

Ha passat l'estiu sense que trobessim el moment adient per poder fer l'entrevista. Finalment ho aconseguim, quan tot just comença la tardor. Vaig a casa seva, i descobreixo canvis a la decoració de la casa. Ha renovat el seu entorn per encarar una nova temporada amb aires diferents.

Li resulta difícil definir-se en aquests moments estranys de la seva vida, en que està vivint un procés de canvi que precisament li està fent modificar moltes idees sobre ella mateixa. Es considera una persona molt relacional. Per a ella sempre ha estat molt important conèixer-se a si mateixa i els demés. Gairebé s'atreviria a dir que aquesta recerca és el motor de la seva vida, des del punt de vista de les amistats, de l'intercanvi cultural, de la relació laboral i sobretot, l'aspecte que més l'afecta, el de la relació de parella. En aquest època està descobrint altres registres d'ella mateixa que fins ara no n'havia tingut la oportunitat de copsar, com per exemple el fet d'aprendre a escoltar-se a ella mateixa i acostar-se més al seu cor.

M- He estat vivint molts anys apartada de mi, perquè he viscut més des del cap que no pas des del cor. Ara em definiria com una persona amb més cor i més capaç de sentir per mi i pels altres mentre segueixo aprenent a viure i a passar pels canvis que porten les diferents edats.

AM- Com et vas ficar en el grup?

M- Jo ja participava en el grup que es va posar en marxa per fer el projecte d'escola de pares. A rel de les diferents trobades, un cop presentat el projecte, no recordo exactament qui ho va proposar, va semblar que a partir d'aquesta experiència alguna cosa ens lligava. Sortien temes en comú, a nivell d'interessos, d'analitzar situacions personals, etc., així que es va dir de continuar trobant-nos i es varen incorporar algunes persones més. Em va semblar molt bona idea. Si em remeto al que he dit abans, necessito el contacte i l'intercanvi amb la gent, per tant em va semblar una oportunitat d'or i una sort immensa poder tenir-ho amb gent que encara que, en la seva majoria, no coneixia gaire, intuïa que podia haver-hi molta riquesa per compartir. Em va fer molt feliç que se'm presentés aquesta oportunitat. Feia poc que havia vingut a viure al poble. Deixava enrera la ciutat. Per a mi no es tractava només de disposar d'un espai diferent, d'una altra qualitat de vida, si no també de tenir unes relacions que pugessin continuar en la línia de la meva recerca personal sense trobar-me aïllada. En aquell moment va suposar un gran regal.

AM- No ha sigut la teva primera experiència en grup de dones.

M- No. Farà quatre o cinc anys que vaig començar a treballar sobre els aspectes lligats a la feminitat. Em vaig interessar per bibliografia sobre el tema, vaig informar-me del contingut de diferents punts de vista, des de la psicologia, la mitologia, etc. Tenia ganes d'elaborar un treball en grup en aquesta línia. En aquella època em varen presentar una dona que s'estava dedicant a aquests tipus de treball, tot i que en una altra via: l'experiència de les figures femenines a la religió de la nostra tradició, la cristiana, i la relació d'aquestes figures femenines amb altres que pertanyen a altres religions o filosofies, a altres tradicions culturals. Primer vaig assistir com a espectadora, però aviat el tema em va enganxar i em vaig introduir en el treball específic entre dones i sobre la dona, sobre tota l'energia que suposa la feminitat. Em va descobrir moltes coses. A part de l'enfocament, que era original i interessant, suposava fer una fusió força interessant entre les meves tendències orientalistes i la meva oblidada tradició cristiana en la qual havia participat molt intensament, però que em va arribar a decebre. Aquesta experiència també és una mica un reflex de com jo funcioño, a base de síntesis.

AM- Quan de temps va durar aquest treball?

M- Van ser trobades esporàdiques. No hi havia una continuïtat, si no unes convocatòries periòdiques, sense una freqüència determinada. La participació també va anar variant. Als primers grups hi havia una dotzena de persones, i ara s'ha arribat comptar amb unes vint o vint i cinc dones, que es reuneixen per celebrar la lluna negra, ritual lligat amb la tradició de les bruixes, en el sentit més ampli de la paraula a Europa, és a dir com a guaridores, com a dones sàvies, com a magues. Encara hi segueixo en contacte. Com que és un grup obert, de vegades partíco a les trobades. Aquest grup també treballa la sexualitat, i l'energia de les etapes que defineixen hormonalment a la dona: la menstruació, la menopausa,...

AM- Hi ha hagut més grups o ja ve Mapes.

M- No, ja ve Mapes.

AM- Com ha sigut l'experiència amb aquests grup?

M- Variada. Suposo que va en relació amb forta crisi personal que travesso, que ha coincidit força amb l'inici del grup i les trobades. Aquesta crisi vital ha afectat la meva visió del grup i la meva participació. En un principi suposava una esperança, una riquesa, una sensació molt acollidora. Després hi ha hagut un lapsus en el qual he desaparegut relativament, de vegades per qüestions físiques, o coincidències, esdeveniments que s'interposaven, que han tingut un fons comú també, una necessitat de plantejar-me la meva manera d'estar, de relacionar-me amb mi mateixa des del punt de vista de la soledat. Potser ha sigut l'etapa de la meva vida en la que he necessitat, amb més o menys conformitat, estar sola i donar espai a la introversió. Crec que això ha interferit en la meva relació amb el grup i ha creat un cert distanciament. També ha produït somatitzacions. Ho he pensat després de les vivències de la darrera trobada del grup, que per cert em va resultar molt

regeneradora en quant a la meva relació amb el grup i amb mi mateixa. Hi va emergir la tristor, la necessitat d'afecte, de comprensió, de compartir, de sentir que pertanyia al grup, encara que la soledat tingui un pes específic tant fort, que també entenc que té la seva missió. He retrobat el punt de contacte, l'emoció de la proximitat, i també la comprensió i l'acolliment que necessitava. M'ha agradat la sinceritat, l'autenticitat amb la que hem pogut tractar això. No havia tingut el temps per pair i intercanviar aquesta situació que em feia sentir insegura, em feia por saber si volia estar realment en el grup, vivia contradiccions amb la meva necessitat de soledat.

De vegades en relació amb el grup em sento "rara avis" perquè tinc una situació personal que en alguns punts difereix força de les demés. No tinc fills, no he tingut parella estable durant molts anys, i aquest aspecte de la relació familiar per a mi te un pes important. Em sento estranya. No vull dir que sigui millor o pitjor, o que sigui desitjable o no, tenir o no tenir aquesta família, el fet és que em fa sentir una diferència. Potser no arribo a compartir segons què perquè no arribo a tenir l'experiència directa, malgrat que pugui opinar o tenir idees al respecte a partir del que observo en altre gent. D'altra banda acceptar la meva situació actual també m'està ajudant a veure que hi ha moltes maneres de viure la vida, i crec que és un dels elements que també puc aportar. Per a mi ha estat important veure que aquesta tònica era comuna també a altres experiències, constatar que el fet de sentir alguna cosa diferent o estranya potser és una qüestió més de la pròpia manera de veure que no pas de la realitat.

AM- Què esperes del grup?

M- M'agradaria molt que continuéssim trobant-nos, que seguíssim tenint aquest vincle sense exigències. També que tothom tingués la possibilitat de demanar i fer explícit el que sent, tot mantenint el respecte i la llibertat que sento i he sentit sempre en aquest grup. Per a mi també representa una plataforma on podem abocar tot allò que podem oferir-nos. M'agradaria que continués l'esperit de comprensió, des de l'experiència de vida, i poder participar-hi aportant matisos i ressonàncies. Però la veritat és que no tinc una idea molt concreta, un objectiu al qual arribar. El fet de trobar-nos, el present i la realitat que es crea en aquell propi moment ja és un objectiu. Te el valor de ser una sorpresa i de permetre'ns veure'ns en diferents moments de la nostra existència, de la nostra situació personal, dels nostres projectes. Em sembla prou ric per si sol i suposa una font d'estímuls, d'intercanvi, d'afecte, de joia, de plaer, de lleure, de riure, de tot, en realitat. I sobretot des d'aquesta perspectiva femenina, en la qual sento que encara tinc conflictes per resoldre. Només la presència del grup ja m'ajuda a entrar més en contacte i aproximar-me millor a aquesta experiència de la feminitat.

Trobo que tant l'entorn com l'època en la que vivim condiciona la manera en la que podem mostrar la nostra feminitat. Penso que totes les dones del grup tenen un tipus de participació a la nostra societat molt actiu i interessant. Aquest aspecte també el valoro perquè no abordem la qüestió de la feminitat o les tradicions des d'una reflexió purament teòrica, si no lligades a la pràctica, a la realitat, des d'un espai i una manera de desenvolupar-se autèntica, valuosa i efectiva que ens fa entrar en contradicció amb aquesta feminitat en majúscula, però en allò que és concret. Això aquest grup ho pot abordar des de diferents perspectives, des del més femení en el sentit tradicional, en l'aspecte de mare fins tots els altres registres.

Una cosa anecdòtica però que a mi m'agrada i em fa sentir bé és que tinc una sensació

especial, com si ens coneguéssim de tota la vida, com si visquéssim una continuïtat, no un inici. És com si fossim velles ànimes conegeudes sense cap pretensió més que la del fet de coincidir i de seguir un fil. No sé si aquesta vivència pot estar lligada a alguna realitat com la de la reencarnació , si hem coincidit a altres vides, però tampoc és essencial identificar-ho amb res així. Tant sols expresso una sensació que tinc i que m'és molt grata. És com si participés a una retrobada més que no pas a una nova coneixença. La fluïdesa i la confiança que es dona entre nosaltres és molt sorprenent, perquè de vegades es toquen coses molt íntimes, o doloroses, es posen ferides delicades al descobert, apareixen estats de molta vulnerabilitat. De vegades em pregunto si no estem fent un exercici d'amor incondicional

Abans d'acomiadar-nos la Montse encara m'explica que li sembla genial que siguem set, en el grup. Tot i dir que no recorda amb gaire detall la numerologia, sí que sap que el set és un número molt afortunat, molt creatiu. En relació amb l'astrologia, la casa 7 és la de les relacions compromeses. Té a veure amb l'intercanvi i amb la creació a partir del grup. Hi ha números que tenen una vibració més discordant, més inestable, i que sempre s'han d'anar reequilibrant. Però el 7 és un número que permet l'evolució sense discordància, és a dir no a partir d'experiències frustrants, que t'empenyen, si no a partir de l'intercanvi, de la comunicació . Troba que ha sigut casual però que és un signe molt afortunat. Amb uns ulls divertits encara afegeix: Però existeixen les casualitats?

Rosa
43 anys

La Rosa i la seva família han estat dinant a casa d'uns amics comuns. M'apunto a l'hora del cafè, i al cap d'una estona sortim totes dues al jardí, per permetre'ns la nostra conversa, que fa dies que està pendent. Com sempre, la primera qüestió és la de fer que es presenti.

R- Sóc una dona que faig i em sento des de diferents àmbits. Per una banda sóc companya d'un home, amb el que tot això per a mi representa de parella. Sóc mare d'un noi i una noia, amb tot el que representa de maternitat, i tinc una vida social molt lligada a la meva feina, que la sento molt com a projecte personal. Gira al voltant de les relacions amb les persones, i es centra especialment amb els petits, nens i nenes, i els joves, en el fet de poder acompanyar processos de creixement, alguns dels quals presenten problemes. M'agrada sentir-me des de diferents llocs . Pensar en les coses molt meves de com sóc, què sento, i poder compartir-ho també a vegades amb grups, poder parlar sobre les coses que ens passen o vivim, per a mi és un repte important. Normalment, per la meva manera de ser i per la meva feina, tinc un rol social o de formadora que fa que jo pugui destapar-me poc.

AM- Com t'incorpores a Mapes?

R- D'entrada va venir d'una manera molt lligada a relacions d'amistat. Primer no ho vivia com un grup en el que em plantegés una participació estable, de reflexió o d'acompanyament a processos personals . Suposava més aviat anar trobant moments per viure i per poder compartir el que ens anava passant amb persones que en algun moment havien sigut importants i amigues. Vaig trobar-me amb el fet que al grup hi participaven altres persones que no coneixia, i amb les quals intentàvem fer un procés que per a mi es va

anar formalitzant a poc a poc. De sobte se'm presentava la possibilitat de trobar-me amb gent que m'estimava i amb gent que no coneixia però que semblava que podiem compartir coses. Per a mi era molt important que es tractés d'un grup de dones, que visquéssim processos semblants, per edat, per dinàmiques, per interessos o temàtiques. Quan parlàvem em semblava que vivíem situacions comunes, que ens enteníem, tot i que de vegades partíssim de reptes o situacions molt diferents. La meva incorporació s'ha anat donant a còpia d'anar-m'hi trobant. No va ser dir des del començament formo part de Mapes si no que he anat veient que el treballar des del grup era una oportunitat.

AM- Perquè has mencionat que era important que fos un grup de dones?

R- Sóc de les persones que, al llarg de la meva vida, sempre ha defensat la importància de trobar-se en grups d'homes i dones. Per a mi la idea que les dones podien treballar des de la visió de dona només, o des de la visió d'homes, em semblava un empobriment. A la majoria d'espais on participo, homes i dones treballem junts. Poc a poc, a mida que m'he anat fent gran, he vist que hi ha situacions en les quals em sento bé amb les dones, i trobo que des de l'espai de dona les puc elaborar, però quan són espais compartits, apareix una altra manera de veure les coses, probablement per qüestions culturals. En el meu cas, no havia tingut mai un espai de dones i per tant, d'entrada era una oportunitat per desmentir el que jo havia sostingut sempre. M'estava bé poder veure si el que jo deia era cert o no. També, potser a mida que he anat creixent o aprenent he trobat que hi ha moltes coses que puc parlar-les com a dona, vivències que potser només les hem viscutdes nosaltres, i que em ve de gust poder-les compartir amb altres dones, formalitzar-les com a dones. Això no vol dir que en altres moments no ho puguis fer també amb homes, però hi ha una manera de sentir que pots compartir que fins ara no havia tingut.

Em semblava important poder-me sentir potser més com a dona en relació a altres moments en que m'he sentit més com a persona. En tot cas era una cosa que mai no havia defensat, i que ara em ve de gust. Constat que en tinc més necessitat ara que fa vint anys. Potser he viscut un procés com a dona que ara sembla que em permet poder compartir més amb dones que no pas anys enrera.

AM- Quina ha sigut la teva trajectòria a Mapes, des de que comences a participar-hi, sense sentir que formes part d'un grup, fins ara?

R- No sé si puc explicar el procés. A través d'aquest any i mig llarg, he après molt a escoltar, a sentir, a compartir des de l'espai, des del sentiment de "no cal que diguis res per sentir-te part implicada", aspectes que potser abans a mi em costaven més. Quan va començar aquest treball, jo venia de grups i de maneres de fer de teràpies o de formacions, on bàsicament analitzàvem des de la parla, des de l'anàlisi a un altre nivell més psicoanalític. En canvi aquí potser m'he trobat al començament amb dones que tenien molt a explicar, molt a compartir, a poder manifestar, i he après molt a escoltar, a descobrir que hi ha moltes maneres de créixer que a vegades no passen per parlar, si no per ser o per estar. Aquest grup m'ho ha permès. És una de les coses que no havia pogut experimentar gaire. També em dona la possibilitat de poder compartir amb dones que fan o que creixen en treballs una mica diferents al meu, i dels quals jo a vegades em sento una mica mancada. Per tant el meu procés ha sigut cada cop més de pensar que no pas de dir, de callar més i escoltar més, i de sorprendre'm davant del que pugui passar. A cada trobada per a mi es

crea com una petita màgia que ve més del que ens construeix quan podem compartir que del que es diu o el que aporta cada una de nosaltres. Per tant, el meu procés ha sigut intentar aprendre a nivell individual d'aspectes que potser altres companyes del grup tenien més desenvolupats.

Per altra banda la idea del petit grup és una idea que jo he defensat sempre. Segons al meva manera de veure, el fet que siguem set dones permet molt aquesta agilitat del compartir. Un grup petit arriba a cadascuna i permet créixer conjuntament. També permet traspassar coses que apren a altres espais de la meva vida.

Després d'aquesta explicació, la Rosa fa una pausa amb cara reflexiva. Mirant la seva trajectòria dins el grup, li sembla que potser al començament es sentia més forta, més present que ara. Sent que hi és present, que aprèn, però que el seu paper es cada cop més humil. No sabria explicar-ho molt bé. Normalment està acostumada, quan entra en un grup, a tenir un rol fort. Possiblement degut a la seva faceta de formadora, que ja parteix d'aquesta premissa, o potser per que és una persona a la que li agrada parlar. El fet és que ràpidament se sent bé en els grups, sobretot en els grans, de vint o vint i cinc persones, com els que es troba a la seva feina..

En canvi li sorprèn constatar que a Mapes el seu lloc cada cop és més discret. No sap si això ho porta el grup, donat que no hi ha un rol marcat per cadascú si no que es creix des del grup, o que d'alguna forma davant el que es pot oferir a nivell individual fa que opti per callar molt més. Belluga el cap, tot dient: "no ho sé".

R- El que tinc clar és que aquest grup és un dels pocs espais on jo d'alguna forma he anat aprenent, no a distanciar-me, però sí a exercir d'una manera diferent a la que tinc per costum. No sé cap a on evolucionarà, si m'hi acabaré sentint còmode o no. Potser una de les màgies que té per a mi aquest grup és que faig coses diferents de les que faig habitualment.

AM- De moment tens ganes de seguir?

R- Sí, moltes. Per a mi a vegades és difícil el fet que en aquest grup hi ha moltes situacions de molt de sentir. Aleshores, el fet que sigui lluny, (-la Rosa viu a la ciutat, és amb qui hi ha més distància geogràfica-) que em perdi moltes coses que es poden compartir en un berenar o en una trobada fortuita pel carrer i que a mi se m'escapen fa que quan us torno a retrobar m'és un esforç tornar a crear el clima. Moltes vegades vosaltres ja el porteu incorporat, veniu juntes en cotxe, us heu vist en altres moments... D'entrada sempre sento una petita vergonya, em pregunto: ¿com estaran avui? És la sorpresa de veure-us menys.

També visc el grup com un espai limitat. Tinc la sensació que no voldria que això ocupés massa el meu temps que en aquest moment necessito per pensar què vull fer jo. D'entrada ho vaig compartint, però quan estic amb vosaltres sovint m'apassiono per moltes coses de les que proposeu o dieu, i he de fer l'esforç de dir-me: amb compte, Rosa, tu has optat per.... tira-ho endavant. És que tot m'agradaria molt i una cosa que he d'aprendre és a acotar. Mai no tinc clar el meu límit. Per una banda estic fent un esforç per reservar espais per mi, per llegir, per disconnectar, espais de solitud meus, que em manquen, en tinc poquets , i penso: per favor, no! No més temptacions!

Apassionar-me amb aquelles coses, amb aquells grups, amb aquella gent amb la que hi estic

molt bé és una debilitat meva. Amb el grup em passa molt. Oferiu coses que penso que a mi m'ensenyanrien molt però sento que m'està bé aprendre a limitar, tot i que em costa. (Aquesta darrera frase l'acompanya amb un riure franc, contagiós.)

AM- Com es viu a la parella la teva participació a Mapes?

R- Des del respecte de pensar que és un espai important per a mi, que m'aporta coses, que em serveix, des del preguntar com va, com seguim i com em sento. Hi ha ganes de poder compartir el que em pot passar en aquest procés, alhora que una mica de distanciament donat que segurament hi ha coses que ell les elabora de manera molt diferent, potser perquè és un home, potser perquè no hi és, potser perquè la seva manera de ser no és compartir tot el que li passa amb els amics. Té un caràcter molt diferent. Per tant noto que costa que entengui algunes coses o que les visqui de la manera com jo de seguida les penso. Tampoc el faig participar de tot el que puc viure al grup, en tot cas li explico les meves sensacions. Hi ha respecte, però també hi ha distanciament. No hi ha un dir: que apassionant, o quina pena que jo no hi sigui, o explica'm. Ho viu com una cosa molt meva. Jo diria que a hores d'ara ja ho veu més clar, però al començament se li feia costós que jo ocupés aquest espai amb el grup, perquè són pocs els moments que tenim per nosaltres. Per tant deia: "vols dir que toca això? No podríem tenir aquest temps per nosaltres?" A vegades ha aparegut aquesta frase davant el fer altres coses en el meu temps lliure. Ara ja no tant. Ho veu com una situació realment important per a mi, i per tant ho respecta.

AM- Pots ampliar la diferència que veus entre Mapes i altres grups on has esmentat que havies participat?

R- He participat en grups de creixement personal, molt lligats a la psicologia. A Mapes compartim i aprenem a partir del que ens passa. Als grups de formació s'aprofundeix molt més en aspectes concrets a nivell psicològic, i per tant no s'explica tant el que ens passa dia a dia. Aquí anem constraint a partir del que anem fent i vivint- Toquem moltes tecles. En canvi en els grups que són de formació es tracta de profunditzar més en aspectes concrets i a buscar alternatives. Es proposa una feina i s'elabora des d'un aspecte en concret. Mapes encara no ha formulat cap d'aquest aspectes tan diferents. Potser això fa que em senti més desvalguda, més a l'expectativa, però potser per això mateix em resulta tan interessant, perquè no està concretat encara el seu espai, i sempre i ha moltes ganes de poder-se trobar. Aquesta seria la diferència per a mi. No és que a Mapes no es toqui la profunditat si no que es basa en compartir i tocar temes diferents, els que sorgeixen i són importants per a cada una. Els toquem i anem avançant. M'està bé que sigui com és. Tampoc voldria encotillar ni definir més el grup, com tampoc m'agrada construir espais tancats. Crec que les set persones que hi som compartim molts graus d'espais amb altra gent, penso que hi ha una serietat en la manera de fer i de viure, i una forta experiència a nivell individual. Penso que està bé que ens anem autoregulant, que és el que ens passa quan estem compartint.

La Rosa fa esment del fet que al grup hi te una germana Aquest tema li provoca moments d'ambivalència, i d'altres molt agradables, perquè tenir la germana que has vist poc i que comparteixes poc perquè normalment la vida així t'ho porta, és un plaer. La comprens molt més... Però també té el temor que es confonguin coses. En broma en broma hi ha conflictes

que creu que s'han de resoldre en altres espais, especialment aquells que no estan resolts a nivell familiar , i que quan apareixen en el grup s'han de saber col·locar. De moment és una situació que no la viu malament , tot i que darrerament hi ha històries de germans penjades pel mig. Ha hagut de fer un esforç perquè no sortissin en el grup abans de poder-les resoldre. Si no hi hagués hagut la germana al grup, hagués abordat el seu problema familiar en el si del grup. Per primera vegada aquesta situació l'ha sorprès. Per altra banda sempre han sigut dues germanes molt diferents, que s'han relacionat molt bé des d'aquesta diferència , cosa que ajuda. Però també és una expectativa que caldrà veure cap a on va. La Rosa també em parla de com li ha sorprès la manera d'estar de la seva germana al grup. Ha pogut descobrir aspectes d'ella que no coneixia. És interessant i a la vegada sent que cal anar en compte.

AM- Què desitges de cara al grup?

R- El desig seria seguir creixent individualment i amb les demés, aprenent del grup, aprenent d'aquest aspectes que potser a mi, per la meva vida professional, per la meva manera de ser, practico poc. El que sí que sé és que després de cada trobada tinc un parell de dies en els que em sento molt plena de moltes coses, molt forta. Després, al llarg del mes es van diluint i necessito tornar-hi. És com una medecina.

Per altra banda sento temor davant la possibilitat que el grup es decanti molt a una manera de ser. Voldria que seguis sent aquell espai que ho permet gairebé tot. Tot i ser un grup de treball ja ratlla l'amistat profunda. Marca un contrast amb altres llocs on no és així. També em fa por no ser propera, constatar que hi ha processos que jo no he sabut viure, als quals no he sabut arribar

Penso clarament que el grup em fa créixer, que ens podem seguir aportant coses molt interessants, però no sé on hem d'arribar. En part també aquesta és la màgia. En tot cas és una referència de temes, de contacte amb dones, i també d'aspectes que tinc més debilitats i que aquí se m'ofereixen. Treballar des del fet de sentir-me dona, només amb dones, des del que ens passa, des del sentiment, des del dia a dia, poder compartir allò que realment necessitem compartir, són aspectes que, potser per la meva vida, per el meu rol de formadora, puc oferir poc, o puc dir poc. I m'agradaria no perdre-ho.

Tampoc tinc clar què puc oferir jo, des d'aquest espai que prenc d'espera, en el sentit del saber callar, de saber escoltar. Moltes vegades em qüestione si sóc una persona d'aquest grup, si és interessant que jo hi sigui, com em pot viure la resta del grup, donada la distància en la qual vivim, donat que us veig poc, donat que moltes teniu una feina different. Aquí entren en joc els meus complexes i aleshores em dic que tant li fa. Però si que és veritat que hi ha una tendència a treballar els temes des d'uns aspectes en els quals jo aprenc més que no pas dono. I amb segons quins, quan alguna vegada intervinc, penso: ara sembla que estiguis fent classe de formació, i penso: Rosa calla, calla. A la que opino sobre un tema moltes vegades em sento dient per dins: ara què pensaran? Recordo el dia que parlàvem dels contes, de les pors dels nens, o en trobades en les que hem parlat dels mestres, de l'ensenyanament.

No em puc estar de dir-li que justament, una de les claus perquè funcioni Mapes és que cadascuna aporti allò que li es propi.

Anna Maria
46 anys

Les paraules que venen a continuació s'han ordenat de manera espontània a partir de les preguntes que les meves companyes del grup Mapes m'han fet, al final d'una tarda, en acabar una de les nostres sessions. Per una vegada els papers s'han canviat. Fins ara, era jo qui feia les preguntes i qui anotava les respostes. D'entrada, m'ha costat una mica agafar el fil des de l'altra banda del cabdell, però aviat m'hi he sentit bé, i m'ha resultat especialment càlid escoltar i respondre les seves preguntes.

La Maria és la primera que es llença al joc dels interrogants. També va ser ella la primera a qui vaig entrevistar. Coincidències?

M- ha suposat per tu l'abans i el després de Mapes?

AM- D'entrada, una diferència fonamental: passar de mastegar els propis processos en solitari a poder compartir-los amb vosaltres. Però hi ha més. La proposta de participar a Mapes va arribar-me en un moment molt especial. Començava la meva travessia a través d'una malaltia greu, que presidia de manera contundent la meva vida quotidiana, i que a més m'havia tallat del món laboral, del món exterior. Trobar-me amb vosaltres, a part de poder-m'hi manifestar, em permetia participar d'un espai on la meva realitat i el meu procés entraven a formar part d'un circuit més ampli de vivències i de lluites personals. Això per a mi era molt saludable. Però en tot cas, a l'inici no vaig pensar pas que l'aventura arribaria a ser tan important per a mi.

La possibilitat de poder anar compartint el dia a dia, de sentir com les demés viuen els seus reptes quotidians, eixampla horitzons i punts de vista. Les vivències de les demés fan ressonància amb les teves pròpies. Es crea un espai molt enriquidor i educatiu. Tinc la sensació d'estar aprenent molt, aquí. Per tant la diferència la situaria en aquesta direcció. No és el mateix viure't sola les teves històries, o parlar-les puntualment amb algun amic o amiga, a poder fer aquesta sistematització de les trobades i de compartir allò que és teu i el que ve de les altres. Resulta molt agradable i reconfortant comptar amb aquest espai.

La Judit vol saber si em preocupa que consti el meu nom en la difusió d'aquest treball, o si prefereixo que no. Per a mi no és un problema que es conegui el meu nom. He estat molt anys donant la cara, per la meva professió, als mitjans de comunicació. Forma part del fet d'haver assumit fa anys el meu paper de periodista i del plaer de la comunicació. Tampoc divulgaré res que no vulgui, però aquest tema no m'amoïna.. En canvi queda pendent saber si les meves companyes volen substituir el seu nom per un pseudònim. A hores d'ara la reflexió està a l'aire, però encara no he demanant formalment els respostes.

La Judit segueix preguntant.

J- Quines diferències hi hauria en el tipus de grup que formem o un grup terapèutic? Què et pot aportar aquest grup? On veus la frontera?

AM- Crec que d'entrada a un grup terapèutic hi ha la presència del terapeuta, que no s'implica personalment, i que fa de referent extern que en un moment donat intervé per ajudar a tractar la problemàtica que sorgeix. Aquí això no hi és. Per a mi el grup és més un experiència humana, el repte de compartir un tipus de solidaritat a molts nivells, un tipus d'amistat, un compromís de persona a persona, un espai de suport i d'autoajuda. Tot i que penso que el grup pot tenir efectes terapèutics, en el sentit de saludables, no penso que hagi de substituir una teràpia ni molt menys. En el meu cas, compto amb un espai terapèutic totalment diferenciat del grup, on treballo els processos pels quals sento que necessito aquest tipus d'ajuda. En un moment donat puc aportar experiències, comentaris, però amb la finalitat de compartir allò que vaig vivint, allò que vaig descobrint, per ganes de comunicar-ho i de veure com ho viuen els altres. A més, un terapeuta no és un amic, una persona de qui li saps també les històries, ni amb qui crees el tipus de ressonàncies personals que podem viure entre nosaltres.

J- Trobes a faltar alguna cosa en e treball de grup?

AM- No diria que trobo a faltar res. Gaudeixo del procés i de l'evolució que anem fent. Si que hi ha moments en els quals penso que poden anar apareixent coses noves, per exemple es perfila la possibilitat de treballar sobre temes específics, donat que sorgeixen de manera reiterada. Imagino que es poden anar estructurar etapes diferents sobre la marxa, a partir de la pròpia vida del grup. Penso que es van creant dinàmiques noves, que la creativitat juga el seu paper, i per tant no ho visc amb exigència, pensant que hauria de ser diferent del que és, sinó amb ganes i curiositat per veure què més anirem constraint entre totes. Tinc la sensació de que el grup està viu, que es pot transformar molt, i que no sabem què més pot arribar a donar de si, encara.

La Laia em demana que l'ajudi a enumerar quines preguntes li havia fet jo, i aleshores recorda la que feia referència al recorregut personal. Ens posem a riure quan em diu que és aquesta la que ella em vol fer, perquè és justament la que li va resultar més difícil. Pretenia que li deixés un temps per preparar-se la resposta i tot, però la vaig convèncer de que era interessant deixar que sortís la resposta immediata. Ara, doncs, em toca a mi. I és cert que d'entrada costa una mica engegar. Per altra banda, també apareix la curiositat de veure què és el que surt espontàniament. Curiosament, algunes de nosaltres s'han estès molt, i altres molt poc. M'agafó el temps de fer una respiració profunda, i engego.

AM- Sóc una dona que en aquests moments té 46 anys, mare de dos fills, un de dinou i una de tretze, que viu sola des de fa molt temps, sense parella, i molt marcada pel fet d'haver hagut de pujar en solitari els fills. Visc una etapa de replantejaments importants sobre la manera de viure, de guanyar-me la vida, d'inicir amb el meu treball aportant alguna cosa al món que m'envolta. Si miro cap enrera, el meu itinerari és aparentment poc ortodox o molt variat. L'inici està marcat en el món de l'espectacle, amb una formació de dansa, música i teatre, món al qual m'endinso des de molt joveneta. Per sota de la superficie i de les diferents etapes que es poden trobar detallades al currículum, hi ha un fil conductor de fons, un to de recerca important al voltant de la comprensió del sentit de la vida, de la meva pròpia capacitat per poder-me expressar i per poder trobar la meva identitat, al voltant de la llibertat. Passo, primer, per una zona sense paraules, a través del cos, després topo amb la necessitat d'incorporar la paraula, (per això passo de la dansa al teatre). Aviat entro

en conflicte perquè necessito trobar el meu propi discurs, ls meves paraules, cosa a la qual, de rebot, la televisió m'hi obliga: em posa davant el repte de desenvolupar-ho. La televisió, al llarg d'un munt d'anys, em du a viure l'aprenentatge d'un nou ofici, el periodisme. Gairebé sense ni adonar-me'n m'allunyo de la faràndula. De fons es va consolidant una trajectòria per intentar comprendre qui sóc, què som, com som, què vivim, quin sentit té la vida, els grans interrogants de base, un recorregut en el qual inicialment, ni intueixo que m'està conduint cap una trobada de la dimensió espiritual de la vida. Aquest itinerari te unes inflexions molt, anava primer a dir brutals, però no m'agrada aquesta paraula i la canvio per impactants i sacsejadores, que em fan tocar molt a fons diferents nivells de patiment, que converteixen en prioritat poder comprendre el sentit del sofriment, com abordar-lo, com travessar-lo, com comprendre'n el sentit, com transformar-lo en una experiència enriquidora i útil i com reorientar la meva pròpia vida.

Part d'aquest recorregut l'he fet d'una manera molt solitària, part amb trobades màgiques que la vida ha anat posant al meu camí. Algunes etapes del recorregut les he fet amb ajudes terapèutiques, processos de consciència corporal, processos lligats a desenvolupar el treball de la veu com a expressió de l'ànima. Hi ha hagut temporades en les quals he compartit molt intensament la recerca amb dones. Sovint he vist similituds en la relació que teniem i el treball que fem aquí. Esmicola'm el que vivíem per comprendre'n l'entrellat. Fins i tot quan geogràficament estàvem distanciades, ens escrivíem gairebé a diari. Les amistats femenines han tingut molta importància per a mi.. Donat que uns dels problemes que arrossegava, i arrossego, un d'aquests ossos que tots tenim a la vida per roseigar amb paciència, és una vivència conflictiva de la feminitat, ha sigut amb les amistats femenines com realment he pogut abordar aspectes que anava descobrint, podia tocar-los, viure'ls, desenvolupar-los.

Mapes ha sigut com l'eclosió de poder accedir a aquest reconeixement de l'energia femenina, cultivar-la, nodrir-me'n, i potenciar aquesta part de saviesa creativa que tenim instintivament i que no sempre sabem manegar. A l'inici de Mapes no intuïa que seria tan potent aquesta experiència, ni que es constituiria en un punt de referència tan fonamenta per a mi en tots els sentits. En aquests dos darrers anys m'ha tocat travessar experiències molt difícils, i ha sigut una gran cosa saber que comptava amb aquest espai. Em segueix fent molt de bé, segueixo tenint moltes ganes de participar en aquest camp màgic que estem constraint. A més, m'ha donat l'impuls i l'orientació per tornar a agafar el meu fil professional i tornar a connectar amb el món exterior, després del particular viatge a les profunditats que la malaltia ha propiciat. Veurem quines portes més s'obren, també per a vosaltres. Qui ho sap? Segueix sent una aventura...que no em vull perdre.

Penso que el diàleg entre dones té efectes molt regeneradors, quan és des de l'autenticitat. Hem estat tant tallades de tota una tradició de saviesa femenina que malgrat tot duem a dintre. Va sortint, però l'anem descobrint en contacte amb altres dones. En solitari ,diria que el procés és més limitat.

La Rosa em fa la següent pregunta. Més enllà de les reflexions al voltant de què suposa Mapes per a mi, que ja n'hem parlat, es centra en què vol dir portar un espai íntim com el que construïm cap a l'exterior. Perquè jo necessito donar-li aquesta sortida i què representa per a mi fer-ho.

AM. Per respondre he de tocar més d'un punt. Per una banda, hi ha un mecanisme molt arrelat en mi, que em fa sentir i funcionar com a comunicadora. Hi ha satisfacció amb la capacitat de aprendre, d'absorbir coneixements, de poder integrar-los , sintetitzar-los i fer-ne una comunicació, una divulgació. Sento que hi ha coses que rebo o a les quals accedeixo que no vull guardar-me per a mi sola. Sento la necessitat de tractar de fer-ho circular. I especialment si els temes em semblen fonamentals, si em mobilitzen, sento una força imperiosa que m'empeny a compartir-los, a fer-los accessibles a altres persones, per que els puguin ser útils.

També l'etapa anterior a la meva aturada, en la qual em vaig ficar en el món dels dibuixos animats, la intenció de fons era fer circular uns valors de vida i arribar al públic infantil , ajudar a compensar la balança davant tants missatges embrutidors amb que són bombardejats des de la pantalla de la televisió.

No sé perquè, però sento aquesta necessitat de transmetre valors. Però quan la malaltia em va apartar de la feina, em va aturar en sec. Vaig quedar descol·locada i amb grans interrogants respecte a la meva vida, a la meva feina. I quan començó a poder obrir-me de nou cap a una reincorporació al món exterior, sorgeix clarament la necessitat de partir de l'experiència que estem fent a Mapes. Enllaça amb la meva recerca personal de fa molts anys, i de la mateixa manera que jo he anat a beure informació a altres materials escrits, se'm fa evident que fer circular una història que és tant potent per a nosaltres podria també ser útil per altres dones. Però més que una reflexió mental, o un procés racional, és una cosa que s'ha anat produint, que s'ha anat fent evident, que ha anat agafant cos.

Crec que tenim a les mans una informació que ha de circular, i que si tinc la capacitat de comunicar i de transmetre, si disposo d'aquestes eines, o si la vida m'ha format per fer això, no m'ho puc guardar per mi sola. També s'ajunta amb la sensació que he rebut molt a molts nivells, de molta gent, i que té sentit no permetre que s'estanqui, si no que circuli.. Però potser t'hagués pogut contestar senzillament: perquè sento que ho he de fer.

I la Caterina encara demana que ni que sigui com una pinzellada, que li expliqui què m'emporto després d'una trobada de Mapes.

AM- Per una banda m'enduc aspectes de reconciliació amb el que som, el que vivim, una visió més neta, més lúcida, amb els colors més definits, del que és viure. Una connexió amb un espai intern del qual a vegades estic molt a prop, però a vegades més lluny, que em dona força, que m'ajuda a anclar-me, a arrelar-me, a sentir-me sòlida i viva . M'ajuda a acceptar els moments pels quals passo, i veure com tothom està entregat al seu propi procés, i com cadascuna treballa els aspectes que en aquell moment li toquen. Però no puc oblidar un aspecte màgic, del qual de vegades hem parlat. La Rosa ho ha mencionat no fa gaire. Sento que realment es crea una energia molt especial entre nosaltres que alimenta i que ens l'enduem incorporada, que queda, que nodreix la nostra part més femenina i més necessitada. Al menys en el meu cas, la feminitat ha està malalta, amagada i asfixiada, i necessita aquest aliment per anar-se refent, per viure. En aquest espai aprèn a obrir-se, a viure. També en trec molt material per abordar després tant temes meus com temes més genèrics, amb una perspectiva més amplia, amb uns angles de visió diferents. Eixampla horitzons. Oxigena.

En definitiva, hi tractem allò que més m'importa, que és com ens ho fem per viure, què és

la vida. Toca allò que per a mi és més essencial i que més em motiva, el que més em fa vibrar, que és el procés d'anar prenent consciència de qui sóc, què som, com funcionem, quin sentit té la vida.....grans interrogants que esperonen a la persona des de temps immemoriais, i que avui ens plantegem des de la perspectiva de la nostra època..

I així arribem al moment en el que la Montse ens avisa que hem arribat a l'hora que ens havíem marcat per donar per acabada la trobada. És tard, i tothom marxa cap a casa, a endinsar-se a la pròpia realitat amb una mica més d'aliment per seguir avançant.

Els primers homes

Tot just començava a agafar forma el projecte Espai de diàleg i em preguntava si resultaria gaire difícil accedir a homes que acceptessin obrir-se a una periodista a la recerca d'itineraris interiors (masculins i femenins). L'accés a les dones el sentia ben a l'abast, però , i ells? Imaginava que primer elaboraria un munt de material femení, i que probablement em portaria feina trobar representants del gènere masculí embrancats en viure experiències de grups de reflexió. Però no sé perquè ens encaparrem a malbaratar estones divagant, quan la vida ja s'ocupa de dir-hi la seva. Abans del que hagués pogut imaginar, seja davant l'ordinador per passar a net un parell d'entrevistes a homes que no varen romandre gaire temps a la meva llibreta, mentre esperaven ser passades a net. Quan menys t'ho esperes, l'atzar porta el seu granet de sorra i sembla indicar cap a on ens aconsella dirigir les nostres passes. Sospito que no sempre captem els senyals que probablement ens dedica.

Aquesta ocasió, però, no permetia que la passés per alt, era massa descarada. Havia quedat per dinar amb un amic editor, i li estava explicant de manera efusiva el meu nou projecte d'investigació i comunicació. Li parlava de com havia estat d'important la meva participació al grup de dones, a Mapes, i com em sentia empesa a difondre aquesta i altres experiències similars viscudes per altres dones. Però no podia evitar comentar que ja se sap que hi ha moltes més iniciatives en aquest sentit per part de les dones, i moltes menys per part dels homes

Itinerarios interiores

Los primeros hombres

Apenas estaba empezando a tomar forma el proyecto Espacio de diálogo y me preguntaba si resultaría muy difícil acceder a hombres que quisieran abrirse a una periodista en busca de itinerarios interiores masculinos y femeninos. El acceso a las mujeres lo sentía al alcance de la mano, pero ¿y los hombres? Estaba convencida de que primero elaboraría el material aportado por la visión femenina, y sin embargo me sentía al ordenador para estrenar prácticamente la escritura de este trabajo con un par de entrevistas a hombres aguardando en mi libreta a que las pase a limpio. La vida tiene estas cosas, el azar aporta su granito de arena y parece indicar hacia donde debemos dirigir nuestros pasos. Sospecho que no siempre captamos todas las señales que presumiblemente nos dedica.

En esta ocasión no podía no darme por enterada. Estaba comiendo en un restaurante con un amigo :Le contaba cómo estaba avanzando mi proyecto de investigación y comunicación, le hablaba de mi participación en el grupo de mujeres que había acordado llamarse Mapas, - por lo que tienen de indicadores de recorridos-, le decía que tenía claro lo valioso que podía resultar difundir experiencias similares de otras mujeres y de otros hombres. Pero aparecía la eterna canción: es sabido que en ese territorio hay muchas menos iniciativas masculinas que femeninas. En ese momento se sentó en la mesa de al lado un representante del género masculino que sí participa en experiencias de búsqueda de la identidad masculina. Mi amigo le conocía, y en sus ojos bailaba una sonrisa divertida ante la casualidad: "tenías que conocerle", me soltó con alegría.

Acabamos los tres sentados en la misma mesa y la conversación estuvo plagada de exclamaciones de sorpresa ante las coincidencias que íbamos constatando. Mi amigo nos dejó y aun seguimos un rato más jugando a descubrir qué otros puntos y similitudes compartíamos. Nos despedimos dándonos cita para mi primera entrevista en masculino.

Al poco, le comentaba a una amiga que conoce la génesis de mi proyecto así como el momento en el que he tenido luz verde para poderme dedicar a él, que me iba a desplazar a Madrid para asistir a un seminario intensivo de Feldenkrais. Me dijo que podía aprovechar para conocer un amigo suyo que ha participado en experiencias de grupo y que está interesado en este tipo de temas. Así que sin habérmelo propuesto, no uno si no dos hombres aparecían para empezar a indagar sobre la geografía interior masculina.

Me pregunto si no será para equilibrar un poco la balanza, después de tantos meses de estar sumergida en la geografía femenina...

1) R.

51 años

La cercanía de nuestro primer encuentro hizo que nada más sentarnos a la mesa, en el mismo restaurante en que nos habíamos conocido, entráramos en materia casi sin darnos tiempo a decir hola. Me encontré sacando la libreta del bolso aprisa y corriendo, porque el tema avanzaba sin esperar. Yo diría que R. se echó a hablar sin esperar a que yo hubiera empezado a preguntar. El tema se desgranaba con vida propia.

R. A los hombres les cuesta reconocer su herida interior. Tienen muy asumido el rol y el comportamiento que se adecua a la imagen social. Pero con frecuencia no responde a la esencia del individuo si no a una compensación de heridas emocionales.

Nos esforzamos para cubrir las expectativas de los padres y de la sociedad hasta niveles insospechados. A veces el padre te marca desde bien pequeño que vas a ser ingeniero industrial o médico. Ahí la influencia es muy clara. Pero en ocasiones la huella de las expectativas paternas es más encubierta, no hay una manipulación tan directa, es más sutil, y compensa la proyección hacia el exterior con acciones mal aspectadas.

R. me comenta que sus padres se dieron cuenta nada más casarse de que habían cometido una equivocación. El fue gestado en pleno conflicto emocional de la madre, que sufrió crisis de histeria e incluso llevó a cabo intentos de suicidio. La atmósfera de la posguerra aportaba también su parte. El padre pertenecía al bando de los perdedores y a su vez procedía de una familia desestructurada. Al ser el menor de los hermanos no fue al frente y se quedó en casa cuidando de sus hermanas.

Era escultor. Pero cuando un hombre se casaba primaban la supervivencia y las expectativas profesionales. Así que abandonó el mundo artístico y se decantó por la artesanía, y más en concreto por la forja. Puso en marcha métodos propios y llegó a crear su propia empresa. El precio: trabajar de sol a sol.

R sigue hablando de su padre ausente y de su madre insatisfecha. A los tres años R sufrió profundas crisis psicosomáticas, se desmayaba, tenía pérdidas de conciencia. Las crisis de crecimiento también le resultaban muy costosas. En ese marco, a los nueve años llega el hermano, de la noche a la mañana, sin información previa, sin haber sido puesto al corriente

del embarazo, nada. Toca integrar a lo crudo esa nueva persona en el ámbito familiar.

En cambio, lo que constituye un punto de referencia la cual agarrarse son las salidas al campo, el contacto con la naturaleza. Esas salidas le permitieron vivir iniciaciones importantes. Era como salir del caos y conectar con el origen. Se siente impregnado por las vivencias que le proporcionaba el contacto con la naturaleza.

Frente al padre ausente le criaron tres mujeres poderosas: la madre, la abuela y la tía. La tía enfermó de cáncer, conoció a un médico naturista, se curó y se casó con él. De repente tenía ante sí dos referentes distintos de pareja. Una información negativa respecto a su padre, repetida hasta la saciedad por la madre y la abuela, y la pareja formada por el médico y su tía. El médico tenía un espíritu de investigador potente. Había participado en la guerra. Herido en el frente y dado por muerto, fue arrojado a la fosa común. Ahí vivió estados alterados de conciencia, conectó con la parte espiritual de la vida. Parece que como pareja se sanaron mutuamente, y dedicaron su vida al servicio. R recuerda que en esa casa reinaban la abundancia y el desorden. Había alegría. En cambio en la suya había tristeza, restricción, tensión.

Los dos hombres tenían en común que eran ausentes e inaccesibles. Y había competitividad entre ellos. Las mujeres eran las que cortaban el bacalao.

R. pronto se interesa por los comportamientos humanos. También queda claro que no padece ni asma ni epilepsia. Su tío le hace reiki, y él participa en relajaciones de grupo. Su tío y su tía eran unos pioneros de la medicina natural. Pero R opina que se vieron atrapados por una inercia que no les permitía parar el tren y que les creó un cierto estado de estancamiento.

R. empieza los estudios de medicina pero los abandona. Con sus tíos aprende técnicas de masaje y de energía, naturopatía e hidroterapia. Después de ver a muchos enfermos se da cuenta de que están poniendo el acento en los síntomas, pero que dedican poco tiempo a las causas. Se cuestiona la orientación de la medicina alternativa que practican. Siente que hay grandes carencias.

Con 21 – 22 años empieza a iniciarse en la meditación y el yoga, y en los años ochenta se sumerge de lleno en el mundo de las terapias, del psicodrama, de la catarsis, del vipassana. Pero ante los aterrizajes contra el duro suelo de la realidad, después de vivir estados que parecían el nirvana, se siente cabreado.

Aparecen otras claves para la autoestima: la cocreación y la solidaridad. Se da cuenta de que en la sociedad lineal no hay tiempo para la relación con el sentido de lo trascendente. También toma conciencia de que hay que trabajar la propia tara bajo otra perspectiva. "Descubres que tienes un hueso que roer a los dieciocho años y llegas a los cincuenta y tienes que seguir royéndolo. Sólo que llevas mejor relación con tu tara, que sigue estando ahí."

R ha trabajado varios años en la administración. Su valoración no deja títere con cabeza: ahí se encuentra con el Sistema, con el Padre. Las mujeres son unas marimachos y los tíos unos escaladores, mercenarios con poca visión global.

Se da cuenta de que en las relaciones con los hombres buscaba al padre. Esperaba

encontrar hombres con los que hablar, escuchar, compartir, deseaba confianza y estimación. Pero no lo encuentra ni en los amigos, ni en el trabajo, ni siquiera en los circuitos artísticos. Es cierto que en esos circuitos los hombres son más femeninos, pero están aun muy amurallados.

Su contacto con la administración está relacionado con el inicio de una depresión que le puso en terapia y en grupos de rebirthing. Grupos en los que, por cierto, los hombres eran casi inexistentes. Hizo la formación. Ahí la presencia masculina apenas alcanzaba el diez por ciento. Pero con estos hombres era un chollo: por fin unos hombres dispuestos a hablar de intimidades, por fin un marco de confianza en el que poder expresarse. Aun así, reconoce que al inicio no es fácil expresarse en público. Del contexto de esa formación , derivaron seminarios de hombres en los que participó .

R.ha organizado encuentros de hombres, pero no tanto con el propósito de trabajar las capas de la masculinidad si no de agrupar a músicos, ofrecer otra forma de trabajar, proponiendo conectar conscientemente con los sentimientos, vista la superficialidad que suele ser habitual. En los encuentros se practicaba danza terapia, masaje, y compartir emociones y sensaciones. Con frecuencia resultaba difícil.

Según R., para establecer un diálogo es mejor y más fácil hacer grupos mixtos. Aunque entonces aparecía también el deseo de ligar, (él incluido, me confiesa con una risa franca). De esas experiencias surgió el interrogante de ¿hacia dónde vamos?, del microformato pasó a un formato de fiesta: Encuentros con la sensibilidad.

Los encuentros que organizaba el formador de quien me había hablado hacia poco estaban más elaborados. Se trabaja con bibliografía, se elaboraban síntesis.

A través de juegos de sensibilización se establecen diálogos más íntimos, se reconocen heridas. Se busca que los hombres se expresen tal cual son. R descubrió en ese contexto que había hombres que llevaba incluso años de terapia personal y que no habían abordado la masculinidad profunda. En esos encuentros se producían momentos catárticos, procesos sanadores.

R. habla aquí de un amigo que tuvo a los veinte años, que le dejó huella. Con él aprendió lo valioso del silencio y de saber vivir solo. Se trataba, según su descripción, de un pintor de vida salvaje. En los talleres de hombres se enfrentan los fantasmas de los hombres, y los fantasmas de la homosexualidad. Se aprende a besar y a abrazar. Aunque eso queda reducido a pequeños circuitos, y aun es difícil encontrarlo en el mundo real, cotidiano. Es importante tocar estos fantasmas, y él siente que aun no lo ha vivido suficientemente. En un contexto terapéutico puede ser muy sanador.

Ahora lleva un par de años o tres sin reuniones de grupo de hombres y las echa de menos. Tiene una visión general de los hombres en la que los ve demasiado acelerados, proyectados en una huída hacia el exterior.

“En nuestra civilización faltan piezas para una iniciación masculina. Y el grupo las da.”

(Este comentario me resulta especialmente sorprendente, porque en la reunión de mujeres a la que asistí pocos días antes de esta entrevista, salió el tema de la falta de procesos iniciáticos en el mundo femenino, en nuestra cultura, y de la necesidad de esos referentes

para el proceso de maduración, de crecimiento, de reconocimiento propio y dentro de un grupo social Y también llegamos a la conclusión de que los grupo de encuentro venían a suplir en parte esa función)

El tema que más le interesa a R. en estos momentos es la dimensión de contenido profundo de la celebración, de las fiestas tradicionales. Siente que ahí hay un vacío que llama a su pasión por investigar. Cree que es importante recuperar el sentido de hermandad y cooperación entre los hombres, saborear lo que no se ha vivido en la familia, la confianza del padre, del hombre compañero que te apoya y te conecta con la propia autoestima. Y eso sin el juicio del padre, que también compensa la falta de autoestima.

Recuerda un encuentro en el Montseny. Se trataba de un taller de un día, un círculo de gente. Según él, sólo el hecho de sentarse ahí ya resultaba terapéutico. El taller se desarrolló con gran simplicidad, sin que se supiera quién era el que dirigía el taller. Finalmente, era alguien de los que formaban el grupo, pero el truco radicaba en que no se supo hasta el final.

R. cree necesario seguir completando los referentes masculinos. Hasta ahora ha frustrado relaciones con hombres que parecían el referente paterno de su patrón familiar. Se evadía.

También siente que le falta vivir algo con respecto a la homosexualidad. Por lo que hay de complicidad de clan. Cantar juntos en un inipi puede ser una forma de conexión íntima y profunda con la masculinidad.

Es importante también identificar los modelos de héroes. Redescubrir y compartir nuevos conocimientos aplicables a los roles cotidianos. En algunos grupos han compartido desde consejos de cocina, consejos dietéticos, hasta innovaciones en las técnicas amatorias. Reivindica lo saludable de incorporar nuevos valores a los hábitos cotidianos. Y echa de menos la celebración entre hombres y mujeres. El equilibrio energético que ello implica. La voluntad en compartir la intención. Estar en el círculo para dar lo mejor de uno mismo, tomar conciencia lúcida del punto individual y de grupo. R. también siente admiración por las parejas que se trabajan, por el proceso de evolución personal que ese trabajo permite hacer.

Me intereso por saber cómo se habla de las mujeres en los grupos de hombres en los que él ha participado.

-“Se revisan los trazos más arquetípicos de las mujeres, las tipologías, y se revisan los héroes. Se habla de ellas con respeto, con resentimiento y con rabia. Se detectan comentarios sutiles de venganza, a modo de misiles ocultos.

La mayoría de relaciones de pareja son frustrantes. No hay referentes positivos. No hay información sobre cómo liberar y sanar emociones. En los grupos en los que he participado, había mezcla de hombres: los que venían del mundo terapéutico y los que venían del mundo del trabajo y de la familia. Pero la falta de referentes es común. Se ve a la mujer bajo un modelo clásico: entretenimiento, buen rollo, reposo del guerrero. De hecho, Barcelona es la capital europea en cuanto a prostitución, y esos servicios están aumentando.

Se habla también de la afectividad unida a la sexualidad, de la sexualidad como desahogo,

como vía de reestructuración del sistema nervioso, como único momento para parar el tarro. Yo diría que faltan iniciaciones para conducirnos a una sexualidad como expansión de la conciencia y de la energía. Generalmente se busca la sexualidad de descompresión, de entretenimiento, y hay hábitos y perversiones normalizadas.”

A mi pregunta sobre cómo ve el diálogo entre género, responde no haber vivido este interrogante, aunque cree que hay mucha gente dispuesta a trabajar en esa dirección. Especialmente cree que hay mucha gente entre 35 y 40 años dispuesta a ampliar horizontes. Opina que es importante conectar la búsqueda interior con lo lúdico.

Creo personalmente que es una buena indicación. No perder de vista el sentido del humor es una muestra de salud mental interesante....

Norman.

El segundo encuentro con un hombre para el que los grupos masculinos no suenan a chino se produce en Madrid, entre mis sesiones de Feldenkrais, bajo un sol agobiante y un calor que es más propio de la canícula estival que de estas fechas primaverales.

El tópico de que a los hombres les cuesta a hablar parece de repente algo sin sentido. De nuevo un hombre entra a saco a hablar de él y de su recorrido interior sin titubear.

Escocés afincado en Madrid, gestando un nuevo traslado, posiblemente a Cataluña, dice provenir de una familia desestructurada, y cita de pasada la palabra convierte en ingeniero alcoholismo sin dar demasiadas explicaciones. Eran siete hermanos, lo que constituye para él su primera experiencia comunitaria. Se gradúa en ingeniería electrónica y se pone a trabajar en plataformas petroleras, mundo masculino donde los haya. De nuevo se ve sumergido en otro tipo de comunidad masculina. Con veinte años, la visión machista del mundo que conoce y que le rodea no le gusta, sin embargo es lo único que conoce. Experimenta el fracaso del modelo macho, especialmente en cuanto a las malas relaciones que mantiene con mujeres. Desde su descontento se veía incapaz de descubrir hacia donde encaminar su búsqueda. El hilo conductor se lo proporciona su segunda hermana, que le conecta con el mundo alternativo. Tras un viaje en el que pasan por España, regresan a Escocia. Se instalan en Bedeen, en una comuna anarco-libertaria. Por primera vez encuentra gente con al que puede hablar de cuánto le inquieta y se adentra con ganas en las nuevas oportunidades que se le abren de enfocar la vida, a la búsqueda de un sentido.

Se implica en actividades antinucleares, en el periódico libertario. Corren los tiempos fuertes del feminismo, y los hombres se ven con la necesidad de formar a su vez un grupo masculino. Todo un mundo nuevo se está abriendo para N. Estamos en los años 76-77. Progresivamente va dejando de participar en los grupos más políticos, más beligerantes, y se afianza en un grupo antinuclear no violento, en un anarquismo no violento.

“Los encuentros en el grupo de hombre constituían un espacio de apoyo personal. Abrian temas a partir de lecturas o de la experimentación personal. Empecé a estudiar psicología, a experimentar nuevas formas de relación, nuevas maneras de vivir. Vendí mi piso, dejé el trabajo y me marché a Sicilia, donde compré un terreno para crear una comunidad con varios amigos macrobióticos.

Tras unos meses de trabajar la tierra, de hacer shiatsu, de vivir mi nueva vida, entré en una crisis, que me empujó a buscar un maestro. Ingresé en un monasterio Zen en el que viví

varios meses como monje. Aunque luego dejé el monasterio, mantengo mi vínculo con el zen."

N. sostiene que personalmente le resulta más fácil hablar con mujeres que con hombres de sus temas personales, pero aun así buscó formar de nuevo un grupo de hombres.

-"Con ellos resulta difícil dar el paso para encontrar nuevas vías de comunicación, diferentes de la socialmente instaurada."

Pero el tiempo de la comunidad de Sicilia parecía cumplido..En el monasterio había conocido a una chica. Tomó la decisión de vender el terreno y junto con ella buscaron un nuevo lugar en el que instalarse. Se decidieron por un valle ocupado por gente alternativa, en Umbria. Se instalaron en la casa de una pareja de alemanes que se dedican a la agricultura biológica y allí, en esa casa, nació su hija.

-"Sin embargo aparecieron conflictos de relación en la pareja. reconozco que había empezado mi relación desde una situación de desesperación, y eso sumado a la particularidad de que ella no acababa de estar bien en ningún sitio, nos enfrentaba a una situación difícil.

Regresamos a Inglaterra, donde seguimos buscando un lugar adecuado para instalarnos, siempre en ámbitos alternativos. Vivimos en casas macrobióticas, buscamos un terreno para compartir, pero no lo encontramos. ¡Eso sí, llegamos a conocer al dedillo el mundo de las comunidades alternativas! En esa etapa empecé a reflexionar y a escribir sobre la viuda comunitaria."

Les hablan de un pueblo alternativo de siete mil habitantes en el sudeste de Inglaterra, Totness, en el que se viven en comunidad, en el que abundan las agrupaciones alternativas. Los ojos de N. adquieren un brillo especial al hablar de ese lugar. Según dice, es un pueblo de fábula, precioso, con casas que tienen unos techos de paja que recuerdan las ilustraciones de los cuentos de niños. Un pueblo en el que hay cafeterías vegetarianas en las que no es de extrañar oír hablar de vidas pasadas o de masajes. Esa aventura empezó gracias a una pareja filantrópica formada por un americano y una inglesa que compraron un gran terreno hace cien años. Crearon una escuela alternativa, a la que acudían músicos de todo el mundo, o gente como Henry Moore, para apoyar ese proyecto innovador. Se abrieron monasterios budistas. Pronto el lugar se convirtió en un poderoso foco de atención.

-"En esa fase mi mujer sufrió una profunda crisis nerviosa. Se marchó a Italia y me quedé al cuidado de mi hija. Tenía tiempo para ocuparme de ella, para escribir, para estudiar aikido, permacultura y councelling. Seguí con mi reflexión sobre la vida en comunidad. En ese tiempo también inicié una terapia personal, dentro de la línea transpersonal.

Fue un momento de cambio de orientación profesional. Creé la oficina de la Comunidad, cuya finalidad era resolver conflictos, facilitar proyectos holísticos, planificar proyectos específicos como recuperar pueblos abandonados, por ejemplo. En esa etapa viajé por Cataluña y tuve contactos con la Generalitat y con la Comunidad Europea.

Inventé y puse en pie un banco alternativo para la comunidad. Le gente decidía en qué invertir, en la zona, en proyectos sostenibles y comunitarios, razonables. Estamos en los años 85-86. Durante un tiempo me ocupé de la gestión del banco. Pero no fue fácil. El nuevo modelo generaba desconfianza."

Consigue su diploma en permacultura y en councelling y su maestría en aikido. Esa formación converge en la búsqueda de modelos para escuchar la energía de la tierra, de la persona, sin perder la integridad y aprendiendo a dejarse llevar en armonía.

-“Pero tal vez todo era demasiado ideal: surgió una nueva crisis. En el pueblo se vivía un mundo diferente al que existe fuera, y en ese mundo exterior también estamos implicados. Surgió imparable la pregunta: ¿Qué hacer?

El rol aprendido en el seno de su familia, de salvador, reforzaba algunos aspectos de lo que estaba viviendo. Pero ¿cómo crear un modelo que funcione en un mundo en disfunción? Ese aspecto está muy arraigado en mí.

Una crisis siempre es un momento de oportunidad, de ventana. Es un momento en el que hay dos posibilidades, o crear o venirse abajo. Estamos en el 89-90, Europa estaba viviendo una revolución, el muro de Berlín era derrumbado. Conecté con otras personas que también estaban buscando una tercera vía, un tercer modelo que ofrecer. Participé en un encuentro en Berlín, y asumí un papel motivador que me llevó a desplazarme a la república Checa. Pasé dos años que terminaron con un sentimiento de desilusión por no haber conseguido nada especial. Sin embargo, ahora, con un poco más de perspectiva veo que algo hie, que ayudó a montar y a dinamizar nuevos proyectos, proyectos biológicos, modelos de councelling, búsqueda de catalizadores para otras iniciativas. Me han quedado buenos contacto con personas que sienten que he ayudado. Sin embargo esa etapa me enfrentó a mí mismo. Vi que carecía de herramientas, que había huecos a considerar en mi propia capacidad para enfrentarme a mí mismo antes que salir a enfrentarme con el mundo exterior.”

Regresa a Londres y se implica a fondo en su psicoterapia. Monta un centro para la formación del cuerpo y la mente. Busca a más personas para que le ayuden, pero aparecen y desaparecen. Se encuentra con gente que le quiere como a un padre salvador, aspecto que traslada a su trabajo en su terapia. Acabó por admitir que la comunidad no funcionaba. Ahora lleva doce años de relación en pareja con una mujer. Ella también entró en terapia y se está formando como psicoanalista. El trabaja para empresas y ayuntamientos. Está en un proyecto de formación, de inserción laboral de jóvenes marginales. Se trata de darles formación y potenciar la autonomía y la gestión de los chicos.

En la actualidad pone al servicio de ONGs y empresas sus artes terapéuticas.

Una vez recorrido su periplo vital, por el que ha circulado con una fluidez que es de agradecer, le pido que se centre en sus experiencias de grupos de hombres.

N-“Al principio participé en un grupo que se reunía semanalmente en las casas. Eramos unas siete personas. Hablábamos de una amplia gama de temas: del hecho de ser padres, de la homosexualidad, de las relaciones de pareja. Incluso participé en conferencias nacionales de hombres. Curiosamente usábamos como guía para nuestras reuniones un libro americano de un grupo de mujeres del que extraímos modos de trabajar. También usábamos ese libro como pauta en los grupos de no violencia. Pero no consigo recordar los datos en este momento”

AM-¿Qué te aportó el participar en ese grupo de hombres?

N-“Marcó un momento de cambio enorme. Sentir que puedes compartir en grupo un idioma, una forma de hablar y reflexionar, de explorar las relaciones, todo eso supuso para mí un inicio.”

Más tarde N. trató de crear otro grupo, pero no funcionó, porque era él el que presionaba a los otros para que participaran, no nacía de una base de colaboración.

En Totness participó de un grupo menos politizado que el inicial, constituido por hombres y mujeres, personas implicadas en terapias alternativas. También se trataba de un grupo reducido: tres hombres y tres mujeres. Cada día alguien conducía un tema y moderaba la sesión. Recuerda el buen apoyo que se daba entre los hombres. Había una dinámica muy interesante.

Recuerda en especial un día en el que se arriesgó a decir a una chica del grupo que le gustaba, y que en cambio ella le castigaba. Se produjo una situación crítica, y él rompió a llorar. Los miembros del grupo le ayudaron a elaborar ese tema. La relación con hombres sensibles le ha permitido acceder a su propia sensibilidad.

N. considera que falta una formación específica tanto para las mujeres como para los hombres, tanto respecto a las dinámicas del hogar como las del mundo laboral.

N-“Incluso en lo sutil puede haber violencia.

Hay aspectos naturales en la diferencia entre géneros. Los hombres arrastran la información ancestral que les vincula a la guerra, a la caza. Esa fisica ancestral la llevan en la sangre, en la adrenalina, en las hormonas. Para esas actividades necesitaron insensibilizarse, desensibilizar el cuerpo y las emociones.

Por su parte la mujer, por su especial condición de poder ser madre, desarrolló una mayor sensibilidad para poder cuidar de la familia, de las crías. Sobre esa diferencia de origen hemos llegado a los tiempos modernos, hemos construido ciudades y neurosis culturales.

El aprendizaje humano es un aprender a seleccionar, a simplificar y a cumplir ciclos. Hemos aprendido unos patrones. Esos patrones están implantados en nuestro cerebro. Es una adicción biofísica, que marca nuestro aprendizaje. Y cuesta mucho dejar una adicción. Existe además el riesgo de cambiar una adicción por otra.”

AM-¿Cómo viven los hombres las quejas de las mujeres ante la dificultad de entenderse?

N- Es difícil entenderse con las mujeres. El hombre dice una cosa una vez, y cree que eso ya está dicho. Da el tema por cerrado. Sin embargo ella plantea el mismo tema más veces. Para ella es normal que se hable, que se cambie de opinión, y ella pide repetidamente que se charle sobre algo que el hombre ya daba por zanjado.

Cuando N. tomó conciencia de lo importante que era para la mujer que se hablara de los temas del día, se planteó aprender a charlar. Sin embargo hablar es el tipo de comunicación más difícil para él. Especialmente si se siente presionado.

N-Los hombres nos sentimos examinados. De pequeños, si decía algo incorrecto, podía ser pegado por mi padre. Si siento que ella exige , me sale callar.

Ante una presión mas interna, más sicóloga, me desensibilizo. Es insensibilizarse es el mecanismo de defensa más común entre los hombres.

AM-¿De qué os quejáis los hombres cuando habláis entre vosotros, respecto a las mujeres?
(No le cuesta nada responder a esta pregunta. Se lanza casi sin respirar.)

N-De que cambiáis de humor, de opinión, constantemente, de que habláis demasiado. De que no nos dejáis en paz, de que preguntáis lo mismo muchas veces, de que no calláis.... La historia del feminismo ha provocado a su vez que los hombres nos digamos: si quieren igualdad, que se mojen como nosotros. Que no dejen las acciones arriesgadas para nosotros, que inicien las relaciones, que asuman el riesgo de ser rechazadas. Que nos lleven a tomar cervezas. Que nos abran las puertas y nos dejen pasar primero. ¿O es que sólo quieren la igualdad en parte?

Deseamos ser comprendidos sin tener que dar tantas explicaciones.

AM-¿Deseáis comprender a la mujer?

N-No queremos más rollos, pensamos que están confusas y que son guapas, y basta.

Esta frase suena lapidaria a mis oídos. Con ese horizonte, ¿qué sentido tiene el diálogo entre hombres y mujeres? Le lanzo el interrogante.

N-Sólo entiendo el diálogo a nivel de las relaciones sexuales. Desde ahí, sí. Pero en el ámbito laboral los hombres no lo piden. Por otra parte, creo que sólo cuando el dolor y la conciencia se suman empujan la búsqueda de maneras de comunicarse.

N. sostiene que las mujeres mantienen a los hombres en su adicción, en su no comunicar. Ya desde el rol de madres, marcan diferencias en la forma en la que proyectan diferentes exigencias entre los sexos. Luego, entre los niños también se viven esas diferencias.

N-En la pareja, si la mujer mantiene al hombre en su papel de niño-hombre malo, lo puede salvar, lo puede manipular.

En ese intercambio inconsciente el hombre es el que juega el papel de potente frente al mundo. Pero es un papel muy ineficaz e insatisfactorio. Es difícil trascender esos modelos. No hay herramientas psicofisiológicas.

N. est

sorprendido de constatar que en España las madres mantienen a los hijos en casa hasta que se casan, hasta que encuentran otra mujer que cuide de ellos. Eso no sucede en Inglaterra.

N-También pesa mucho la imagen que nos vende la moda, la tele. La mujer puta, o madre, dependiente, no activa. Con su capacidad de escucha de que los hombres son tontos.

Y los hombres tontos que van detrás de su pene, o del dinero, o del poder en el mundo.

Desde el dolor que N. experimentó a los veinte años, que le impulsó a escapar, conoció otras personas, otras vías para enfocar la vida.

N-Es como si se creara una tensión entre el dolor y la zanahoria, que pone en marcha el

mecanismo de búsqueda.

También hay que tener en cuenta ahora que vivimos unos cambios importantes, cambios demográficos, un deslizamiento progresivo del mundo laboral hacia el aumento de los trabajos de servicios. Ahora hay un incremento de suicidios de hombres. Ahora son las mujeres las que no se quieren casar. Algo está cambiando.

También hay un mundo de hombres que está creciendo frente a la pantalla del ordenador. Un cambio está entrando de forma muy sutil, pero es muy fuerte y aun no sabemos qué va a propiciar.

Otro elemento del que carecemos los hombres es el rito de pasaje. La niña, cuando empieza a desarrollarse como mujer, descubre que su feminidad le otorga un poder, que los hombres la miran, que la desean. Pero los hombres no tienen algo similar, y los antiguos ritos de pasaje se han perdido, o sólo quedan en ciertas civilizaciones, desde luego no en la nuestra. En ese momento la mujer se da cuenta de cosas y paralelamente se responsabiliza. Pero el hombre no tiene donde aprender a responsabilizarse. Sólo lo puede hacer mediante un proceso en el que va a ir descubriendose y aprendiendo progresivamente, dialogando, en el que tendrá tiempos y espacios para el fracaso y para el descubrimiento.

También pesa el código de un lenguaje intelectualista, en el que dolor es igual a malo, en el que si yo siento dolor el otro es el malo. Hay una grave carencia de modelos para relacionar el dolor con el crecimiento.

Antes de despedirnos, aun añade, como repasando todo cuanto me ha dicho, que los hombres generalmente se reúnen para compartir proyectos, para ir al fútbol, a los toros. Son encuentros que simbolizan la guerra, que sustituyen antiguos rituales. Observa diferencias culturales- En Inglaterra los hombres suelen reunirse por centros de interés. En España se aglutan alrededor de la madre, van al pueblo, se quedan en familia. Viven en unas redes cerradas, en las que es difícil entrar o desde las cuales es difícil buscar otro tipo de conexiones.

Tras esos dos primeros hombres, ha habido más contactos con hombres. Tienen la particularidad de haber vivido experiencias de grupo, pero en los años ochenta, no en el presente.

Carlos .

Me habían dado muy pocas referencias de él. Simplemente que era terapeuta y que había participado en grupos masculinos y también los había organizado. Me abre la puerta un hombre de apariencia más joven de lo que yo había imaginado. Me sorprende a mí misma preguntándome porqué había supuesto que encontraría a una persona de más edad. Misterios de la mente. Nos sentamos en unos sillones inmensos. Siento que desaparezco casi sumergida en ese mullido invento. Y al poco le pido un enorme cojín que reposa en el suelo, cerca de nosotros, para adecuar el respaldo a una posición más vertical, más adecuada al estado de escucha que necesito para tratar de que no se me escape nada de lo que me está contando. Además, resulta más cómodo para tomar notas en mi libreta.

C. decidió estudiar psicología impulsado por el deseo de saber cómo es el ser humano, él mismo y los demás. Ahora hace ocho años que ejerce su profesión. También es terapeuta corporal, tiene formación junguiana, DFA, y Core Energética, con John Pierrakos.

-¿Cuál fue el punto de arranque para participar en un grupo de hombres?

C-En el año 89, antes de terminar la carrera, asistí a un congreso de sicología humanista, en el que participaban como ponentes John Rowan y Frank Cardelle. La ponencia de Frank Cardelle me impactó de forma especial. Me inscribí en un primer taller de hombres bajo su coordinación. Eramos todos terapeutas y psicólogos. Duró una tarde, al final de la cual decidimos seguir adelante. Cardelle viajaba por todo el mundo dando cursos, conferencias, poniendo en pie grupos de trabajo. Así que nosotros funcionábamos por nuestra cuenta y hacíamos sesiones con Cardelle un par o tres de veces al año. En esas ocasiones los talleres eran abiertos a todos. El grupo se reunía una vez por semana. Este primer núcleo estaba compuesto exclusivamente por seis sicólogos. Pero más adelante se abrió a otros hombres que venían por interés personal.

El grupo inicial duró un par de años. Pero a raíz de esta experiencia C. decidió seguir organizando talleres. Surgió un nuevo grupo compuesto por diez hombres, que duró dos años más. Pese a ser un grupo, las propuestas se orientaban hacia un trabajo de profundización individual. Se trataba la relación con el padre, la rivalidad en la relación con los demás hombres...

C. tuvo también otra experiencia de organización de un grupo que se reunió dos horas una vez por semana durante seis meses. Este grupo lo conducía conjuntamente con otro compañero psicólogo. Sin embargo tuvieron diferencias en la forma de enfocar el trabajo, y a los seis meses el grupo se disolvió.

C. mide cada una de sus palabras, se toma un tiempo para pensar antes de responder. Parece como si revisara en sus archivos personales y seleccionara cuidadosamente qué material quiere desempolvar y cuál no.

-¿Cuál ha sido tu experiencia como persona, ya no como profesional, en los grupos de hombres? ¿Qué te han aportado?

C-Básicamente he aprendido desde la frustración. Constatar lo difícil que resulta tocar el fondo, entrar en el dolor, comunicarse desde el sentir, comunicarse en el seno de un grupo, resulta tremadamente duro. Y resulta devastador tomar conciencia de esa dificultad.

En su momento en los grupos él no consiguió esa apertura. Sin embargo el tocar ese dolor y esa frustración sí trajo frutos para su vida y para su trabajo, en el ámbito personal y profesional. Así que ahora él valora la utilidad del grupo viendo que los frutos se recogen más tarde, y cada uno a su ritmo. Cree que el hecho de haber pasado por el trabajo en grupos de hombres ayuda a una búsqueda y deja huella.

C-Algunos hombres toman conciencia de esta imposibilidad de comunicación. Pero se crea una dinámica diferente entre hombres que entre mujeres. Las mujeres rápidamente conectan

desde el habla. Para los hombres, en cambio, el mero hecho de estar juntos en grupo, sin una excusa externa como pueda ser el fútbol, ya es un trabajo por sí solo. Esa simple situación les obliga a entrar en contacto con carencias reveladoras.

De hecho, existe la diferencia entre hombres y mujeres. Por eso son complementarios. Muchos hombres pasan por la vida sin tocar esas carencias, sin contactar. Pero los que contactan se plantean un trabajo individual.

AM-¿Porqué crees que es tan difícil para un hombre contactar con su profundidad?

C-El hombre vive volcado hacia el exterior, bajo las exigencias del rendimiento y la competitividad. Cuando los hombres se encuentran, lo hacen desde la competición, entendida de una forma más o menos positiva o negativa, pero por norma general siempre establecen una competición.

AM-¿Los grupos de hombres en los que has participado siempre eran conducidos por un terapeuta?

C-No, después del trabajo con Cardelle, funcionamos de forma autogestionaria. Por un lado parece que el trabajo es más lento, porque se pierde un tiempo en ponerse de acuerdo acerca de qué hacer, de porqué tú y no yo. Pero es revelador lo que se hace y cómo se llega a ello. Nos enfrentamos a problemas de liderazgo, a la necesidad de que alguien pusiera orden. Cuando hay un conductor del taller, resulta más fácil.

AM-¿Cómo resolvisteis los problemas de liderazgo?

C-¡Con una camisa! Pusimos todas nuestras firmas en una camisa, y cada día uno vestía esa prenda, de forma rotatoria. Resultaba muy interesante observar cómo a uno le sentaba bien, cómo a otro le venía grande...

AM-¿Cómo dabais por terminado el trabajo del grupo?

C-Con Cardelle fue debido a un progresivo desencanto, porque se mezclaron fricciones personales con la idealización que teníamos de él. De hecho, fue parte del aprendizaje el cuestionar cómo figuras que vienen rodeadas de una aureola, con propuestas innovadoras, flaquean y se bajan del pedestal. Ver cómo flaquean, como lo asumen, o como lo quieren tapar o corregir, justificar, supone un aprendizaje interesante. Así que el núcleo que había organizado esa línea de trabajo se disgregó.

En el otro grupo fue más bien por las divergencias de enfoque de cómo conducir el trabajo.

AM-¿Sientes que cerrasteis un ciclo de trabajo?

C-En mi primer grupo entré de una manera bastante inconsciente, con poca visión y profundidad. Me atraía el trabajo con el padre, por la ausencia de un padre y por la rivalidad con un hermano. También contaba en mi haber con una experiencia de años de participar en un equipo de voleibol de alto nivel. Era una forma de comunidad de hombres. Pero marché un año al extranjero y al regresar de nuevo al equipo eché en falta un contacto más profundo con los compañeros. Faltaba algo. Ya no me bastaba una comunicación

reducida a si se habían marcado más o menos tantos. Se creó un vacío. Así que trabajar la relación con el padre y la rivalidad entre hombres me atraía. Aunque no fuera muy consciente de ello, ya desde mi interior iba buscando respuestas.

C. aun retoma el tema de la forma de conducir los grupos. En la experiencia de autogestión se aprende del hecho de no poder depositar en una figura externa un savoir faire que había que encontrar en el propio interior.

Y en el grupo que conducían a dos, además de tener dos enfoques divergentes, el hecho de hablar de ello con el otro, de negociar, de dialogar sobre las diferencias, fue un aprendizaje. Se da cuenta de que había mucho miedo, y que el miedo impide el entendimiento, el acuerdo. El otro terapeuta optaba por métodos muy directivos y él revelaba, creía más en la opción de crear un espacio y permitir la evolución del grupo.

El asunto se complicó especialmente cuando se tocó el tema de la homosexualidad. Su compañero quería controlar el grupo, y planteaba propuestas de inmersión en experiencias que para C. no resultaban claras. Sentía como si planteara lo que él no se atrevía a experimentar por sí mismo.

AM-¿Qué tipo de relación ha quedado entre los hombres que participasteis en los grupos?

C-Ninguna. Cada uno ha seguido su camino, nos hemos disgregado. No puedo decir que hayan quedado amistades establecidas. Sin embargo han quedado elementos que revierten en la vida. Tengo mucha más capacidad de compartir con mis amigos, más capacidad de sinceridad y de vulnerabilidad.

En los grupos revisaban la identidad masculina. Aunque se trabajara sin una estructura fija, se pasaba revista a los clichés, las limitaciones, los encajonamientos que habían recibido de cómo ser desde el padre y la madre .

Respecto a las dificultades en cuanto a las relaciones con el sexo opuesto, compartían las vivencias propias. Expresaban sus conflictos, se respetaba la intimidad. Se planteaban interrogantes.

Las quejas más habituales que recogió en ese contexto respecto a las mujeres eran las reticencias a aceptar una identidad estereotipada, rígida

En el seno del grupo se permitían las emociones, se creaba un entorno que lo aceptaba. Se podían permitir conectar con su interior de una forma más fácil que en el mundo exterior. Ahora C. observa como algunos de sus amigos se descolocan ante determinadas formas suyas de expresarse, si no han hecho un trabajo de este tipo.

Un gran fantasma con el que se topaban en los grupos también era el tema de la relación entre hombres, el límite entre la homofobia y la homofilia.

Es difícil para un hombre reconocer que puede sentirse bien con un hombre, sin que eso conlleve a una relación sexual. Es como si reconocer una atracción, unas sensaciones, tenga que implicar pasar al acto sexual. ¡Cuando el cuerpo es nuestra única manera de percibir al otro!

Los hombres arrastran la necesidad de un contacto afectivo con otros hombres, empezando por el padre. El fantasma de la homosexualidad genera rigidez. Y esa rigidez se puede

atravesar a través del aprendizaje del masaje, tocando y sintiendo el cuerpo de otro hombre. La expresión corporal, el bailar juntos, son también otros recursos útiles en ese sentido. Es como poder hacerse amigos. Sin embargo, la autoestima no se abordaba como .

Otro capítulo importante era cómo se vivía la sexualidad. Se tocaban los mitos, se compartían las experiencias propias que no encajaban en el mito, los tópicos de la potencia, el tamaño y el rendimiento.

C-El reconocimiento del grupo es agradable. Es agradable ser quien soy, de forma más relajada. Es importante para aflojar.

En le procesod e aprendizaje que supone el trabajo en grupo, se pasa por una fase en la que aparecen reticencias a expresarse, a incorporar lo aprendido, fuera del grupo. Se vive una cierta desorientación en el tránsito, entre la espontaneidad y el código exterior.. hay un cierto descoloque. Pero es como en un proceso orgánico,. 'No hay que hacer nada, lentamente las aguas se reorganizan por sí solas.

C. ha aceptado que el salto se situaba entre la parte más interna y los hábitos sociales y ahora siente que tiene los recursos necesarios para conjugar esos aspectos en función de las situaciones.

También reconoce que a pesar de la queja ante el rol que se les otorga, los hombres hablan más con las mujeres. Entre hombres predomina la desconfianza. El tema del poder siempre está presente, de una forma más o menos sutil. Abrirse emocionalmente a otro hombre es sentido como peligroso. El otro puede hacer un mal uso de esa polaridad.

C-En una relación de pareja el hombre aporta el anima y la mujer el animus. Cuando en la relación entre hombre y mujer no hay relación sexual, la relación es más receptiva a la amistad.

Pero cuando se establece una relación afectiva se entra en combate. En el intercambio energético sexual surgen cosas que estaban muy dentro. La zona en la que somos más diferentes hombres y mujeres es la pelvis, zona que toma protagonismo en la relación sexual. En esa zona hay acumulado mucho resentimiento. Si hay la suficiente conexión de corazón, se puede iniciar un proceso de comprensión ante lo que se moviliza y que emerge. Si no, el diálogo es difícil, se genera combatividad. Cuesta asumir la identidad de género, cuesta poner al servicio del otro la identidad.

Ante mi pregunta de porqué está tan descolocada la relación entre hombre y mujer hoy en día su respuesta es que cree que no es algo de ahora, sino que ahora podemos permitirnos el lujo de mirarlo. La identidad de género tiene que ver con la parte de ego que se reconoce como yo. Yo como hombre en un cuerpo de hombre, o como mujer en un cuerpo de mujer. El anhelo de la feminidad está en el hombre, pero a la vez tiene miedo de perderse en ella. Y el miedo es la resistencia a abandonarse a la totalidad de sí mismo. Es a la vez el mayor anhelo y la gran resistencia.

C. habla de que J.Campbell estudió a fondo el mundo de los mitos. Ante la pregunta de si quedaban aun ritos de iniciación, respondió que en el catolicismo teníamos uno importante, pero que había sido totalmente desvirtuado. e refería al matrimonio. Hoy la gente se casa con la idea de ser felices, no para ser transformados. Cuando empiezan a aparecer las

fricciones, salen cada uno por su lado.

En el rito católico, la madre acompaña hasta el altar al novio, y el padre a la novia. Los dejan ante el altar, frente a la divinidad, los dejan junto a la otra polaridad.

Al poner al servicio de la mujer la polaridad masculina, el hombre se completa a sí mismo, y viceversa. Si no se es consciente de eso, lo que por un lado buscas en el otro es lo que primero castras en cuanto la relación avanza. Entramos en la problemática de la proyección.

C-Otro elemento importante que se trabajó en los grupos de hombres es el hecho de vivir la propia agresividad, recuperarla, y diferenciarla de la violencia. Restaurarla como expresión orgullosa que te hace sentir bien, expresión de la energía masculina. Normalmente es una parte también muy reprimida, por miedo al tirano. Un ejemplo es el soft-man, este hombre de la cultura new-age, que parece suave y dulce. Pero la polaridad oculta, cuando surge, es devastadora. Es importante ir a encontrar la propia agresividad, normalmente ligada a la crueldad, a la destrucción de la mujer. Para Pierrakos la relación con la mujer es básica para el hombre.

Es importante tocar lo destructivo de la agresividad y transformarla: sino, queda congelada, y asociada a lo femenino. En cambio, una vez conectados con la fuerza, se le puede ofrecer a la mujer, en el acto sexual.

En los grupos, en definitiva, C. ha acumulado experiencias que ha ido digiriendo más tarde, y que han repercutido progresivamente en las formas de relacionarse con los hombres.

Ahora sin embargo se interesa más por lo que somos más allá de nuestra identidad de género. Y concluye comentando que lo que necesita aprender para sí mismo y para su profesión van de la mano.

No debe ser casualidad que algunos de los hombres que vivieron las experiencias de los grupos de hombres en los años ochenta-noventa estén ahora entregados a la terapia com profesión. El siguiente hombre con el que hablé, tras mi encuentro con C. es sicoanalista.

Paco
46 años

Me recibe en el jardín de su casa, a la sombra de un árbol, con un zumo de frutas fresquito. La conversación transcurre a ritmo lento, tal como manda el calor.

Psicólogo y padre de familia, con un recorrido previo dentro de la teología y la enseñanza, decide adentrarse en el mundo de la sicología por agotamiento de la vía teológica y por el propio proceso interior. En los años ochenta empieza a hacer trabajo psicológico , primero en grupo, y más adelante inicia su propio proceso analítico.

A lo largo de nuestra charla, en muchos momentos se queda en silencio, buscando en su memoria y , creo que también tratando de elegir las palabras más adecuadas. Debe ser una característica de los sicólogos, me digo. Me queda cerca el recuerdo de las pausas de C.

AM- ¿Cuál fue tu primera experiencia de grupo de hombres?

(Al cabo de unos instantes, largos, se suelta.)

P- Creo que mi primera experiencia de grupo de hombres, que duró tres o cuatro años,

empezó alrededor del 92.

AM- ¿Cómo decidiste entrar en ese grupo de trabajo de hombres?

P- Fue algo que vino solo. Mi analista , a petición reiterada de varias personas, hizo unas jornadas sobre la sicología del hombre, en Titania, una cooperativa que se dedica fundamentalmente al parto en casa. Finalmente se llevó a cabo durante un sábado y un domingo, y nos concentraron unos veintitantes hombres. Algo que empezó meramente como un seminario de dos días generó una continuidad, en la que quedamos unos quince hombres. Nos animamos a organizar reuniones periódicas.

Los primeros encuentros fueron bastante seguidos, pero después establecimos una periodicidad trimestral.

AM- ¿El grupo se mantuvo con los mismos integrantes?

P-No, el grupo se fue reduciendo, y al final murió porque quedamos cuatro. Decidimos darlo por terminado un dia en el parque de la Ciudadela: Ene sa última convocatoria sólo nos encontramos tres. Quedaba patente que estábamos en otra fase y que la experiencia se había agotado.

AM-¿Qué te ha aportado el haber participado en esa experiencia de grupo?

P-Muchas cosas. Tener un espacio de comunicación sólo de hombres era realmente algo único. Había gente muy diferente entre sí. Es cierto la mayoría había pasado o estaba pasando por un análisis junguiano, lo cual facilitaba una cierta comprensión., un lenguaje similar, pero también los había que no.

AM- ¿Todos los participantes estabais formándoos para ser terapeutas?

P-No, creo que el único psicólogo era yo. Había un paleta, un periodista, pedagogos que se movían en el ámbito antroposófico, alrededor del grupo Atenea, había un pintor, que se murió , Romero, un hombre muy interesante.... (Se queda pensativo, sumido en sus recuerdos. Respeto la pausa, y pronto reanuda su enumeración.) ...un estudiante de ciencias físicas y matemáticas, un arquitecto en sus inicios... . Compartir con personas tan diferentes era muy enriquecedor. También las edades oscilaban desde los veintiún años del estudiante el más joven, hasta el arquitecto que estaría rondando los cincuenta.

AM- Regresemos al concepto de espacio exclusivo para los hombres. ¿Qué os permitía?

P-AL principio los encuentros eran de fin de semana, era un intento de profundizar en la vivencia de ser hombre ante el auge del feminismo combatiente, (se ríe) , de tratar de ver qué hacer con la descolocación del hombre frente a la mujer, la búsqueda de la propia esencia, de una masculinidad perdida, del afecto perdido, indagar si la expresión del afecto entre hombres es posible, compartir un espacio lúdico también. Organizamos alguna jornada únicamente con una finalidad lúdica, como jugar un partido de fútbol o de básquet, y luego una cena. El grupo era todo eso. Estábamos muy inspirados por el Iron John , de Robert Blay,

AM- ¿Pero a ti personalmente qué te aportó haber participado de esta experiencia?

P- Lo que recuerdo como una experiencia muy fuerte es un trabajo en particular que por cierto propuse yo . Trabajamos la figura del padre. Propuse, a imitación de Kafka, que cada uno le escribiera una carta con la que luego podría hacer lo que quisiera, desde hacérsela llegar, hasta guardarla o tirarla. Para mí fue la mayor aportación del trabajo en ese grupo, la experiencia emocional e interna más rica de todo cuanto hicimos. Porque las otras tal vez no llegaron a niveles tan profundos. También recuerdo una sesión de expresión artística con arcilla. En otra ocasión abordamos la figura paterna a partir de una película, ahora no recuerdo cual, que tocaba el tema de la ausencia del padre. Trabajamos sobre los ideales de hombre, cuáles habían sido para cada uno, tema que dio mucho de sí, nos ocupó durante bastante tiempo.

Evidentemente, ese nuevo espacio también me abrió la posibilidad de conocer a gente muy maja y de sumergirse en la experiencia grupal. Asimismo, permitía dejar a la pareja por un fin de semana. Creo que me aportó más a nivel afectivo, emocional, que no a nivel intelectual. Uno de los problemas que tuvimos es que éramos bastante “coco” y el proceso fue excesivamente mental.

AM- ¿Cómo viviste el final del grupo?

P- Trato de recordar sobre la marcha. Éramos tan pocos los que íbamos....Murió Romero, el pintor, y eso afectó a muchos. Me impresionó mucho el día que hablamos del sufrimiento, porque él lo protagonizó. Tenía varias enfermedades, siempre estaba en contacto con la muerte. La jornada que dedicamos al sufrimiento fue potente.

AM- ¿Qué estructura de trabajos seguías? ¿Quién organizaba las sesiones?

P- Nadie. Compartíamos el liderazgo. Surgía una idea, y sobre la marcha íbamos decidiendo. Lo importante era que cada hacia un trabajo previo sobre el tema a tratar antes de la siguiente sesión.

AM- El padre, el ideal de hombre, el sufrimiento, ¿qué otros temas tocasteis?

P- Empezamos sobre la sicología del hombre, el primer año, a partir de la primera conferencia . Seguimos hablando de la relación con la mujer, de lo que es ser hombre, de la pérdida de la masculinidad. Comentamos el Iron John. A partir del segundo tercer año entramos más en los temas lúdicos, a la vez que trabajábamos el ideal de hombre, la carta al padre, el sufrimiento. Hacia el final ya casi no había tema, simplemente nos encontrábamos. Nos convertimos en un grupo de amigos. Eso también influyó en que la cosa se diluyera.

AM- ¿Porqué crees que hay tanta necesidad de redefinir la identidad el género?

P- Por un lado, debido al fracaso de la relación, de las utopías de la relación perfecta de los años sesenta (risas) , del amor perfecto. Esa crisis lleva a replantearse la identidad. Creo que es Campbell quien dice que la mujer nace y el hombre se hace. En la definición de

género del hombre hay más elementos sociales y culturales que en el de la mujer. Para el hombre, el reposicionamiento de la mujer, la propia afirmación de autonomía de la mujer, nos obligó a revisar parámetros. Nos sentíamos muy cuestionados por la mujer. ¿Qué es ser hombre, qué pasa con el patriarcado? No sabíamos qué hacer. Habíamos mamado unos roles que saltaban por los aires.

AM- ¿Os sentíais presionados?

P- No siempre lo explicitábamos, pero algunos venían al grupo debido a sus mujeres, que insistían en decirles: ¡vete a un grupo de hombres! Esos duraron sólo dos o tres sesiones.

AM- Se puede deducir de tus palabras que detrás del grupo de hombres había las mujeres empujando.

P- Yo lo veo así, lo que no quiere decir que otros no te digan algo distinto. En ese momento también había una cierta presión social, la moda que venía de los EEUU, el movimiento de hombres que mantenían que había que hacer algo. El Iron John, El hombre salvaje, respondía a una movida de esa época. En ese momento éramos los primeros, no teníamos conocimiento de la existencia de otros grupos de hombres en España.

AM- ¿Encontrasteis respuestas a las demandas de la mujer?

P-Como grupo no, o al menos no las supimos formular. Individualmente tal vez sí.

AM- ¿Personalmente, crees que te sirvió ese grupo para redefinirte ante la mujer?

P-Creo que me aportó elementos, pero no de una forma total. Es un tema demasiado complejo. Tal vez me ayudó a tener las cosas más claras, a compartir las vivencias de otros, a tener una visión más lúcida ante este tipo de problemas. Pero la verdad es que me pregunto si ha de haber soluciones para esto, o si es mejor que las cosas estén como están....(risas)

AM- Respecto a las dificultades de diálogo, de comunicación, entre hombres y mujeres, ¿qué hicisteis?

P-Ahí no entramos. Tal vez se requiere un grupo más reducido, con más maduración del propio grupo, para poder adentrarse en una dinámica más terapéutica. No había una figura, como en los clásicos grupos americanos, en los que se giraba alrededor de un terapeuta. En Estados Unidos los grupos se han formulado de esta forma. El nuestro era muy espontáneo, sin líder, excepto en la conferencia inicial. No queríamos entrar en temas más emocionales, que implicaran un contexto más terapéutico.

AM- ¿Crees que no es posible abordar estos temas si no hay un terapeuta conductor?
(De nuevo una reflexión más larga de lo normal, un silencio denso, hasta que aparece la respuesta.)

P- Tendría que tratarse de un grupo muy maduro, que se conociera mucho, en el que la calidad de los miembros a este nivel fuera alta. Si no, no .

AM-*¿Elaborasteis algún tipo de material?*

P- Reunimos las cartas la madre, los textos que habíamos escrito sobre el ideal de hombre. Alguien guardó las esculturas que hicimos. Pero se trata de un material muy privado

AM- *¿Sabes si otros participantes del grupo siguieron con otras experiencias de grupos de hombres?*

P- Uno de los miembros del grupo quería continuar con un grupo más organizado. Hizo alguna experiencia en Cádiz.

AM- *¿Porqué crees que es tan difícil el diálogo entre hombres y mujeres?*

P- Déjamelo pensar (risas) *¿El diálogo?*

AM- Hay quejas de comunicación por parte de ambos géneros. *¿Cuál es tu opinión al respecto?*

P-Yo diría que no hay una única causa para esta dificultad. Primero, creo que las mujeres empezaron a ser muy exigentes, y ahora también lo somos los hombres. Esta exigencia se mezcla asimismo con la exigencia inconsciente de perfección, tanto en el hombre como en la mujer. En toda relación llega un momento en el que hay que aceptar las diferencias. Está claro que tenemos sensibilidades diferentes, y que la relación perfecta, la comunicación perfecta, etc... es un imposible. Estamos ante el desmontaje de ese ideal. Somos diferentes, y eso hace que el énfasis, el estilo de la comunicación, de la relación, la valoración de qué es lo importante es diferente para cada uno. Lo bueno es poder mantener la convivencia dentro de esta diferencia,

AM-*¿Esta exigencia de perfección la sitúas en los años sesenta o ya existía antes?*

P- No, creo que es una evolución cultural. Ante la debacle de los grandes ideales sociales sólo quedó la pareja, que recibió la proyección de todos estos ideales de perfección que antes estaban depositados en lo social, en lo cultural, y claro, la pareja no lo ha aguantado. Es demasiado presión, por eso está en crisis y de ahí la necesidad de redefinición.

AM- *¿Otra manera de abordar el tema sería desde el interrogante de porqué es tan difícil gestionar la diferencia, vivirla?*

(Aquí su respuesta es tajante)

P-Gestionar la diferencia es siempre difícil por definición. No hay porqué buscar el porqué. Porque no tenemos ni hábitos ni educación ni la madurez para ello.

AM -*¿Te atreverías a definir cuál podría ser el camino?*

P-Si cada una de las personas, tanto el hombre como la mujer, son conscientes de lo que son, tienen suficiente apertura hacia el otro, no están cerrados y tienen la capacidad de asumir

los problemas que implican esas diferencias , si pueden no quedarse en lo externo sino traerlo hacia sí, utilizarlo como elemento de transformación interna, es más posible convivir con esas diferencias. Sino....

AM- Tocamos el tema de las carencias culturales. Por ejemplo, el dolor como herramienta de transformación, no es eso lo que aprendemos, En todo caso lo descubrimos a través del propio dolor, o porque conectas con un circuito de gente que ya está trabajando en esa línea. Pero por educación el dolor es malo y hay que evitarlo, al menos en la cultura en la que estamos inmersos.

P- Antes no. El cristianismo decía que había que sufrir. Esto de negar el dolor es muy reciente. Hemos nacido en un valle de tinieblas, y sufrir tenía un sentido para conseguir lo trascendente. ¡Cuantas mujeres han aguantado el dolor del machismo bajo el lema, aguanta , hija, que así ganarás el cielo!

AM-¿No crees que la cosa de que al cielo llegarás cuando te mueras, es diferente que querer vivir la transformación en vida?

P- No tanto, no cambia tanto (risas). ¡Porque tampoco las transformaciones son tan espectaculares! En esta mentalidad de la sociedad actual, hay que ir a por la felicidad a toda costa. Creo que esto también afecta a las parejas. Tanto hombres como mujeres, hemos perdido el aguante Insiste, somos muy exigentes.

AM- ¿Llegamos tal vez a una encrucijada que nos plantea revisar la educación?

P-Probablemente. Pero veo que el punto crucial está en que somos excesivamente exigentes con la relación.

AM-¿Cómo se puede rebajar esta exigencia?

P- No lo sé. Tal vez reduciendo el narcisismo que todos tenemos..... Creo que es un trabajo tremadamente personal. pienso que no deberíamos proyectar tanta presión sobre la relación, pero el hecho es que resulta difícil , intervienen muchas variables. También se suma la fuerte presión social para alcanzar el éxito personal. Es fácil que en un momento determinado el otro se convierta en un obstáculo, ya sea para tu propio éxito personal o felicidad personal, o desarrollo personal....y entonces claro.....algo se descalabra.

AM-¿No has tenido ganas de poner en marcha un nuevo grupo de hombres?

P- Como terapeuta, mucha gente me ha pedido que monte un grupo de hombres. Especialmente me lo han propuesto mujeres que sostienen que los hombres están muy inmaduros. La queja que recojo, tanto en el consultorio como entre mis amistades, es la misma: que el hombre está inmaduro, que huye del compromiso.

Es cierto. Pero también es cierto que la mujer es muy exigente y que tiene demandas ambiguas. Sigue queriendo tener un hombre fuerte, no uno débil, y cuando sólo tiene un hombre fuerte, le resulta demasiado hombre, no le deja espacio.

AM- A veces me pregunto si las mujeres no pedimos a los hombres aspectos que podemos encontrar en las mujeres pero no en los hombres, el mismo nivel de comunicación que hay entre mujeres, ¿Qué pasa con la comunicación con los hombres? Hay un enigma a descifrar.

P-Yo insito en que capto una demanda ambigua. Esto en el grupo ya aparecía. Trabajate la sensibilidad, la escucha , la ternura, pero trabaja trece horas al día y trae el sueldo a casa. ¿Cómo se come eso? Porque para salir a fuera, la vulnerabilidad no te sirve de mucho. Así que...tela marinera. Y como la mujer tiene mucho poder, puede exigir mucho, cosa que despista al hombre. La situación está difícil. A veces aparecen tendencias exacerbadas. Pero la mujer debería mirar también esos aspectos tuyos.

Y recordemos que día a día estamos confrontados con el bombardeo y las exigencias que tenemos de felicidad. Dicho de otra manera, creo que el ideal del amor romántico está muy por debajo de esta demanda, tanto para el hombre como para la mujer.

AM. No todas las civilizaciones basan la relación entre hombres y mujeres sobre este ideal. Así que existen otras vías de relación.

P- Tal vez lo que en el fondo está en crisis es el ideal romántico, la idea de la pareja monógama, estable, tal vez es un ideal sólo válido para una etapa de la vida . Es cierto que la pareja estable, monógama, es la mejor vía, en general, para la educación de los hijos mientras están en edad de crecimiento. Así lo creo. Es la fórmula que procura un entorno más adecuado para los hijos, de eso no me cabe la menor duda. Pero puede haber discrepancias. Hay que tener en cuenta que mucha de esta problemática de género se presenta cuando la pareja se queda sola, sin hijos, o hace eclosión cuando las parejas deciden no tener hijos, Mientras hay hijos, hay mucha presión social para que se mantenga unida. En cambio, cuando una pareja decide no tener hijos, sólo quedamos tú y yo frente a frente. Entonces, ¿ qué sentido tiene caminar juntos, si no hay proyecto de familia, si no hay hijos?

AM- Lo que yace en el fondo es la manera de vivir la afectividad del hombre y la mujer. ¿Porqué es tan difícil el equilibrio afectivo?

P- En general, para la mujer es más importante la relación en si, la conexión y la expresión afectivas. Nosotros los hombres, valoramos a veces más la estabilidad, el objetivo. Solemos dar por supuesto que nos queremos, por el rol que asumimos.

Creo que hay una diferencia de definición, que con la misma realidad sexual está explicitada. El hombre es un cazador, tira hacia fuera. ¿Cómo olvidar todo lo que llevamos inscrito en nuestros genes? El hombre está volcado hacia el mundo exterior, de fuera de la pareja, y la mujer hacia su nido. También podemos aplicar la antropología junguiana en la manera de explicar o de ver al hombre y la mujer. El hombre tiene lo femenino en su interior por descubrir, y aquí interviene el proceso de maduración personal, con el descubrimiento de lo que Jung llama el ánima, que primero se proyecta en la pareja y luego se integra en uno. Cuanto más desarrolla el hombre su feminidad interna tanto más puede acceder a una mejor relación con la mujer. Pero si la mujer no se desembaraza de lo que Jung llama el ánimas neurótico, las cosas no pueden ir bien. Y aquí estamos en pleno nudo gordiano. El hecho es que hay una gran confusión y una gran dificultad en el terreno de las

relaciones. Igual es positivo, igual es un signo de los tiempos....

AM- El hecho de que haya una eclosión tan fuerte de la homosexualidad, ¿crees que está relacionada con la dificultad de relación entre géneros?

P-Sí. He encontrado homosexualidades femeninas que provienen de fracasos de relación con el hombre. Le llamo lesbianismos ideológicos, cosa que en los hombres no aparece. No observo homosexualidades vividas por el fracaso de la relación con la mujer. En cambio hay mujeres que empezaron con parejas heterosexuales y acaban con parejas lesbianas por agotamiento ante el conflicto, por encontrarse mejor.

AM-¿Así que crees que también en el acceso a la homosexualidad hay diferencias entre géneros?

P- No sabría decir. La homosexualidad es un fenómeno tan complejo.... Pero estoy convencido que mucha de la homosexualidad que hay en estos momentos no es genuina. No es que provenga clarísimo por una orientación psíquica y biológica, es muy psicológica. En la masculina, el complejo materno, la influencia materna, el perfil de la madre posesiva , el no desligamiento de la madre, se ve clarísimo en muchas homosexualidades, junto a una ausencia del padre.. Creo que una preponderancia excesiva de la madre influyen en la homosexualidad. La figura del padre es importante en la construcción de la masculinidad. Aquí hay una falla, son hijos del padre ausente o emocional o físico, o ambas, es decir un padre ausente afectivamente, o que es muy dictador..

AM- ¿Por qué crees que es tan difícil el trabajo en grupo?

P-Porque los cambios profundos no se pueden dar en el seno de un grupo. Si decimos que una de las carencias del hombre es esta ausencia de la figura del padre, en el grupo no puede proyectar esa figura, para ello necesitas un hombre real. Y creo que eso sólo se puede trabajar en una relación transferencial con un mentor, un analista, un sabio... En grupo todo queda demasiado diluido. Es lo que decía ese autor francés, Penac, en una entrevista en la Vanguardia. Dice que somos una cultura que necesitamos al padre, una cultura sin padre. Estamos buscando esa energía masculina sana. Y aquí ya vamos más a fondo. Si somos un grupo que carecemos de esta energía masculina, ¿dónde encontraremos esa energía masculina sana? Imagino que el hecho de que en EEUU sean hombres más hechos los que lideran estos grupos, debe ayudar, deben aportar la energía necesaria. Si no, el grupo está bien, pero está limitado.

AM- El interrogante tal vez está en qué se le pide a un trabajo de grupo. No tiene que sustituir a la terapia personal, sin embargo es muy enriquecedor.

P- respecto a lo esencial de las deficiencias de las que hemos estado hablando, creo que un grupo puede ayudar colateralmente, pero no a transformar. Posiblemente sostengo esto en función delo que he vivido.

P. aun saca otro factor a colación. Dice que es un aspecto a tener en cuenta. Hay una nueva

figura de hombre, el neurótico new age. Ha hecho de todo, rolfing, reiki,, tai chi, zen, rebirthing, pero no ha modificado nada en su fondo, no ha tocado las estructuras profundas. “Plus ça change, moins ça change”, cita en francés. Sostiene que existe un sistema defensivo para no cambiar, que se puede entretenar con mucha actividad.¹ Según P., a estructura profunda no es algo que se modifique fácilmente.

AM. Volvamos al diálogo entre hombres y mujeres. Parece que, a nivel verbal al menos, hay un nudo de malentendidos entre hombres y mujeres. El hombre dice una cosa , la mujer comprende otra, y viceversa. ¿Cómo se pone orden en esta olla de grillos? ¿Cómo se deshace el entuerto? ¿Se puede?

P-Es evidente que existen diferencias en la manera de dialogar, de poner el énfasis en diferentes lugares, de interpretar el significado que le damos a las palabras, los gestos, al lenguaje no verbal. Me imagino que se necesita mucha puesta en común, lo que los teóricos llaman la metacomunicación. Aprender a averiguar qué quieras decir tú en ese momento, qué es lo que le otro quiere significar, y no olvidemos el tema de las expectativas en la comunicación, lo no dicho, por ejemplo.

Para P., las expectativas en la comunicación entre géneros son diversas. Opina que la mujer, en cualquier relación comunicativa, tiene la expectativa del vínculo, de mantenerlo y enriquecerlo. La expectativa de hombre no es tanto la de asegurar el vínculo, mantenerlo o buscar su enriquecimiento si no más bien la claridad objetiva, la operatividad de la comunicación: esto es así y así, y hay que hacerlo así. La valoración de la comunicación también es diferente. El hombre tiende a no valorarla por ella misma, la da por supuesta. Aquí hay todo un campo que nosotros no tocamos. Qué digo yo, qué entiende el otro, cuando yo digo te quiero qué entiende el otro, etc. Pero cree recordar que estos aspectos acerca de la comunicación no los trabajaron durante la vida del grupo de hombres, como tampoco entraron en los problemas que vivían en la pareja.

Pero pone sobre el tapete que ha habido mucha investigación sobre los distintos estilos de comunicación, sobre el lugar en el que se pone el énfasis, y proliferan los libros del estilo de: Porqué los hombres son de Marte y las mujeres de Venus. Pero aun añade, antes de terminar, un punto que deja abierta la reflexión: no olvidemos que a veces los estilos comunicativos están invertidos, que a veces, curiosamente, la mujer tiene un estilo masculino.

sto de indagar acerca de los grupos de reflexión es como afinarse en una nota, y estar a la escucha de armónicos que resuenan por doquier. .Como una trama que se va haciendo visible progresivamente, un contacto trae otro. Uno sabe da alguien más, que a su vez sabe de alguien más, y dócilmente me dejó llevar por esa dinámica que me acompaña en mi periplo. Cada contacto es una perspectiva más sobre lo que dan de si los grupos, y qué suponen o han supuesto dentro del particular itinerario de cada una de las personas contactadas. Le toca el turno a otro hombre que tiene en su haber una experiencia grupal, aunque ahora no esté en ello.

J.J
40 anys.
Periodista.

Ens trobem a la seu del seu treball. Busquem un racó on poder conversar una estona. No calen grans preàmbuls. Per telèfon ja havia quedat clar de què aniria la pel·lícula. Se'm feia divertit entrevistar un periodista.

A més de situar la seva professió, afegeix al seu marc personal el fet de tenir dos fills grans que no viuen amb ell, de setze i catorze anys, i un de quatre anys, que ara tampoc viu amb ell, dinat que està en procés de separació, per segona vegada.

AM-Com comences a interessar-te per la reflexió sobre a masculinitat?

J-Sempre he estat en contacte amb grups alternatius. No vull dir que hagi estat militant, si no proper a persones que participaven activament en ambients ecologistes, a gent que investiga possibles referències al marge de les que porta el sistema imperant, tant dintre del que és el tema de creences i valors com grups d'esoterisme,

AM-Esoterisme és el mateix per a tu que espiritualitat?

J-Ho diferencio. Per a mi, esoterisme és com si fos el llibre tècnic per entendre el funcionament d'una màquina determinada, i espiritualitat seria el benefici que obtens d'utilitzar aquella màquina. Senzillament és ser un usuari, una persona que s'interessa en el funcionament d'una màquina que t'arriba, que pot donar-te respistes d'una manera més imaginativa i creativa que la que et venen a les escoles o des de les institucions. Això seria per a mi la recerca de noves espiritualitats. Una altra cosa és quan ets fiques a dintre a indagar com funciona aquesta màquina, qui la manipula i qui no, si es pot millorar o no, quan connectes amb tècniques per arribar a segons quin tipus de percepcions, o estudies com s'ha utilitzat històricament, què es coneix dintre de les diferents cultures i què s'ha fet servir, etc....

Evidentment això comporta establir contacte amb persones inquietes, i les persones inquietes, en un moment o altre busquem dintre el gènere, parlem d'homes i dones. I dintre d'aquesta inquietud les dones són les primeres que s'han mogut, tal com ha posat de manifest el moviment feminist o de l'alliberament de la dona, perquè és evident que històricament han patit i encara, en alguns llocs, pateixen, situacions intolerables. Aquí a occident hi ha hagut una situació escandalosa. Em refereixo a la cultura occidental perquè és on estem nosaltres ara i aquí. Les dones han sigut doncs les primeres en bellugar-se, igual que els treballadors han sigut els primers en bellugar-se, i no els empresaris i no els homes com a gènere, per reivindicar una sèrie de coses o per posar en qüestió allò que el sistema deia que s'havia de fer.

A Espanya, en concret, he estat en contacte amb dones que participaven des de l'inici al moviment feminist, i entre aquestes dones, algunes d'elles han posat en qüestió el sistema patriarcal, el sistema de creences. Han entrat en contacte amb grups o moviments que busquen nous valors dintre l'espiritualitat, perquè es troben que tampoc l'església catòlica o el marxisme han dit res vàlid sobre el tema.

AM-Tornem al moment en el que tu t'interesses pel tema.

J-Totes les amigues que tenia, inclosa la meva dona, estaven en grups de dones. Això va propiciar que els homes de vegades ens trobessim entre nosaltres. Constatàvem que hi havia una descol·locació per part de l'home davant el nou posicionament de la dona. Estem

parlant del finals dels vuitanta inici dels noranta. Aleshores, com que observàvem que les dones es reunien per redefinir-se, els homes també vàrem voler buscar la nostra manera de fer-ho. Era com si el moviment de les dones ens arrossegués. Sentíem inquietud per com respondre a la situació plantejada per les dones.

Un psicoanalista junguià que estava en contacte amb els moviments de les dones, va fer un seminari destinats als homes inquiets sobre quin significat tenia ser home al segle XX. Això passava el segle passat! (riures). Si ja no es tracta de ser el mascle, el tipus agressiu i triomfador, el guapo, dur i meravellós, què és? Perquè tampoc es veia clar que hagués de ser l'home en contraposició a aquesta imatge, tampoc no es podia definir com l'home absolutament tendre, suau, etc.. perquè és una experiència constatada, i no només a les lectures, si no per nosaltres mateixos, que resulta que una dona que demana a un home tot això, tampoc vol que sigui tendre al 100 %, si no que ha de tenir altres aspectes. Apareixien moltes contradiccions. Ens trobàvem que davant un home que representava clarament allò que criticàvem tant, -el típic que tenia un esportiu de dues places i que tractava les doens amb el típic vine aquí i veuràs-, la dona que estava reivindicant un munt de coses se n'anava bocabadada amb aquell tipus. Amb la qual cosa, la crisi de l'home se'n mostrava en tota la seva cruesa. El gran interrogant que ens formulàvem era. Doncs què cony volen? (Deixo la paraulota, perquè ha destacat en mig d'un llenguatge bastant acurat, sento que conté realment una força condensada d'interrogants sense resposta.) El tema és difícil, però si a més ets una persona inquieta i t'interesses per la relació humana,...si la dona, tal com expliquen molts contes, mites i llegendes, de per si ja és un misteri, davant de la nova dona el desconcert és total!.

AM- Què va passar amb aquest seminari?

J- Vàrem fer un seminari d'un cap de setmana, a partir del qual vàrem decidir segur fent trobades periòdiques pel nostre compte, un cop al mes, per seguir treballant i redescobrint diferents aspectes de la masculinitat. Una cosa que habitualment els homes no fan., o al menys no feien aleshores, era explicar coses de si mateixos. Les dones si que ho fan. Els homes , en termes generals, quan es reuneixen, parlen de futbol o de ties. Els tòpics funcionen. Nosaltres vàrem decidir fer les trobades per parlar de nosaltres mateixos, del que sentíem, de els nostres inquietuds i incerteses, de les pors.

AM- Què en vas treure de l'experiència de trobar-vos?

J- Molt! Primer, perdre la por a plorar. Tot i que sembla que sigui molt fàcil i que ara qualsevol home pot plorar, i era tan fàcil ni estava tan clar. Potser per que sóc optimista, em sembla que avui és diferent. Segon, reconciliar-te amb els pares. Evidentment, quan ets una persona inquieta, una de les primeres coses que et qüestiones és la família. D'alguna manera em va servir molt per reconciliar-me amb el pare. Això també val pels altres nois. Em consta que va ser així. També va servir per definir-se no en funció del que pot voler la dona, que, insisteixo, és un misteri, si no definir-se per un mateix, i no per tòpics si no senzillament com a ésser humà. També va servir per buscar una major naturalitat possible d'un mateix és difícil, perquè significa treure moltes cuirasses. A més, vàrem treballar aspectes artístics. El grup va servir per veure les relacions humanes d'una manera més oberta, menys encasellades. Estem a una cultura molt catòlica, molt culpabilitzadora. Analitzar com sents les relacions humanes, com les veus, com no les sents, revisar els

aspectes socials que et qüestions ,que de vegades et fan pensar que estàs franquejant límits que la societat considera malament i en canvi pots constatar que no té perquè ser així, és molt útil..

Rel nostre treball de grup també va ajudar a reconciliar-nos amb el cos i no tenir tanta por a les crisis. Va servir per prendre's la vida més seriosament i al mateix temps com si fos un gran joc, per viure les coses més essencials i relativitzar-ne d'altres. No vol dir que deixis de viure els problemes amb intensitat, potser encara els vius més intensament, però també te'n surts més, i sobretot menys desvalgut.

AM- Quants éreu?

J- Amb constància, uns deu o dotze. I ens varem estar reunint uns tres anys.

AM- Perquè es va acabar?

J- Imagino que ja havia complert la seva funció. Deu ser com el matrimoni, que si ja no té sentit que continuï, malgrat que un vulgui.....

AM- Vareu acabar en bons termes?

J-Siii, i amb un sentit profund d'amistat que s'actualitza quan ens retrobem. Tot i ser molt diferents, viure professions i situacions personals ben variades, tenim inquietuds semblants...

AM- Algú liderava el grup?

J-No. Només en els seminaris que dirigia el psicoanalista junguià. Un cop a l'any ens trobàvem amb ell i li plantejàvem una sèrie de qüestions que havíem preparat, per veure que ens deia al respecte.

AM- Has enyorat el grup alguna vegada, o dones l'experiència per tancada?

J- La dono per feta. És com si hagués pogut incorporar força coses de els que vaig viure al grup. Formen part de mi en al meva manera de relacionar-me amb altres homes i amb altres dones. L'aprenentatge no queda circumscribit només als homes. El que vaig incorporar està actuant amb els amics que tinc ara. És com procés d'educació.

AM- M'agradaria saber més concretament com ha repercutit aquest aprenentatge en la teva manera de dialogar amb les dones.

J- Potser el problema dels homes en general és que som més dependents de les dones, a nivell emocional, del que aparentment sembla. És com si l'experiència del grup d'homes ens ajudés a assolir una autonomia, bé , potser no l'autonomia total, personalment crec que només s'aconsegueix quan ets un iniciat, però si que serveix en la relació amb les dones per estar més segur de mi mateix. No vol dir que de vegades no caigui en la dependència., però en termes generals, m'ha permès tenir més soltesa, he après a manegar-me millor amb elles.

AM- Perquè creus que és tan difícil el diàleg entre homes i dones?

J- Crec que el diàleg avui és difícil en qualsevol direcció, amb tot el que sigui diferent a un mateix, no només entre homes i dones. A nivell superficial tothom està bé, però a nivell més profund, no. És difícil el diàleg a nivell intergeneracional, ho és entre dones i homes, entre empresaris i treballadors, entre primer i tercer món, amb els immigrants. (Fa un pausa i tot i el silenci em sembla sentir el soroll dels seus pensaments...) Ara està candent el tema de l'Islam, s'ha complica després de l'atemptat del onze de setembre. Dins els propis partits polítics també hi ha dificultat de diàleg. En definitiva, a l'actualitat el diàleg és difícil. Per això penso que una de les tasques fonamentals a fer, un repte important, tan per homes com per dones, és adonar-se que si bé és cert i necessari treballar sobre les relacions entre gènere, penso que és necessari sobretot adonar-se que som éssers humans i a partir d'aquí treballar per un diàleg entre tots els éssers humans. També crec que és important, en aquest sentit, evitar polaritzacions de postures. Si diem homes i dones, estem polaritzant d'entrada.

AM- Però els polaritats existeixen, el ying i el yang que contemplen les tradicions orientals, o l'ànimus i l'ànima jungians, i no només a l'exterior si no també a l'interior dels éssers humans.

J- Si, de fet, la reconciliació s'ha de fer primer entre les dues polaritats que tenim a dintre nostre. Moltes vegades s'utilitzen les situacions externes per no centrar-se en un mateix, per no posar en pau les tensions d'un mateix. Els reclams exteriors són una bona manera de despistar-se de la feina interna individual. Però jo diria que vivim un moment en el qual els intents de ser un mateix, culturalment, o per l'època que ens ha tocat viure, aquestes forces estan molt actives. Fins i tot els nens que neixen ara, de ben petits ja venen reafirmant-se, de manera contundent.

Per a mi significa que hi ha una força egocèntrica que o bé la pots utilitzar per creure que estàs en possessió de la veritat i els demés no, la qual cosa dificulta molt el diàleg, o bé la pots emprar per indagar dins de tu mateix i reconciliar-te amb els múltiples aspectes que tenim a dintre. Des d'aquí, des de l'accés a poder dialogar no només amb les dones si no amb tothom,. Rics o pobres, més amunt o més avall.

Mujeres seguidoras del tao

En esta ocasión voy a sumergirme en un encuentro de un grupo de mujeres que me ha abierto las puertas y me ha ofrecido amablemente compartir una de sus sesiones. Hace unos cuatro años que se reúnen. Lo que las une es haber contactado con las prácticas taoistas y haber decidido compartirlas.

Hoy es el día de su reunión anual, que tiene lugar fuera de la ciudad. Me guío por unas notas que anoté por teléfono, pero debo recurrir al móvil en un par de ocasiones porque mi sentido de la orientación es muy suyo...y los caminos en el monte muy varios.... A base de indicaciones resulta fácil reconducir el trayecto. Cuando llego a la cima de la montaña constato que no ha pasado tanto tiempo como me parecía, o sea, que no llegó tan tarde como temía. Una masía, serena y algo ajada, preside el paisaje. Aun llegan algunas mujeres después de mi. A veces me sorprende de lo fácil que puede darse el contacto entre nosotras... Sólo conozco a una de ellas, pero me siento cómoda desde el primer momento. Trato de retener sus nombres y asociarlos a sus caras, aunque sé que más tarde deberé hacer un ejercicio de repaso para acabar de aprendérmelos. Abrazos, recipientes con ensaladas que se depositan en la mesa de la cocina, un té, una coca de panadero deliciosa, conversaciones que se cruzan. La atmósfera me resulta familiar, me recuerda a mi propio grupo de mujeres, ¡espacio gastronómico incluido! Observo a las diferentes mujeres, la riqueza que se desprende de cada una de ellas.

Poco a poco, la situación se va centrando y llega el momento de empezar las prácticas. Salimos al exterior. La lluvia se ha alejado y el sol asoma entre las nubes. El aire es puro, la tierra huele bien.

Nos colocamos en círculo, y empezamos unos estiramientos que al cabo de nada son dirigidos hoy por Carmen. Un repaso general a todo el cuerpo, torsiones del tronco, flexiones de las rodillas, giros de los brazos, manos, pies, caderas, ondulaciones a partir de la pelvis...

No se mira el reloj. Al cabo de un rato el calentamiento se da por finalizado y pasamos hacia el interior, para sentarnos a meditar. La energía alborotada de los reencuentros se ha calmado. Ahí, otra mujer toma el relevo para guiar la meditación basada en la sonrisa interior, y para repasar cada uno de los órganos internos, contactar con sus sonidos, centrarse en su limpieza energética. Aun habrá un añadido final en el que nos entregaremos a unos placenteros ejercicios de voz.

Tras la sesión matinal llega el momento de la comida, momento que me servirá para formular mis preguntas. Es la primera vez que hago una entrevista grupal. No sé qué va a resultar de ello, ni si me veré con la necesidad de concertar citas individuales para poder recoger información útil. Pero el reto me atrae.

El grupo nació por iniciativa de Marta y Angels (esta última hoy no está presente en la reunión). Veían la necesidad de juntarse con más mujeres para realizar las prácticas orientadas a la energía y la sexualidad femenina que habían ido aprendiendo en su asistencia a los cursos impartidos por Juan Li. Este hombre visita nuestro país e imparte sus enseñanzas con una cierta regularidad. Pero cuando él se marchaba no quedaba cohesión entre la gente, cada uno quedaba descolgado por su lado. Sin embargo, cada vez que él venía insistía en la importancia que esas prácticas fructificaran y crecieran. Esa necesidad está en la base de este grupo.

Me interesa por las motivaciones que las acercaron a este tipo de trabajo personal. Una de las mujeres nos cuenta que se acercó a estas prácticas motivada por un problema de salud. Por otros comentarios que aparecen, no ha sido la única. Otro aspecto al que aluden es el hecho de que la mayoría de maestros taoístas que les han dado enseñanzas son hombres, y algo pasa con eso de que sea un hombre el que transmita prácticas para la energía femenina. Hubo un intento de una de las alumnas de crear un grupo de mujeres, pero en la medida en la que se planteaba cobrar a las participantes, cuando todas estaban en el mismo nivel, la iniciativa no cuajó. Marta interviene para destacar que el hecho de que en el funcionamiento del grupo no intervenga el dinero es esencial. Según ella, es uno de los aspectos que dan fuerza al grupo.

Pido más detalles sobre el funcionamiento general del grupo. La opinión es unánime. Todas reciben de las demás, nadie dirige o lidera, lo cual genera un enriquecimiento general, una apertura de perspectivas. Destacan la potencia energética que se crea cuando se reúnen y practican.

Cuando quiero darme cuenta, la discusión general se ha orientado hacia el tema de la práctica con el huevo de jade. Se entremezclan las vivencias de cada una de ellas. El huevo de jade se coloca en la vagina con la finalidad de evitar la pérdida de energía, de cerrar un punto de fuga. Permite tener una conciencia de la base pélvica, y esa misma presencia lo en la Catedral de Barcelona) por la conexión con la energía de la tierra, que también jugaba su papel para mantenerlo en su lugar. Constatamos que las vivencias son diferentes para cada una de ellas. Observo, curiosa y divertida, la animación que se ha apoderado de todas. El comedor vibra, el ambiente es chispeante. Una corriente comunicativa circula con fluidez.

Para Maite el trabajo del huevo le ha permitido lo contrario, encontrar su capacidad de concentración y de centramiento. El huevo la conectaba con un foco de protección, de poder contener. Llevar el huevo en la vagina fortalece la musculatura pélvica y del perineo. Ella recuerda haber sentido que el miedo se le escapaba por las piernas. El huevo la ayudaba a mantener el contacto con la energía interna, con la presencia interna. Ahora ya no necesita el huevo para estar en contacto con ese aspecto de su propia energía .

Para Judith el huevo es una herramienta, un puente, para conocer la presencia del espacio interior, la dimensión interior, el reconocimiento de tu propio centro. Una vez tienes esa conexión, dejas de necesitar el huevo. A Ita el huevo la da más poder, más amplitud, y cree que también hay que tener en cuenta la intervención de las propiedades del Jade.

Marta coge el hilo, está de acuerdo en tener en cuenta las propiedades del jade y recuerda la vertiente del trabajo en la que, a parte de evitar la pérdida de energía por la vagina, se le usa para limpiar las emociones, que son absorbidas por el huevo. Virginia aun añade que cuando lo llevas durante tres o cuatro horas, a veces te olvidas de él, pero de cuando en cuando conectas con unas sensaciones agradable, al contactar de nuevo con su presencia .

Carmen recuerda que el útero está conectado con el corazón, a través de la circulación sanguínea, entre otras cosas. Para ella, hay una energía del corazón que reverte en el útero, ambos lugares están en resonancia. Así que el huevo es una vía para trabajar una serie de aspectos femeninos que incluyen el afecto, la maternidad. Cree también que parte de su poder es porque abre el canal de la sonrisa interior desde la raíz, desde el útero.

Para los chinos la pérdida de la menstruación es como la pérdida de semen, se trata de una esencia vital, relacionada con la energía de los riñones: el ching. La práctica de la respiración ovárica, el masaje de los pechos,, el contacto con la energía ovárica y del útero, conducen a crear tu propia madre. Generan la propia energía de auto nutrición. Además, a Carmen la ayuda a crear también un huevo exterior que la engloba, a modo de protección contra las agresiones que vienen de fuera.

Marta resume. el grupo empezó para compartir la práctica, pero ahora es un vehículo de acompañamiento a la investigación personal. Es un espacio sagrado.

(Me resulta curiosa la coincidencia en denominar sagrado lo que se crea en el seno del grupo. También ha sido definido así por las participantes de Mapas. No puedo evitar recordar la ponencia de María López, y de pensar que cuando un grupo de mujeres se reúne con la intención de compartir parte de su trayectoria interior, lo que se crea es un campo de energía femenina que alimenta y que es poderoso. No puedo evitar sentir que esos procesos guardan relación con tradiciones ancestrales de las mujeres en busca de la sabiduría, la sabiduría de las brujas, y que tal vez estamos viviendo una actualización de lo que nuestras antepasadas conocían , compartían o practicaban.)

Carmen hace deslizar el tema hacia nuevos parámetros. Saca a colación el hecho de que estamos viviendo en una cultura de pareja, en la que las mujeres viven aisladas de las demás mujeres, en las que encontrar espacios íntimos para compartir entre ellas no resulta fácil. Piensa que en otras culturas debe ser diferente, cita el ejemplo de las mujeres musulmanas que conviven y comparten marido.

Pero aquí se alzan voces y opiniones discordantes. Unas opinan que siempre ha habido grupos de mujeres, en el seno de las familias. Otra recuerda los lavaderos comunitarios que estuvieron vigentes hasta hace relativamente poco.

- ¿Pero compartían temas íntimos, como la sexualidad, por ejemplo?
- Era un espacio público, no lo olvidemos
- Lo que compartían seguro era la energía femenina.
- En los grupos de mujeres siempre se ha compartido.
- ¿Pero con espíritu de investigación, de búsqueda?

Marta nos resituía: "formamos parte de una generación de mujeres que se pusieron a funcionar desde la energía masculina, que rechazaron la energía de sus madres, que no querían ser como ellas. Eso nos llevó hasta un extremo en el que tuvimos que plantearnos recuperar nuestro espacio genuino, y tratar de que esté en acuerdo con nuestra época. Esto también lo compartimos aquí."

Ita es la que ha permanecido más callada. Al final, consigo que me diga que le cuesta hablar.

Me intereso por la estructura de funcionamiento del grupo. Se reúnen cada quince días. En total son unas doce mujeres, pero no siempre están todas. La participación es rotativa, varía, y siempre es en casa de Marta, en la ciudad. Dispone de un espacio muy adecuado para sus encuentros. Una vez al año comparten una jornada larga en el campo, como hoy

Están de acuerdo en que el grupo ha evolucionado, en que ahora se conocen mucho más. Dentro de las personas seguidoras del tao, opinan que los hombres hacen más hincapié en la disciplina de la práctica, y que las mujeres optan por unas sesiones más fluidas y con más margen de libertad. Los hombres serían más académicos, más fieles al método. Las mujeres han dejado surgir en su espacio lo que necesitan.

Parece que el conflicto ante el hecho de que los maestros fueran hombres era más candente para Ita. Cree que, al no ser mujeres, hay algo que no pueden transmitir. Alguna de las mujeres del grupo ha asistido a enseñanzas dadas por mujeres. Ana saca el tema de que hay hombres más masculinos y otros más femeninos, y que los hombres también pueden vivir la energía femenina, aunque no todos parece que lo consigan. Por otra parte, lamentan que haya pocas mujeres maestras. Ahora empiezan a venir. Las mujeres también han tenido un papel penoso en el mundo oriental, no sólo en el occidental.

Aun así, Judith recuerda que en los monasterios hombres y mujeres comparten la vida , y que también comparten las prácticas.

Marta enhebra un discurso, reconoce estar pensando en voz alta. Cree que la maestra femenina es resultado de la ausencia de líder, que la figura del líder corresponde más a la energía masculina. La energía femenina es igualitaria, de círculo, de compartir, la suma de las aportaciones de todas. Opina que el trabajo que están haciendo es evolutivo. Ya no se reúnen sólo para practicar, si no que también comparten sus experiencias vitales en femenino. Para desarrollar más la parte masculina hay que trabajar más la acción y la dirección, aspectos que aportan los hombres.

Ana reconoce haber sentido en un par de hombres que imparten enseñanzas taoistas y budistas la conexión con la energía femenina de forma tangible. Marta está de acuerdo, y añade que suelen estar situados fuera del mundo de la competencia.

Siguen las opiniones sobre la diferenciación entre actitudes ying y yang. Es importante tener en cuenta esta diferencia tan vital. Dirigir es yang, y compartir es ying. Compartir nos parece una experiencia novedosa, pero tal vez no lo sea tanto.

El trabajo de la mujer tal vez quede desplazado del maestro para ser más el trabajo del grupo, de las mujeres.

Judith reivindica a las mujeres chamanes , que si tienen bien claramente sus ritos de transmisión. ¿Sería eso una acción yang? Carmen sabe que la tradición tolteca también está presidida por mujeres.

De repente, en medio de esos interrogantes, aparece el marido de la anfitriona. Ha respetado nuestra charla, pero en algún momento ha circulado por la cocina, espacio en el que nos hemos sentado a comer y en el que estamos de sobremesa, con un té . Evidentemente, ha cazado retazos de nuestra charla. Y ahora no puede evitar intervenir, breve y contundente:

-la ausencia de líder es el vacío, y el vacío es lo más creativo.

Alguien añade: Y la energía creativa es propia de la mujer, es más ying.

Se organiza un cierto alboroto, divertidas ante esa intervención que rápidamente es

incorporada al entramado que estamos urdiendo. Se va dibujando un acuerdo general. El hecho de ser un grupo de mujeres que no están dirigidas por nadie, fomenta que aparezca la maestra interior de cada una de ellas. Pero las mujeres no estamos ayudadas culturalmente a valorar lo que llevamos dentro. Estamos en un mundo en el que se precian los aspectos masculinos. Rescato algunas frases: "Cuando conectas con tu maestra interior, te cuesta creer en ella y buscas la fuerza entre las mujeres." "Es como si solas no tuviéramos suficiente confianza." "Pesa la tradición que nos ha marcado con una desvalorización cultural. El grupo nos permite hacer frente a eso y apoyarnos en nuestros descubrimientos." "También hay que pensar si no llevamos a cuestas el hecho de que nuestras madres no desearan que fuéramos hembras, porque pensaban que era muy duro y que sería mejor que hubiéramos nacido varones." "Las mujeres han tenido que luchar mucho en esta vida."

Judith plantea que estamos hablando de la lucha frente al poder exterior. Para Ana queda muy claro que el poder femenino es subversivamente fuerte y que se manifiesta pese a que lo hayan querido ahogar. Es un poder que existe pero que no ha sido reconocido socialmente.

Según Marta, en el grupo se está revalorizando ese poder femenino, se está saneando y regenerando la energía femenina, transformándola. Maite insiste en que es importante tener presente la energía interna y externa, y darles tiempo y espacio. Marta interviene de nuevo: "Reconocer la energía femenina es fruto de un trabajo"

Maite está firmemente convencida de que primero hay que hacer un trabajo personal, interno, para hacer frente al nivel del inconsciente colectivo que nos ha inculcado la falta de valor de lo femenino. Marta cree que esa desvalorización tiene que ver con la cantidad de hysterectomías que se practican en la medicina, y con la cantidad de cánceres de los órganos femeninos que están proliferando actualmente. Es como un grito de la feminidad, ante su sufrimiento.

Judith cita una lectura en la que ha descubierto que los jainistas representan al universo como una gran vagina, lo ven como la energía femenina creativa universal. Carmen menciona que el símbolo del Camino de Santiago es una Concha.....

¿Porqué se ha querido arrinconar siempre con tanta fuerza a la energía femenina? ¿Por qué tanta castración? La pregunta queda en el aire, sin respuesta convincente. Hay que seguir luchando. Marta opina : " somos mujeres vanguardistas."

Sale a colación lo extraño que resulta pensar en todas las realidades femeninas que están coexistiendo en estos momentos, con extremos muy acusados. Las diferencias entre nosotras o las mujeres de los talibanes , por ejemplo, eriza los pelos.

Virginia nos relata una experiencia reciente en el Papiol. Se planteó la organización de un encuentro cultural, al que, entre otras cosas, se invitó a las mujeres musulmanas de la comunidad para que aportaran una muestra de su gastronomía. Hubo cuatro o cinco mujeres que se mostraron deseosas de participar, pero a última hora se retiraron porque los maridos se lo negaron. Al final, ninguna mujer musulmana se apuntó a la iniciativa propuesta. La autoridad de los maridos era incuestionable. La conversación retoma el peso de los aspectos que están anclados en el inconsciente colectivo. Por ejemplo, un amigo

llama a casa de Marta, un amigo progre y cultivado, pero aun así se dirige siempre a ella preguntándole: ¿dónde tienes a tu jefe?

Les pregunto si el grupo ha colmado sus expectativas hasta el momento, o si hay algo que echen en falta.

Las respuestas se enlazan unas con otras. No hay expectativa específica, como grupo, pero éste aporta mucho. Aun así, no hay que perder de vista que el trabajo es individual. Lo que si se produce es una apertura frente al grupo.

Judith cita algo que se dijo al principio, que el grupo era sagrado, y rectifica: no es el grupo, el sagrado, sino cada una de nosotras. Es más, cree que la práctica auténtica es la que se hace en solitario. Pero el grupo permite contrastar, reflexionar, es otra cosa. Para ella supone un contrapunto para no quedarse estancada y también una manera de nutrirse y de dar. Abre posibilidades para trabajar otros elementos de la personalidad. Ella ha constatado que cuando haces la práctica en solitario desde tu sinceridad, y luego llegas al grupo con ese bagaje, constatas que compartes con otros elementos, pero que además tienes que aprender a permitir que el otro sea como es y tú ser tú misma.

Maite sí reconoce abiertamente haber depositado expectativas en el grupo, y se le han cumplido todas, afirma con una amplia sonrisa. Ella se inició en estas prácticas en el seno del grupo. Para ella han constituido un soporte y un acompañamiento sagrados. En el grupo ha aprendido el trabajo ying, y para ella el trabajo en solitario es yang. En cambio el espacio ying le resulta sanador. Cuando llegó al grupo tenía unas emociones muy negativas, vivía una situación exterior muy fuerte. Le ha llevado tiempo poder dejarse llevar por la sanadora interior que hay en ella. Tiene en su haber una educación muy científica, muy racional, que pesaba mucho. Ha pasado por una lucha interna considerable.

Frente al interrogante de la continuidad de l grupo, la actitud que comparten todas es la de que el grupo es cómodo y flexible, que se acopla a las necesidades de cada una. Pueden ir y venir, estar o no estar, resulta fácil entrar y salir de él. En este aspecto hay diferencias con otros grupos en los que la premisa del compromiso de participación es prioritaria. Aquí la presencia en los encuentros está en manos de cada una, sin que eso afecte a la buena marcha del mismo. Al contrario, les gusta potenciar la imagen de red abierta. “¡Aquí nadie ficha!”

Ita confiesa que hoy siente que está en el mismo grupo de siempre, y sin embargo con Ana por ejemplo no habían coincidido nunca.

Carmen hace un año que vino esta reunión de jornada completa, en esta misma casa, y aunque no ha compartido las sesiones durante el año, sí ha seguido practicando individualmente. Hoy le ha resultado especialmente grata la convivencia, ha captado sutilezas que otras veces no había percibido. Nota que el grupo está más trabajado y que se han mantenido avivadas las brasas. Le ha resultado muy fácil sintonizar. Y evidentemente, el trabajo sola es distinto. Ve una diferencia energética al trabajar en grupo. Se nota una fusión de la energía, el poder del grupo. Le interesa lo que se trabaja colectivamente, el maestro interior que debe surgir. Debemos permitirlo y compartirlo. Hoy ha sido una de las veces en las que ha podido sonreír más interiormente estando en grupo. El grupo tiene

poder, es mágico, la sonrisa interior también es mágica y poderosa. ¡Es tan real, tan sencilla, y a veces cuesta tanto hacerla! ¡Nada de técnicas complicadas!

Marta está diciendo que sólo se necesita una actitud de apertura., cuando su marido vuelve a pasar por nuestro espacio y no consigue callar el asombro que siente ante nuestra charla. Nos dice que los tíos no se enteran de lo que estamos hablando, ni siquiera lo sospechan. Y por otra parte le resulta un honor observar que las mujeres nos preocupamos por ellos.

¡Claro que nos preocupamos por ellos: nos preocupan, nos intrigan, nos gustan, nos caborean, nos molestan, nos apasionan, nos cansan, nos atraen, etc....

El mundo que han construido los hombres no nos gusta. Pero no podemos olvidar que ha sido con la complicidad de las mujeres, que las mujeres son sus madres, así que Maite expresa un interrogante en voz alta: ¿Qué parte de boicot nos corresponde a las mujeres?

Aquí Marta se lanza a recomendarnos calurosamente un libro imprescindible: La Revolución de la Conciencia, de Lazlo, Russell y Groff, editado por Kairós. Revolución imprescindible para que haya paz en el mundo.

Confiesa que está haciendo un spot publicitario permanente de ese libro, que lo está colocando siempre que puede, tanto es el interés y la necesidad del tema que desarrolla.

Si no nos ofrecemos como humanidad, basándonos en la evolución individual, poco se podrá hacer. Cree que está emergiendo mucha gente que está haciendo un trabajo personal que aumenta el nivel de vibración global. Y que ese es el único camino que tenemos como especie para dejar de ser agresivos con nuestro entorno, con todo lo que eso significa a nivel planetario. Este libro viene a ser algo así como su militancia personal en estos momentos.

Me despido de ellas cuando se predisponen a salir de nuevo de la casa para seguir con sus prácticas. Pero aun recojo las edades de todas ellas, para acabar de dibujar el contorno de esas mujeres que están entregadas a su camino de crecimiento personal, y que han elegido usar las herramientas que el tao brinda desde tiempos inmemoriales. El abanico oscila desde los treinta y ocho hasta los cincuenta.

Grup d'escola entre dones.

Fue la primera referencia que llegó a mis oídos acerca de un grupo de mujeres que se reunían como nosotras, sólo que ellas llevaba años haciéndolo. Me atrajo enseguida la posibilidad de entrar en contacto con ellas y recoger testimonios de esa experiencia, a la vez que me fascinaba la sensación de que una experiencia de este estilo pudiera extenderse a lo largo de un tiempo largo. Imaginaba que su espacio debía contener una gran riqueza. El nuestro, en un tiempo relativamente corto, había demostrado resultar tan nutritivo... Cuando supe de ellas aun no había tomado forma mi proyecto de indagar a fondo sobre el tema. Simplemente, se trataba de una curiosidad imperiosa. Pero cuando por fin establecí las citas, ya había tenido acceso a otros grupos, ya estaba todo en marcha. Así que el contacto con ellas lo viví desde la más profunda inmersión en descubrir las pistas de los itinerarios interiores de hombres y mujeres que han sentido la necesidad de compartir reflexiones en el seno de un grupo reducido de representantes de su mismo género.

Sofia

La cita con Sofia es divertida. Quedamos delante de una conocida librería que tiene servicio de cafetería. La veo llegar con andares apresurados. He sabido a ciencia cierta que se trataba de ella. Es curioso, en varias de las citas , dado que no conocía a la persona más que por teléfono, jugaba a adivinar quien era, observando a los transeúntes. En más de una ocasión resultó fácil acertar. Nos instalamos, pedimos un te, y no costó entablar el diálogo.

Es defineix com a psicòloga i com a persona destaca la característica de viure processos de canvi permanents . En aquests moments diu que travessa un nou moment de transformacions fortes. La seva passió és l'art-teràpia. N'ha fet la formació i sent que és el seu camí s'hi vol dedicar. Ara, però, està buscant feina, de psicòloga o del que sigui. Necesita incorporar-se a l'activitat laboral, perquè ha estat dos anys dedicada a les seves filles, una de set anys i una petitona que va néixer l'any dos mil.

AM- Quan vas començar amb el grup d'escola?

S- Just quan estava embarassada de la primera filla. Primer es va plantejar la possibilitat d'iniciar-me a un grup de recolzament i escolta que oferia la homeòpata amb la qual m'estava visitant. Aleshores jo vivia al Masnou i la proposta anava dirigida a diferents pacients i coneguts que vivíem allà. Hi vaig viure una experiència d'uns sis mesos , que vaig deixar perquè em vaig traslladar a Barcelona. En aquell moment una amiga em va demanar participar en un grup de dones, però que no volia que fos una teràpia. Jo tenia tan present l'experiència en la qual acabava de participar que vaig decidir presentar-li propostes del que és un treball més aviat humanista, diferent del que entenem per teràpia. Em venia molt de gust difondre el model que havia conegit de forma vivencial. La proposta va agradar molt. Corria el febrer del norantes tres. Jo ja estava embarassada de la meva primera filla.. A l'arrencada del grup, només vaig fer de dinamitzadora. En cap moment m'hi incorporava com a un membre més del grup. Érem força nombroses, si tenim en compte el tipus de treball del que es tracta: unes set o vuit dones. Aquest grup, amb canvis i modificacions, encara és viu. Després de tenir la criatura va ser quan m'hi vaig incorporar plenament, tot fent un canvi de rol.

AM- Seguiu sent set o vuit dones?

S- No, ara som quatre, tres que venim de l'inici i una que fa poc que s'hi ha incorporat.. Hi ha persones que s'han desmarcat del tot, altres que en alguns moments s'han pres un espai de temps, en funció de situacions vitals molt variades, però el grup està viu Es reuneix amb una periodicitat quinzenal. La durada de les sessions és variable. En principi s'havia plantejat que fos de dues hores, i és el que es tracta de mantenir. Però normalment el temps s'allarga de manera espontània.

La Sofia em parla de la dinàmica de les reunions, dinàmica que va proposar ella i que venia del seu primer grup. Segons ella, es tracta d'un model que no té una teoria, o almenys no ha pogut esbrinar si n'hi ha una darrera. La homeòpata va ser una mica hermètica en aquest sentit. El plantejament és molt senzill. Curiosament, de mica en mica ha anat descobrint que hi ha un moviment internacional que funciona en una línia semblant. Promet passar-me'n dades.

Tornem a la mecànica de les trobades. És important que els participants assumeixin un compromís d'assistència, el que sigui, setmanal, quinzenal, la freqüència que el grup decideixi. Cal comptar amb un lloc vàlid: ha de ser tranquil i sense interferències ni interrupcions. Pot tractar-se d'una casa particular o un altre tipus de centre, sempre que no hi hagi ni telèfons que sonin ni calgui obrir la porta, és a dir, que garanteixi que no es produirà cap mena d'interrupció.

S- Nosaltres sempre obrim la sessió amb un ritual molt senzill. Fem un silenci, acostumem a encendre una espelma, però no en pla esotèric si no pel que té de ritual, la posem al mig del cercle, damunt la taula o al terra, i normalment ens agafem de les mans. Això no és cap obligació, però és el que està passant en el meu grup. És com destinar un moment a compartir a través de les mans, a connectar, i de passada en el silenci ens centrem. A partir d'aquí, també d'una manera espontània, poden ser tres minuts, cinc minuts o de vegades més, és quan ja cadascú es prepara per agafar el seu lloc. Pel seu lloc em refereixo al temps de cadascú. Les persones es manifesten en funció de les necessitats del moment i a partir d'aquí es crea la dinàmica d'escoltar. El ritual de silenci ens prepara a escoltar, crea una atmosfera de tranquil·litat que ajuda a sentir-te amb més atenció i també a poder donar atenció als altres. En aquest espai del ritual també es poden afegir tècniques de tipus corporal, o visualitzacions, però ho deixem obert a l'espontaneïtat del grup. A temporades ho fem molt, d'altres poc. Depèn del que sorgeix.

AM- Has parlat de que a l'inici tu feies de dinamitzadora, i que més tard et vas incorporar com a membre del grup. Teniu una persona que assumeixi la funció de conductora del grup en aquests moments?

S- No. De vegades se'm busca per alguna situació que és més complicada, si s'ha produït una crisi, si ha entrat una persona nova que tot i que va entrant a la dinàmica del joc, també constatem que trenca alguna de les regles que potser encara no coneix prou. La part didàctica costa, especialment pel que fa al manteniment de les regles del joc. Això crea dificultats en el grup.

AM- Pots acabar de definir quines són aquestes normes de les quals parles?

S- Són les que vaig poder extraure de la meva experiència inicial. La dona que va fer la proposta ens va convocar, ens va explicar com funcionava, i ens va deixar de seguida sols. Tot i que va aparèixer en alguna reunió, no va fer un acompañament continu. Però no ens va donar unes normes per escrit. Cada participant les anava incorporant més o menys en funció del que vivíem. Jo, com a psicòloga, vaig permetre'm no capificar-me, però agafar les que havien quedat ben arrelades. Per exemple, el tema dels torns. El temps que cada persona agafa per expressar-se és sagrat. En principi hi ha una base sempre igual per tothom. Es considera que deu minuts és l'atenció que el grup pot donar-te d'una manera intensa. Si la intervenció sobrepassa aquesta durada, és més fàcil que l'atenció es dispersi. Tot i això, el temps és flexible. Et parlo d'una norma fixa però que no és rígida. Durant aquests deu minuts no es pot interrompre, s'ha de posar l'atenció d'escolta, de postura, de mirada, és un treball d'actitud, d'interès envers l'altre. Tot el grup escolta per igual la comunicació que fa la persona a tot el grup. No es té un interlocutor concret. La persona es pot manifestar amb el llenguatge que vulgui. És a dir, no té cap obligació de parlar sempre, si no que ha d'estar present. Si considera que per comunicar el seu món interior, allò que ens vol expressar, li és més pràctic posar música i deixar que el seu cos es mogui, doncs és això el que passarà i on centrarem la nostra atenció. Per tant és important que l'espai on ens trobem doni una mica de joc per poder incloure la part corporal, per permetre el moviment.

També és un temps en el qual es pot plantejar una demanda. Si perceps un dolor en el cos i sents necessitat d'un massatge, el grup gestiona aquest massatge, qui el vol donar, qui pot, com es fa. En una situació d'aquestes qui no doni o rebi el massatge també està fent atenció com a grup. És molt variat el que es fa dins el grup, respectant les coordenades fixes que són el temps sagrat de cadascú. Quan la persona que ha estat en acció ha acabat el seu torn, no es passa de seguida a l'altre persona. Normalment tenim ganas de tenir una devolució. En el meu grup d'aprenentatge del Masnou la homeòpata aconsellava que aquestes devolucions fossin molt curtes, i que millor si les deixàvem pel final, però en el meu grup hi ha una necessitat real de rebre, i es fa la demanda explícita. Hem de vigilar molt, perquè aquí la consigna seria l'altra gran clau d'aquest treball: la manca de judici. O sia, és un treball d'escolta sense judici. De vegades a les paraules, a les devolucions, s'escapen judicis implícits. Cal anar molt en compte. La devolució també pot ser senzillament una abraçada, pot formular-se amb qualsevol llenguatge: verbal, no verbal, artístic, el que vulguis. Però evidentment, com que les persones ens relacionem amb el llenguatge verbal i el judici l'hem mamat, són factors que apareixen fàcilment, i és el moment més delicat de els trobades. Mentre tots estem callats tot és més fàcil.

La Sofia comenta que sovint es colen coses que obliguen a repensar i sentir el que s'ha comunicat a una devolució, com ho ha rebut la persona. En aquestes ocasions és quan ella marca aturades i fa part de les seves intervencions. Però no considera que porti el grup, que és autònom i que durant un temps ha funcionat claríssimament sense ella. Però sí que és veritat que aquest paper de donar l'alerta quan s'emet algun judici l'ha assumit ella. Es tracta d'un moment molt delicat, i imagina que pels seus coneixements és la persona idònia per practicar aquests punts de reflexió. Valora positivament com està funcionant aquest aspecte. Tot i així, no pot deixar de dir que també hi ha hagut moments difícils, perquè davant la demanda de devolució de vegades hi ha intervencions molt llargues.

AM- Us les permeteu, però?

S- Sí. En general hi ha tanta demanda que ens donem el permís d'agafar més temps. Sovint ho hem de reconduir, perquè de sobte una devolució pot ser més llarga que el temps d'intervenció. Per aquí de vegades ens desequilibrem, però això també parla d'un grup que és molt dinàmic, molt donat a la tertúlia.

Em comenta , tot rient, que al grup hi ha dones amb un passat marcat per la seva pertinença a un pensament d'esquerres, implicades políticament, sindicalistes, i que són difícils d'aturar. Tot plegat ho veu com un aprenentatge llarg, i després d'un moment de reflexió, se li escapa un càlid: som una bona colla!

AM- Totes les dones del grup es coneixien prèviament entre elles?

S- No. Algunes sí. Però el nivell de relació no tenia el mateix grau d'intimitat. Jo, per exemple, només coneixia a dues persones.

AM- Què t'ha aportat aquesta experiència de grup de dones?

S- Nosaltres en diem grup de recolzament, i és el que ens està donant. Un recolzament interior que suposa descobrir un tipus de suport que abans no havies utilitzat, o que no s'utilitza habitualment, i que sempre hi és, que hi pots comptar. Per a mi, per exemple, que com et deia abans sempre estic en processos de canvis, saber sé que el grup està allà, a l'abast, i que si no hi és, és possible crear-lo, em permet una altra visió de mi mateixa, de les altres persones, de les relacions. Aquesta amiga que pertany el grup i amb la que hem anat creant una gran amistat, l'any passat em deia que per a ella el grup venia a ser com la tercera via. Pot sonar una mica misteriós o màgic, però a l'hora de respondre, em val aquesta definició d'una altra via. Sento que el grup obre altres camins, tant pel que fa a la sensibilitat com a desenvolupar-se.

AM- Diries el mateix dels dos grups als quals has participat?

S- El primer grup va ser una experiència diferent. Hi havia un home. Era un grup de dones amb un home. Com a primera experiència va ser molt reveladora, colpidora.

AM- M'amplies el tema del moviment internacional de grups que has comentat fa una estona?

S- Al país basc estaven creant una xarxa de grups de recolzament, anomenats d'ajuda mútua. Estava emmarcat en un moviment de "co-escucha". El moviment és internacional, fundat per un sindicalista nord-americà, que crec que s'ha mort. Hi ha una mica de material escrit.

Aquest moviment intenta un treball no només per dones, de co-esculta, l'escuta els uns dels altres , i utilitza el model de repartició del temps per igual i de torns sense interrupció. En això és idèntic al que fem nosaltres, però no parlen de deu minuts, si no de repartir el

temps, el que hi hagi, com si fos un pastís del qual es dona un bocí igual a cadascú. Poden ser cinc minuts o mitja hora, depèn de quantes persones siguin. Ells sí que parteixen d'un marc teòric, tot i que molt poc argumentat. Donen unes classes d'iniciació des d'una experiència d'un grup més gran i animen a entrar a grups que tenen una supervisió i estan conduïts per algú que ja porti temps vivint una dinàmica d'aquestes i que, a més, estigui validat per la organització.. No funcionen així com nosaltres, d'una manera lliure. Es un sistema jerarquitzat.

La Sofia em comenta que aquest sistema s'ha intentat establir a Barcelona, però no va quallar. Es va organitzar una primera xerrada de cap de setmana, amb força quòrum. Es va mirar de crear un grup, però no va funcionar. Creu que hi confluixen uns quants factors. Entre altres, que la persona que havia de coordinar el grup i supervisar-lo parlava anglès i era poc localitzable. L'associació no li permetia donar via lliure als grups sense contar amb ella com a responsable. Hi havia una dinàmica pobre i el grup es va cansar.

En aquests context també s'intenta que els grups es vinculin a partir d'algun tipus d'identificació, per tractar el que ells diuen els patrons personals. Parteixen de la premissa que la societat ens ha fet mal a tots i que ara ens hem de netejar, treure'sns del damunt la closca que no funciona. Vaig intentar estar en un grup de mares, però es va tallar pel que t'explicava, perquè havia d'estar supervisat per la dona que pertanyia a l'organització. No va funcionar.

AM- Has conegit altres tipus de grups?

S- He coneut grups d'escolta que jo mateixa he creat. Vaig crear i finalitzar dos grups més. Un l'any 96, que va durar tot l'any, i un altre grup de dones, al 98.

AM- Paral·lelament seguies participant a l'altra grup?

S- Sempre.

L'experiència d'aquests dos grups també la considera molt interessant. El primer era només de dones, i varen ser elles les que la varen venir a buscar per engegar el treball. En aquest cas se li va fer evident que no tothom està preparat per aquest tipus d'activitat. No tothom connectava amb el veritable objectiu del grup, les participants eren massa heterogènies, i hi havia persones que el que necessitaven -i buscaven- era més una teràpia individual.

El segon grup va ser una proposta més oberta, feta des d'un centre de psicologia, per donar a conèixer aquesta tasca. Aquest cop la proposta estava oberta als homes, i la Sofia oferia dues possibilitats: optar per un grup de dones o per un grup mixt. Però mai no obligaria a que el grup d'escolta fos mixt. Hi ha dones que es volen sentir protegides, més lliures i més segures, com sembla que permet el tipus de relació només de dones. Si el grup era mixt, participar-hi havia de ser una elecció.

Després de la xerrada varen apuntar-se tres persones, o sia el grup mínim. En aquest cas la Sofia era la conductora de la proposta i cobrava. L'activitat va durar un parell de trimestres, la idea és que a cap d'un temps funcionessin soles. Ella tant sols volia estar allà el temps de preparar-les. Va ser un grup interessant, en el qual es podia aprofundir, però una de les persones va haver de marxar de viatge, va fer un canvi de ciutat, i al quedar dues

components el grup es va desfer. Una estava molt interessada en continuar, però l'altra no ho estava tant com per buscar més gent.

Ara té ganes de pensar en grups per determinades situacions. Li agradaria engegar un projecte per mestres de secundària. Ja fa temps que hi dona voltes. Vol definir una proposta encarada als mestres que s'han cremat, els que treballen amb nois i adolescents. Creu que tant l'escolta com el treball sense judici pot ser una eina important per a ells. I un espai de recolzament també pot ser molt vàlid per aquesta gent. L'altra punt de mira que l'atrau és treballar amb pares i familiars de nens disminuïts. Voldria obrir aquestes dues vessants i continuar amb les dones.

Encara dona voltes al tema dels components dels grups. En el primer eren unes sis persones, i creu que aquesta és la xifra màxima de membres per a que es pugui establir una dinàmica àgil. Entre tres i sis serien les xifres que ella considera adients.

AM- Perquè aquestes xifres?

S- Per una bona gestió de l'atenció i el temps. Quan hi ha més gent resulta més cansat. A partir de set ja es nota una diferència. Es pot dividir el grup per la meitat, es poden fer treballs de dos en dos, és a dir un treball tècnic: avui ens escoltem tu i jo. Es formen parelles de manera que tothom treballa. Però nosaltres no ho fem així, mantenim la expressió davant de tot el grup.

AM- Perquè creus que hi ha tants pocs grups d'homes?

S- D'entrada, tinc la impressió que els costa una mica d'entendre aquest tipus d'iniciatives. L'escolta no es comprèn així com així. Hi ha gent que ho considera bastant inútil, que pensa que no és res més que mirar-se el melic... L'escolta que nosaltres intentem desenvolupar també es anomenada escolta total activa. És tracta de profunditzar en l'escolta d'una manera conscient. No és avorrir-se escoltant les bajanades que diu un altre. Socialment l'aprenentatge que fa l'home és el de no escoltar, en tot cas aprèn a fer veure que escolta. A la intimitat té força problemes per escoltar a tota la persona que te té davant. Per tant, d'entrada s'ha de poder partir d'aquest sentit de globalitat. I el que dic no té res a veure amb el fet de tenir estudis. He vist persones molt senzilles que ho han agafat molt ràpid. Sovint la gent que més s'ha embolicat sol ser gent molt intel·lectual, molt mental

Jo he arribat a sentir que del que es tracta és d'una escolta des del cor, que consisteix a anar obrint el que representa el cor. No és un camí mental. Per tota la trajectòria antropològica, la dona hi està més propera. Està més sensibilitzada a fer canvis a partir d'aquí. En el fons és connectar amb la intuïció, és trencar un esquema de la societat masclista, el d'acció - reacció, o pensament - acció, pensament instal·lat, acció automàtica. Funcionem des d'aquest mecanisme tots els dies, i contínuament ens porta a llocs horribles. La dona se sent com ofegada, es posa histèrica i clama que no ho vol més. En el moviment feminista algunes dones es varen posar en pla rebel. Tenien contra què lluitar i sortien al carrer. Va ser el moment de la veu de la dona. Les feministes han posat la veu a les reivindicacions, l'han plasmada a les pancartes, han fet accions de tota mena, gairebé han posat bombes. Però ara aquestes dones estan buides, tenen carències que no ha pogut saldar i que han marcat molt la seva vida. Comencen a sentir la necessitat de mirar què fer amb aquest buit interior..

Penso que l'home està molt lluny de tot això, de sentir aquests tipus de necessitats, de reconèixer-les. Però estic segura que qualsevol home que fes un a experiència d'aquest tipus descobriria coses importants. Quan s'apropen al moviment de la coescolta, es queden com si haguessin descobert la lluna. No m'agrada exagerar, tot i que jo sóc exagerada de mena. Veuen que hi ha una altra manera de fer les coses, però suposa fer un camí llarg. No es fa sol, no és un curset tipus aprenem a riure en un cap de setmana, o com lligar. Aquests cursos de comunicació proliferen i funcionen de perles. Però aquí cal un estímul fort perquè s'adonin del que pot obrir participar a experiències de coescolta. En aquest sentit, crec que falta promoció.

AM- Tens ganes de seguir participant en el teu grup d'escolta? Creus que durarà? És una experiència exhaurida?

S- La crisi que varem tenir al veure que no acabava d'engegar la persona que entrava nova, ens va qüestionar si l'experiència estava exhaurida. Però no, a nivell personal estem d'acord les quatre persones que per nosaltres segueix sent molt significatiu. No quedem per fer tertúlia. Per altra banda, penso que és tant vàlid que un grup sigui de tres mesos, de sis anys o de tota la vida, si pots aprofitar-lo per encarar experiències de la teva vida, perquè dependrà de la situació de cada persona i del grup mateix. També estic contenta de que no faci funcions de flotador. De vegades m'havia fet por que es convertís en un mena de flotador mental. És un recolzament, té una força de gravetat, internament es construeix, i es construeix sobre l'autoestima. Finalment, el que construeixes a partir del grup és la teva pròpia força d'autoestima.

La Sofia creu que és bàsic, quan et planteges si el grup és útil o si te algun sentit, a part del suport emocional i de coses més privades, el fet d'anar constatant que en algun àmbit de la teva vida això va marcant diferències positives. Perquè hi ha una eficàcia a nivell de treball. Una de les persones del grup treballava amb nens. Va començar a utilitzar tot aquell aprenentatge d'escolta i no judici al seu treball. Ha pogut introduir molts canvis i li ha anat molt bé, ha tingut molt èxits i s'ha sentit més segura. Es bàsic que el grup no es converteixi en un guetto, allò de que el món és molt cru i el grup és molt calent. No es tracta d'això.

Anna
49 anys

Em rep a casa seva. Una sala àmplia, amb molta llum, inundada de música. Dues cadires de braços vora el finestral, un tè verd amb galetes, i ens hi posem. De tant en tant se m'acosta el seu gat a buscar una moxaina, i tan silencios com ha vingut se'n torna a anar..

Mestre, especialista en educació infantil, està acabant la formació de psicopedagogía. El treball de fi de carrera l'està fent sobre els grups d'ajuda, els grups de suport. Té formacions de diferents tècniques corporals. És psicomotricista, ha fet un curs de tècniques de relaxació, diferents tipus de dansa, la tècnica Laban d'anàlisis del moviment, dansa lliure, improvisació de contemporani, yoga, eutonia, etc. A l'actualitat fa txi kung. Ha participat durant anys en el grup de dones.

AM- Perquè vas decidir entrar-hi?

A- El grup el vaig crear jo. Formalment era la meva primera experiència. Abans havia estat en grups de dones que ens trobàvem per xerrar, però sense un objectiu com el que concretava aquest grup. Vaig llegir el llibre Yo, tu, nosotras, mujeres en busca de una nueva identidad en un moment en el qual estava en plena recerca individual. Havia fet bastant temps de teràpia psicoanalítica. Arrossegava la sensació que a la teràpia individual és com si la persona estigués sola davant de la vida. Només explica els problemes li passen a ella. Sentia de manera molt forta la necessitat de compartir. Quan vaig conèixer la Sofia, la vaig fer participar de les meves reflexions Ella em va parlar del grup d'ajuda en el qual participava a Masnou, així que li vaig plantejar que féssim un grup i que al principi el coordinés. Ho vaig proposar a algunes amigues a les quals em semblava que els podia interessar, a dues concretament, i elles ho van dir a altres persones. No volia triar jo totes les participants. Considerava, i ara, després de la meva experiència encara ho trobo més important, el fet que les persones es conequin el menys possible, que hi hagi els menys lligams històrics possibles entre elles. Perquè treballar sense judici, per exemple, és molt difícil quan ja tens una història de judicis arrelats vers aquelles persones, encara que sigui sense voler. La nostra cultura és així.....

El moment devia ser propici i la iniciativa va quallar. Jo era molt feliç, em sentia pletòrica pel fet d'haver-ho aconseguit i d'haver trobat a la Sofia, a qui trobo fantàstica. He estat cinc anys al grup.

AM- Quines expectatives tenies?

A- No ho sabia exactament. Volia un grup i el que explicava la Sofia em semblava molt bé. Però després, a còpia que m'he endinsat més en el món terapèutic, m'ho plantejo de manera diferent.

L'Anna veu que el seu treball corporal sempre ha tingut una vessant de creixement personal, tot i que no explicitava que estava fent teràpia. No s'atrevia, no volia entrar en aquest món, no es sentia preparada. Està parlant de fa anys. Sempre havia fet un treball profund i educatiu. Però en el moment de començar el grup no tenia cap expectativa. Sabia que volia compartir, que volia estar en grup, que volia fer un treball personal . Set anys després, ha evolucionat, ha fet una carrera de psicologia, ha fet altres formacions i com que treballa amb gent segueix fent teràpia, necessita aquest treball de supervisió personal. Ara es qüestiona alguns aspectes de la manera de funcionar del grup. Però en aquell moment el plantejament de la Sofia li va agradar molt.

AM- Per tu el grup tenia una finalitat terapèutica?

A- Jo creia que m'havia d'ajudar, i m'ajudava. Sabia que anava a treballar alguns aspectes meus, com per exemple aprendre a escoltar, a nojudicar, tots aquests aspectes que per a mi han sigut molt importants i que m'han donat una base molt diferent. Ja havia fet altres formacions en les que l'escolta era important, la psicomotricitat, per exemple. Però no m'havien donat la profunditat d'escolta que m'ha donat el grup d'ajuda. També he fet molt treball de consciència corporal, que també t'ensenya a escoltar. Ara bé, el fet d'aprendre a posar-te en el lloc de l'altre i aprendre a escoltar des del no judici té una importància

cabdal. Varia totes les altres escoltes que he treballat. Considero que això és un aspecte molt positiu del grup d'ajuda i és l'element que més destacaria de la meva experiència de grup.

AM- Què més n'has tret?

A- El fet de relativitzar els problemes. Adonar-te que avui una persona està d'una manera, i al cap de quinze dies , o al final de la sessió, el mateix problema el veu i el viu d'una altra. L'aprenentatge seria allò de que després de la tempesta ve la calma, o que quan una porta es tanca se n'obre una altra. I també que no hi ha cap mal que duri cent anys.

Aquí l'Anna comença a mostrar una expressió més relaxada, i la seva cara s'obra en una gran rialla. Es va trencant el gel. La conversa comença a fluir amb agilitat. M'explica que té problemes de salut. Arrossega una insuficiència renal crònica, des dels vint i quatre anys, i reconeix que en aquell moment la seva vida va agafar una orientació ben diferent. Creu que està on està per la seva malaltia. Però encara vol afegir més elements a la resposta de què li ha aportat l'experiència del grup.

A- També he après l'aspecte reiteratiu, cílic, dels problemes. Totes les persones tenim aspectes en els quals avancem, i uns punts als quals donem voltes i més voltes. Un mateix sap el que li costa portar els seus mals.. Però portar els de quatre, conèixer la reiteració de quatre, per una banda t'ajuda a veure que tots tenim la nostra part fosca, aquesta que no hi ha manera de foragitar, el nostre fantasma que de vegades veus d'una forma i d'altres es dibuixa diferent, però que de totes totes hi és i toca conviure amb aquella ferida de la teva ànima. Cap al final em resultava feixuc el fet d'aguantar les reiteracions de les altres i em vaig qüestionar el f et de que no hi hagués un terapeuta. Un altre tema també es la diferència de nivells d'implicació, quan vas aprofundint. Al principi, com tot, nedes per la superficie. Però progressivament hi havia persones que ens permetíem anar més a fons. Altres no, cosa que va produir un desequilibri entre les que ens hi posàvem, que vàrem anar fent un camí en el qual crèiem. Teníem dies de tot, evidentment, però va haver-hi moments en els quals varen sortir coses molt profunes. Al mateix temps hi havia una persona que no ho entenia, que ho vivia des d'un punt de vista més cognitiu, més des d'una òptica d'expressar idees sense tanta implicació emocional. Això va crear desequilibri. També vaig constatar que el grup, com tota cosa viva, és un sistema, un ens, que per tant viu un procés. Vàrem passar per totes les fases de grup que estan estipulades, des de l'enamorament inicial fins a la instal·lació de determinades actituds.

A mi m'interessa molt la interacció de les persones. M'estic movent molt en el terreny sistèmic. Vaig veure que ens repetíem, que s'establien rols: hi havia relacions de poder, de gelosies, rivalitats, tot el que es dona en el grup humà. Al no haver-hi una persona que posés distància, allò s'anava tornant crònic. Aquest és el meu punt de vista. Es va anar posant de manifest, i jo em sentia incòmode. M'obligava a treballar coses a la meva teràpia individual. Veia que allò no anava com havia d'anar, que allà estaven passant coses que no eren capaces d'abordar. Per a mi era evident que necessitàvem algú amb la suficient distància. No podia de ser cap de nosaltres, algú ens havia de poder veure com a grup i ajudar-nos a sortir de l'impasse. Però aquest punt de vista no era compartit per tothom De fet el grup continua.

També et diré que només escoltar i observar que una persona està reiteradament picant contra la mateixa pedra, i no poder dir res va arribar un moment en que per a mi va deixar

de tenir sentit. Sentia que arribàvem a un punt on havíem de donar un pas, no n'hi havia prou amb el que estàvem fent. Allò s'havia convertit en una cosa amb la qual nosaltres soles no podíem. La càrrega emocional que hi havia era massa intensa. Una de les persones del grup estava mol malament des del punt de vista psicològic, crec que és una persona amb greus problemes, i resultava molt dur. Escoltaves, entenies el que estava passant, però el grup i les persones necessitàvem algun recurs més. Al mateix temps també es feia molt difícil separar-te'n. I aquí tornem a trobar un altre tema general: la dificultat de les separacions. Què és per cadascú separar-se? Jo me'n vaig separar una vegada, vaig tornar, però ja no va funcionar.

AM- Per què hi vas tornar?

A- Perquè ho enyorava, des de la meva part afectiva. Però la meva part de coneixement d'allò que estava passant, de comprensió, ja no m'hi deixava estar de la mateixa manera. Jo les estimo, per a mi és un grup. En el meu cor moltes vegades parlo amb elles, formen una mena d'ens. Ara potser menys, però al principi eren un punt de referència, com si al dialogar amb mi mateixa dialogués amb elles. Però després, quan hi vaig tornar, sentia que allò que jo veia elles no ho veien, tot i que vàrem fer alguna revisió. Però jo ja no em sentia al meu lloc. No dic que jo tingués raó, només que aquesta era la meva vivència, la meva percepció, el fruit del meu propi procés. Vaig plantejar que vingués una persona, però després, de cop i volta vaig sentir que ja no tenia ganes d'anar-hi. Jo funcioño com per parts. Port ser que trigui a veure una cosa, però quan la veig s'ha acabat. Ho veig tan clar que és inqüestionable. Així que vaig deixar d'anar-hi.

AM- Com s'han viscut els moments en que has deixat el grup?

A- Com a grup no ho sé. Pel que fa a mi, et seré molt sincera. Recordo que em feia una mica de ràbia que continuessin. Però després se'm va anar oblidant. Durant molts divendres pensava: avui estan reunides, avui toca. És que un grup d'ajuda és un ésser viu. Té una vida increïble. No és un element fàcil d'esborrar. Ser d'un grup d'ajuda deixa una petjada indeleble a les persones que n'han format part, sobretot si el grup ha estat gratificant, com és el meu cas durant el temps que em va servir.

AM- Dones per acabat el procés de dol per haver deixat el grup?

A- Vaig tenir una topada amb les meves companyes. Quan ja havia deixat el grup, un dia una de les dones em va convidar a assistir al grup. No m'anava gaire bé, però al mateix temps tenia ganes de veure-les. Vaig anar-hi i va resultar ser una experiència molt dolenta. Tot i que una m'havia convidat, elles estaven fent el treball de grup. Va haver una sèrie de malentesos, les altres no sabien ben bé si hi aniria, ni a quina hora, ni massa perquè. Em vaig sentir molt malament. Vaig haver de treballar molt per elaborar què em passava quan els altres no m'acollien! Vaig sentir que molestava i em vaig emprenyar. Va haver-hi com un trencament intern envers el grup, molt definitiu.

En aquests moments penso que els grups d'ajuda constitueixen un treball molt interessant, però que de tant en tant és important que hi hagi algú connectat amb el grup que el pugui ajudar. Penso que no tenim tanta capacitat de tenir la distància suficient per veure què està passant en el grup com a sistema. Un grup d'ajuda sense algú que el coordini és una utopia

molt bonica, però té els seus perills. En funció de l'estat emocional de les persones fins i tot pot no ser adequat. Amb persones amb una situació d'alt descontrol emocional, de situació de molta preocupació, un grup d'ajuda sense una terapeuta no és positiu. Perquè la càrrega emocional que es porta al grup a vegades pot ser difícil de manegar. Ha de ser un grup on la gent estigui amb uns nivells molt similars, que no hi hagi casos greus. Després, si s'allarguen molt en el temps, crec que es tendeix a repetir. El grup té una vida, te uns processos, i això es veia molt clar. Es posa de manifest des de qui vol manar cada vegada en el grup, qui s'erigeix en líder del grup, fins a altres aspectes.

L'Anna es descriu com una persona que durant molts anys de la seva vida ha estat molt autogestionària. Insisteix en el molt, repetint la paraula més d'una vegada, com per deixar-la ben subratllada. Diu més precisament que és de les que es van trencar la cara per l'autogestió.. Treballava a les escoles bressol de l'Ajuntament de Barcelona, i es va barallar de valent perquè no hi hagués directora. Ara, amb sinceritat, reconeix que aquella actitud era estèril. Ha variat el seu punt de vista, i em diu perquè: " Tots els grups humans tendeixen a generar líders. I no eren líders escollits si no de rivalitat de poder." De totes maneres, està convençuda que aquesta actitud, aquestes utopies, eren necessàries en el context històric que es vivia en aquells moments

Però ara, tornant al grup d'ajuda, pensa que una de les coses que la molestaven eren actituds. Fa una precisió important, està convençuda de que ella tampoc se'n lliura . No és que s'ho mirés i no ho fes. Ella també sentia la rivalitat, el poder, el pes, ho sentia tot, i afegeix que si podia observar que tot allò passava és perquè ella també ho vivia.

A- Una de les coses que m'emprenyava més era quan alguna de les persones feia de terapeuta del grup. Em posava a parir, literalment. Sobretot a l'últim temps, que és quan es va posar de manifest. Perquè al principi el grup era nou, per tant era un sistema nou i allà tothom era igual. El primer temps va ser el de l'enamorament, va ser fantàstic. Però varen anar succeint-se tots els tòpics, o més que tòpics, el procés, tot el procés natural de grup. Me n'adonava: ara passa això, ara sento la rivalitat amb aquesta, o sento que quan unes persones parlen a unes se les escolta d'una manera i a altres d'una altra....i ala, manegat'ho! Tot això em va obligar a fer molt treball personal, a mirar com em relacionava amb els grups, com em comunicava. Jo veia que el que passava al grup era perquè als individus els passaven coses.

AM- Un cop acabada l'experiència d'aquest grup has tingut el desig d'entrar en un altre grup, o d'iniciar-ne un altre?

A- Sí. Tenia ganes de fer un grup d'escolta a través del moviment, però no va quallar. Senzillament jo tenia uns interessa diferents dels de les altres persones. No li dono més importància, i tampoc crec que hagi desaparegut aquesta possibilitat. Penso que en el grup inicial, per dir-ho d'alguna manera, els astres es varen posar en una conjuntura favorable i la cosa va quallar. En aquest altre segon intent, vaig sentir que no teníem els mateixos interessos i ho vaig deixar estar tranquil·lament. És allò de que quan les coses funcionen, bé, i si no, sents que no passa res, que senzillament deu ser que no toca. Amb aquelles persones a mi no em tocava fer-ho.

Vaig proposar el que volia, vàrem fer tres o quatre sessions, i va quedar clar que no buscàvem el mateix. Això si, encara tinc ganes d'engegar un altre grup, però ja vindrà. De

fet, en el meu treball, com a ajuda, utilitzo molt els preceptes del grup. A nivell professional m'ha marcat moltíssim. He estat treballant sis anys amb un grup de dones a Cornellà. Em varen contractar des d'assistència social. Era un tracte entre una associació de veïns i l'assistència social.

AM- Quina orientació vas donar aquest treball de grup de dones?

A- Érem un grup de quinze-setze dones. Feiem treball corporal, estiraments, consciència corporal, relaxament, i després parlàvem. Al final era un treball globalitzat. Ha sigut una experiència molt bona. Vaig poder utilitzar el fet de no jutjar, d'escutar, de parlar des de mi, de posar-me en el lloc de l'altre, és a dir aprendre a escoltar-te a tu mateix i a l'altre...Va ser molt gratificant i molt interessant. Ho vaig deixar quan vaig trobar que havia arribat a un punt en el qual ja no podia aportar res més.

L'Anna destaca el fet que les dones grans sempre tenen un munt de coses a fer abans de prendre cura d'elles mateixes. Va portar a terme un programa molt interessant des del punt de vista d'aprendre a conèixer el propi cos. Recorda especialment un dia en que varen treballar l'espai personal. Hi havia una dona de seixanta anys que al final va dir que mai no havia pensat que podia tenir un espai personal, on tant sols hi podia entrar qui ella volgués. La proposta consistia en que primer cadascú vivia i ocupava tot el seu espai, dintre d'una bombolla, i després vivia un espai compartit en el qual l'altra podia entrar, on podies donar permís per deixar entrar en el teu espai. Les activitats que feien a nivell corporal després es comentaven. Va ser molt interessant. Encara quan en parla se li posa la pell de gallina. Va topar amb uns problemes que costen d'imaginar. La lateralitat, per exemple, la diferenciació entre dreta i l'esquerra. Hi ha hagut dones que tot i que el treball ha durat sis anys, encara no han aconseguit integrar -la, ni fer moviments en oposició, (ajuntar colze i genoll oposats, per exemple) . Resultava impossible. Al grup hi havia dones força malmenades, unes havien patit càncer de pit, altres fibromiàlgies, totes tenien hipertensió.... L'Anna està molt satisfeta del treball. El va deixar perquè al cap del temps començaven a passar coses que no eren positives per a elles. Per exemple, una dona li va dir un dia que la veia com la mare de deu , i va necessitar desmentir-ho.

AR- Aquestes actituds són molt perilloses, tant per elles com per tu. Jo no podia deixar-me portar pel meu ego. Quan treballles amb un grup és necessari que sàpigues quan és el moment de posar punt i final. Per exemple, he estat treballant molts anys amb un grup de dansa de nenes. Les vaig tenir des de molt petites. Va arribar el moment en el que s'estaven fent adolescents, i jo sentia que alguna d'elles estava com enamorada de mi. Vaig deixar el grup. Hem de tenir la percepció molt clara en aquesta feina.

Amb el grup de dones vaig mirar de treballar el traspàs, d'explicar que el que era important no era jo, si no elles. Vaig presentar una altra persona i ara estant treballant amb ella. Han passat pel temps de readaptació i d' identificació i acceptació de l'altra.

El grup d'ajuda m'ha servit per focalitzar molt el meu treball, amb tot el que és l'essència del grup d'ajuda. També m'ha permès l'aprenentatge de poder mirar les coses amb distància, de saber com es belluguen els grups.

AM- Has tingut contactes amb gent que participés a altres grups?

A- Hi ha moltes menes de grups. Per exemple, una amiga meva té un grup de dones sud-americanes que es troben periòdicament. (No em costa gens que em passi les seves coordenades. Trobareu el seu testimoni més endavant). Però són grups més cognitius, que parlen més sobre les idees. S'expliquen la vida, però d'una manera més anecdòtica.

Després nosaltres, aquí al barri, com que érem totes molt feministes, també havíem format un grup. Parlàvem de la sexualitat, de la masturbació, dels homes, de tots els temes que tocava el feminismisme als anys vuitanta.

Quan vaig fer la formació de psicomotricitat vaig conèixer una noia que participava en un grup d'ajuda mixte, que va acabar com el rosari de l'aurora degut a rivalitats i enamoraments. Aquesta noia també estava fent la formació de gestalt.

AM- De grups d'homes, en coneixes algun?

A- No . Sé que n'hi ha, però no en coneix cap directament. Cap home dels que coneix, els de quaranta i escaig, està en un grup. Són la hòstia.(Sic). Els poses en un grup i es moren. (una vegada més respecto l'espontaneitat de l'expressió. Parla molt de la intensitat que acompanya la frase...)

AM- Quins temes tocàveu en el grup d'ajuda? En vols destacar algun? Abordàveu les dificultats de comunicació entre homes i dones?

A- No parlàvem pràcticament mai dels homes. No era un tema d'interès per a nosaltres. Pot sonar estrany dit així, però hi havia una realitat. Una de les companyes no tenia parella, una altra no en parlava perquè les demés coneixien molt al seu marit. Les altres dues no teníem especials problemes amb ells. No érem unes dones de molt home, no sé com explicar-t'ho. No era el nostre problema. A més, jo no he sigut mai partidària de les teràpies de parella. Penso que cadascú s'ha de solucionar la seva vida. No tinc ganas d'anar a solucionar els problemes d'ell. Que cadascú assumeixi els que li són propis.

Dins el grup, si explicava alguna cosa d'ell, era en referència a mi. Això és una altra cosa que he tingut molt en compte a Cornellà. Jo no volia entrar en l'actitud de criticar els homes. El que m'interessa és que la dona tingui els elements necessaris per ser ella mateixa, no per passar-se la vida criticant els homes. Perquè en definitiva, quan et passes la vida criticant-los, estàs posant l'accent en els homes, però t'estàs oblidant de tu. Jo els plantejava que al grup anàvem a fer-nos responsables de la pròpia vida, a conèixer qui som nosaltres. Els homes són una cosa que trobem en el nostre camí, però no són el nostre objectiu, per tant no em ficava ni amb els plats ni amb les cuines que rentaven.

Recordo que un dia vaig proposar la visualització d'una cosa que els agradés molt. Una dona va visualitzar que netejava la cuina. No vaig entrar ajudar això. Vaig entendre que era el seu món i que netejar una cuina et pot fer molt feliç si ho fas perquè vols. M'agrada molt aprendre d'allò que fan els altres.

L'Anna em parla d'una amiga que treballava a una escola d'adults. Va entrar per aquesta via amb les dones; no has de fregar els plats, etc...i se les va posar en contra. A més, quan tenien un conflicte li deien: que no m'havies dit que fes tal cosa o tal altre? Doncs si ho faig, mira què em passa! Això la va fer reflexionar i va adonar-se que els plats no són el tema, el tema és que cadascú es faci càrrec de si mateix.

Sempre els deia que elles havien de pensar i decidir què volien fer amb la seva realitat, què

podien fer, i que no hi ha una manera, si no la manera que cada una decideix per a ella mateixa. Si no, és tractar a les persones com un objecte.

Ara està portant un grup mixt, de pares i mares.

AM- Quan el vas començar?

A- L'any anterior el vaig començar i el passat es va consolidar. És un grup de quatre famílies. Jo continuo amb la ceba. Ja ho veus que valoro molt els grups de suport tot i les crítiques que faig. Són observacions de millora, fruit de l'aprenentatge constant.

Ara, doncs, estic portant aquest grup de pares i vull fer un treball d'aprofundiment. Veig que els problemes dels nens són molt grans, problemes de falta de límits, d'autoestima, de referents clars, de valors, de dificultat per explicar les emocions. Tinc interès en treballar amb un grup de pares i amb un grup de mestres, perquè són les persones, els dos col·lectius, que creen el context perquè el nen es pugui desenvolupar. M'interessa poder comprendre quina és la mirada dels pares i la dels mestres i com podem entrar a ajudar perquè es puguin comunicar. Parlavem d'homes i dones, ara de pares i mestres, dos col·lectius on tots diuen que la culpa la té l'altra. I això és brutal. De moment tinc aquest grup de pares i als estius treballo amb mestres. Però ho aconseguiré treballar amb tots plegats. Ho sé (diu amb un ton de convenciment que no deixa ni una escletxa pel dubte).

AM- Parlem més del grup de pares que ara tens en marxa.

A- Em vaig plantejar que els pares necessitaven un referent, un espai de reflexió. Estic una mica cansada de les escoles de formació de pares on es diu: pautes d'educació, i es fa un llistat. Que figura que tothom és igual? Tots hem de tenir les mateixes pautes tant si som naturistes com mahometans, postmoderns o hippis? Tothom ha de passar pel mateix raser? Jo volia crear un grup de pares on cadascú tingués mol clar que allò que fa amb el seu fill és el millor, és el que sap fer. Però que a partir d'aquí podria trobar recolzament amb els altres per veure com seria un context més favorable pel nen.

Al principi va ser molt divertit. Jo venia de la meva experiència del grup d'ajuda, i els pares em demanaven receptes. Penso en un pare economista executiu. Té un fill amb problemes, però ell està convençut que serà un premi nobel. Aquell home em demanava receptes, i jo les buscava. Vaig tenir la capacitat d'adaptar-me al que realment ells em demanaven. Vaig començar a treballar des de la psicologia cognitiva. Per exemple com parlem, quines expressions fem servir, les generalitzacions que fem de l'estil: meu fill sempre...tal cosa. Els vaig donar material escrit. Això els tranquil·litzava.. En un temps inicial jo portava frases preparades. Tenir escrits els donava seguretat i no havien de posar les cartes damunt la taula.

Però progressivament varen començar a aparèixer els casos personals. De tant en tant jo portava alguna frase com per exemple que treballar l'autoestima dels fills té a veure amb la pròpia autoestima. Va ser un procés i cap a finals del curs tothom explicava la seva història. Varem fer un sopar al final de la temporada tots plegats. Estic molt contenta d'aquest treball i penso que és una idea a potenciar, perquè això de que la gent vagi a xerrades de pares en les que es llegeixen les beceroles, sense tenir en compte la realitat de cadascú, fa que un es pugui sentir molt frustrat si estableix comparacions amb les pautes generalitzades. Pot pensar: que malament ho faig. Què vol dir això de que ho fas malament?. Fas just el que pots fer, i el que saps fer.

Ara estic molt il·lusionada amb aquest treball i m'agradaria poder accompanyar-lo amb un

grup de mestres. M'agradaria treballar-ho a una escola on pogués gestionar aquestes dues coses. Tot arribarà!

Pepi

Ens hem citat a un xamfrà del centre de la ciutat. És curiós com resulta de senzill reconèixer-se, en aquestes cites amb dones a les que connecto per telèfon. I també constato una obertura a l'hora de parlar del tema dels grups, com si fossim moltes a estar d'accord en que paga la pena difondre el tema. La Pepi coneix un bar a un passatge proper que té unes taules a l'exterior del local. La temperatura encara permet seure al carrer i estar-hi bé. El bar te tocs "hippyosos". Hi pots trobar té verd i pastes integrals, però el servei no és gaire amable. No es pot tenir tot!

Mentre esperem que la consumició acabi d'arribar, entrem en matèria.

Té a prop de 55 anys, es defineix com a una persona molt inquieta, que sempre va descobrint i buscant. També és conscient que una cosa és descobrir i una altra passar a la pràctica. Fa deu anys era de les que tot ho portaven a la pràctica, ara és diferent. Diu que els seus ossos ja no aguanten i viu la contradicció de sentir força a dins i de voler passar a l'acció, però topar-se amb problemes de salut, que de vegades la limiten i l'angoixen. Li agrada molt treballar amb gent. Es considera una dona que s'ha fet a si mateixa. Té al seu darrera vint anys a fàbriques, fent la revolució, i vint més treballant a pensions. En va iniciar una, amb un altre soci. Ara continua sola en aquest treball, després d'una separació en bons termes. Ha sigut des de una teresa de calculta, i tenir les pensions amb la gent més tirada de Barcelona, perquè li sabia greu que haguessin de viure al carrer, fins ara que vigila més i només agafa turistes.

La seva vida passa entre ocupar-se de la salut, que li ha quedat molt tocada degut als anys que va treballar a les fàbriques (em precisa que ha fet ioga i meditació), i el temps que li queda lliure el dedica a llegir. Es defineix com a gran lectora.

El seu desig actual seria anar a viure fora de la ciutat de Barcelona. Va venir-hi amb 26 anys, perquè s'afogava a Tarragona. (Ara desxifro el perquè del seu accent, que feia una estona que m'intrigava). Aquella ciutat se li feia massa petita, i ara l'aclapara la gran ciutat, perquè no pot fer tot el que aquesta ofereix. Físicament no pot, i per això li agradaria anar a un lloc més petit on pogués viure més a la seva mesura, on poder controlar més el que passa. Si hi ha un espectacle al poble del costat, per exemple, poder anar-hi.

La seva necessitat de relacionar-se l'ha portat sempre a estar en grups de dones.

AM- El grup d'escolta no és doncs el teu primer grup de dones?

P- No. He estat en partits d'esquerra, en partits feministes dels més radicals, després amb les dones de barri, i ara només m'he quedat en el grup d'escolta i amb la gent amb qui fa meditació zen, on la majoria són dones, tot i que aquest darrer no és un grup estructurat com a tal. Entres i surts com vols. En canvi, a l'altra ens trobem cada quinze dies, de manera regular.

AM- Perquè vas decidir entrar al grup d'escolta?

P- Fa set anys que hi sóc. Vaig ser de les primeres a entrar-hi. Tenia moltes ganes de fer un grup d'aquests. Ja havia participat a un grup de dones de barri, però volia una proposta més

íntima, tot i que entre els dones del barri també tocàvem temes íntims. Però de fet volia estar a un grup que no fos reivindicatiu. A l'inici érem més, però amb el pas dels anys n'hi ha que han anat marxant. Érem de diferents procedències, i jo sóc la més gran. Ara som quatre. Jo voldria que es tornés a obrir, per a mi s'està quedant petit. Però costa. Pensa que fa set anys que funcionem, i totes les que hi som hauríem de tenir les mateixes ganes. Hi ha setmanes que només ens reunim dues o tres, o fins i tot alguna setmana no es fa la trobada. Quatre és un número que, a la que surt un imprevist, fa el grup petit. El sento massa estret.

AM- Què t'ha donat el grup d'escolta?

P- M'ha donat una estabilitat emocional. El fet de saber que hi pots contar és important. No és que les truqui sovint, fora de les sessions de grup. Penso que cadascú té la seva vida i les pròpies històries, però per exemple, encara que no ens veiem durant tot l'estiu, saps que hi són i que pots compartir el que et passa.

AM- Com funcioneu?

P- (Es posa a riure i contesta en un cert ton de broma). Si ve la Sofia, que és qui domina la part teòrica, ens portem millor, però si no és una mica un campi qui pugui. Hi ha un funcionament estableert, d'escoltar i no jutjar, però si ella no hi és, ens desmadrem. Si no, afinem més en el sentit de la coescolta.

AM- Quin sentit té per a tu que el grup sigui només de dones?

P- Pensa que jo vinc del feminism. El fet de ser dones per a mi és inqüestionable. Fins i tot els meus aniversaris, tot i que tinc bons amics, només el celebro amb dones. Només he fet una excepció, quan vaig complir els cinquanta anys, i varen venir tots els xafarders (torna a riure obertament, divertida).

De fet, les nostres parelles sempre tenen moltes ganes de saber de què parlem. Quan els convidem, se senten els reis de la casa, i poden xafardejar el que nosaltres diem.

Per a mi és inqüestionable que el grup sigui només de dones, per que jo em senti més a gust. No tens que seduir, encara que amb la dona també pot entrar el joc de la seducció, però per a mi és diferent.

AM- Quina importància té per a tu la relació amb les dones?

P- No podria viure sense elles. De seguida s'estableix una complicitat. Amb els homes no em surt tant l'espontaneïtat.

AM- Anem enrera. Com vas començar a entrar en moviments de dones?

P- Des de petita sempre he volgut estar en grups, i sempre hi he estat. Quan tenia deu anys l'únic grup que se'm permetia era a l'església. Hi vaig estar uns anys, eren els cinquanta cinc-cinquanta sis. Als quinze dies d'haver vingut a viure a Barcelona ja entrava a un partit polític. L'any setanta-nou, quan la democràcia començava a fer espurnetes, els partits ja no m'acabaven de fer gràcia. Després de les primeres jornades de dones a Catalunya, les de l'any setanta sis, em sentia més gust amb elles que no dins els partits. Una cosa m'ha portat

a l'altra. Quan vaig deixar de trobar-me a gust dins el grup feminista vaig organitzar el grup de dones del barri. I quan aquest grup va començar a trontollar va arribar el moment del grup d'escolta.

AM- Com funcionàveu, en el partit feminist?

P- No vaig militar en el partit. Estava a grups, a Ca la Dona. Quan jo hi era encara estaven a Cardenal Casanyes. Ara són al Carrer Casp.- Era diferent. Varem organitzar un grup de mares. La persona més rellevant era la Maria Mercè Marçal. Funcionàvem a base de trobades molt freqüents. Era un grup molt solidari. La majoria estaven divorciades, algunes eren mares solteres. A l'inici érem unes deu o dotze, i al final només unes quatre o cinc. Varen ser uns anys molt forts. Organitzàvem xerrades als locals de Ca la Dona. Hi havia les dues vessants que entren en el tema del grup de dones. El que pot ser la part ideològica o militant, i la part afectiva, En aquell grup es donaven els dos aspectes. Fins i tot sortíem plegades els caps de setmana. Jo sóc mare soltera del meu segon fill, que va néixer a casa. El dia del seu naixement, tot el grup va estar present. Després, cada nit es quedava una dona per a cuidar-me i ajudar-me amb el meu fill. Va ser una etapa molt fort. (S'emociona mentre recorda aquesta etapa, i a la veu s'intueixen unes llàgrimes que no només fan brillar els ulls una mica més del que és habitual.)

Però amb el temps el grup , poc a poc, es va anar disgrégant, fins que va desaparèixer . Com tot.

Ara fa set anys, sentia la necessitat de tenir un grup més íntim, no només reivindicatiu, com podia ser el grup de dones del barri. Cert, també érem amigues, però no era tan íntim.

AM- Què fèieu al grup de barri?

P- Ens reuníem al centre cívic,. Aleshores la directora era la Cinta Borrell, una cap de l'ajuntament de tota la vida, molt treballadora. Ens deixava decidir per nosaltres mateixes Varem organitzar un grup de mares, sortides, i activitats d'aquestes, fins que la varen treure i varen posar una altra dona, una executiva que ens va fer fora del centre Cívic. De sobte havíem de demanar permís per a trobar-nos, i tot eren entrebancs., quan allò havia sigut com la nostra casa. Amb les dones amb qui fèiem treballs d'antigimàstica a l'Escola del Mar, teníem ganhes de muntar un grup més estructurat, i d'allà va sortir el grup d'escolta, ara fa set anys.

AM- Quina importància li dones al diàleg entre dones?

P- És descobrir-nos. És com despullar-te, dir-ho tot tal com ho sents, i també saber que pots comptar amb algú, cosa que per a mi és molt important.

AM- Perquè creus que és tan difícil el diàleg amb els homes?

P- (Un cop més es posa a riure francament) Perquè són uns "sabihondos". I els que no ho són, són molt poqueta cosa. Per exemple, dins el grup de zen hi ha nois, a alguns els coneix i penso : amb aquest no aniria ni a prendre un cafè!. Que avorrit! Suposo que deu haver-hi un entremig, de fet jo tinc amics, però per anar a prendre un cafè, per anar a xerrar, per conviure. També convienc amb un home, i està molt bé. Però per segons quines cosetes, (poseu-hi l'accent deliciós de Tarragona) no.

AM- M'has dit que t'agradaria que el grup d'escolta s'eixamplés. Quin número de persones creus que pot participar en aquest tipus de trobades?

P- Penso que el número ideal és entre sis o set. A més, sempre hi ha algú que un dia no ve, encara que aquest tipus de grup demanen un compromís. Si no hi vas has d'avalar i dir el motiu pel qual falles. Sense compromís no té massa sentit.

AM- Tens ganes de continuar amb aquest grup?

(No s'ho pensa dues vegades, la resposta surt directe.)

P- I tant!

La Pepi encara afegeix que molts vegades havia pensat que haurien d'haver escrit algunes de les experiències compartides en els grups. Però les iniciatives en aquest sentit no arrencaven. L'any vuitanta sis va anar a viure a Berlín. Allà es va adonar que les dones sí que escrivien sobre el que vivien. Això la duia a preguntar-se: "perquè, nosaltres, tan mediterrànies, que fem tantes coses, després no som capaces de plasmar-ho ?" Aquell any va aprendre molt de la mentalitat de les dones alemanyes. Creu que la van ajudar a canviar aspectes de la seva manera de ser. Opina que hi ha coses que sí es poden plasmar damunt un paper, no tot és parlar al voltant d'una taula en un cafè. Troba important que quedin documents escrits. Aquí de vegades ho havien dit, però no varen tenir la disciplina de començar-ho i dur-ho a terme. Ho lamenta, perquè s'han perdut vivències molt maques, dins d'aquesta manera de fer específica mediterrània, de posar-se en el dia a dia.

AM- Vas estar en algun grup de dones alemanyes?

P- Vaig topar amb la dificultat de la llengua. Els primers mesos van ser forts. Hi vaig anar perquè em vaig enamorar. Em vaig disparar cap allà amb el meu fill petit. Anava molt a veure com funcionaven els grups, però a les poques reunions a les quals vaig assistir m'era difícil seguir el diàleg. Estudiava alemany, però em perdia quan intentava seguir el fil del que es parlava a les reunions. Vaig veure com funcionaven diversos grups, de teatre, de dones. Em reunia també amb dones que tenien fills petits, del kindergarden.

La relació es va acabar al cap d'un any i vaig tornar cap aquí, o sia que tampoc vaig tenir gaire més temps per profundir en els grups d'Alemanya..

AM- Quin valor creus que t'efectua el que es viu dins un grup de dones?

P- Primer, que quedí una petjada, malgrat que sóc de les que sempre pensen que s'ha de viure el moment. Jo no guardo papers ni cartes. Els llibres que he llegit, al cap de dos anys els doyo a la biblioteca. La roba que no em poso, també al cap de dos anys la doyo. Vull viure molt neta. No sóc persona d'acumular objectes. Quan he de fer un regal, em costa regalar flors, perquè sé que al cap d'una setmana s'hauran marcit. M'agrada triar coses més físiques, tot i que després m'adono que si es trenquen, no passa res. Però si que crec que dins el grup hi ha unes vivències que són importants, encara que potser si s'haguessin escrit, ara no estariem prenent un cafè! Senzillament t'hagués passat uns papers i t'hagués dit: llegeix. També em resulta important rebuscar a la meva memòria i poder-t'ho explicar. Però crec que a més de viure el present, cosa fonamental, també es positiu que quedí alguna cosa.

Si per exemple haguéssim escrit un llibre del grup de mares, dels anys vuitanta, i ara

s'hagués exhaurit, tampoc passaria res. Però fins i tot quan estava en el grup de l'església, pensava que les coses han de tenir una transcendència cap a fora. En els grups de caire més íntim, les coses individuals, les que fas a casa, també poden tenir un eco. M'ha costat anys, però, comprendre el tema de la projecció cap a fora. Ara vivim uns moments que em tornem a fer qüestionar si no toca tornar a entrar en grups que treballen de cara a fora, partits o grups antiglobalització. Però m'adono que la meva salut fa que em costi dividir-me. Sento aquesta ambivalència, entre si el que visc i faig té una ressonància cap a fora o no. El treball interior no es nota tant com si fessis alguna cosa en un àmbit més públic.

Marta Jordano.

52 anys.

Ens hem citat davant els jardins del Palau Robert. Veig arribar una dona amb un vestit vermell i endevino a la primera que és ella amb qui conversaré d'aquí a pocs instants. Abans només ens havíem parlat per telèfon, com sempre. Ens instal·lem a un banc del parc i entrem en matèria immediatament. Els seus primers titubeigs no duren ni dos minuts. Durant tota la conversa els seus ulls no deixen de tenir una lluentor de vivesa molt agradable i engresadora.

Nascuda a l'Uruguay, porta uns vint anys vivint a Catalunya. Primer va emigrar amb els seus fills, (ara ja emancipats i vivint un a Londres i l'altra a Oslo), i marit a Austràlia, i precisa que el seu marit encara és la seva parella actual. Des de la seva arribada al nostre país s'ha dedicat a l'ensenyament de l'anglès i el francès. Te una acadèmia d'idiomes amb una altra persona. Aquesta és la seva vessant professional, la que li serveix per guanyar-se la vida. En el moment de trobar-nos ve directament de Cornellà, on porta un grup de dones amb les quals desenvolupa un treball de consciència corporal i dansa lliure, una tècnica a la que fa molts anys que s'hi dedica. (És la persona que ha "heretat" el grup que va engegar l'Anna R.) De fet, porta uns deu anys en la temàtica del cos. Per altra banda te una afeció ben definida: cantar tangos. Té la secreta esperança d'arribar a fer-ho davant del públic, però amb un somriure obert confessa no atrevir-se gaire a creure-ho. Entretant, s'ho treballa i fa classes de cant.

AM- Quines experiències de grup de dones has viscut?

M- Des de fa aproximadament setze anys formo part d'un grup de dones llatinoamericanes, curiosament moltes d'elles de l'Uruguay. Ara hi ha dues argentines i una xilena. Els uruguaians no són gaire nombrosos en general, i menys a Barcelona. Varem començar com a grup de dones de Llatinoamèrica que es reunien a Sarrià. Primer el grup va ser molt ampli, però es va anar reduint fins a quedar el nucli del qual formo part. Ens trobàvem per tractar temes al voltant de la dona, però també la problemàtica específica de les dones immigrants. D'entrada el grup va néixer amb un marcat caire de reflexió intel·lectual, de discussió teòrica. Però quinze anys són molts i ara ens estimem com si fossim de la família.

AM- Quina és la vostra dinàmica a les trobades?

M- Ens reunim al voltant de temes que van apareixent. Som força desorganitzades. Sovint els temes sorgeixen al llarg de la reunió, i no hi ha cap persona que lideri. El grup és obert i els temes abordats abasten un ventall molt ampli, que pot anar des de comentar el que

apareix una pel·lícula fins alguna lectura en comú que es programa i després se'n fa un debat. Al llargs dels darrers anys l'energia ha anat fluctuant, i ara acostumem a reunir-nos en dates senyalades, les dels aniversaris, per celebrar-los. Ja t'he dit que s'ha convertit en una relació gairebé familiar. Això és el que s'ha mantingut i que ha donat una gran cohesió al grup.

AM- Què suposa per a tu aquest grup?

M- Un espai afectiu molt important. També és un espai de llibertat on et pots mostrar i et mostres tal com estàs, sense més. Aquesta és una de les meves experiències en grup de dones. L'altra és la del grup d'escolta.

AM- Perquè, si ja formaves part d'un grup de dones, et fiques en una altra iniciativa similar?

M- Perquè m'interessava molt el plantejament. Així com en el grup llatinoamericà partim d'unes permisos intel·lectuals i després, a còpia d'anys, es desenvolupa l'aspecte afectiu, el grup d'escolta proposava parlar no des del cap si no des del cor. Aquest plantejament m'ha sigut molt útil. Quan comparo els dos grups, sempre veig aquest com de gran importància. Intel·lectualment sempre pots manipular el que dius, et situes a fora, a un altre espai. Però parlar des del cor és parlar des d'un bon lloc. Se'm va plantejar exercitar això, i el no judici, és a dir el respecte de l'altra. a l'hora que saps que rebràs el mateix tracte, i desenvolupar l'escolta. Penso que és un aprenentatge enorme. He estat sis anys en aquest grup.

AM- Perquè el vas deixar?

M- Sentia que havia acabat una etapa. Era un moment en el qual estava fent un treball terapèutic i d'alguna manera hi havia coses que es duplicaven. La meva necessitat del grup s'anava diluint. Però si segueixo amb el grup de dones de Llatinoamèrica.

AM- Et resulta suficient o tens ganas de participar a alguna altra experiència de grup de dones?

M- Ara m'interessaria més una experiència de grup mixt. En general, em moc en univers molt femení, més enllà del contacte que tinc amb gent jove, degut a la meva faceta educativa. En general les meves amistats són gairebé tot dones. A la meva família, però, he estat rodejada d'homes. Fins i tot un temps vàrem conviure amb el meu sogre, així que eren quatre contra una! Però la resta del meu espai és femení.

AM- Utilitzes l'expressió quatre contra una. Creus que realment hi ha una oposició entre els dos sexes?

M- (Riu) Pot haver-la! En aquests moments penso que els homes estan molt adormits. Si tal com planteges en el teu projecte hi ha la possibilitat d'entrar a dialogar en aquests espais, em sembla que pot ser d'una gran riquesa.

M'interesso per saber què és el que valora més en el diàleg entre dones, i de forma

immediata respon que l'espontaneïtat. Entre dones, un cop establerta la comunicació, tot i no saber massa bé cap a on va, és permès que de seguida una dona es pugui obrir i parlar de coses de la seva vida sense massa problema. Entre dones hi ha un corrent que flueix. Quan li pregunto què passa amb el diàleg amb els homes , pensa que en general queda tallat precisament per la incapacitat de parlar des d'allò que se sent..

M- No estic fent un panegíric de la part emocional, perquè sóc conscient que pot ser molt trampaosa i manipuladora. Em refereixo a la comunicació, a tractar de desenvolupar una comunicació autèntica entre les persones. Hi ha homes que tenen una part femenina força desenvolupada i tracten de comunicar-se d'una altra manera, hi ha una intenció, un esforç. Però hi ha un gran quantitat d'homes amb els quals ...no perdria ni cinc minuts. Hi ha una cuirassa que no permet anar més enllà. O si no, potser hauries de fer un esforç tan gran, que la veritat, jo no en tinc ganes.

AM- Quin pont creus que es pot establir per poder aconseguir una comunicació satisfactòria entre els dos gèneres? Com començaries el pont?

M- Justament, crec que les experiències de grups d'escolta o d'autoajuda estan ben enfocats en aquest sentit. Perquè si la persona pot connectar realment amb allò que sent obre un canal d'expressió que, si l'interlocutor també està obert en el mateix registre es pot produir realment una comunicació. A partir del moment que ens comuniquem en el mateix nivell, ens entendrem o podrem aproximar-nos. Però si jo et parlo des de la fredor, l'intel·lecte, la racionalitat i l'altra parla des de l'emocionalitat, no hi ha manera de comprendre'ns.

AM- Parlem del grup de Cornellà. En aquest grup assumeixes la conducció del treball.

M- És la meva primera experiència en aquest sentit, i és el segon any que dura. M'agrada. Cada dia , però, és com una prova. La nit anterior a cada sessió pateixo molt al preparar la classe. Sempre em pregunto com encarar el treball. Elles l'anomenen grup de relaxació, perquè al final sempre acabem fent-ne, i és el que més els agrada. Però fem tot una preparació de consciència corporal, d'anar preparant el cos amb estiraments, i després hi ha una part lúdica de dansa lliure, amb unes músiques molt maques. En general els poso música clàssica. Es treballa molt la coordinació. S'adonen que acaben bellugant-se molt i sense esforç. Avui, per exemple, treballàvem la cintura escapular, i ha generat molt de moviment. Primer es belluguen , gairebé sense ni adonar-se'n, i després ho reflexionen. Es tracta de dones grans, la més jove té quaranta nou anys, i la més gran setanta dos. En general són dones de casa, d'un nivell sociocultural baix. La de quaranta nou anys és molt cultivada, però no treballa fora de casa. No estan immenses al món laboral i estan força malmenades físicament. Moltes tenen problemes d'obesitat, i aquesta mateixa obesitat planteja dificultats de mobilitat. Algunes tenen problemes de salut força importants. S'estimen molt aquest espai. Crec que ja fa set anys que tenen el grup.

AM- A part del patiment del dia abans, què més t'aporta aquest treball?

M- Quan acabo la sessió, en surto molt contenta. Sento que he donat alguna cosa d'allò que jo he anat adquirint al llarg de molts anys. I m'encanta quan sento els seus comentaris del tipus: avui he vingut d'aquesta manera, i ara marxo sentint-me tant bé! El treball físic

sempre produeix un benestar físic i mental. I elles són conscientes d'aquest benefici, d'allò que guanyen.

AM- Reprenem el tema dels homes. Les dones ens queixem de com n'és de difícil la comunicació, de que són masclistes, però poques vegades parlem de que són fills de les dones. Quina responsabilitat tenim les dones, en tant que mares, en la manera com estan estructurats?

M- Crec que tenim una posició fonamental. La corretja de transmissió del masclisme són les dones. Què hem fet i què hem permès? És difícil treure's de sobre determinats jous. Però crec que el feminismisme és el marc on des de fa anys les dones estan duent a terme la lluita més conscient. Des del feminismisme i des d'altres espais col·laterals, sense necessitat d'etiquetes. Penso que hi ha encara molt de treball a afer, tot i que hi ha quantitat d'aspectes en els que s'ha guanyat terreny, però si mirem com funciona molta gent jove avui dia, ens adonem que el que hem guanyat és molt relatiu. La dona avui té un paper que no tenia fa cinquanta anys. Però a nivell educatiu queda mol per fer, també des de l'escola

AM- Què t'agradaria aconseguir encara amb el diàleg entre dones?

M-. Penso en una perspectiva més política. A Europa el tema de la dona es veu des del punt de vista de l'opressió del sexe. Però des d'altres llocs del món on l'opressió econòmica i social també és gran, fer un treball d'aquest tipus només no és suficient. És necessari modificar les estructures econòmiques, socials i religioses. Avui, el tema talibà i musulmà, està damunt la taula. La religió també pot ser una eina més per sotmetre les dones, que finalment són l'element débil de la societat. Des d'Europa es veu diferent, perquè les dones han accedit al món laboral i cultural. Però no cal anar gaire lluny per trobar situacions molt destructives, a tots nivells, intel·lectual, corporal. El tema dels càstigs corporals és una mostra de la feinada que encara queda per fer

Tallers de dones a Sabadell

Una component de Mapes organitza tallers per a dones, a Sabadell, i accedeix a passar-me el contacte amb elles, per poder saber com viuen aquests espai, quin fruit en treuen, i per tenir accés a informació de grups que funcionen amb una persona que en fa la dinamització.

Lluïsa Gimeno

41 anys

Ens trobem a un bar de Sabadell, a primera hora de la tarda. Seiem a un racó tranquil. A l'actualitat no treballa, es dedica a la casa, als fills(tres nois de vuit, deu i tretze anys) i a la relació de parella, de la qual n'està molt contenta. M'explica que paral·lelament ha fet pintura, cursos de psicologia evolutiva, i que tot just s'acaba de matricular per fer una formació de tres anys de naturopatia, un tema que fa temps que la tenia il·lusionada. Fins i tot durant un temps va tenir una botida de dietètica. Fa catorze anys que va marxar a viure a un poble.

Fa un salt enrera, i recorda que va estar treballant durant temps a una empresa, fent tasques d'oficina, però quan va tenir el primer fill va veure que no volia compaginar les dues coses. La situació era estressant, tenia conflictes amb la mare per la manera com s'ocupava del seu fill, quan estava amb el nen pensava en la feina, i quan estava a la feina pensava amb el nen. Realment no volia compaginar feina i fill. Tot i que va prendre la decisió de deixar de treballar estant molt convençuda del que feia, aviat va caure en una forta depressió. Va tenir molta sort que la gent del seu voltant la varen ajudar molt, li varen respectar el procés i va poder viure la depressió amb tranquil·litat. En el fons sabia que si la deixaven fer, se'n sortiria, com efectivament va ser. Però recorda que va estar tres o quatre mesos aïllada del món. L feien l'esmorzar, s'ocupaven del seu fill. Poc temps després va obrir una botiga de dietètica, i va venir un nou embaràs. Una vegada més es va topar amb la incompatibilitat entre feina i fills, els horaris de la guarderia i de la botiga no casaven bé, tenir el nen a la botiga quan havia d'atendre els clients tampoc era possible, no es pot estar vigilant que la criatura no et desmunti un prestatge i escoltar amb l'atenció que requereix el client, i va optar per tornar cap a casa. El tercer fill va pujar sol.

AM- Què vols dir amb això de que va pujar sol?

LL- Que amb el tercer ja deixes de patir, no pateix ni la mare ni els nens, és tot més senzill.

Tenir un espai de temps sense treballar li ha anat molt bé. Fins i tot li ha servit per poder solucionar els problemes que es presentaven a l'aparella, i que quan tot dos estaven enfeinats eren més difícils d'encarar.

I ha dedicat un espai a les manualitats, tapissos, pintura, i fins i tot un taller d'escriptura. Destaca el fet que ha tingut temps per relacionar-se amb les amigues, tema important per a ella.

El seu primer contacte amb el treball en grup va ser quan va fer la preparació al part, a Titània (centre alternatiu per a preparació de parts) En aquest cas el grup era mixt. Hi participaven les parelles. Aquest primera experiència va ser com obrir una porta. A més de la preparació al part en si, apareixien temes que tenien a veure amb actituds davant la vida, pors, responsabilitats, temes de relació de parella. Per primera vegada va viure el fet de

constatar amb altre gent determinats aspectes de la vida d'una manera més fonda de la que podia compartir habitualment amb els amics.

Uns anys més tard es va apuntar a un treball específic per a dones, també a Titània. Eren entre 15 i 20 dones, i els temes que es tocaven estaven relacionats amb el dolor, la malaltia, la mort, el dol. D'aquest grup recorda que va descobrir com es podien ajudar entre elles, tot i que no es coneguessin gaire, i el vincle tan especial que es va crear entre totes les dones que participaven al grup.

AM- Com es desenvolupaven les trobades?

LL- Hi havia dues dones que portaven la dinàmica del grup. Es proposava una situació i s'escenificava, una mica a l'estil del psicodrama. Treballàvem per grups la mateixa proposta. Quan veies representada la mateixa història per altres, veure'n versions diferents ajudava molt a replantejar-se coses. Es treballava la veu, es recitaven poemes...

Enms trobaven un cop al mes, i en total es varen fer unes set o vuit trobades. Hi dedicavem tot un matí, unes quatre hores.

A la Lluïsa li han quedat moltes vivències en el record. Em parla d'una dona asmàtica que tenia por de l'embaràs, i com li causava impacte veure les diferents maneres en que cada persona encarava les seves situacions personals.

Aviat es va presentar la possibilitat de participar a una nova experiència de grup, quan feia poc que s'havien instal·lat a viure al poble, i també poc temps després de travessar la seva depressió. L'atzar hi va ficar cullerada. Varen descobrir que uns veïns tenien una amics comuns, s'hi varen començar a relacionar, i quan encara es coneixien poc, l'home va parlar de les seves experiències en grup i de l'interès de participar-hi. Al cap de poc eren quatre parelles que es reunien, i tot i que no hi havia la figura d'un terapeuta, l'home que havia engegat la iniciativa assumia el rol de conductor del grup. Una de les parelles era deu anys més grans que la resta, o sia que pertanyien a una altra generació. Amb una de les altres parelles s'havien conegut al grup de preparació al part. Cap al final en cara es varen afegir dues dones i unarella més.

Dins aquell grup es varen compartir vivències molt fortes. Qualifica l'experiència com a "durilla". "T'adonaves de coses, les vivies, quedaven al damunt de la taula, però després t'havies d'apanyar amb allò com podies. No s'elaborava el que passava."

Per exemple, m'explica que ella havia viscut dos avortaments, un de natural i un altre que va fer a Holanda. Un tema que per ella semblava que estava clar, que ho havia portat bé, en el treball de grup va sortir tot el que hi havia de no resolt, va fer ressonància amb les vivències que duia amagada una altra dona. Va ser com una bomba, tot el que va sortir. I cadascú s'ho va manegar després com va poder. De vegades era dur elaborar el material que sorgia a les trobades en solitari.

Altres temes que varen ser difícils varen ser per exemple quan descobries que aquelles coses que no t'agraden dels teus pares les dus incorporades i actues com ells, descobrir els mateixos patrons a les teves relacions de parella.

Ara creu que no tornaria a fer un grup com aquell, però en canvi reconeix que li agrada haver-ho viscut. Entre elsque hi varen participar ha quedat una amistat molt forta, som com una família. Fins i tot amb els que viuen a prop, és com si puguessin junts els fills.

Comparteixen un munt de coses.

En el grup es va crear un vincle molt amorós, molt afectuós. De vegades no sabia gaire com manegar-lo. Sentia que constituïen un món aïllat, un espai que t'envoltava, t'acollia, on et senties estimat. Però alhora hi havia un sentiment d'ambivalència. No sabia com fer-s'ho.

AM- Com us vareu plantejar el final del grup?

Ll- Cap al final es varen incorporar les dues dones i la parella que t'he comentat abans. De vegades es proposava que una altra persona conduís la sessió, i es varen començar a posar en evidència conflictes de liderat. La persona que havia estat el conductor inicial i durant molt de temps, malgrat parlar de la importància del compromís, del respecte, a l'hora de la veritat ell no responia. No col·laborava. Alguns ens sentíem defraudats. Amb l'entrada de la darrera parella va ser com si hi haguessin tres líders al mateix espai. Però també començava a haver-hi persones que ja no tenien tantes ganes de seguir. De tota manera, l'home de la darrera parella a incorporar-se va ser el que va expressar que tal com s'estava funcionant no es podia continuar, que li semblava perillós seguir. El final, però, no va ser traumàtic. Tothom estava d'acord en finalitzar el grup. I ens ha quedat un lligam molt autèntic d'amistat que encara està viu avui dia.

Per a la Lluïsa el seu cercle d'amigues també té valor de grup de dones. Es reuneixen sovint, són entre sis i vuit, que també són amigues en parella. Però de tant en tant s'agafen un cap de setmana per a elles soles, sense fills ni marits. Xerren molt, riuen molt, si alguna té una "neura", se l'escolta, es mira de donar un consell. S'ho passen molt bé.

El darrer grup de dones on ha participat va sorgir a partir de veure el tríptic informatiu de la Judit, i d'una manera un xic curiosa Ella ho va comentar a algunes de les seves amigues, els va proposar que perquè no, tot aprofitant que es trobaven, recollir el que queda damunt la taula? Inicialment no hi va haver massa reacció al seu suggeriment. A la Judit li semblava una mica complicat, donat que entre elles es coneixien tant i ja hi havia uns rols establerts entre elles.

Tot i així, al cap d'un parell de setmanes es va trobar a una de les amigues que li va preguntar si finalment es feia o no el treball de grup. Tot seguit, en arribar a casa, un altre missatge al contestador, d'una altra amiga. S'iniciava un moviment que feia presagiar que potser si que es formalitzaria el grup!

A la primera trobada varen ser set més la conductora. Una de les assistents, però, en acabar la sessió ja va veure clar que ella no s'hi apuntava. I el grup es va constituir amb les altre sis.

Es trobaven cada quinze dies i les sessions eren de dues hores. Potser aquest és l'aspecte que menys li ha agradat, donat que semblava un temps ficat amb calçador dins l'horari general. Ha decidit que si mai s'incorpora a un altre experiència de grup, si s'inicia un altre cicle, haurà de ser amb una altra disposició del temps. Arribava amb la llengua fora, i amb espit. Topava amb el to tranquil de la Judit. Costava adaptar els diferents tempos.

El treball s'ha basat en uns pocs temes. Han anat a buscar la seva infantesa i a trobar-hi un conte. Primer es tractava de recordar-lo, després d'aprofundir en els personatges, i a continuació trobar-hi lligams amb la pròpia experiència personal, perquè el recordaven, què

significava. Aquesta proposta ja els va agafar tres sessions. Dedicaven una hora per persona i conte. Per a la Lluïsa el conte va ser: l'aneguet lleig. Un altre punt que recorda en particular és la construcció de l'arbre de família, per situar-hi els pares, els oncles i els avis.

LL- Va suposar estar pensant en la família, cosa que no fas mai. El treball que fèiem a fora de les sessions també era important, perquè a vegades allà no ho exposaves tot, no tenies temps de plantejar tot el que havies anat rumiant per acabar de fer l'arbre. Et fa elaborar les qualitats que veus a la teva família, -es tractava de parlar de qualitats, no de defectes- a cada personatge, quina expectativa crèiem que tenia envers a nosaltres, encara que , però algun contacte sí que has tingut, i és interessant esbrinar què hi circula en aquesta relació. Es tractava de pensar una mica en cadascun., per part de les dues branques, la materna i la paterna.

Després varem fer un altra arbre, que havíem d'omplir amb els èxits assolits fins ara per cada una de nosaltres. D'entrada et preguntes : i jo què he fet?

Però quan t'hi poses, després ja no pararies. Això va ser molt positiu. A fi de comptes, el treball era per pujar l'autoestima. Sempre tenim la idea de que no arribem a allò que se'n demana, que no donem la talla, que fem moltes coses però que fallen per tot arreu. I no.

He de reconèixer que no tenia una baixa autoestima de mi. (Ho diu amb una rialla franc, i ho repeteix). No la tinc baixa, què vols que et digui. Però tampoc m'havia parat a pensar perquè no la tenia baixa. Simplement vas fent a la teva vida, tens els teus fills, tot va rodant bé, què més vols, no? Però de vegades et compares amb altres, o et pregunten què fas i dius no res, jo no treballo, de vegades quan ho dius tens la sensació de poca cosa, i no és així. Penso que faig moltes coses, però el que passa és que no cobro per fer-les . De vegades no tens un treball, ni pots dir sóc arquitecte, o sóc metge, però si que estic satisfeta perquè en definitiva, si m'aturo a pensar, he pogut triar el que he volgut fer. No estic frustrada, no puc dir que no he pogut fer allò que volia.

Ara aquest anys començó a estudiar una matèria que sempre havia volgut tenir temps per fer, i ara com que els nois ja són grans, disposo de bastant temps. A més ahir vaig començar a treballar a una oficina. El meu marit té una empresa familiar. La secretària, va marxar. Primer va decidir fer ell mateix la seva feina d'oficina, però ara s'estava col·lapsant i em va demanar si l'aniria a ajudar. Vaig dir que si, i treballaré cobrant per hores, però amb horari flexible. Em fa il·lusió que m'ho hagi proposat sense que hi hagi el problema de dir ara ens veurem tot el dia. Estic contenta. Serà un horari que em convé, pel matí. No he de fitxar, i si un dia tinc un noi malalt em puc quedar a casa, o sigui que és ideal. I a més estudiaré. Estic contenta.

AM- Tens ganes de tornar a participar en un grup de dones?

LL- Ara mateix no. Tot just acabem d'acabar aquest.

AM- Què és el que més t'ha agradat del treball que heu fet en aquest grup? Què n'has tret per tu?

LL- Una mirada diferent a la meva vida. L'hem repassada des d'un punt de vista tant positiu, que finalment penses ¿què més vull? A la meva mare sí que li critico coses, però al mateix temps aquestes coses que li critico van de la mà amb les que em fan dir-li "chapeau"

De fet una cosa no pot anar sense l'altra. La meva mare és un dona que té molt de caràcter i sempre estem picant-nos. Així que ens veiem més de tres hores ens barallem. Però quan érem petites se li va posar al cap que duraria amb el meu pare fins que tinguéssim divuit anys. Varem fer els divuit anys i un dia , en tornar a casa, ja no hi era. És una dona que no sap llegir ni escriure, ni té ofici ni benefici, però té caràcter. Viu com li dona la gana. Tot el dia es queixa, però és la reina del mambo. Ara va a una escola d'adults, va a nedar....

El meu pare va morir fa vuit anys. Sempre havia sigut l'ogre de la pel·lícula, fins que en un moment donat va deixar de ser-ho. Del que es queixava ell, també tenia raó. Tots dos eren molt incompatibles. Però mentre varem ser petites ell sempre va ser el dolent. En posar-se malalt ens varem relacionar bastant, ens varem poder ocupar d'ell, i va canviar una mica la relació. Va passar dos mesos a l'hospital en que el varem viure molt.

Així que finalment, sí, el que més m'ha agradat és la visió positiva de tot el que hem tocat. Les propostes estaven sempre encarades a veure la part positiva .

Josefina Gimeno
Germana bessona de la Lluïsa

Canviem d'espai, perquè al bar on érem comencen a arribar mares amb nens, i el nivell de soroll convida a emigrar a un espai amb més calma.

No cal anar gaire lluny. La Josefina tria un bar al costat del parc, amb grans finestrals que permeten veure el llac i la gespa.

J- Em penso que tinc 41 anys, o 42, sempre m'equivoco en aquesta qüestió.. Fa 18 anys que visc en parella, i tot i que hi ha hagut de tot, la valoro com molt bona,. Divendres passat ens varem casar, varem decidir casar-nos perquè vèiem que havíem fet uns llaços prou importants per prendre aquesta decisió. Tenim dues filles, de 6 i 10 anys. Aquests temes, els itineraris interiors i el diàleg , sempre ens han interessat i hem mirat d'aprofundir-hi. Hem tratat de poder entendre's, i per això cal que cadascú primer s'entengui a si mateix. Què fer, poder evolucionar, que l'un, per falta d'enteniment, no hagi aturat expectatives que tenia l'altra. Tot això ho hem anat cultivant amb cura i sempre hem estat interessats en cursos de creixement personal. Ell per la seva banda també va fer treballs de psicologia.

Ara no treballo, però ho vaig fer durant vint anys a una empresa de transports. Quan vaig tenir la meva primera filla vaig decidir no treballar. Va ser un pas molt important, perquè era un treball fantàstic, jo estava allà com la reina del mambo, molt ben considerada," la niña guapa que vale para todo". Va ser una decisió important, el resultat també va ser important. Al principi no, perquè d'estar tan ben considerada em vaig passar un temps sola a casa, sense que ningú em digués si feia les coses bé o malament, i després va haver un altre pas important, quan el meu marit també va decidir plegar per poder dissenyar un model de vida de manera que poguéssim guanyar-nos les garrofes i poder tenir un control dels nostres horaris, de les nostres vides. Hi varem aconseguir. Estem satisfets.

Tenim màquines que serveixen cafè. Va'rem poder establir el nivell de treball just que nosaltres poguéssim controlar i que ens donés el que necessitavem per viure. Tots dos portem les tasques de la casa i la feina. Mentre jo estic aquí amb tu ell ha anat a recollir a les nenes, o si ell està treballant, jo m'ocupo d'una altra cosa. Ens organitzem els horaris tan de casa com de la feina que ens hem creat.

AM- A part de participar en el darrer grup de la Judit, quines altre experiències similars has viscut?

J- El primer grup va ser mixt, el conduïa un senyor que es deia Esteve. Crec que en aquell moment era capellà, tot i que després ho va deixar. Era un treball de programació neurolingüística. Va ser el primer contacte amb grups decreixement personal. Érem força gent, uns quinze, masses a l'hora de treballar, pel meu gust. Va durar dos o tres anys, fa vuit anys d'això. Les sessions eren trimestrals i duraven un cap de setmana.

AM- Per què et va servir?

J-A mi personalment en aquell moment no me va servir de gaire, perquè tampoc m'hi vaig implicar. Ho vaig fer perquè tenia qüestions que tenia ganes de resoldre d'una vegada, estava amb el tema de la maternitat, de deixar la feina, em preguntava com em projectaria a partir d'aquell moment cap al futur, m'interessava. Però acabava de tenir la meva filla i potser no estava encara oberta. També havia iniciat sessions de psicoanàlisi i també ho havia deixat per què veia que no entrava en matèria. Estava molt centrada en al maternitat. Fins i tot m'adormia a les sessions, quan algú parlava que no fos jo. Era una vergonya (riu) Però potser vaig aprendre a estar dins un grup, un grup de teràpia. Tenir una idea de com funcionava i perdre la por aquesta que tenim dels grups aquests que sembla que sigui una cosa tan misteriosa, que no se sap què es cou allà dintre. Crec que vaig aprendre això, i que després em va permetre anar més tranquil·la al anar a altres llocs.

Em parla del grup que es va fer a Titània Tascó, que el va donar la Maria Fuentes i una terapeuta que es diu Maca. Allò sí que va ser una proposta seria, forta, profunda, i allà si que va començar a enfocar la vida d'una altra manera. Aquell grup era només de dones. Les trobades també eren de cap de setmana. Es trobàvem cada sis mesos. Les trobades eren molt puntuals, però molt intenses. Hi havia unes dotze o tretze dones amb diferents qualitats.

J- Jo era una persona força tancada a l'hora d'expressar els meus sentiments, les meves emocions. Allà vaig tenir la oportunitat, d'obrir-me Em vaig adonar que dins aquell grup jo em manifestava com jo era per dintre, tal com hi vaig funcionar era com funcioño al dia a dia. Em vaig permetre anar amb les emocions i els sentiments més a flor de pell.

AM- Com eren les sessions?

J- Molt dinàmiques, perquè igual ballàvem una dansa que recitavem poesia escenificada. Això realment ajudava molt a que expresséssim primer amb el cos, i un cop havies de passar a les paraules sembla que el cos ja havia obert un camí.

Vàrem tocar els perfils psicològics . Per exemple, la Maca explicava una figura mitològica, i d'allà es treia tota la seva simbologia, els significats que li anàvem veient, si el símbol era clar. Acceptava moltes coses a través de veure-les reflectides a la mitologia. Recordo que ens hi passàvem tot el matí. Es tocava un tema, es feien grups i després se'n parlava en conjunt. També hi havia espais per que cadascú parlés una mica com era, què volia, quina problemàtica tenia....

AM- Com va ser el final del grup?

J- No es va acabar. Va quedar un treball pendent. Jo encara espero que algun dia l'acabarem perquè els temes eren molt importants. Varem abordar la malaltia, el dolor, la mort, les pèrdues. Espero que algun dia farem la darrera trobada.

AM- Perquè va quedar interromput?

J- La Maria va marxar a Jerez, i no es va posar data per acabar. Per això no vaig viure el final. Encara quedaven temes importants per enfrontar la vida i treballar-los.

AM- Mentre aquesta experiència queda en suspens, què més hi ha hagut?

J- Hi ha hagut experiències de tipus "marujeo", que m'agrada molt. Amb les amigues ens prenem de tant en tant un cap de setmana i anem a passar-ho bé i a xerrar, que és el que agrada més a la majoria. Jo prefereixo escoltar. Però parlem de temes erlatius a la parella, de perquè no ens entenem, donem consells que nosaltres no seguim (riu) però bé, els donem, i les altres els segueixen i de vegades fins i tot els funciona.

AM- Quins són els temes més recurrents pel que fa a la dificultat d'entendre-us amb els homes?

J- La majoria de vegades és la incomunicació, el no parlar. Molts homes no parlen i moltes dones es cansen de posar-s'hi perquè sembla que han d'anar estirant i que no paga la pena. No se sap molt bé com seure a una taula i preparar el moment perquè l'altra li vinguin ganes de parlar d'alguna cosa. Bé tenen que tenir coses a dir! Però amb la majoria de les nostres amigues, no passa, no poden parlar amb els marits, i si ho fan, són elles les que parlen, les que exploten, els hi aboquen tot i les homes callen o s'enfaden. Això crea una mica de frustració.

AM- ¿Us heu plantejat perquè passa això?

J- Hem arribat a la conclusió de que tenim diferents maneres de viure les coses, d'expressar-les. Potser els homes no tenen el model de com expressar-se. Perquè coses a dir tenen. Per exemple, molts marits de les meves amigues, d'aquests que no parlen, a lo millor estan de visita i parlen pels descosits. No és que siguin tímids. Parlen del viatge que varen fer, donen un munt de detalls, i ho treuen amb facilitat. Però és com si amb la parella no els estimulés parlar, i en canvi amb els amics sí. No poder compartir amb la parella crea frustració. Elles senten que ells es guarden moltes coses encara que sigui el fet que estan cansats.

AM- Perquè dones a aquesta experiència de marujeo un cert valor de grup?

J- Ens permet parlar a les que els agrada parlar, i escoltar a les que ens agrada escoltar. Es passa pel sedàs allò que ens passa i després cada una ho recicla a la seva manera. A algunes els agrada poder parlar amb algú a fons, pot ser no canvies la cosa però el sol fet de

poder-ho expressar a un grupet de quatre o cinc , intercanviar consells amb la bona voluntat de que millori la cosa , alleugereix la tensió i a més ho passem molt bé. Entre drama i drama riem moltíssim

El grup de preparació al part, a Tascó Titània, va ser molt important per ella. Li va permetre tenir moltes vivències, al voltant de la maternitat, i varen tractar molts temes sobre la vida i les pors.. Amb alguns dels que hi varen participar encara mantenien bona relació. Va ser el primer treball en grup, abans fins i tot del PNL. Encara que era per preparació del part, el rerafons anava més enllà. Parir, pareix tothom. El problema era com enfocar les pors, com les pors aturen qualsevol procés de la vida. Pensa que va ser molt útil a nivell de parella, per donar molts passos que d'una altra manera no haguessin donat.

AM- Dires que vàreu aprendre a gestionar la por?

J- Sí, i a tenir confiança en la vida . Va suposar un pas important. Això ho he vist amb el pas dels anys, però ho vàrem aprendre en aquell treball al voltant dels parts.

AM-I arriba el grup de la Judit.

J- Aquest grup ha estat bé, tot i que es va formar d'una manera una mica forçada, perquè la meitat de les que hi anàvem érem del grup de les "marujitas". Potser ens coneixíem massa. No ho he pensat gaire. Em sembla que no m'affectava massa el fet que em coneguéssim. El treball més gran el fèiem a soles a casa, encara que després a la trobada poséssim coses en comú.

AM- Quins temes han estat més importants o útils per a tu, dels que heu tocat?

J- Tots (respon directa). Varen ser poques sessions però totes m'han aportat eines. Primer, recordar un conte de la infantesa et fa fer una mirada molt al principi. Jo no vaig recordar cap conte d'aquests tan coneguts sinó una història molt forta. Quan la Judit ens va demanar que féssim memòria d'un conte que ens agradés o que ens expliquessin, a mi immediatament em va venir una història al cap molt dramàtica. Però és la que la meva mare m'explicava als matins. Recordo que jo li demanava que m'expliqués l'història de les mans del nen. La història és la següent: resulta que era un família molt pobre, amb molts fills. Un dia la mare no tenia res per posar a l'olla, i va posar el més petit de tots per donar de menjar als demés. Un, el gran o el mitjà, no sé, ho va veure. Quan estaven dinant el nen gran va dir que aquella olla era del petit . La mare ho va negar. No recordo del tot com anava. El que no he oblidat, perquè jo li demanava a la mare que m'expliqués "el de les mans del nen", és veia com les mans del nen com flotaven a l'olla,. Jo m'anava fent tota la imatge. Aquesta era la meva història.

AM- Què en vas fer, després?

J- La vaig explicar. Després, de més gran, el meu pare m'explicava altres contes. Però aquest és el que em va venir al cap, i el que jo demanava amb insistència,com si busqués entendre alguna cosa d'aquella història. No podia ser que una mare sacrificades un fill petit. El vàrem escenificar, i va ser molt impressionant. En vàrem treure algunes reflexions.

L'ensenyança de que la vida és dura i que de vegades s'han de sacrificar unes coses per altres, per molt importants que siguin. Això és el que veig ara, en abstracte. Perquè la figura del nen sacrificat per la mare és molt forta. El tema del conte era per veure quines ensenyances se t'han gravat de ben petita. De fet la meva mare sempre ens va dir que la vida era molt dura i que una s'havia d'espavilar pel seu conte. Això li agraeixo. Ens va ensenyar bastant bé a ser molt independents, autosuficients, i a treballar per allò que volíem.

AM- Quins altres temes destacades?

J- Un treball molt interessant: fer l'arbre de la família. Tal com ella el va enfocar, es tractava de veure els personatges que ens han envoltat de petites, tots els parents, de cada branca, i els avis. Vaig pensar en tots ells, en totes les seves peculiaritats, en les menys reconegudes socialment, el que era silenciat, ...tot són ingredients important d'aquells parents i del que em varen ensenyar. Tinc una tieta a Madrid, que té una aparença molt especial. La meva mare sempre havia dit que era una prostituta o no sé què, però per nosaltres era perruquera. Jo l'admirava molt, perquè quan la veia era molt maca i sensual. Però tenia un reputació tan nefasta a la família que gairebé no et podies permetre pensar bé d'ella. Era molt maca, i sabia parlar.. Era potser la més desimbotla de totes. Em va agradar fer aquest repàs i veure que eren tots tan diferents. Fins i tot un que ja està mort, em va agradar anar preguntant per ell. Era el gran, el que va estar quan va morir l'avi, ...he sabut moltes històries de la família, algunes que no s'expliquen perquè no són explicables. M'ha agradat moltíssim.

Varem fer també un arbre personal. Havies de posar a la copa de l'arbre tot allò que havies aconseguit. Pensava que sortirien tres branques mal portades, i està molt bé, perquè la Judit ens ho va enfocar per veure la part positiva, fins i tot allò d'allò que veus com a negatiu, en pots trobar la part positiva. Vaig constatar moltes coses, molts èxits, fins i tot amb coses que per altres potser són coses repretxables, però per a mi eren èxits. Va resultar interessantíssim. Va servir per reafirmar-nos .

AM- T'has quedat amb ganes de continuar participant en experiències d'aquest tipus?

J- Sí. No és que ho trobi a faltar, però si apareix alguna proposta interessant, m'hi ficaria, perquè en el dia a dia un no es posa, a reflexionar en aquestes coses. Vas a toc d'horaris de criatures, i prou. Amb el grup t'obliges a fer un espai per a tu. Aquest era una mica precipitat. Arribàvem totes amb la llengua fora. Penso que si tornés a entrar en un treball de grup, faria un nou espai per incloure'l.

M'agrada el fet de reunir-me, amb dones i amb homes, també de forma informal. Però quan es fan grup així, cadascú té un espai per estar més en contacte amb sí mateix, cosa que a les trobades informals no es dona. Quan estic amb gent gaudeixo. Observo, escolto i sembla que m'estigui escoltant jo, perquè em reflecteix aspectes propis. Però quan fas un treball , sembla que el plantejament ajuda més treure les teves coses, les teves particularitats.

Lourdes Lluis

Té dos fills i viu amb un home que en te un,
Treballa d'infermera, fent assistència a domicilis. Parlem a una cafeteria de Barcelona, amb
un temps apretat. Ella treballa com a enfermera a domicilis.

Angeles Monzón

39 anys

Ens hem citat a un punt fàcil de trobar. Arriba en una furgoneta a la qual segueixo fins arribar a un parc vora el qual aparquem. Ben a prop viu una altra companya del seu grup, amb qui m'he citat un xic més tard. És un ambient tranquil, pràcticament només sentim el soroll d'unes boles de petanca qu'uns iàios fan anar amb destresa sota l'obra d'uns arbres. Una vegada més un banc és tot el que cal per seure i compartir una estona de conversa interessant.

L'Angeles parla amb una veu de tonalitats tirant a greus, i tota ella emana solidesa. Porta vint anys casada i té dos filles precioses de vuit i dotze anys. És professora d'anglès a la seva pròpia acadèmia, des de fa dotze anys. Aquestes són les coordenades principals en les quals s'emmarca. A nivell de personalitat li resulta més difícil definir-se. Porta anys treballant-se. És sociable, oberta, i es fa un munt de preguntes. Probablement per això es va ficar en el grup de dones. Busca respostes, i passa els seus alts i baixos com tothom. Ho resumeix dient que està creixent. Em resulta sorprendent que és la primera persona que em trobo que utilitza el terme de teràpia per referir-se al grup en el qual ha estat participant.

AM- Abans del grup de la Judit, havies participat a altres grups de dones?

A- Amb un nom per definir-lo, no. Però tinc un grup d'amics fabulós, i les dones hem fet des de reunir-nos per comentar un llibre fins treballar el tema de la mort a rel de la mort de familiars propers a algú de la colla. També tinc amigues que han partit a casa, i s'ha fet una preparació al part, que tot i no ser una teràpia de grup, sí que suposa un treball de creixement i treball de grup. Ara, anar a una teràpia de grup, aquesta ha estat la primera vegada.

A- Què et va fer decidir entrar al grup?

AM- La idea va sortir d'un grup d'amigues que, totes plegades, ens plantegem molts interrogants i ens emboliquem força parlant. És difícil trobar les respostes, especialment per que estem poc organitzades i tenim poca experiència a l'hora d'elaborar conclusions a rel de les nostres trobades. Jo coneixia la Judit, l'havia vists varíes vegades, era amiga dels meus amics, i trobo que és una persona que transmet molta serenitat, per la seva manera d'aproximar-se a la gent. Professionalment no tenia referències d'ella. El treball es presentava d'una manera positiva, estava segura que resultaria interessant. A més, jo necessito fer coses, sé que estic en un camí de recerca, i em va semblar que podia tirar cap allà.

AM- Com has viscut l'experiència?

A- Jo diria que ben poques experiències no resulten satisfactòries. De vegades t'ho passes molt bé i d'altres molt malament, però si de totes pots aprendre alguna cosa, finalment són

satisfactories. He après coses de mi i dels altres. La meva manera de funcionar és com si agafés apunts i més tard me'ls repassés, primer em limito a viure les coses i després hi torno per buscar referències d'allò que m'ha passat. A mi encara em resulta positiu, tot i que ja fa un temps que varem acabar. Recordo el que hi vaig aprendre i les vivències que hi vaig tenir. No em penedeixo pas d'haver fet aquest treball, n'estic contenta.

AM- Quins temes , quins conceptes, són els que dius haver après?

A- M'ha ajudat molt i he après molt a situar les meves pròpies experiències en un context adient. I també a les persones que coneix, tant si són del meu entorn immediat com si eren del grup. He après a conèixer-les més, a treure etiquetes que feia molt de temps que havia posat. Em sembla molt important alliberar-me de les etiquetes i trobar el lloc del sentiments, de la gent. He trobat explicacions i motius a aspectes que no comprenia. La meva pregunta predilecta és: perquè? I els perquès que he trobat són importants per a mi. Tot plegat m'ha ajudat a ser més conscient de què i com sóc, de com encaixo o no en el meu entorn.

AM- Ens pots ampliar alguns dels perquès als quals has trobat resposta?

A- Un d'ells és molt íntim, i encara que durant molt de temps de la meva vida l'exterioritzava, m'he adonat que mostrava tant sols una petita part de la superfície, la que més cridava l'atenció. Però el que he trobat gairebé no ho poso en veu alta ni tant sols per a mi mateixa. Però el que em va cridar mols l'atenció va ser saber l'origen psíquic i anímic de les persones que constituïem el grup. Comparar-me i veure perquè som tant diferents cada un de nosaltres, perquè ens belluguem per vies diferents en el món que ens envolta, perquè ens aproximem a les coses, a les persones i als sentiments de maneres tan diverses, sobretot per la història que arrosseguem i per l'entorn en el qual hem crescut em va copsar molt. Penses que de petits tots som nens petits, però a l 'hora de la veritat estem a ambients ben diferents. A més d'agradar-me, aquesta perspectiva em va ajudar molt.

També he fet un descobriment. M'he adonat de sobte de quant som capaces d'extraure de nosaltres mateixos només a partir de tibar una mica del fil. Som capaces d'interpretar sentiments, ja no només d'expressar-los, podem fer composicions artístiques... Abans, jo estava convençuda que era una persona negada en aquest sentit. Fins i tot encara ara dubto si va sonar la flauta per casualitat ....És impressionant la riquesa, pel que fa a vivències i a sentiments, de cada una de nosaltres, tremenda, sorprenent i enriquidora per a les que estàvem escoltant.

AM- Com vas viure el final del treball?

A- Amb brusquedad (respon sense ni pensar-ho) i amb una dualitat. Per una banda t'havies acostumat a les reunions, i per altra sentia la necessitat de marcar un final. El treball resultava mol intens, i venia de gust que hi hagués un moment per tancar. De fet, es va debatre la possibilitat d'enengegar un altre treball, però en aquell moment jo vaig dir que no. És mol probable que més endavant digui que sí i que busqui noves propostes.

AM- Com vas viure que el grup fos exclusivament de dones?

A- En principi no tinc massa problemes per relacionar-me amb els homes. De fet m'hi sento còmoda, no sé perquè, si és perquè no estableixo competència o perquè els comprendo molt bé o perquè sóc molt masculina. No ho sé. Imagino que el fet que fossim dones unificava històries. Som dones, parlem d'històries de dones des del punt de vista de les dones, les expliquem i les analitzem des d'allò que ens uneix com a dones, com a mares. Totes les dones del grup som mares, totes tenim la regla, totes batallem amb els nostres homes, i hem batallat amb els nostres pares i avis. Em sembla que ha resultat positiu que fossim tot dones, pel tipus de treball que hem fet. Altres enfocaments deuen resultar millor si es comparteixen amb els homes.

AM- Com veus les dificultats de diàleg entre homes i dones?

A- (Una vegada més respon sense ni pensar-ho) Grans, molt grans. Estic aprenent que el prisma que tenim homes i dones, les ulleres que ens posem per mirar el món, són completament diferent. Per principi fujo de les generalitzacions, però el que estic aprenent darrerament, i amb això no mantinc que sigui correcte, només que és el que veig i visc ara, és que veiem el món amb unes òptiques ben diferents. Les necessitats i especialment les prioritats d'uns i altres són molt diferents. La mare és mare per damunt de tot. És mare dels que estima, no només dels seus fills. I el pare és el senyor independent que treballa fora de casa. Això ho portem escrit als nostres gens i costarà moltes generacions, si és que ho aconseguim, desfer aquests patrons. Jo he sigut molt idealista durant tota la vida, pensava que això no tenia perquè ser d'aquesta manera. Miro als meus amics, per veure si són diferents, i de sobte veus una persona que et fa pensar que sí, que és diferent, però en el fons t'adones que no. Les dificultats de diàleg entre homes i dones venen de que ens costa comprendre que tenim maneres diferents de veure el món. L'enfocament que donem als fills, a la propietat, al treball, als amics, a les relacions amb el món, no són iguals.

AM- Què creus podríem fer per entendre'ns, per trobar una manera de dialogar?

A- Ho veig molt difícil. Si no ets una dona no acabaràs d'entendre mai com veig el món jo, i si no sóc un home tampoc aconseguiré comprendre com el veu ell. Però estic encantada d'haver descobert això, d'haver-me adonat que no pots aspirar a veure les coses de la mateixa manera si les vivim diferent, si passen per un filtre diferent. Potser fa temps que ho veig hi no ho havia volgut acceptar. A partir del moment en que l'home pugui entendre això sense menysprear a la dona i que la dona ho comprengui sense queixar-se de l'home, que és el que habitualment passa, aleshores sí que es podrà construir, a poc a poc, un pont. El pont comença per un diàleg, i el diàleg ha de partir de treballs individuals de l'home i de la dona. Primer has de prendre consciència d'on estàs tu, i a partir d'aquí començar a compartir. Si d'entrada no veus on et situes, si no acceptes que tenim mirades diferents, si el que vols és imposar els teus criteris, serà molt difícil.

AM- Fa un moment has posat molt èmfasis a la paraula mare. Què passa amb les dones que no són mares? Creus que per aquell motiu la capacitat de dialogar amb els homes varia?

A- Si. No la capacitat de diàleg, però si el seu apropament a l'home. Fins fa poc temps, jo considerava que una dona que no havia sigut mare anava coixa per la vida, que era com un arbre que no dona fruits, i que no hem nascut per això. Em semblava que no podia

funcionar. Però tinc amics i amigues sense fills. Algunes no en tenen per elecció, altres perquè estan solteres, o perquè no poden. De totes maneres, la dona és mare per naturalesa i tindrà la necessitat de preocupar-se pel benestar de les persones que estima. I pel que fa a les dificultats que aquesta dona que no és mare pugui tenir per dialogar amb l'home, aquesta dona que no ha hagut de ser pacient amb els hipòtetics fills, és menys pacient i tolerant amb l'home. Està menys disposada a comprendre el que et deia fa una estona, que veiem el món de maneres diferents.

AM- Quin treball t'agradaria fer encara amb un grup de dones?

A- Seria egoista, miraria què m'interessa treballar i què no. Personalment estic molt centrada en conèixer-me a mi mateixa, en adquirir autoconfiança, situar-me i estimar-me. Amb un grup de dones seguiria treballant el tema d'estimar-te, qui ser la teva pròpia mare, cosa que sempre deixem pel final. Després de prendre cura de tothom ens solem oblidar de nosaltres mateixes. També ho enfocaria molt cap el tema de les relacions sexuals, l'animal sexual que tenim dintre nostre, i el sexe civilitzat que hem fet. Aquest tema m'atrau molt. Ho relacionaria molt amb el sexe com a expressió d'amor. Quina barreja, no?

AM- Participar en un grup de dones t'ha portat problemes a dins la parella?

A- No, cap en absolut.. No m'ha portat problemes el fet d'haver de passar unes hores fora de casa, en tot cas hi ha hagut els problemes que jo m'he tirat al damunt al pensar que podia estar amb les meves filles. Però per estar fora de casa o gastar uns diners en mi, no. Tot el contrari, si m'enriqueixo sóc millor persona, i si sóc millor persona també millor per ell, no?

Que ho vegi o no és una altra història. Per part seva no hi ha hagut cap impediment. Que pot ser que no ho consideri necessari? Podria ser, però és que ni tant sols li he preguntat. Estava molt clar que no era res que li correspongués de decidir a ell.

Arribades a aquest punt, l'Angeles mira el rellotge i surt disparada a recollir les seves filles a la sortida de l'escola. Jo m'espero a que arribi la Montse. Hem quedat poc després d'aquesta. Tinc temps d'estirar una mica les cames pel parc. Parlar amb tantes dones, recollir experiències tan diverses i alhora tan similars em fa sentir respecte per la recerca personal i una alegria molt profunda de tocar aquesta energia en moviment a la qual tinc accés privilegiat per la feina que estic fent.

Veig arribar una dona amb tres noiets esvalotats, que em mira amb cara de preguntar: ets tu?

En efecte, és la següent dona amb la que parlaré. Em convida a pujar a casa seva. Prepara uns entrepans pel seu fill i els dos amics, dos bessons d'aparença ben semblant, i ens entauem a la cuina, per estar tranquil·les, mentre els nens corren per la casa fins que s'asseuen a mirar la tele, amb l'entrepà a les mans.

Montse Fernández

42 anys

Per començar, em fa saber que té dos fills, una de tretze i un de set, que està separada des de fa set anys, quan el fill petit tenia cinc mesos.

És mestre, i es considera una dona eminentment lluitadora, que intenta aprendre molt cada

dia.

El grup de dones ha sigut la seva primera experiència formal d'aquest tipus. Però em parla del seu grup d'amics, amb els quals fa anys que parlen molt i comparteixen temes i vivències, al voltant d'un cafè. També fa esment de com les dones, de tant en tant, s'agafen un cap de setmana i marxen plegades. Aleshores tenen molt de temps per xerrar i compartir els seus interrogants.

AM- Com vas decidir participar en el grup de la Judit?

M- Feia temps que tenia ganes de fer alguna cosa per mi. Havia fet una teràpia individual, i no tenia ganes de tornar a fer una cosa d'aquest tipus. Tampoc em veia fent una psicoanàlisi. Però si tenia ganes de fer alguna cosa per a mi mateixa, per la meva vida, per treballar aspectes de mi mateixa.. Ho he viscut molt bé. Penso que he après molt i m'ha ajudat molt, especialment a veure la part positiva de la meva vida. Sempre et fixes en les coses dolentes. Amb el treball que se'ns ha proposat al grup, se'ns ha obligat a buscar allò de bo que tenim, allò de bo que hi ha a la nostra vida, en la gent que t'envolta. Estic molt contenta del treball que hem fet. A més, va coincidir just després de la mort del meu pare, se m'havien remogut moltes coses. No és que la meva vida hagi canviat molt, continuo sent la mateixa, segueixo tenint les meves neures, però estic molt contenta d'haver participat al taller de dones

AM- Quins temes has sigut interessants per tu?

M- M'ha agradat especialment el treball a partir dels contes. Realment, és buscar en cada història amb qui t'identifiques, i no només identificar-te amb la part bona sinó també trobar la part més negativa i mirar quina part tens també així, què és el que et mou, perquè la tens. Jo vaig triar el conte de la caputxeta vermel·la, i em va agradar molt trobar que dintre meu hi ha la Caputxeta, el Llop i la Iaia. Em va remoure molt topar amb perquè el llop em vol menjar i comprendre que el llop és el llop. Ha estat un aprenentatge, el dir que tothom té parts bones i dolentes, que tu també tens una part d'allò, i que també t'ajuda a tirar endavant. Acceptar aquesta part i que no som perfectes. fa molt de bé .

També n'he tret molt de com hem treballat sobre la família i sobre les coses que hem aconseguit al llarg de la nostra vida i sobre els diferents cicles de la dona. De fet, tot m'ha tocat molt. Però aquests són els temes que destacaria més.També veure què tenen de bo els teus familiars, el que has pogut agafar d'ells, però no els aspectes negatius, ha estat molt positiu.

AM- Com has viscut el fet que el grup fos de dones?

M-A mi m'ha agradat. Sóc de les que creu que tenim maneres de pensar molt diferents. Alguna companya no ho veia gens clar. Em va fer plantejar-m'ho. Ella deia que la societat era vida, amb una part masculina i una altra femenina, i que no podem separar-nos. Però a mi m'agrada, m'entenc més amb les dones. Amb els homes hi ha coses que em costa més de parlar. No sé perquè, segurament perquè no tenen les mateixes preocupacions que tinc jo, es preocupen per altres temes, no sé...

AM- Perquè creus que és tan difícil el diàleg amb els homes?

M-A mi em costa molt, potser per això em vaig separar. Ara no estic sola. Tinc un company, però no visc amb ell. Se'm fa difícil. Potser sóc massa reivindicativa, no callo, no sóc tan dolça com manen els cànons, expresso el que vull....Potser em costarà més entendre el meu fill que la meva filla. No sé si és que estic en un extrem de les dones . Suposo que he sortit del paper de la dona dòcil.

AM- Només es pot dialogar amb els homes des de la docilitat?

M- No, però quan estàs amb una parella i ets una dona molt reivindicativa, l'home s'espanta. Fins i tot tu t'espantes, i et preguntes: que no hi ha ningú que em quadri? Tampoc es tracta d'això, tothom té les seves coses bones. El meu company és una persona meravellosa. Ara estic amb aquest punt de veure allò que és bo, de no carregar-me'l perquè sigui com és i no com jo vull. Potser jo estic en un altre nivell d'exigència o de no sé què, però ...és on estic.

AM- Perquè creus que és tan difícil el diàleg entre homes i dones?

M- Diria que perquè partim de motivacions diferents. Fins i tot ho veig amb els meus amics. Quan la motivació és la mateixa o semblant, parlar resulta més senzill. Però en general tenim motivacions diferents, les coses que ens mouen no s'assemblen gaire. Les dones som molt més sentimentals, mirem les petites coses, i en canvi no ens fixem en segons què. És com si parléssim llenguatges diferents, i costa entendre's. És com si en el terreny de la cosa pràctica fos més fàcil parlar, però en el terreny dels sentiments, d'allò que et mou per dins, fos més difícil.

AM- Com has viscut el fet de ser la única dona separada del grup?

M- No m'ha afectat, i tampoc a nivell del treball.

AM- Com vas viure el final del treball?

M- Em va fer molta pena, perquè em feia molta il·lusió cada vegada que arribava el divendres i tocava sessió de grup. Havia de fer mans i mànígues per poder-hi anar, però sortia molt reconfortada. Pel que hem parlat, sé que sóc de les que millor ha viscut el grup. Jo tenia moltes ganes i molta necessitat de fer un treball, i ho he aprofitat molt. A part de la pena, també amb els anys vas acceptant que les coses s'acaben, que els cicles tenen la seva durada. Em dic que probablement més endavant faré un altre treball.

AM- Quins aspectes voldries treballar, ara?

M- Seguir coneixent-me a mi mateixa, i els aspectes que no m'agraden tant. Realment estic en un moment on sento la necessitat de treballar-me molt a mi mateixa. Ja no aspiro a canviar el món o a ningú. La feinada que tinc a canviar-me a mi mateixa! Bé, no canviar-me, a acceptar-me tal com sóc, a mirar els aspectes que no acabo d'acceptar. També m'ha agradat molt la part de treballar a partir de la relació de tu mateixa amb els fills. Aquest aspecte ens toca molt a les dones. Acceptar aquesta part de mare bruixa, mare bona, mare

exigent, aquestes facetes que totes tenim, és important .

L'experiència m'ha servit per acceptar-me més a mi mateixa, conèixer-me més, recuperar coses que havia perdut de vista, veure les parts positives, agradar-me molt més. En resum, ser més conscient de mi mateixa i estimar-me una mica més.

AM- Què n'has tret de les reflexions de les altres dones?

M- Reflexions que a mi no se m'haguessin acudit. T'eixampla el camp de visió, et permet posar-te en el lloc de l'altre i comprendre, endinsar-te per aquell camí i constatar com et remou coses. També m'ha permès veure que totes tenim moltes facetes en comú. Veure que els teves neures no són exclusivament teves, permet relativitzar molt. Veus que, encara que des de òptiques diferents, tenim preocupacions que tenen la mateixa arrel. L'abandó, sentir-te sola, aquest tipus de sentiments que creus que ets la única que els sents, i no. Quan veus que l'altra , que està ben casada, amb el marit més meravellós del món, també hi passa, et quedes relaxada , relativitzes, acceptes, veus que no passa res ni estàs tan neuròtica o cabra com de vegades penses.

Grup de dones de Manlleu

Quan m'assabento de l'existència d'un grup de dones a Manlleu, amb anys d'existència i amb dones que s'impliquen a la vida i les activitats de la seva localitat, em poso en contacte amb una persona que d'aquest col·lectiu des dels orígens i que du una activitat molt definida pel seu interès pel món de la dona. Estic parlant de la Montse Solerdecoll.

M'ha citat a casa seva, a una hora del matí en la qual encara convida a esmorzar plegades. Viu a un lloc privilegiat, un pis que dona a la plaça de Vic, un espai al qual mai no he estat indiferent, tot el contrari. Quan hi passo, sempre se'm desperta la frase de: quina plaça tan especial. Sempre em convida a badar, fins i tot quan el fred i la boira de l'hivern sembla que no t'hi deixen estar gaire. No sé perquè, però aquest decorat m'obre la porta al món dels records i els somnis.

Un cop entaulades, després de l'elaboració del te a la cuina i de disposar unes pastes a una plata, la Montse comença a parlar-me de la seva trajectòria. Va estudiar pedagogia, però l'any vuitanta sis reconduïx la seva trajectòria cap a l'educació social i d'adults. Molt aviat es desperta el seu interès per la problemàtica específica de les dones, i participa a la creació del grup de dones de Manlleu

La Montse es defineix com una vigatana molt estranya, perquè tot i haver nascut aquí ben aviat al família va instal·lar-se a Martorell. Quan va tornar, com a adolescent, no acabava de trobar el seu lloc. Va marxar a estudiar a Barcelona, es va quedar un temps a la universitat, però com que tenia la parella a Vic, va retornar cap a la capital de l'Osona, sense feina. I un primer curs per mestres aturades, on totes les alumnes eren dones, li va obrir les portes de la formació d'adults, tot i passar per un període de treballar sense contracte.

Va participar a la formació de l'associació Gram Osona, educació i desenvolupament comunitari, o ha treballant els darrers anys, tot i mantenir la relació amb l'escola d'adults i dinamitzar el programa Icària, d'immigració, que tracta de plantejar polítiques municipals a tots els àmbits: educació, salut, cultura, habitatge, tot. Això d'estar al mig, entre tècnics i polítics dels ajuntaments i les entitats, com Jemeiat, a la qual hi és des de fa uns dotze anys, és una experiència que dona per acabada. Sent que ara ha d'iniciar una nova etapa. Deixa una feina consolidada al seu darrera. Ara li agradaria treballar amb dones a pisos d'acollida, o en formació ocupacional. Està buscant feina.

(Quan em disposo a acabar aquest llibre, sé que ha aconseguit, en efecte, treballar amb dones a un pis d'acollida.)

AM- Com es desperta el teu interès pel món de les dones?

M- De molt jove. Em fas rebobinar. A primer de BUP una amiga es va quedar en estat. Al nostre país encara no hi havia la llei de l'avortament. Érem molt petites, no sabíem res. A partir d'aquí va néixer un fer-se preguntes sobre el que passava, que va ser molt important i que em va marcar moltíssim. Primer vàrem buscar una persona adulta a qui li poguéssim explicar el tema, i no la vàrem trobar, vàrem anar a buscar a l'àmbit universitari, entre els amics més grans. Amb els pares no ho vàrem comentar, ho portàvem tot en secret. La recerca amagada per tots cantons dels diners, -en aquella època crec recordar que ens va costar unes vint o vint cinc mil pessetes, quan nosaltres teníem una setmanada de cinc

centes pessetes-, veure com els nois desapareixien del mapa , com tot s'havia acabat, no ho vaig pair bé, i això em va provocar un dolor que encara ara lligo amb la meva no maternitat, i amb tot el meu procés de control terrible que vaig adoptar des d'aleshores. D'estar a la inòpia vaig passar a tenir una por terrible. A més, la meva amiga i jo ens varem convertir en un referent per totes les noies adolescents. Va haver-hi rutes continuades, quatre noies més , properes, que varen passar per la mateixa situació i a les que varem ajudar. Això em va quedar com un tema a part, un tema del qual els nois se'n rentaven les mans, i on es manifestava una injustícia terrible. Resultava un procés molt dur. Aquesta amiga amb la que varem començar aquest tema, tampoc no ha tingut fills. De vegades hem comentat que malament ho varem pair. Aviat totes dues tindrem quaranta anys, i ens ha passat el temps de la maternitat. Tot plegat em va portar, un cop a la universitat, a estar en el grup lila. Estàs remoguda i busques respostes allà on pots.

Al tornar a Vic , veure com estaven les dones de per aquí, les gitanes, per exemple, que estan absolutament silenciades a les comarques.... Vaig començar a treballar amb els col·lectius més esparracats de la ciutat, i aviat vaig anar cap a Manlleu. La situació d'opressió i discriminació que hi trobo em va provocar un fort impacte. Quan va sorgir la iniciativa de formar un grup de dones, m'hi vaig apuntar sense pensar-ho dues vegades.

AM-L a iniciativa del grup va sorgir de les dones?

M- El curs vuitanta vuit-vuitanta nou jo donava classes d'alfabetització . A l'escola d'adults de Manlleu treballàvem en la línia de Freire, per centres d'interès. Vaig proposar el centre dona, donat que totes ho érem. Em semblava útil tractar els temes que ens interessen, i entendre perquè estem on estem, què ens ha passat, i fer una lectura general, no tant psicologista o individualista de cadascuna. Varen dir que sí. També t'he de dir que costava molt que diguessin que no , perquè el mestre té una autoritat que pesa, i alçar la veu davant l'autoritat demana un procés molt llarg.. Mentre varem començar amb el centre d'interès, varen sorgir moltes discussions dins el grup. Des d'un sector de l'aula se m'acusava de feminista, hi havia una actitud molt crítica davant el que estàvem fent. Vaig explicar la meva visió dels atacs personals que se'm dirigien, i vaig proposar passar a altres centres d'interès. Tot i així, el que va seguir va ser molt curiós. Després de totes les crítiques, al final del curs elles em varen comentar que estaria molt bé que ens agrupéssim i féssim alguna cosa més. Trobaven que anar a aprendre a llegir i escriure era insuficient . Em vaig qüestionar quina podia ser la meva manera de posar-me davant del tema, per no repetir les actituds que havien provocat tant de rebuig. Em deia a mi mateixa que ho devia haver fet molt malament, ja que en lloc d'haver creat espais de comunicació i de compartir havia aconseguit un tancament de portes. M'avaluava força negativament. El fet de reposar-ho va ser positiu. Paral·lelament donava un dels mòduls d'un curs per a dones aturades del ram tèxtil. A la classe parlàvem molt del que passava, del que fèiem. Inevitablement, transmets allò que sents i que penses. Quan es va formular la proposta del grup d'alfabetització en vaig parlar també a l'altra classe. Així va néixer un grup petit de setze dones, amb molta vergonya pública.

AM- Vergonya pública en quin sentit?

M- Per una banda, érem persones amb molt poca formació acadèmica, per tant amb una

quantitat de complexes seriosa, per parlar, per decidir, per proposar. Cap proposta, des d'un discurs de jo no sóc ningú, el que jo dic no té sentit, no era vàlida si no la feia algú- què sap. Va néixer com un grup tancat en ell mateix, que deia: anem-nos trobant, i quan siguem fortes i valentes ja saltarem. Però potser no saltem mai i ens quedem aquí, en un grup de dones que ens anem trobant i anem fent. A les primeres reunions, a còpia de trobades, una per l'altra i l'altra per l'una, vas fent força. Et vas engrescant a fer coses. De mica en mica, ens adonàvem que no érem tan negades. Podíem agafar un micro i parlar. La que sabia una mica de ioga podia donar unes classes que agradaven a la gent, la gent hi anava, i això donava seguretat. El grup, sense plantejar-se si sortir cap a fora o no, va anar fent possible unes activitats que de fet ens varen portar a ser un grup obert.

AM- Quines activitats fieu?

M- A l'inici hi havia un espai molt sagrat: es tractava d'aconseguir que les dones del barri de l'Erm, el dels pisos de Can Garcia on hi havia el gruix de l'immigració, sortissin, trobessin espais on reunir-se i passar-ho bé. Així que varem muntar tallers de tota mena. No costaven res, es feien amb voluntariat. Després hi havia un espai de treball, el d'intentar millorar les relacions del barri. Estàvem a l'espai de l'escola d'adults , on hi havia altres entitats. Proposaven això que fem les dones: obrir les portes i treballar tots junts. Participaven al Sant Jordi, la Fira de Reis, amb campanyes que organitzava l'ajuntament. A totes les activitats del poble hi anàvem aportant la nostra visió molt minsa, molt tímida, però hi érem presents.

Un altra espai era el d'informació i assessorament. No en teníem ni idea, no sabíem massa bé qui podia informar i assessorar, però pensàvem que era absolutament necessari. Ens trobàvem amb casos molt bèsties, temes d'incest, de maltractaments, separacions que es volien fer i no es podien fer, males relacions amb benestar social. Hi havia un "caldo" amb el que moltes dones del grup vivien, que feia imprescindible que es muntés aquest servei. També ens apuntàvem als actes organitzats del vuit de març, encara que fos a porta tancada i només per quatre gats, i a activitats que anomenàvem d'obrir portes, per treure a les dones de casa. Miràvem de tenir una presència al poble. La nostra identitat era silenciada, però nosaltres creíem que hi teníem una part de responsabilitat i que havíem d'actuar.

AM- Les activitats les preposaves tu?

M- No , sortien d'elles. El meu paper ha sigut el de la persona que té formació acadèmica , que coneix on anar a buscar recursos, que sap redactar la petició d'una subvenció, que està a l'aguait de quan s'obren les convocatòries que elles no controlen. Si gairebé no saben ni escriure, poc podien fer en aquest sentit. El meu paper era fer tot el que fes referència a articles de premsa i projectes. Assumir l'espai de relació amb l'exterior em va tocar a mi. Però el tema de les propostes ha sortit realment del grup. Jo he proposat aspectes més de debat feminist, i a les reunions he treballat per trencar el "papu" d'aquesta paraula, el tòpic de que una feminist és una lesbiana, agressiva contra els homes, i tots els estereotips. Ha sigut un treball de formigueta que he anat fent dins del grup. Res més. I si jo fes una proposta que el grup no veiés clara, no es tiraria endavant.

AM- Quina dinàmica de reunions teniu?

M- Un cop a la setmana, més concretament els dilluns al matí. A les deu esmorzem i xerrem. Aquesta és la trobada central. Després hi ha reunions diverses, en funció dels grups de treball que estiguin en marxa. Ara passem una època de baixada. Han passat un munt de coses. El que podríem dir la junta, tot i que som un desastre en això dels càrrecs, som unes deu o onze. D'antigues, o sia de les que hi som des de que el grup va néixer, som tres. Hi ha hagut molta circulació de dones, i queda molt bona relació amb les que han marxat. Pensa que els dilluns al matí no tothom es pot permetre assistir a les reunions, però per altra banda hi ha un tipus de dones que només poden en aquesta franja horària. Les dones que han anat passant són dones que s'han anat promocionant i que han anat marxant perquè han crescut. Algunes han muntat el seu negoci. La que s'ocupava del tema de la gimnàstica ara té el seu propi gimnàs. La que era la presidenta d'aquestes primeres, que va aprendre a llegir i escriure amb mi, va muntar una botiga que ara li ocupa molt de temps. Les dues primeres dones que varen començar amb el ioga també ara s'hi dediquen. Les dones que s'han anat promocionant han anat ocupant altres espais. El grup és d'una importància increïble. Totes diuen que al grup hi hem après molt.

La Montse em segueix destacant aspectes de l'evolució de les dones del grup. Unes han fet un programa de ràdio setmanal. Moltes s'han separat, s'han divorciat. Reconeix que s'han produït xocs de mentalitat. Quan una dona entra en un grup de dones, al veure que altres donen troben solucions, al sentir que tenen un coixí, sovint es produceix una repercussió a la relació de parella. En algunes, de manera positiva, per fer-la créixer, però en altres, es provoquen trencadisses. D'això totes en són molt conscients. També hi ha hagut dones que han vingut al grup per trobar ajuda per fer el salt. Quan entren, el seu discurs és inintel·ligible, no se sap ni què diuen ni què volen, però totes viuen un procés que les ajuda

AM- Com a grup, funcioneu dins una estructura institucional o aneu per lliure?

M- Quan va néixer el grup de dones, com que jo treballava a l'escola d'adults, ho vaig comentar al meu cap, però em va dir que no ho englobés al meu horari laboral. Així que vaig decidir dedicar-me al grup a les hores de lleure. D'entrada però varen utilitzar l'espai de l'escola, donat que era un lloc públic. La única cosa que miràvem és que l'aula estigués lliure a l'hora de reunir-nos. Més tard, al cap d'un parell d'anys, es va reconèixer la feina que feiem. Ara és un grup molt valorat. Som constants, existim des del vuitanta i escaig, i tenim una manera de treballar molt diferent i el treball el fem bé. Ens hem guanyat un respecte.

Hi ha hagut reaccions molt sorprenents, davant la nostra iniciativa. He après, a còpia d'anar avançant, que no té res a veure amb ideologies o carnets, si no de com una persona es posiciona. De vegades et trobes una persona de dretes, un polític, a qui li exposes un projecte i s'hi interessa i potser un polític d'esquerres, de qui esperaries un recolzament, resulta molt més difícil. També et trobes qui vol capitalitzar el nostre treball.

AM- Quins projectes teniu engegats, a hores d'ara?

M- Ara tenim pocs fronts oberts, perquè estem en una fase en la qual pesen situacions personals, com el fet de deixar jo la feina, per tant no ser tan present a Manlleu, menys activa, i una altra que ha tingut problemes amb el seu fill. S'han ajuntat diferents crisis personals, i això es nota. Malgrat tot el grup es manté, però l'activitat minva. De moment,

per exemple hem aparcat la Comissió municipal de les dones, des de la qual volem marcar línies d'actuació , i ens hem quedat amb coses més puntuals. El treball de reivindicació del vuit de març, una setmana que sempre ens porta una feinada terrible, però que no volem deixar perquè hi ha poques veus i les úniques que hi ha, han de ser-hi. A més, s'ha creat una relació molt maca amb la gent d'arts i oficis, que fan una instal·lació artística.

Mantenim l'espai d'assessorament i informació i la xarxa d'intercanvis de coneixements, el projecte de cooperació amb el Marroc, i tot el tema de tallers. I el premi de Narrativa Federica Montseny, que està englobat a l'actuació del vuit de març..

Mentre l'escolto, penso que si tot el que m'explica és l'activitat en hores baixes, què no serà quan estan en plena forma. També es desprèn de la conversa que aquest grup de dones s'interrelaciona estretament amb la població. De fet, no entenen el grup si no hi ha una estreta relació amb les dones del poble..

AM- Perquè creus que és tan important el diàleg entre dones?

M- Perquè es tracta d'un diàleg diferent. Les dones, barrejades, dialogant entre nosaltres, creixem. Jo no dic que homes i dones siguem diferents per genètica. Crec que som iguals, però que hem viscut un procés educatiu i un context cultural que ens ha marcat de manera diferent. Per tant tenim una manera d'entendre el món, de relacionar-nos amb els altres i de pensar què és important, totalment diferenciada. No té res a veure com pensen les dones i els homes, ni com ens movem dins el món. Quan et trobes amb un grup de dones entens molts dels interrogants i dels plantejaments que tu et fas a tu mateixa pels quals no trobaves resposta. Quan els poses sobre la taula i els socialitzes, t'adones que no és que tu siguis boja sinó que en tot cas és un discurs que els altres han dit de mi, que m'han fet creure. T'adones amb claredat de com funcionen les relacions de poder. Plegades, ens adonem del que passa i el grup ens permet treballar-ho. Això és el que a nosaltres ens ha fet créixer i guanyar seguretat. Recordo que a les primeres reunions, quan anàvem a l'ajuntament o a altres entitats, una cosa tan senzilla com les mirades, només es produïen entre els homes, i a nosaltres ni tant sols se'ns mirava. No existíem a l'espai visual. Ja no et parlo de que ens escoltéssim. I si una mateixa ja té por, per les mil vegades que t' han fet sentir que el que dius mai no és tan important com el que diu un home, imagina't. També ens adonàvem que, amb les nostres dificultats per expressar-nos, acabàvem mirant als tres representants del poder, en lloc de mirar-nos entre nosaltres i buscar el reconeixement d'un i altre. Aquestes coses tan puntuals que anàvem veient, les anàvem treballant, i això ens ha donat ales i força.

Jo no tinc cap mena de dubte que som ben diferents, no totes les veus del grup de dones serien tan taxatives, en canvi altres t'ho explicarien amb més "salero". Pensa que som un grup molt dispar, amb edats molt diferents, amb registres culturals i classes socials diferents. La més jove és una noia que està fent educació social a la Universitat de Vic, que deu tenir uns vint anys, i la més gran te uns setanta anys.

AM- Abans m'has comentat que el creixement de les dones dins el grup ha incidit en les relacions amb la parella, fins i tot ha portat trencadisses. Perquè creus que és tan difícil el diàleg entre homes i dones? Tan conflictiu?

AM- No sé què hi ha, però tinc la sensació que no ens sabem escoltar. El llenguatge ens

serveix, per comunicar-nos, però no hi ha escolta. Les dones tenim una manera de valorar les coses i preocupar-nos que no coincideix en res o amb poc amb les homes. Després, costa molt trobar un espai on ens puguem escoltar i que ens escoltem mútuament. Jo diria que les dones som més capaces d'escoltar que els homes, de posar-nos en el seu lloc. Em sembla que és l'avantatge que podem tenir. Perquè quan un és un oprimit veu clarament qui és l'altra, aleshores tens aquesta facilitat de posar-te al seu lloc entens que l'altra parli com està parlant i digui el que està dient. Però com que l'altra no s'ha posat mai en el nostre lloc no acaba d'entendre què carai li estàs dient quan entraones. Aquí hi ha un decalatge que no acaba de quadrar ni en pintura.

Ara et parlo a nivell individual, no des de la meva pertanyença al grup de dones. Amb els meus amics, quan estem junts, veig un desconcert. M'he anat trobant que els homes ja no saben ni com t'han de tractar. Coneixen la meva trajectòria, em tenen adjudicada l'etiqueta de feminist, i no saben si poden o no poden pagar-me el sopar, si m'enfadare perquè m'obre la porta o no. Hi ha un desconcert molt gros a rel del discurs social que les dones volem una altre cosa, que si som al segle de les dones, que si hem avançat tant, que estan a la inòpia i no saben com relacionar-se amb nosaltres. Sembla que en comptes d'escurçar distàncies les hem augmentades. Ara resulta que estan espantats. Així que ara no només costa de parlar-hi, per que hi ha dificultats de comunicació, sinó que a més tenen por. És una paradoxa. El que hauria d'haver generat és comunicació i entesa sembla haver generat el contrari.

AM- Què proposes per modificar aquesta situació?

M- Ells tenen un buit, que és pensar sobre la seva identitat. No pensen mai sobre ells mateixos. Només actuen. Però no és just generalitzar d'aquesta manera,. De vegades et trobes algun home que té el tema una mica clar..... poquets, però. De vegades tenen un discurs molt clar, però a l'hora d'actuar la cosa no encaixa. Els homes han de fer el discurs sobre què volen ser. A ells també se'ls ha imposat un patró, un model terriblement repressor i opressor. Jo no voldria ser home , les seves obligacions son terribles. I mentre no hi facin, no avançarem. Els que ho han fet son grups que han nascut per lluitar contra les dones. Parlo dels que s'han agrupat al voltant de la problemàtica dels fills separats. S'ha generat un línia de lluita de sexes, que no respon a cap sentit comú. En lloc de vetllar pels interessos dels fills entre tot dos, independentment de si vivim junts o separats, no, es va a buscar el dolent o la dolenta de la pel·lícula. Em sembla una bestiesa molt grossa. Però si de veritat comencen a reflexionar sobre què vol dir la identitat masculina, em sembla que farem un petit pas endavant, important. Crec que és el camí per poder començar a dialogar. Si ells s'ho plantegen, probablement podrem canviar plegats. Però no hi confio gaire.

AM- Perquè?

M- Perquè no és un tema tant sols individual, si no de relacions de poder. Quan un te poder, costa molt cedir-lo. No ho he vista mai. Dubto que de cop i volta ho facin. Confio més en la feina de les dones, i que de mica en mica es vagi estovant la vida quotidiana, que no pas que ells facin un canvi..

L'altra dia va assistir un noi a la reunió de dones, es dedica a tai-txi, i després em comentava com li havia sorprès la nostra manera de prendre decisions. Havia de passar un

moment, però es va quedar tota l'estona i va quedar al·lucinat. Parlàvem del projecte de cooperació. I s'havia de prendre una decisió. Va anar veient com una deia una cosa, una altra una altra, però ningú imposava res. Es varen escoltar totes les veus, fins que el que una va dir semblava el més apropiat, i es va acordar que així es faria. El noi no entenia que no hi hagués ningú que marqués les decisions. "Com pot ser que entremig del cafè, i de passa'm no sé el sucre, pugueu anar parlant, pendents de tothom, sembla que només estiguéssiu enraonant." Ho va trobar ben diferent de la manera com funcionen els homes, amb papers al davant, ordre del dia, i un que mana. També reconeixia haver-s'hi trobat molt bé.

Moltes coses, petits canvis que veus en les persones, els hem aconseguit treballant amb altres. Penso per exemple en Jameiat Essalam, grup intercultural que va néixer al 89, quan la guerra del golf, i on som molt poques dones. La manera com tenim de treballar fa girar el pensament i els valors atribuïts a les dones. Els marroquins de Jamei quan parlen de les dones, ja no fan aquell discurs en contra d'elles. A la penya flamenca, passa igual. Vas aconseguint transformacions des del treball quotidià i la cooperació. Tu funcioneis d'una manera no autoritària i sobretot cooperadora, interrogues i qüestions als altres. També és bonic perquè va creant llaços molt profunds. Aquestes xarxes, una vegada construïdes, queden per sempre. No són coses que es trenquin fàcilment. Són sòlides.

Aquesta és la nostra diferència, i que tampoc tenim desig de sortir a la foto., no fem les coses per tenir nom, les fem perquè pensem perquè és el que hem de fer en aquell moment. Sigui el tema dels maltractaments, sigui el de l'atur de les dones. Ho fem sempre per una raó que ens és propera i que té un sentit per a nosaltres. No per afany de competitivitat. Un exemple que parla per si sol. Sempre que fem un cartell, ens oblidem dels logos. Després ens truquen de l'ajuntament, o d'on sigui, reclamant. Però és que els oblidem tots, el nostre el primer. Tots aquests gestos quotidians ens parlen molt, i n'hem tret molt de suc a l'hora de reflexionar i comprendre processos.

AM- Com vius l'etiqueta de feminista?

M- Sense problemes. Sempre ho te tingut clar. A mi no m'agraden les etiquetes. Ni els carnets de partits. Però si en tinc d'associacions, de gent del carrer. D'això n'estic orgullosa. Reconèixer-me feminista, és un orgull. Tot i que he hagut d'explicar moltes vegades què vol dir per a mi i què significa, però amb tranquil·litat. Tampoc vaig pel món amb banderes a la mà, però si que amb consciència del que és i mirant de projectar-ho sempre. Ahir ens varem reunir homes i dones amb una abuela de mayo, Parlava tota l'estona en femení. Fan una feina on els homes no hi són. Són altres maneres de treballar. La meva intervenció a la reunió d'ahir va ser per aportar la importància del paper de les dones a la nostra societat. Si no es verbalitzà, ni tant sols es veu, malgrat que aquella dona ho té molt clar, i ho irradia. Però si no hi ha algú que la fa parlar de com els grups de dones d'arreu del món els han donat suport, ningú no se n'assabenta. Per a mi el feminismisme no és dur una pancarta a tota hora, si no un anar fent, i intervenir des d'aquesta posició. Sí que surten comentaris i es generen debats, i se'm diu que sóc feminista. Però jo pregunto: haurien estat possibles Els abuelos de Mayo? El fet és que són les àvies, les dones, i no els homes, les que s'han mobilitzat. Per tant, reconeguem el valor del que estant fent aquestes dones, i mirem com treballen d'una determinada manera. I que es necessita una enteresa i una fortalesa personal molt forta. Aquesta gent està davant nostre, ja és hora de que deixem de no escollar-les, només perquè són dones. Ella vaaprofitar ahir per explicar el dilema de

les noies i nois joves, fills de desapareguts, que han estat adoptats pel apropiadores, com els denominen. Explicava com les noies que han de declarar, tenen grans dificultats a l' hora de denunciar a la mare. Més que no pas el pare. Potser perquè el pare era un perfil repressor, i la relació filla adoptiva i pare ja era complicada, el fet és que hi ha hagut menys problema. Però denunciar a la dona que havia suplantat la mare, sabent que cauran anys de presó, resulta molt difícil per aquestes joves. Perquè amb la mare hi ha uns altres llaços, i malgrat assabentar-se del que ha passat, els resulta molt dur. Són vivències que esquinzen profundament. Com digerir una situació així, com construir la seva vida si han estat dient pare i mare a unes persones que varen matar els seus pares vertaders? Com créixer enmig d'aquest dolor?

AM- Com es financia el vostre grup?

M- Amb quotes de sòcies, que ha costat molt de posar, amb loteries, i per projectes concrets anem a buscar subvencions de les administracions. Sempre per projectes específics. La Fundació Bofill ens va permetre fer un taller de mares i pares, al voltant del tema de l'educació dels fills, l'institut català de la dona també ha donat suport a algunes iniciatives, ens belluguem en funció del projecte, però el que ens ha donat més caixa és la loteria! Una vegada fins i tot ens va tocar una quantitat que ens va permetre fer un coixí. Hauries de veure com l'hem fet créixer. Som terriblement estalviadores. Sempre trobem diners, anem a les caixes, fem campanyes, l'economia del grup de dones és increïble. Jo estic a altres entitats, i veig la diferència de funcionament: Al·lucines de com ens sabem espavilar i la bona gestió del diner que fem. Dic espavilar perquè mai no hem deixat de fer un projecte per que no tinguéssim diners. Sempre hem trobat el que calia. Mai no ens hem aturat per dir: no tenim amb què tirar endavant. Sempre hem optat per començar i ja trobarem el que cal. Sempre surt. Hem aconseguit fer exposicions i tota mena de projectes.

AM- Les activitats que genereu són només pel grup o són obertes.

M- Aquest aspecte ens va portar problemes. Tenim algunes activitats que són obertes a tothom. Ara es paga una quota molt mínima, per poder pagar a les persones que donen les classes. Però són quotes mínimes. Les activitats són mixtes. També fem alguna activitat només per dones, que sol generar un debat públic. Se'n diu de tot. I curiosament qui més ataca són les dones. Els homes també. Però les dones són molt cruels.

Vàrem muntar Gram dona. A la comarca hi ha diversos grups de dones. Un és el grup actiu de Torelló. Quan es va crear ja va haver-hi conflictes. No volien que fos un grup de dones, però només hi havia un home. Els objectius del grup actiu els va escriure la treballadora social. Les seves activitats són calcades a les que fem nosaltres però no volen definir-se com a grup de dones. A Torelló i a Roda també hi havia més grups. Volíem reflexionar sobre la identitat femenina. Ens tancàvem totes i convidàvem alguna psicòloga, o alguna altra persona que tingués una preparació específica, i feiem un a posada en comú de temes que ens afecten. Però hem trencat, perquè ens veuen massa feministes. Nosaltres soles un cop a l'any fem un tipus de treball d'aquest estil i convidem a algú que ens ajudi a fer una mica de reflexió.

Amb aquest grups, una de les coses que vàrem fer és l'exposició Dones d'Osona, ahir i avui. Va ser una exposició fotogràfica molt bonica. Vàrem treballar totes les dones juntes, sobre com veiem els temes que ens preocupaven: la maternitat, el treball, l'esport, la guerra,

la immigració, tot de temes El Consell Comarcal ens ho va finançar. Fèiem nua fotografia del que és avui i del que era abans. Va ser un exposició molt bonica, que ens va fer una mica menys invisibles. Els texts eren escrits per nosaltres. Encara està circulant.

Quan les dones marroquines la varen veure, ens varen comentar que a elles els preocupen altres coses, que tenen visions diferents a les nostres. Al nostre grup hi ha dues dones marroquines, i quan preparàvem l'exposició, es va parlar una mica del tema de la immigració, varen posar fotos de dones marroquines ara i andaluses abans. Però en els debats, per triar textos sobre la vellesa o la maternitat, per exemple, no parlaven. Finalment les dones marroquines varen proposar fer una altra exposició, sobre com les dones marroquines veuen i entenen què és ser dones. El projecte va quallar. El Fons Català de Cooperació el va assumir. Es va fer doncs: Els miralls de les dones marroquines., on parlen de com es viu ser dona aquí i al Marroc. Hi ha fotos del mateix tema, per exemple un casament aquí i un allà. Aquesta exposició també està circulant i els textos són de les dones.

AM- Per a tu, personalment, què ha suposat l'experiència del grup de dones de Manlleu?

M- Quan jo parlo de les dones del grup, jo sóc una d'elles. El grup ha suposat madurar, fer-me més persona. He perdut les pors. A veure, tots i totes tenim pors, però ara sé veure perfectament on són els lligams, què vol dir sentir-se compromesa, que l'altra sigui al teu costat,. Tot això ho he après al grup de dones. També he après a donar veu a tot això i a saber llegir el que passa en els llocs. Abans no sabia fer-ho. Sabia que tenia uns sentiments i una manera d'estar en el món que em creava conflictes, no acabava de trobar respostes, i en canvi ara entenc el que hi ha, el procés. Això m'ha donat ales i llibertat, també esperança i seguretat.

Yo, tú, nosotras, mujeres en busca de una identidad.

Aquest és el títol d'un llibre que vaig llegir fa uns mesos, quan portava un temps amb l'experiència de Mapes. Editat (i esgotat) primer per la Sal, ara existeix en una reedició a Kairós. Tres dones contem al seva experiència de grup de dones. La similitud i les diferències amb el grup de dones al qual participo em resultaven molt interessants, i em va empènyer a reflexionar força. El que no se'm a passar pel cap, en el moment de la lectura, és que mesos després podria parlar amb alguna d'elles. El llibre ja te uns quants anys, els eu grup ha seguit evolucionant, i les seves components també. Tot i així la publicació segueix sent un testimoni fidel d'unes vivències que han estat importants per a totes les dones que han passat pel grup i segueix sent material que desperta interrogants i ressonàncies a les lectors encara avui.

Amb la Mercè Collet ens hem citat a última hora de la tarda a un lloc especialment cèntric de la ciutat de Barcelona. La veig arribar amb pas decidit, ràpid i àgil. Anem directes al gra. Seiem a una terrassa, a l'aire lliure. El soroll del carrer queda una mica minvat perquè estem a una zona de vianants i la temperatura encara permet quedar-se a l'exterior, tot i que la jaqueta no sobra, especialment perquè la humitat comença a fer-se notar. Per telèfon la Mercè m'havia fet saber que ja fa un temps que ha deixat el grup, i que potser no tenia interès que parléssim. L'he convençuda de tot el contrari. Tant és si ara està en actiu o no, hi ha passat molts anys i fins i tot ha escrit sobre el que hi ha viscut. Evidentment que m'interessa el seu testimoni directe! Bé, per ser fidels a la veritat, no ha costat convèncer-la. En tot cas, el que ha estat més laboriós ha sigut fer coincidir les agendes.

Li demano que ens situï a l'inici del grup. Li queda molt lluny. El grup es va iniciar l'any vuitanta quatre, però reconeix que ha significat un suport important per a ella. Fa un any va decidir deixar-lo, i s'ha sentit una mica incomprada per la resta de companyes. Però també sent que no pot donar gaires explicacions, i encara que soni fort, no li ve de gust donar-ne. Ara sent que toca viure altres experiències. Senzillament, per a ella tots els processos tenen un principi i un final, i per a ella la pertinença al grup ha arribat al final. Precisa encara que malgrat no l'entenguin, guarda bona relació amb elles.

Quan el grup va començar, la proposta li resultava atractiva. No havia fet res en grup fins el moment. Primer es tractava de una trobada puntual de cap de setmana, però al cap d'un mes se'n feia una altra i totes i eren. Així va començar tot.

M- En aquells moments jo em trobava insatisfeta, necessitava el contacte amb altres dones, necessitava veure altres models, saber com s'ho feien per anar per la vida. Ara em sento molt agraïda al grup, i reconec que ha estat un suport fonamental durant aquests setze anys que fa que hi he estat. Però ara sento que em toca viure altres espais, tinc altres desigs. El grup m'ha permès una evolució de creixement i maduresa, però no vull dir que això sigui degut exclusivament al grup. Gairebé totes, en paral·lel a les nostres trobades, hem fet una teràpia individual. Per a mi va ser gairebé simultani. A rel d'una hepatitis que em va obligar a parar, vaig sentir que era un moment per aprofitar l'aturada obligatòria i prendre decisions, mirar de comprendre què passava.

AM- Què t'ha aportat el diàleg entre dones?

M- Bàsicament un espai d'escolta. Pots expressar vivències i emocions d'una manera que a altres llocs no és possible. Saps que no et jutjaran, i que recolliràs un feedback en el sentit de la pròpia evolució o a partir del que ha estat vàlid per a les altres. Va bé tenir referències del que pot ser una visió diferent, o com actuaria una altra. El diàleg crea una obertura a escoltar altres models, altres visions. Quan escoltes les intervencions de les altres se t'obre un ventall de vivències i de perspectives que sola no pots imaginar. També reps comprensió i empatia. Et sents acollida, reps suport, i sobretot, et sents acompanyada, facis el que facis.

AM- Com vareu decidir posar en un llibre la vostra experiència?

M- Perquè se'ns va demanar. La Mireia Bofill sabia el que estàvem fent i ens va empènyer a fer el llibre. També és cert que ens va venir de gust. Va ser una feinada..! Finalment varem ser tres les que ens hi varem posar. Cada una escrivia el seu manuscrit, i després ens trobàvem per negociar què agafavem de cada un dels tres documents. Va haver-hi estones de riure i altres de plorar. Recordo tancades que duraven tot n cap de setmana. A més, en aquella època ho escrivíem tot manualment, no existien els ordinadors. Implicava un esforç i una dedicació importants, a més del desig. Per a mi, a més, s'afegia la dificultat d'escriure en castellà, però així ho demanava l'editorial. Finalment varen aconseguir organitzar el llibre.

AM- Com et senties davant el fet que circulés la vostra experiència?

M- Era fort. De sobte es posava en circulació allò que no expliques davant de ningú. La sensació era: ara em despullo. A més, tot i que al llibre sortim amb noms ficticis, les persones que em coneixien una mica em podien identificar amb facilitat. A segons qui no li deixava el llibre. També va suposar fer moltes presentacions en públic, molta ràdio, a molts llocs. Per altra banda, les feministes ens atacaven, perquè no teníem el perfil de feministes. Recordo que a València varen ser espacialment dures.

AM- Perquè us atacaven?

M- Perquè nosaltres sosteníem que primer havíem de mirar dintre nostre, la nostra posició partia de l'experiència personal. Fer públic el que per nosaltres era vàlid va suposar un repte a molts nivells. Érem un grup peculiar.

La Mercè recorda que al seu voltant amigues i parentes volien tenir un grup com el seu, Se'n va començar algun, però cap no va funcionar gaire temps. M'interessa saber si li ha costat deixar el grup. Li sabia greu especialment per les companyes. Ho han anat fent escalonament. Les trobades són mensuals i duren entre quatre i cinc hores. Darrerament es cansava. Recorda que quan va començar el grup ella tenia vint-i-quatre anys, era de les més joves del grup. Ara, la més gran ha arribat als setanta anys.

AM- Perquè creus que el teu grup ha funcionat i alteres no?

M- Perquè teníem un perfil semblant i compartíem la recerca de com ser dones avui dia. Per tant, ho revisàvem tot per buscar punts de referència. Aquest desig era al darrera de

totes nosaltres. Alguns homes, de les nostres parelles, varen parlar de fer també un grup entre ells, però finalment no ho varen fer.

La majoria de dones del grup s'ha separat , i altres que no tenien parella, ara en tenen Només una dona té la mateixa parella que quan va entrar al grup. Els homes només venien quan celebràvem els aniversaris. Ara només n'apareixen dos o tres.

AM- .Perquè creus que és tan difícil el diàleg entre homes i dones?

M- Deixant les raons sociològiques de banda, crec que vivim un moment de canvi de rols. Les dones busquem situar-nos en el nou rol amb més rapidesa que els homes. Ells és com si sentissin que els hem pres una part del que era la seva esfera, i estan desorientats. No sé si és només un muntatge de la publicitat o si respon a una realitat, però a la publicitat cada vegada apareixen homes més femenins, i tampoc és això el que les dones volem.

La dedicatòria del llibre:

La Mercè s'embranca a explicar-me que actualment pensa que les dones hem de canviar el xip, la nostra posició, davant els homes. Creu que per una banda els exigim que funcionin com nosaltres, que siguin capaços de parlar, d'expressar els sentiments, d'escoltar i entendre'ns, és a dir, que facin igual que nosaltres. Però psicològicament som diferents, i està bé que sigui així. Per tant, les dones hem d'aprendre la manera de donar espai perquè es puguin expressar sense que els desautoritzem d'entrada. Cal un espai més ampli per a homes i dones, i una part d'aquest espai l'hem de fer les dones.

M- Els homes viuen un moment de desconcert, senten la pressió de la dona i estan descol·locats. Han de trobar un nou espai, i per altra banda se senten insegurs a l'hora de trobar-lo. Crec que he de vigilar molt amb l'actitud de superwoman. Per altra banda, volem homes homes, que siguin forts i que sàpiguen expressar sentiments. Em sembla que són massa coses. Per altra banda, de vegades també som les dones que no els donem pautes o no els ensenyem, penso en les mares i els seus fills petits.

Sento important deixar aquest espai perquè es situïn, i que les dones rebaixem el nivell d'exigència i agafem posicions de més comprensió. Si anem com una moto, els atropellem sense ni haver-los mirat. I no em sembla una actitud correcta. Com no em sembla correcte estar en una actitud de queixa i exigència constants. Si baixem la guàrdia podrem estar tots més a prop, podrem expressar el desconcert, la ràbia i l'estimació, i podrem acceptar i gaudir la diferència.

Crec que hem viscut canvis socials massa ràpids que no hem tingut temps de pair De les nostres mares a nosaltres hi ha canvis brutals, però seguim amb els missatges antics incorporats. Espero que les properes generacions ho puguin resoldre. Ara encara circulen missatges subliminals iguals, per exemple els estereotips de la dona que apareixen a la publicitat demostren que encara no ha canviat gran cosa.

La Mercè també opina que si no hi ha més diàleg entre homes és perquè ells es queden a casa, davant al tele. Els homes tenen una actitud d'espera, de quedar-se quiets esperant que els resolguin el problema, però de fet els està bé la situació. Les dones són les que estan buscant.

Em parla d'un amic que manté que el que ell pot dir en una sola frase per les dones pot

suposar tot una tarda de parlar-ne. Realment hi ha diferències entre nosaltres, però això no treu que pugui haver-hi nivells profunds de comunicació de forma diferent. A ella li ha costat de trobar el punt.

S'adona que els homes no donen voltes a les coses, i que no ho hem de pretendre.

Fa pocs dies va enganxar una notícia a la tele que parlava d'un grup de mares i pares que es reunien per parlar de l'educació dels fills. La majoria eren dones, hi havia pocs homes. Així i tot, els resulta més fàcil parlar dels fills que d'un mateix.

Es conscient que fa uns anys no hagués dit el que ara diu. Reconeix haver viscut un procés que ha modificat el seu punt de vista. Creu que ara li resulta més fàcil trobar la manera de dialogar amb els homes.

M- Amb els homes no podem anar de cara. Dificilment ens parlan dels seus sentiments i encara menys davant un grup. Els costa identificar-los. A mi també, quan el nostre grup va començar, no m'era fàcil expressar els meus sentiments. Dona una sensació de vulnerabilitat i fragilitat a la qual els homes no s'exposaran. Ni tampoc moltes dones. Per altra banda pels homes entrar en un grup pot posar en dubte la seva virilitat.

Per poden encetar el diàleg les dones ens hem de posar al seu lloc, mirar d'entendre la seva perspectiva, i patir d'aquí establir la connexió. Per tenir una trobada amb l'altra, però, primer ens hem de conèixer a nosaltres mateixes.

Per acabar, encara li pregunto quina diferència veu entre el grup i la teràpia.

M- El grup ha estat terapèutic, ha permès profunditzar molt. Però la teràpia personal és diferent. El grup permet descobrir coses, però identificar-les. A la teràpia les treballades més a fons, si no només queden descobertes i subratllades.

Abans d'acomiadarnos m'adono que em falta saber la seva edat i a què es dedica. Tanco doncs la trobada amb allò que normalment n'és l'inici.

La Mercè te quaranta tres anys, és treballadora social, però no fa atenció directa. Està a una empresa de desenvolupament comunitari, on hi fa una mica de tot, fins i tot gestió empresarial i comercial.

Jerez

Va ser a través de la meva conversa amb Victòria Sau com em vaig assabentar que a Jerez l'Ajuntament té un departament de Salut i gènere que havia posat en marxa un programa encapçalat pel títol: Hombres para la Igualdad. I no només això, si no que s'estaven preparant les primeres Jornades Estatals sobre la Condició Masculina. Per tant, si volia connectar amb homes que estiguessin reflexionant sobre la seva identitat i participant en grups, era qüestió d'adreçar-s'hi. Els fets de vegades s'encadenen de la manera més senzilla, aportant propines inesperades. Comentant el tema en calent amb una amiga que és del Sud, em va passar el contacte amb una coneguda seva que treballa...al departament de gènere i salut. Tot va anar rodat. A més em vaig assabentar que la María Fuentes acabava de publicar un llibre, la lectura del qual em va deixar claríssim que també a ella la volia entrevistar.

El primer contacte amb José Angel Lozoya, l'home que està al front del programa Hombres para la igualdad, al qual li vaig explicar el plantejament de la meva recerca, va anar subratllat d'un : ¡aquí encontrarás todo cuanto necesitas, mi "arma" ! que em va fer somriure al constatar els modismes de la llengua, ben diferents al to que aquí acostumem a emprar, però que em va fer créixer l'interès per desplaçar-me fins el congrés.

Fa pocs dies que he tornat d'allà baix. Una grip m'ha impedit llençar-me directament damunt el material recollit al llarg de quatre dies intensos, i crec que ha estat providencial. Sempre va bé deixar reposar les coses. Ara, amb el cap una mica més clar, miraré de no deixar-me res del que m'ha semblat a destacar.

La tarda anterior a l'inici de les jornades vaig citar a José Angel Lozoya per entrevistar-lo. Imaginava que un cop el congrés es posés en marxa seria difícil abordar-lo, així que em vaig voler curar en salut. El temps de deixar la maleta a l'hotel i vaig agafar un taxi fins el Palau de Congressos, on estaven acabant de penjar els cartells i les fotos que ambientaven l'entrada al recinte. L'espai està situat a la part baixa d'un hotel, l'entrada dona a la piscina. Vaig arribar just a l'hora en que tancaven, així que varem optar per pujar als salons de l'hotel. Tot va començar davant un fino i unes ametlles.

José Angel Lozoya desplega el seu perfil de la següent manera: té cinquanta anys i parella estable des de fa vint-i-un anys. Ara està pensant casar-se. Té un fill de deu anys del qual n'està tant content com fart. Comenta que el fet d'arribar a estar implicat en els temes de gènere té poc mèrit personal. El seu pare és un home antifranquista que es va haver d'exiliar en dues ocasions, la seva mare tenia un nivell cultural més alt que el del seu pare i sempre va treballar. Era modista i professora de "corte i confección". Ell és el segon de vuit germans . Recorda haver passat molta gana de petit, degut a les freqüents detencions policials del seu pare. La mare, com que havia de treballar, va establir un sistema de repartiment de les feines de casa entre tots els fills i filles. Els tres més grans érem nous, i tot i que la quarta és la que es va endur la palma, tots teníem tasques assignades.

Ell també ha estat molt actiu en la lluita anti-franquista. Durant la transició fins i tot va menjar de la política durant un temps. Però com que sempre estava en minoria als debats interns, va decidir prescindir del sou i es va quedar a l'atur. Aquest període coincideix amb la constitució del primer grup d'avortaments clandestins a València, que és el seu lloc d'origen. Li demanen un parell de vegades el pis, i ell es dedica a donar ànims a les dones

que van a avortar. Aviat li proposen integrar-se al grup de l'avortament. Com que sempre havia lluitat per les llibertats, li va semblar coherent. Tant era la llibertat dels obrers de la construcció com la de les seves amigues. El grup estava format per setze feministes i ell, i un ginecòleg. Com que l'experiència quedava circumscrita a València, decideix amb un parell més d'amics muntar una clínica a Sevilla. Havia viscut la seva adolescència a Holanda, i li venia de gust instal·lar-se a un lloc on fes calor. Aquesta experiència va durar el temps d'un embaràs: als nou mesos són detinguts per la policia i es veuen ficats en un procés que acapara l'atenció de tot el moviment feminista. El tema dura dinou anys.

Quan José Angel ve a Sevilla a presentar el grup d'avortaments, recorda haver-se entrevistat amb totes les forces polítiques de l'època, excepte Aliança Popular, i amb totes les feministes. Hi havia un grup que estava format tant sols per dues noies, de la línia de Lydia Falcón. Una d'elles no va poder estar-se de preguntar-li: què fa un noi com tu en un tema de dones? La seva resposta va ser: si no hi ha ningú que se n'ocupi, bé ho puc fer jo, no? Reconeix que la resposta va quedar molt bé, però li va generar un munt d'interrogants ("Es va menjar molt el tarro", em diu textualment)

Per aquella època, els demanàvem xerrades. En feien tres: una sobre l'avortament, una altra sobre anticoncepció i una altra sobre sexualitat. Es demanava lliure anticoncepció per no haver d'avortar. Però l'anticoncepció de l'època, la pastilla, no qüestionava el model sexual masculí. Era un pedaç per mantenir la penetració, que era el model sexual masculí que imperava, i que impera, afegeix després d'una breu pausa. Per tant era imprescindible parlar de sexualitat. Però a ell no li esqueia parlar de sexualitat femenina, qualsevol el podia desautoritzar, em diu amb clau d'humor, mentre improvisa un hipotètic diàleg de: -i tu què saps del que jo sento? amb l'accent i la gràcia del sur. Se li va fer evident que li tocava parlar dels nois, dels homes. Però com parlar de la sexualitat masculina en aquell context, sense ser autocrític.... A hores d'ara porta vint anys donant cursos de sexualitat masculina a sanitaris i educadors.

AM- Quina formació tenies?

JA- Cap. Vaig començar a treballar com a "botones" a un banc amb catorze anys. Després vaig emigrar. Vaig ser metal·lúrgic durant nou anys, i sindicalista. Primer a Holanda i després a València. Vaig participar i liderar gairebé totes les grans vagues del metall de València. Era un obrer que es dedicava a la política, que en aquest àmbit coneix a gent culta i que va ocupant llocs amb abrics que li queden amples i que no accepta ser diputat perquè no es vol vendre i es troba a l'atur. De fet, el meu nivell d'estudis és de certificat d'estudis primaris. Fa un any vaig fer l'accés a la universitat per majors de vint-i-cinc anys i ara sóc estudiant. Ja era hora, no?

AM- Com enfoques el teu treball amb les homes?

JA- No pots parlar de sexualitat masculina sense parlar de com són els homes. Perquè al llit són com són a tot arreu. Per tant començo a parlar de la masculinitat. Les primeres xerrades sobre sexualitat masculina les vaig fer l'any vuitanta. Publico el meu primer article on parlo de la necessitat de revisar els models masculins l'any vuitanta-cinc. Cada vegada m'interessa més el tema dels models masculins i em comença a avorrir el tema de la sexualitat, per dos motius. Perquè s'està tornant acadèmic, i no m'agrada, i perquè està perdent el caràcter de lluita social que tenia i s'està convertint en un negoci i la gent arriba

corrents amb el seu currículum sota el braç a treure't el pa de taula. Cada vegada m'interessa més el tema nois.

José Angel aprofita que la Junta d'Andalusia anul·la una subvenció a un telèfon d'informació sexual que havia posat en marxa, perquè funcionava molt bé i s'estimaven més controlar-ho directament ells, i decideix intentar viure fent tallers per homes. Obre una consulta per homes a Sevilla, l'any noranta quatre. Primer es moria de gana, però cada vegada venien més homes i marxaven contents, per tant en feien bona propaganda.

AM- Quin tipus d'homes et venien a veure?

JA- Era previsible: en general nois de més de trenta cinc anys, de nivell cultural mig alt, o molt alt, i progressistes, amb tendència a l'esquerra o ecologistes. Venien en general per problemes sexuals, d'erecció, de control de l'ejaculació, de falta de desig, aquest és un tema molt bonic, però també comencen a venir nois amb altres problemàtiques. Recordo el cas d'un noi que s'havia enamorat d'una noia que el tenia d'amant, i ho vivia molt malament. No es podia desenganxar. No podia deixar de ser amant, ni de patir per ser amant i no poder consolidar la relació. Era el cas típic que estem acostumats a veure en la típica dona amant, però amb els papers canviats. També hi havia homes que demanaven orientació sobre com relacionar-se amb els fills, en especial amb els adolescents, o per demanar orientació per encarar una crisi de parella que no sabien com abordar. Volien evitar actituds sexistes, volien fer-ho bé. Venia gent interessant, però no la suficient perquè pogués viure d'aquesta feina.

De sobte veig a Jose Angel com un franctirador, i quan li comento em respon que ja el seu pare li deia que seria aprenent de molt i mestre de res. Segueix parlant-me de com va començar a donar conferències sobre homes i a muntar tallers i grups. El primer el va crear l'any 85, el segon l'any noranta. Pel primer va fer una crida a tots els amics "progres" Varen començar disset, a la tercera reunió quedaven sis, quatre homosexuals, un altre que es va descobrir a sí mateix com a homosexual en el grup, i ell. Per tant el grup es va transformar en un grup gay i ja no tenia sentit que ell seguís al grup. Es va solidaritzar amb ells, però va decidir dedicar-se a altres temes.

L'any noranta va obrir un altre grup d'homes. Eren nou, dos homosexuals i la resta heterosexuals. Aquest va durar un any i mig. I el darrer que el va muntar a Sevilla i fa sis anys que dura.

JA- Som nou, ens estimem molt, no podríem viure els uns sense els altres. Crec que aquest grup pot durar molt, pot ser que ens jubilem plegats! Alguns membres d'aquest grup són ponents a les Jornades.

Ara, degut al seu treball, ha iniciat un altre grup a Jerez. També són nou, i estan funcionant des de gener del dos mil. Ara, doncs, està a dos grups, però el de Sevilla és el que sent com a més seu seu. Un cop ha dit dues vegades el pronom possessiu, fa una petita pausa i rectifica. El de Jerez també és el seu grup, però ha nascut per imperatius del seu treball.

José Angel sempre ha tingut la sensació que si et vols dedicar de ple a allò en que milites, has de trobar la manera de menjar-ne. O et professionalitzes o ho deixes com a afeció de les teves hores lliures .Per tant es va dedicar a potenciar xerrades i tallers. Però pensava que

hi havia una certa injustícia en el fet que les dones tinguessin tantes ajudes i els homes ni tant sols el famós 0.7. La primera vegada que se li va acudir plantejar aquest fet va ser en el marc d'unes jornades feministes a Granada, on va assistir convidat per l'Institut Andalús de la Dona. Es parlava de la política d'aliances entre moviments de dones i d'homes. Està convençut que els homes no es dedicaran a impulsar el seu moviment, i que les feministes amb poder haurien de plantejar-se si el tema no els interessa. A més, cal tenir en compte que en aquest moment en el moviment d'homes es perfilen dos discursos: un que podriem anomenar, tot exagerant una mica, pro-feminista, i un altra, el de Robert Blay a Estats Units, que proposa la llei del punt final i que li sembla un nou masclisme disfressat de bona gent. Un llibre com el de Blay, Iron John, que comença dient: no estem en contra de les feministes.... en termes de dret es diu que explicació no demanada, culpabilitat manifesta. Per a ell, el llibre és de jutjar de guàrdia, tot i que poèticament és preciós. Per això doncs ell diu a les dones que han de prendre decisions, perquè difícilment els homes agafaran la iniciativa per triar quin dels dos discursos és el volen que cali a Espanya. Creu que les dones haurien de valorar la possibilitat d'obrir els fòrums feministes als homes que tenen un discurs proper.

Tornem a la seva vida professional. Després de l'atur i de la detenció policial, es posa a treballar d'escombriaire a Sevilla, se li planteja la possibilitat de muntar un centre municipal de planificació familiar a Sevilla, a Cadis. El munta i al cap d'un mes i mig tenen visites programades a sis mesos vista. I els claustres de totes les escoles, dotze més concretament, en llista d'espera per que els donin cursos sobre educació sexual des de la perspectiva de gènere, quan aquesta paraula encara no era de moda. Això passava l'any vuitanta-tres. L'Ajuntament es va espantar davant la importància que estaven agafant i els fa fora. Tornen a Sevilla, on munten un centre de planificació familiar privat. L'Ajuntament els proposa finançar-lo, cosa que els alegra, perquè d'entrada no volien treballar en l'àmbit privat. Però quan ve la comissió tècnica per fer-los saber què NO havien de fer, decideixen optar finalment pel camí privat. Dura fins l'any vuitanta-sis, moment en el que s'escindeixen i s'obre Speculum, que encara funciona a Sevilla. Des d'aquesta plataforma dona cursos a sanitaris i educadors i obre el telèfon d'educació sexual per la Junta d'Andalusia. Quan tanquen el telèfon segueix amb els temes de sexualitat i obre la consulta d'homes. Comença llençar la idea entre gent del PSOE i gent de IU, tot són bones promeses però res no es concreta.

JA- Això coincideix amb el fet que quan anem a donar cursos, les meves companyes i jo, ens trobem que les dones diuen: portem anys rebent cursos de l'Institut de la Dona, cursos molt útils, però quan arribem a casa ens trobem amb el marit de sempre. Perquè no es posa en marxa una cosa semblant pels nostres marits? Aquest debat el vaig plantejar a les Jornades de Dones i Salut de Jerez, a les quals assistia com a ponent. En acabar, la consellera em diu que si a les properes eleccions guanyen, el cridaran. No ho vaig tenir en compte, perquè de promeses n'havia recollides moltes. Però efectivament, un mes després de les eleccions em va cridar. L'Alcalde havia estat d'acord en que la idea era fantàstica, n'havia presumit a la campanya. A la reunió inicial poso totes les cartes damunt la taula, per evitar problemes posteriors: que havia militat des del 66 fins el 75 a la direcció estatal del PSOE, a la clandestinitat, que havia estat a Suresnes, que havia estat implicat en el tema dels avortaments, que havia sigut fundador d'UGT, tot. Si m'havia de dir que no, que m'ho digués i deixaria de fer-me il·lusions. La contra partida va ser: si vens, no et facis

enrera ni una passa, en lloc del: ves en compte, habitual. Així que vaig acceptar les condicions. Fins i tot es pot compaginar que vingui tres dies a la setmana a Jerez, perquè visc a Sevilla on tinc la parella i el fill- excepte en mogudes extraordinàries, és clar. Així és com estic des del primer de setembre de l'any noranta-nou amb el programa Per la Igualtat, a la delegació que és un invent polític preciós de la delegació de Salut i Gènere. La resta de la delegació és el treball tradicional de la Dona amb un plantejament diferent i amb l'afegit d'un programa dirigit a homes del qual no n'existeixen precedents ni demanda. Estic davant el repte de consolidar-ho en el termini de quatre anys.

AM- Què ha passat en aquest dos primers anys?

JA- Ha passat de tot. Des dels primers dies, en que no sabia ni què fer ni on anar, però que donada la novetat els mitjans de comunicació locals es van abonar amb el tema, fins que vaig començar a establir els primers contactes, tant a l'interior de l'ajuntament com a tribunes a la premsa. Porto nou anys col·laborant amb Canal Sur Ràdio, i he treballat també a debats a la tele, o sia que el tema dels mitjans no m'és difícil. Vaig plantejar un seguit d'iniciatives en les quals em podia involucrar, con el dia de la sida, el tema de la masculinitat i la sida, el tema del dia vint i cinc de novembre, que aquí mai no s'havia celebrat, tot i la importància del tema de la violència dels homes contra les dones. Aviat comencem a fer actuacions que tenen un cert impacte social a la ciutat. Als dos mesos d'estar aquí el batlle de Jerez publica un ban que diu que la violència masculina contra les dones és un problema dels homes que pateixen les dones, un ban preciós. A partir d'una proposta d'una associació de gent jove organitzem dos cicles de cine gay i lèsbic, que ha donat peu a que ara hi hagi una associació amb quaranta membres. En fi, d'entrada calia bellugar coses. Tot i així jo seguia pensant que el programa segurament només interessaria a gent de més de trenta cinc o quaranta anys, d'alt nivell cultural i tendència progressista.. Però jo volia arribar a la resta de la població, perquè el que sí sabia, a rel d'un estudi que havia fet amb Josep Vicent Marqués, per l'Institut de la Dona, quan Cristina Alberdi n'era la ministra, que els homes, en general, estaven a favor de la pel·lícula , en general, tot i les seves resistències i tots els seus problemes. Si estaven a favor, havíem de poder arribar a ells.

Recordo una experiència que em va marcar i em va demostrar fins a quin punt era possible. Em conviden a Proyecto Hombre, una associació de drogo-dependents en procés de rehabilitació. S'anava a celebrar a Jerez una reunió de noies de les comunitats terapèutiques. Se'm va demanar preparar alguna cosa especial per als nois. Jo no havia estat mai abans amb aquest tipus de públic, però sóc un tot terreny i vaig dir que si. Vaig documentar-me sobre el tema. A una revista vaig trobar unes estadístiques que em varen impressionar. De cada deu interns a comunitats terapèutiques, nou són homes. Com que crec en la dinàmica de debat, només arribar els faig la pregunta. La veritat és que feia por veure'ls. Duien uns tatuatges, feien una fila...la meitat venien de la presó, on tornarien després.

Em varen respondre: som addictes per que les dones poden ser, però els homes hem de ser. Em va semblar que a part de drogadictes eren poetes. Em va impressionar tant la conclusió a la que havien arribat, que vaig proposar de fer un curs llarg. Vaig organitzar un taller de cinc sessions, on varem analitzar drogues i sentiments, drogues i sexualitat, drogues i violència, drogues i relacions familiars. Va ser un treball molt bonic. Tinc penjada a la

pàgina web una memòria de setanta folis. També es va publicar un article de sis pàgines a la revista Proyecto Hombre, i han arribat un pilot de sol·licituds de diferents llocs per dur a terme experiències similars.

Hi havia una clau molt bonica. Els que han tocat fons i han rebotat i prenen consciència de que la culpa rau en el model masculí, tenen ànsies d'un model alternatiu sobre el qual reconstruir-se per evitar recaure a la droga. Si es podia arribar als drogaaddictes també es pot arribar als alcohòlics, als analfabets i a tot tipus d'homes. La clau està en trobar la via, sectorialitzar el discurs, ser capaços de fer propostes que els motivin, i en això estic. De fet estic obrint molt fronts. Per exemple, un tema que em va sorprendre, no me l'esperava. La policia de Jerez em va convidar a fer un curs sobre el caràcter masculí de la violència contra les dones i com intervenir davant les demandes, com fer la demanda, volien orientacions en aquest sentit. Quan em vaig veure rodejat de policies que es presentaven, la majoria comissaris, els hi vaig dir: és la primera vegada que veig policies i no surto corrents. Em vaig sorprendre. Vaig sortir dient-me: serà possible que fins i tot entre els que jo he vist com a torturadors hi hagi gent amb un nivell de sensibilitat suficient com per poder iniciar un treball amb ells? Molts em varen sorprendre per que el seu grau de sensibilitat era molt més elevat que part del que podríem anomenar població civil. He de reconèixer que em va sorprendre. Potser és per que estan en contacte amb situacions extremes.

Una altra via d'introducció a la feina del departament és la de les escoles. Tan bon punt va arribar al càrrec, José Angel va fer una petita investigació sobre masclisme a l'escola. Abans d'acabar l'any ha de publicar l'informe: Clima escolar i violència a la primària, des de la perspectiva de gènere. Tots els estudis que existeixen són sobre la secundària, i cap incorpora la perspectiva de gènere. Diu que no l'interessen els joves quan ja són un perill si no quan estan en perill, quan encara es pot intervenir pedagògicament a la seva formació per modificar els valors i evitar que a l'adolescència floreixi el que s'ha educat a la infantesa. Per aquesta via s'arriba a un munt de professors i de pares i mares amb el discurs sobre gènere. Encara està explorant per obrir nous fronts. Quan vull saber amb quin equip compta, la resposta és que va començar ell tot sol, amb un informàtic per crear una pàgina web. Tenia molt clar que era un instrument poderós.

JA- Volia posar en marxa una cosa que fins ara no existia: un fons de masculinitat i gènere en castellà, a la xarxa. Si busques material sobre dones, vas a l'Institut de la Dona i ets incapaç de llegir tot el que hi ha. Sobre homes pots trobar alguna cosa en anglès, però en castellà, res. Em va semblar imprescindible crear aquesta web. Ara em trobo que hi ha professors universitaris que donen la nostra web com a referència als treballs sobre gènere que encarreguen a als alumnes . El tema és actualitzar-la. D'uns mesos ençà tenim un promig de vuit-centes i mil visites per mes. Estem aconseguint un repte, donat que això ens obliga a mantenir un ritme fort d'actualització. Molts homes que veuen la nostra web ens envien treballs seus. Així que també som receptors d'un material que si no es perdria. Ens dona molta feina, però a nivell municipal té un interès discutible, perquè el vuitanta per cent de les visites no saps d'on venen. Pels missatges que rebem veiem que n'hi ha de tot Espanya i d'Amèrica Llatina.

Reprenem el tema de les diferents actuacions que té la delegació en aquests moments. Fa

poc varen fer uns cursos per a joves gitans, que els estan convertint en mitjancers socials amb la comunitat gitana. Són tot noies i dos nois. Hi ha dos treballs en joc: un dels nois ha preparat un projecte per estudiar l'ús dels temps en la comunitat gitana, que segons el parer de Jose Angel, quan surti serà una bomba, i l'altra l'altre noi ha plantejat un curs de coeducació i art flamenc per a la infantesa gitana. S'hi estan apuntant molts nenes i nenes de vuit a onze anys. Així que veurem nois i noies gitans, que no només s'interessen pel flamenc, un tret essencial de la seva cultura, si no que també les noies ocuparan parcel·les on mai abans no s'havia vist a una dona, com per exemple tocar la guitarra. Qui coneix una guitarrista flamenca? Bailaoras també n'hi ha poques, en comparació amb el gran nombre d'homes que ballen. Aquesta experiència ha creat un fort impacte i ja hi ha demanda des d'altres localitats on la volen repetir. La comunitat gitana constitueix entre el vint i vint-i-cinc per cent de la població de Jerez. Garcia Lorca deia que Jerez era la ciutat dels gitans, i a més , segueix dient José Angel, és la ciutat d'Espanya on mai s'ha vist un problema d'exclusió entre gitans. O són artistes, o són classe obrera, n'hi ha molts de casats amb les gatxós, aquí no ens anomenen païos. Es manté més la seva diferència per el seu interès en mantenir-la que no pas perquè la societat de Jerez tingui una actitud de rebuig envers la població gitana. Pot ser que n'hi hagi, però ningú ho està vivint com a problema, ni tant sols a Caridad Diocesana es viu com a problema, no tenen població gitana entre els qui hi són atesos. Però si et fiques a la xarxa romaní, et topes amb una gran quantitat de trets masclistes que impregnen la cultura gitana. Poder introduir a través de joves gitans el debat i activitats que els motivin, com suposa pels gitans vells la recuperació del flamenc entre els nens, el tema l'apassiona.

JA- Si detectes la necessitat d'un col·lectiu i més que fer-li la feina ets capaç d'ajudar-lo a convertir-se en el protagonista del canvi del seu propi col·lectiu, tinc la impressió de que cada vegada seran més els sectors on podrem introduir la nostra feina.

M'interessa saber quin ha sigut el procés que els ha dut a organitzar les Jornades, i sembla que ja estaven plantejades des de l'inici.

JA- Crec que hi ha una idea que ha d'estar clara. Cap canvi cultural es produeix a nivell local. A Jerez podem fer coses que poden servir de referent a tot el que vulgui veure-les. La gent al·lucina quan expliques el que fem. Per exemple l'altra dia a Vilanova i la Geltrú, o fa uns mesos a San Sebastián, o a Gijón. El que fem pot ser una referència, però si no forma part d'un moviment, el canvi tindrà unes limitacions evidents. Estic molt interessat en que l'experiència de Jerez serveixi per consolidar també un moviment d'homes a nivell estatal i obri un camí de diàleg entre els homes i les dones. Crec que no hi ha negociació possible perquè ningú garanteix la capacitat negociadora del débil, en aquest cas les dones, però si hi ha possibilitat d'obrir un diàleg . És com una serra. Jo afavoreixo el muntatge del moviment d'homes a Espanya i em permeto el luxe de fer venir a les Jornades el millor dels homes del país perquè portin els seus discursos a la població de Jerez. Tinc trenta convidats de luxe que venen tots sense cobrar, a canvi de quedar-se tres dies i participar en els debats. Jo vull impulsar el moviment d'homes, per tant, què he de fer? Ajuntar-los a tots per primera vegada a Espanya, perquè fins ara no s'havien ajuntat mai tots.

AM- Es pot parlar d'un moviments d'homes organitzat?

JA- No , en absolut. Però un moviment sí que és. Té vint anys d'història. Hi ha hagut molts grups que han aparegut i desaparegut. És plural en les seves posicions, fins i tot n'hi ha de força "xungos", però cada vegada hi ha més grups d'homes i més gent que estudia aquests temes a les facultats. És en aquest sentit que utilitzo la paraula moviment. És possible que no s'estructuri, tant de bo que no. Hi ha un síntoma que em preocupa. He parlat a través d'internet amb un noi, que per cert em cau molt bé, però han muntat una associació. I els grups d'homes sempre hem fugit de crear associacions, perquè implica crear uns càrrecs, i aquest és el gran last del homes. Però el moviment que existeix vull que es conegui, que hi hagi la possibilitat d'intercanviar opinions, i que es vegi si es vol estructurar i a quin nivell. Coordinacions si que n'hi ha d'haver. Per tant, creo un grup a Jerez i faig venir a trenta homes de luxe perquè tota la gent que he aconseguit arrossegar al llarg de dos anys de treball pugui escoltar tots els discursos que existeixen sobre el tema en aquest moment a Espanya.

AM- Perquè estatals i no internacionals?

JA- Perquè sempre que hi ha estrangers els espanyols acabem parlant als passadisos. Si volen venir, que siguin ells els que parlin als passadisos. I la propera vegada ja els convidarem!

AM- Com t'han respost els homes, fins el moment? No parlo dels que ja estaven prèviament implicats en el tema, si no a quins homes has pogut accedir des del teu treball.

JA- Aquesta pregunta interessa als mitjans de comunicació, però és difícil de respondre. Si he fet vint entrevistes a televisió, trenta a la ràdio, he escrit dotze articles que han publicat debat, com mesurar a quanta gent s'arriba? Es difícil. De les més de vuit mil visites a la web, quantes persones són de Jerez? És impossible saber-ho. També em topo amb un altre problema, a l'hora de la demanda. No tinc la capacitat de donar serveis assistencials. No disposo d'un psicòleg que atengui una consulta, ni un metge que faci revisions urològiques, ni un advocat que assessori en processos de separació, tot i que hi ha una demanda concreta. Això et limita. Orientes la demanda, però no hi ha serveis públics per atendre'ls. Una de les coses que està demostrant el programa és que a còpia que anem creant demanda, hem de veure a qui li correspon respondre.

També tenim el grup d'homes, que és sòlid. Ha participat a manifestacions, i demà vindran. Un d'ells arrossega a cinquanta alumnes dels cursos d'entrada a la universitat per a majors de vint-i-cinc anys. Ja veus que és complicat dir a quants homes arribes. També he participat a diversos congressos, cada dos o tres mesos he fet una ponència. Dotze Apas, quinze claustres,...és una labor de fons.

Fa estona que José Angel m'està parlant des del que significa el seu càrrec, però a mi m'interessa abordar la seva trajectòria més personal. Per tant, miro de reconduir el tema a la seva participació a grups d'homes, a les seves vivències al respecte.

JA- Si reviso els darrers anys, no tinc cap amic amb el que m'hagi vist tant sovint com amb els companys del grup d'homes. Entre altres coses perquè els homes, a partir dels trenta anys, no tenim amics amb majúscules. Coneixem cada vegada més gent, però poques

persones a qui puc anar a casa seva i demanar una cervesa, i que em digui que no perquè és pel sopar, o que posí els peus al sofà i em digui que els tregui i no sigui marrano, perquè és un amic meu. Amb els homes del grup porto sis anys. Som del mateix grup, hem passat per tot tipus de crisis personals.

AM- Quina part de la teva trajectòria personal t'ha permès el diàleg amb aquests homes?

JA- És que això és un experiment. El primer grup d'homes me'l vaig plantejar gairebé com una plataforma de lluita, el que es va convertir en un grup d'homosexuals. El segon era un grup en el que tothom interrogava molt als demés: perquè, com, quan, cap a on; però en aquest grup ja es varen establir unes quantes claus de funcionament. Per exemple, prohibit parlar de les dones. En tot cas, parla de tu en relació amb elles, però no de si elles són més, o menys, o igual. Prohibit parlar de política i de esports, excepte que un dia decidim parlar de què va suposar per tu estar a la política, però a nivell personal, no a nivell de frustració d'haver volgut arribar a ser ministre i no haver-ho sigut. Aquest tres temes, doncs, prohibits. Prohibit parlar del que es pensa, s'ha de parlar del que se sent o de les vivències associades al tema que s'està tractant. Jo no estava acostumat a això, estava acostumat a deixar anar discursos.

També la temàtica que es triava convidava a parlar del temes: perquè els homes no expresssem els sentiments, perquè hem d'estar sempre en competició, és veritat que no sabem estimar?, a què anem al llit, a passar-ho bé o a "echar una peoná"? En realitat anem a demanar nota. Els temes ajudaven molt a reflexionar.

AM- Qui plantejava els temes? Tenieu algú que liderés el grup?

JA- El primer el vaig muntar jo, el segon també, el tercer també, el quart també. (Es posa a riure) El primer grup va acabar bé. El segon, va arribar un moment en el qual va semblar que necessitava matar el pare. Recordo que varen convocar una reunió per posar-me verd, i no hi vaig anar. Curiosament el grup només va durar dues reunions més. I al darrer, des del primer dia em vaig proposar no dinamitzar-lo. Aquest porta ja sis anys. Crec que quant menys hi hagi algú que faci de mare, que ja no és fer de pare, millor pel grup.

AM- Què has après del treball en les grups d'homes?

JA- Primer, que no és veritat que quan ja ets un adult no puguis fer nous amics. Et deia abans que els homes a partir dels trenta no tenen amics, si els en queda algun, és de la seva adolescència o de la seva època d'estudiant, és a dir, anterior a la seva incorporació al mercat laboral. Doncs crec que del grup de Sevilla, amb més o menys grau, tots són bons amics meus. I cap és de la meva adolescència! Això és important. Els amics de l'adolescència els toleres coses que no toleraries a ningú, són amics teus encara que no estiguis d'acord en com es comporten.

Així doncs, pensar que amb homes adults també pots arribar a tenir aquest sentiment....recordo un home del grup, el que tenia actituds més masclistes. Hi havia qui el volia fer fora. Jo deia que no, que li tenia afecte, i que perquè el grup d'homes, o el moviment d'homes havia de ser més homogeni en els seus interessos del que és el moviment feminista? Jo creia que malgrat que endarreria els processos de debat, jugava un paper interessant pel grup i afectivament no volia que marxés.

AM- Has anomenat uns quants tòpics: que els homes no saben estimar, que no saben expressar els seus sentiments, etc., a quines conclusions heu arribat?

JA- Crec que la millor oportunitat que té un home per aprendre a estimar és si viu l'experiència de ser pare. És la única relació en la qual pots fer el ridícul sense tenir la sensació de fer-lo per l'afectivitat del teu fill o filla, en la qual has d'aprendre a posar-te en el lloc de l'altre, cosa que no fas ni amb la teva parella, en la qual has d'anteposar les necessitats de l'altra al teu projecte personal, en la qual com has de prendre cura d'un altre has d'aprendre a prendre cura de tu mateix,, perquè si no, com pots ocupar-te de l'altre?

AM- Però per a molts homes segurament no és així, perquè es parla molt de la paternitat absent.

JA- Et parlo només per a mi. La paternitat significa l'oportunitat més gran que pot tenir l'home per aprendre a estimar, però la gran majoria la desaprofita. I fins i tot els qui l'aprofitem, és en un setanta cinc per cent en el millor dels casos.

AM- I què em dius dels sentiments?

JA- Estava recordant una frase d'una feminista catalana, Maria Jesús Izquierdo, que diu: que un home plori no és expressar els sentiments. Ella no vol que plori per ell si no per ella. Els homes no han d'expressar els seus sentiments plorant si no prenen cura. És veritat. També diu que els homes no són ni el que pensen ni el que diuen, si no el que fan. Entenc que per a una dona és veritat, però un home és una barreja de totes aquestes coses, del que pensa, del que diu i del que fa. Perquè un pensa deu anys per davant del que s'atreveix a dir i vint per davant del que fa. A moltes xerrades ho dic. Si ara ve la meva parella i demana la paraula, i comença a parlar de la distància que hi ha entre el meu discurs i la meva pràctica quotidiana, em farà posar vermell. Però també és veritat que entrar a la dinàmica de tenir un discurs autocrític sobre els models t'obliga a estar permanentment en guàrdia sobre la manera en la qual tu els reproduixes, amb la qual cosa té una part "xunga", perquè vius permanentment culpabilitzat de que no dones la talla, però la veritat és que aquesta culpabilitat fa que els percentatges d'implicació a la relació de parella, a la relació afectiva amb el teu fill, augmenti significativament.

AM- No es pot viure aquesta observació sense culpabilitat?

JA- Això de la culpa queda una mica cristià, però el que passa és que sóc ateu. És pitjor, per què com et sents responsable... Tant de bo tingués la vàlvula d'escapar per dir que em sento culpable. No, em sento responsable. És un problema de justícia. Jo no puc anar dient que sóc un defensor de les causes justes i viure'm quotidianament com algú que s'ha de conformar perquè no dona més de si per què és una mica mandrós, no perquè no pugui.

AM- Perquè creus que és tant difícil el diàleg entre homes i dones?

JA- En primer lloc perquè utilitzem codis lingüístics absolutament diferents. Et puc posar un exemple d'una altra feminista coneguda, Raquel Osborne. Diu que el que diferencia la

relació entre homes i dones de la relació entre patró i obrer o blancs i negres, és que la majoria d'homes i dones ens encaparrem a compartir la vida íntima. Però hi ha una part molt bonica d'un dels seus llibres on diu : és veritat que els homes es relacionen amb les noies que els agraden, i que les noies només es relacionen per amor? Òbviament no. Perquè què vol dir això, que jo m'enrollo amb tu, que hipotèticament m'agrades, i tu perquè m'estimes, tot i sabent que jo no t'estimo? Més aviat hauríem de creure que estem parlant del mateix amb paraules diferents. Jo no puc reconèixer els meus sentiments , perquè és poc viril, i tu no pots reconèixer el teu desig, perquè és poc femení., segons els models tradicionals. Crec que hi ha un problema de llenguatge i de prioritats. Per exemple, si parlem de l'arribada d'un fill a una parella heterosexual, el fill es converteix en l'agenda de la mare, normalment, i el pare fica al fill a l'agenda. Fa tot a les feines de casa, per exemple jo hi ha temporades que faig el cinquanta per cent de les feines de casa, però el noranta per cent de la gestió la porta ella. Qui s'adona que s'ha d'anar a comprar les sabatilles de deports que estan gastades ? o , encara més elemental, qui recorda el que s'ha de treure del congelador per menjar demà? I encara més: qui fa la llista de la compra? Són graus diferents. Però em sembla que per a una dona, si suposem que es busca una parella per compartir la vida, haver d'estar comprenent el seu procés, com si fos la seva mare, ha de ser molt cansat.

AM- Això quan hi ha un procés!

JA- En efecte, quan hi ha un procés. A més, els homes sempre es queixen de que el ritme de canvi de les dones és molt ràpid tot i reconèixer que si no fos per elles no hi hauria ni canvi ni ritme. Però entenc que això ho fa molt difícil. Recordo quan vaig escriure el meu primer article sobre aquest tema, l'any vuitanta cinc, ja deia : quan un home fa el mateix que ha vist fer a casa seva o en el seu cercle de relació, s'hauria de discutir si és culpable o no. El problema comença el primer dia que la teva parella et planteja alguna cosa i tu dius: carinyo, tens raó, no ho tornaré a fer, i ho tornes a fer. A partir d'aquest moment ja no hi ha excusa, ja ets totalment responsable perquè ets totalment conscient dels efectes que la teva conducta té. I quan t'adones que tot i saber-ho sobrecarregues a la teva parella amb coses que et pertocaven a tu, aquí és on et parlava de culpa entesa com a sentit de la responsabilitat. Et posaré un exemple anecdòtic. Jo he dedicat al meu fill tardes durant anys. M'he encarregat d'ell des de que tenia quatre mesos, les nits, fins els sis anys passats. Això vol dir donar-li de sopar, banyar-lo, posar-lo al llit, fins l'any i mig donar-li tres biberons cada nit, això volia dir llevar-se tres vegades, m'ha tocat sortir del meu llit i dormir amb ell quan tenia mal sons, durant anys. Recordo un dia que jugaven als playmòbils. Ell deuria tenir uns cinc anyets. La meva parella em va dir: quan el nen sigui més gran i recordi les tardes i tardes que passava jugant amb el seu pare, quin record tan bonic que tindrà. Jo , més pagat que un gat en un lleu, com es diu a València, li dic : és veritat. Però ella em va respondre: el que el teu fill no sabrà és que avui et tocava a tu fer el sopar i l'estic fent jo, i per això estàs passant aquesta bona estona jugant amb ell. Em referia a això. Fins i tot fent-ho, m'estic passant amb algú, amb la meva parella. Com no ha de ser difícil? Crec que a les parelles més progressistes del país, de vegades la dona deu dubtar si estar amb la parella o estar sense cap home.

AM- Creus que de la reflexió de cada gènere per la seva banda obre portes per trobar el diàleg?

JA- La realitat ens està mostrant quina és la via. Les dones necessiten discutir d'algunes coses elles soles, els homes –si no existirien cada vegada més grups- també. Mentre es compleixi la regla de tres de Raquel Osborne, tenim necessitat de trobar espais en els que puguem dialogar.

AM- Perquè hi ha tant pocs homes que s'interessin per participar en els grups de reflexió d'homes?

JA- Fa deu anys, Josep Vicent Marqués deia que els homes sabem que hem de fer un salt al buit, però tenim por de deixar-nos els ous en l'intent. Fa vuit mesos, al grup d'homes de Jerez, un d'ells, el que vindrà a les jornades amb cinquanta dels seus alumnes, deia: d'aquí sortirem cada vegada menys masclistes, però em sembla que no lligarem. Hi ha un cert temor a perdre la virilitat al llarg del camí. Jo li dic, però, que la meva experiència és la contrària.. Crec que la gent nota que no porto la llum verda encesa. Però tinc la sensació que quan més igualitari sóc, si busqués, més possibilitats tindria de lligar. Li faig la resposta a la inversa: potser t'has de plantejar si tens el cercle d'amigues correcte.

Recordo un epidemiòleg guapíssim que va assistir a un dels meus cursos sobre sexualitat. Em va preguntar com podia saber si era o no masclista. Li vaig dir: anem a veure, quantes dones t'han proposat anar al llit? Cap, em va respondre. Doncs quantes menys, més masclista ets. Per que a la tia per agafar la iniciativa li fa falta una sola condició: saber que si l'agafa, i li dius que no, no la consideraràs menys que si no l'hagués agafat. Partim de la base que agafa la iniciativa amb algú que en principi no la rebutjarà, ningú no vol ser rebutjat, però perquè no agafen la iniciativa? Perquè senten que se les considerarà unes putas. Quan l'agafa? Quan sent que la consideraràs igual o més que si no ho hagués fet, potser més i tot pel valor que es pressuposa pel fet d'agafar la iniciativa, perquè es suposa que hi ha més dificultats culturals perquè ho faci. Per això, si cap dona no t'ha fet proposicions, segur que ets molt masclista, encara que tu creguis el contrari.

Una part molt maca és perquè, si els homes controlen el poder, perquè a cap se li acut de muntar un programa per homes? Ni consellers, ni ministres, ni directors generals, el triomfador és el que segur que no canvià. Quin motiu té per posar en crisi el model que l'ha conduït al triomf? D'això se n'adonarà quan vegi que no és etern. És freqüent que l'home s'interessi pel tema quan ha perdut el seu lloc. Si li interessa mentre té el càrrec, és amb mires electorals.

AM- Tots els processos comencen a partir d'una situació de crisi, també per les dones. ¿O no?

JA- Els xinesos escriuen la paraula crisi amb dos signes. Oportunitat i perill. És preciós. Però la crisi com a canvi no vol dir res, estem sempre en procés de canvi. No té cap mèrit. Molt sovint venien dones a la meva consulta pels seus homes, volien que les ajudés a interpretar els seus homes. Venien dones que tenien homes a càrrecs rellevants a la política i a l'empresa. El tema estava clar: si el marit era un triomfador, la possibilitat de canvi es veia molt reduïda. Un viu una crisi quan la te al seu projecte vital. Mentre el projecte vital tiri endavant, com es quèestionarà el model? Ara , als instituts és molt freqüent trobar-te algun noi la mar de maco. Prens un cafè amb ells a la cafeteria i preguntes si lliguen o no, i

diuen que no, que res. Són guapos, són bons als estudis, són encantadors. Però aquest tipus de noi respon: saps que? sóc el millor amic de totes, però lliguen amb el macarra aquell. Em tenen confós. Jo no puc ser alhora Humphrey Bogart , un poeta i un motero a l' hora. O una cosa o una altra. Ell passa la seva crisi. No li serveix de res dir-li que d'aquí a deu anys lligarà més que ningú, perquè ell ho vol ara i aquí. Però ho té complicat. El que és segur és que el motero no té motius per revisar-se. Li funciona, és el líder a la colla, és el líder de la classe i a sobre és el que més lliga, fins i tot amb la que l'acusa de masclista tot el dia. És molt típic.

AM- Sí?

JA- Si, perquè....No, jo no parlo mai de les dones.

AM- Pots fer una excepció

JA- No, la meva religió no m'ho permet.

AM- Només per una vegada, no ho diré a ningú.

JA- Crec que es belluguen en un mar de contradiccions, com nosaltres. Una de les característiques dels homes que estem en aquestes mogudes és que totes les nostres parelles han estat dones feministes. No dic tots els "ligues", però si totes les parelles.

Recordo un noi que va participar a un estudi. Tenia vint-i-cinc anys, i em deia: a la meva edat hi ha noies de tot el ventall ideològic. Des de les més radicals fins a les més conservadores, disposades a que jo tingui la meva vida a fora, els meus ligues, i ella a casa amb els nens. La que m'enamora, és la igualitaria. Però com que no estic segur d'estar al seu nivell, pot ser que acabi amb la conservadora. Cinc anys després s'havia casat amb una dona conservadora, amb la que havia tingut un nen, s'havia separat i la dona li havia tret gairebé tot el patrimoni que tenia. O sia que finalment la conservadora li va sortir pitjor que la igualitaria. Perquè jo no sé si ell va estar al nivell, però ella si va estar-ho, en el de la dona conservadora. De la mateixa manera que nosaltres podem dir: m'agrada una dona igualitaria, però si està bona tan m'és si és fatxa, elles iguals. Em pot agradar un noi per a tota la vida igualitari, però si és un fornit simpàtic, que a més té prestigi, doncs ser la més popular, com diuen les noies dels instituts americans, perquè surt amb el més popular, a qui no li afalaga, això? Una altra cosa és el preu que pagues després a nivell emocional, i com et sents tractada. Excepció feta i m'he passat!

L'endemà d'aquesta entrevista començava el congrés. L'obertura va ser molt formal, amb els agraïments a les autoritats competents i una presentació exhaustiva dels currículums dels primers ponents. Vaig constatar que realment hi havia una energia molt masculina. Però em va sorprendre que entre els assistents hi havia un percentatge molt alt de dones. Gairebé estàvem al cinquanta per cent. Quedava ben clar que les dones ens interessem per l'evolució dels homes. En canvi, vaig recollir comentaris de dones de Jerez que porten ja anys fent jornades, que a les seves quan més homes hi ha hagut, no han passat de quinze.

A la primera pausa , al anar a parlar amb l'encarregada de relacions amb la premsa per tal d'acabar de concretar algunes de les entrevistes que havia sol·licitat per telèfon, me la trobo amb una dona baixeta , de forta presència. Resulta ser la Maria Fuentes, amb qui havia de trobar-me al migdia. Varem establir un contacte càlid d'entrada, i ens varem engrescar a parlar atropelladament, fins que ens varem adonar que millor ho deixàvem per la nostra cita del migdia. Vaig marxar cap al taller d'emocions i masculinitat, un del que havia assenyalat com del meu interès i on finalment m'havien inscrit els organitzadors del congrés. El taller el conduïa Erick Pescador, a qui vaig aconseguir entrevistar el darrer dia, tot caminant pel carrer, sota un fred important, mentre es dirigia a un restaurant on feien l'àpat d'acomiadament tots els ponents. La veritat és que va ser molt amable. No sé si internament m'en gegava a dida, en tot cas no m'ho va semblar.

Mujeres y Salud desde el Sur
María Fuentes

Novament un llibre de lectura apassionant m'ha impulsat a connectar amb l'autora. I no serà la darrera vegada! En aquest cas, hi havia varíes coincidències que es confabulaven per portar-me a parlar amb la Maria. Varies dones a qui havia entrevistat havien fet referència als treballs en grup que ella havia conduït en termes molt positius. La lectura del llibre que recull la seva tasca amb les dones andaluses m'havia arribat al cor. Trobava de gran vàlua la manera com les ajudava a connectar i a reconciliar-se amb l'aspecte més profund de la pròpia feminitat, amb la saviesa innata que des de sempre s'amaga a l'interior de la dona, esperant ser actualitzada, i com el seu discurs era apte per a tots els nivells socio-culturals, fugint de plantejaments massa elitistes. Per acabar-ho d'adobar vivia al costat de Jerez....!

A les dues del migdia, al final del temps destinat a tallers, em trobo amb ella a peu de piscina. Em proposa anar a un restaurant tranquil, on podrem triar altra cosa que els típics fregits del sud, i on hem de trobar un ambient més silencios que el que és habitual als locals públics de la zona. El trajecte em permet fer-me una idea de com és la ciutat, ja que el dia abans havia arribat amb la caiguda de la foscor, i al matí només havia entrevist els carrers que em duien directament al Saló de Congressos. Ara el trajecte es fa agradable, aparquem i caminem per la zona de l'Ajuntament, la part més bonica de Jerez, segons la Maria. Però el restaurant al qual ens hem atansat està fent reformes, així que acabem a un altra, molt típic, i realment molt sorollós. (Malgrat això, he aconseguit desxifrar el que va enregistrar la gravadora.)

Enlloc de menjar postres, vàrem anar a fer el cafè a una terrassa a l'aire lliure, buscant un entorn una mica més tranquil. Vaig descobrir que quan demanes una infusió de camamilla, li posen un parell de claus que li donen un aroma una mica més exòtic. Reminiscències àrabs, potser?

La Maria té quaranta quatre anys, està casada, conviu amb la seva parella, amb qui, amb moltes variacions de maneres de viure, porta vint-i-cinc anys de relacions. Tenen dues nenes de vuit i quatre anys. Va néixer a un poble de la província de Jaén en plena zona olivera i pagesa fonamentalment. Emigra a Catalunya amb nou anys, quan l'onada emigratorià dels anys seixanta i l'any noranta dos torna al sud. És metgessa. Porta uns vint anys treballant a l'àmbit de la salut, i des del vuitanta cinc s'ha centrat de manera especial en el món de la dona. Abans havia treballat a hospitals, amb disminuïts. Treballar amb els temes relacionats amb la maternitat la fa derivar a altres registres. Quan exerceix a Barcelona, de manera autònoma, paral·lelament treballava amb dones a centres cívics i a escoles d'adults. Més tard participa a la creació de la Cooperativa Tascó i al Centre de Salut Titània, Dones per la Salut, on col·labora fins la seva anada a Cadis, on exerceix de metgessa homeopàtica, a més de seguir molt focalitzada en el tema de la dona, des de l'Ajuntament de Jerez. En el moment de transcriure la seva entrevista la seva situació ha variat, ha tancat l'etapa de col·laboració amb l'administració i treballa de manera autònoma des de l'equip Centro de Salud Artemisa.

AM- Què fa que et centris tant específicament en el tema de la dona?

M- Crec que més que buscar el tema, el tema i jo ens vàrem trobar. Em va marcar molt la

neva història personal, com crec que ens passa a tots. Sentia una ambivalència fruit de la meva educació. La meva mare era la dona d'un pagès, que ara té més de vuitanta anys, amb una mentalitat patriarcal i convencional. Jo sóc la petita de tres, dues germanes i un germà, i la manera com podíem viure no feia preveure res fora d'allò més comú. Però el caràcter de la meva mare i les seves inquietuds han estat peculiars. Sempre ha estat una dona que s'ha interessat per altres coses. Per posar-te un exemple, en un ambient en el qual gairebé ningú no sabia llegir, ella era de les poques persones -i gairebé la única dona- que sabien llegir. Sense ser mestre, es va dedicar de manera espontània a ensenyantar a llegir i escriure a moltes dones. També, malgrat que a l'ambient familiar, el les ties, el que era normal era propiciar aprendre a llegir i escriure, brodar i cosir, netejar la casa i ocupar-se dels fills, la meva mare sempre es va ocupar de que llegíssim, que estudiéssim, tot i que no s'havia plantejat que ens traguéssim una carrera. També havia dut tota sola un negoci familiar des dels catorze anys, activitat que va seguir un cop casada. Valorava molt la cultura d'una manera molt subtil, perquè no ens ho transmetia de manera verbal. Després, senzillament, a partir de l'adolescència em vaig veure involucrada en tot el que era el moviment ciutadà dels anys setanta a Barcelona. Jo vivia a l'Hospitalet. Vaig estar rodejada de persones molt obertes i progressistes, compromeses social i políticament, dones i homes. Em vaig trobar rodejada de dones amb molta força, molt carismàtiques. Aquestes dones són una referència, imagino que em varen marcar. A partir dels divuit anys em vaig ficar al moviment de la no-violència i l'objecció de consciència que a l'època era molt potent. Crec que això va constituir una altre estímul important. Diguem que les primeres feministes – que es reconeixien com a tals- amb les quals em topo són les que participen al moviment ciutadà i la lluita obrera i les que participen del moviment de la no violència. És la primera vegada a la meva vida que sento parlar del feminismisme en directe. Fins aleshores només ho havia llegit a llibres i revistes.

Tot això em va marcar, però també senzillament respon a una inquietud que ha nascut en mi. Se'm fa difícil explicar-ho. De molt jove em vaig adonar que tinc moltes dificultats superposades. La primera, la procedència econòmica i social, de baix nivell. La segona, que era una emigrant. Això em marcava sempre, no a nivell marginal, però si en quant a inferioritat de condicions en molts aspectes. Aquests dos condicionaments varen ser tant importants que em varen fer lluitar molt. Quan estava en plena lluita per aquests temes em vaig adonar que s'hi afegia una altra capa, molt més subtil, que era el fet de ser una dona. Però per a mi les altres eren tan fortes que el fet de ser dona , a la meva primera joventut no apareixia com a impediment o marginació prioritari. Tenia mot clar, i no sé perquè, què era la igualtat dins el context de la parella. Ja de ben jove, no tenia cap dubte sobre els temes de responsabilitat en referència a la sexualitat, l'anticoncepció , la responsabilitat compartida, els rols de la parella. No ho vivia des d'una situació d'inferioritat a la parella. Ni em sentia en inferioritat de condicions, ni m'ho permetria, ni ho permetria a l'altra. Per a mi l'opressió més forta ha sigut la econòmica, la cultural i tot el que derivava de la immigració. Per tant, el fet de ser dona no em condicionava per aspirar al que jo volia fer a la meva vida., o si més no, no en tenia consciència. Sí patia, però, la discriminació de gènere a casa, en comparació amb els rols dels meus germans, i en el fet que el pare qüestionava la meva necessitat d'estudiar pel fet de ser una dona. La repressió sexual també era més punyent perquè era dona, i he coneugut la persecució sexual a la feina.

Més tard, a partir dels vint-i-tres anys, començó a veure la forma subtil en la qual el masclisme està incidint de manera permanent a la meva vida. A la vida de la meva mare i la

seva gent, ho veia ben clar. Jo havia tingut la il·lusió que era un tema del passat, estava convençuda que corresponia a la gent d'una altra generació, que tenia unes capacitats i possibilitats diferents de les nostres. Estava convençuda que els meus congèneres masculins estaven per la mateixa labor que jo. Més tard, quan analitzes les coses amb més profunditat i les vius en directe, t'adones que el masclisme segueix existint, que en alguns aspectes ha adoptat unes formes més subtils, que en altres és més descarat, però això implica un pas de persona més adulta. Que el meu interès per les dones arribés al terreny professional va ser gairebé rocambolesc. Quan estudiava tercer de medecina vaig trencar amb els estudis. I mira que m'havia costat arribar fins allà! Jo treballava vuit hores diàries des dels catorze anys. Sempre vaig treballar i estudiar, amb doble jornada. Per a mi, arribar a tercer de medecina era una heroïcitat, els meus pares mai no s'ho haguessin imaginat. El meu pare no s'hi va oposar frontalment, però em va boicotejar perquè això no arribés a ser. La mare m'animava, però tampoc feia res més actiu que dir-me: endavant. Era evident que havia de treballar, per damunt de tot. A tercer de medecina vaig entrar en una crisi profunda. No comprenia res de la facultat. Aquell rol omnipotent que veia en els metges de bata blanca no encaixava amb el que jo buscava. Tot i no saber què buscava, si sabia què no era. Ni observava ni escoltava parlar de salut, tot era malaltia. No es parlava de la mort, dels sentiments, del sofriment, de les persones, sinó d'un munt de coses que a mi no m'interessaven iota. Com a gest simbòlic, el dia que vaig deixar la carrera estava preparant un examen de microbiologia. Em va semblar tant surrealista estar assabentant-me de les intimitats de totes les bactèries i saber tant poc de l'ésser humà, que senzillament vaig tancar el llibre i vaig decidir que allò no era per a mi. Aquest va ser el punt de partida d'una recerca de nous camins, de nous coneixement dins el terreny de la salut, que coincideix amb l'arribada a Espanya de tot el que eren les teràpies alternatives. Va ser l'any en que Integral va començar el moviment terapèutic alternatiu entre cometes, perquè no m'agrada utilitzar aquesta terminologia. A partir d'aquí vaig fer una trajectòria que em va conduir fins a les dones. Em vaig formar a l'estrange, especialment a França, i en part de manera autodidacta. Després de deu anys d'haver abandonat la carrera, quan ja em sentia sòlida, vaig decidir que ja sabia perquè volia acabar-la. Aleshores la carrera s'havia convertit en una eina, era tenir el títol per poder treballar la salut de la manera com jo l'entenia.

A través de l'itinerari de recerca d'una altra manera d'entendre la salut, la Maria topa amb la primera maternitat europea que començava a fer parts amb el sistema Leboyer, el naixement sense violència. Michel Odent dirigia la maternitat de Pittiviers. La va marcar tant, que al tornar de França, de manera inconscient, perquè mai abans no havia pensat que seria llevadora i que ems dedicaria a aquest tema, sincrònica i casualment, "ja sabem que les causalitats no existeixen", intercala en el seu discurs, es va trobar amb un petit grup de dones liderat per Isabel Villena, una dona completament autodidacta, que es dedicava a l'assistència de parts a domicili. Vaig començar allà a connectar realment i de ple amb el que suposava l'experiència de les dones a l'àmbit de la salut, el terapètic, i el de la maternitat. En el procés de buscar una altra manera d'entendre la salut i la vida, em vaig trobar amb la maternitat, amb els parts, amb les dones. A partir d'aquí vaig començar a descobrir que hi havia moltes coses en comú entre les diferents experiències de les dones al voltant de la seva maternitat. Es varen generar una mena de cercles concèntrics, com quan tires una pedra a un llac. Primer el tema del part, amb tot el que hi havia de poder patriarcal, de submissió, de manipulació, de tot el que envolta aquest fet al sistema sanitari. Va continuar la relació de parella, el pare i la mare davant l'arribada d'un fill, el repartiment de rols a la relació de parella, de paternitat i maternitat, la criança, la lactància, la sexualitat, la

vivència del cos, les creences. Es varen anar fent cercles concèntrics cada vegada més amplis . L'estatut de poder també dins l'àmbit professional, entre homes i dones, entre metges i no metges, entre llevadores i metges.,

La Maria m'explica que quan finalment es trasllada al Sud, deixa al seu darrera altres col·lectius on havia desenvolupat una tasca, especialment amb dones a través d'escoles d'adults i de centres cívics. Havia conduit treballs de grup i salut, tot i que no des d'una perspectiva específica de gènere. Fins on arribava era a encarar la salut des d'un punt de vista diferent. Però aquelles experiències li varen aportar molts elements, moltes eines vivencials, més que no pas intel·lectuals. Encara no existia el discurs sobre gènere d'una manera clara, però ella l'intuia. Treballava doncs des d'un punt de vista de dona i amb dones.

Quan retorna al Sud, -encara no sap explicar ben bé com va anar aquest pas-, va parir el primer programa per presentar-lo a diferents institucions, el que apareix al seu llibre que ha estat publicat per l'Editorial Icària: *Mujeres y Salud desde el Sur*. Ja era un programa de gènere, que, insisteix, no havia après a cap institució acadèmica ni extra acadèmica. De fet, amb les feministes històriques, havia tingut trobades fugisseres. Recorda haver conegit a Leonor Taboada, una de les iniciadores del Self Help a Espanya, a unes jornades,. Per tant el seu programa no respon a un entrenament ideològic, ni a haver estat en un ambient com el del Self Help., que no va viure perquè encara era massa jove en aquella època. Per ella és com haver metabolitzat internament les seves experiències personals. Aquí torna a treure com a fet significatiu el fet que des de jove havia estat a escoles d'adults, al Baix Llobregat, on les protagonistes també eren les dones. Sempre ha estat molt propera al món de les dones i també ha vist el món des del seu prisma de dona. Però tenir entrenament o formació, a part del que fos la seva pròpia autonomia, d'imaginar un tipus de treball com el que crear va per desenvolupar a Jerez, fins i tot a ella li resulta un xic inexplicable. Per que de fet, els seus inicis en el món feminist estaven més vinculats a què tenien per dir les dones al moviment pacifista, a la no violència, a l'antimilitarisme, a l'objecció de consciència. Realment, el tema de la salut es va entroncar amb el de la maternitat. Però era un tema molt marginal, molt restringit. Fins i tot les pròpies feministes, les més recalcitrants, eren molt crítiques amb la reivindicació de la maternitat i del part a casa. De fet aquest plantejament era poc popular i encara ho segueix sent. La maternitat era un valor a la baixa. Els ambients feministes eren només per parlar de l'avortament i de les tècniques d'anticoncepció o reproducció assistida.

M- La maternitat era un gran tabú. Només se'n podia parlar per denigra-la, per carregar-te-la. Arribar a parlar de si parir a casa o no, quedava molt lluny. El part era vist com una condemna. Estava en boga el : no pariràs amb dolor, l'anestèsia en totes les seves formes, i deixar-se manipular i robar aquesta part tant important, gairebé la única que ens quedava, del cos i l'experiència de les dones. La meva entrada al feminism va ser una mica estranya. Vaig endinsar-m'hi des de la salut, des de la part menys acceptada pel feminism: la maternitat. I ho he viscut amb moltes contradiccions. Era un ambient molt agressiu. Fer parts a casa, quan tant sols s'hi dedicaven dues o tres personnes, amb l'art de les llevadores, quan el que imperava era el sistema ginecològic i obstètric, era parlar de maternitat en un ambient en el que les úniques que ens podien recolzar, les feministes, ens denigraven, o sia que no hi havia cap puntal per sostener-se. Les dones i les professionals en aquells moments

vàrem pagar el preu de la nostra lluita. Fins i tot avui es paga un preu per gestionar la pròpia salut.

A la Maria , coneixer els plantejaments de la Higiene Vital, amb Eneko Landaburo y André Torqué, i el mestre d'ambdós, Desiré Merien de França, la va despertar i la va portar a posar els fonaments de la seva convicció més profunda del que és la salut, és a dir que un mateix és el gestor de la seva pròpia salut, -una mateixa en aquest cas-, i que això és profundament el discurs hipocràtic la natura vis medicatrix, que la única curació procedeix de l'interior de la persona. L'altre punt de referència important és la Isabel Villena, com a dona, compromesa profundament amb el feminism i amb la maternitat.

La Maria deixa caure que pensa que Eneko Landaburu té molt a dir en el tema d'homes, però com que no s'alinea ideològicament en el tema sexista, és rebutjat pels mateixos homes que lideren el discurs sobre la masculinitat. Aquí s'intueixen els conflictes que sempre queden entre bambalines...

A Barcelona, el treball sobre la maternitat es plantejava a grups mixtes, amb els futurs pares i mares. Així que no es pot parlar de grups de dones pròpiament dit. Sí, però , que va conduir alguns tallers on es tractaven temes des de la dona, només amb elles. I a les escoles d'adults, el que hi trobava eren dones. Va fer diversos grups de psicologia de la dona, mites y símbols femenins, ginecologia des del punt de vista de les doens.

Tot i que la seva arrencada amb treball de grups de dones és fruit d'una sincronicitat, li demano a partir de quin moment ella es planteja de manera conscient que és important treballar amb les dones.

M- A rel de els meves experiències al llarg de vuit anys a Barcelona, detecto que hi ha conflictes específics de les dones, pel fet de ser dones, en relació amb la salut. El treball que havia iniciat a nivell personal anava a part de l'àmbit professional. Vaig començar a trobar-me amb dones d'una manera més o menys regular per parlar de nosaltres a l'any setanta sis, i vaig seguir fins l'any noranta dos, quan vinc a viure a Cadis. Dialogar amb dones fonamentalment em feia constatar que tenim problemàtiques , recerques i inquietuds comunes, i també contradiccions comunes i que calia seguir indagant, perquè no trobava respistes a tot. Però el grup de dones em suposava un recolzament, no sentir-me sola en la meva recerca, per una banda, i per altra, la riquesa que comporta l'intercanvi amb dones de diferents edats, tot i que érem més o menys de la mateixa generació, de diferents orígens, de diferents àmbits i mentalitats. Em permetia fer el meu camí sense sentir que estava sola i seguir obrint interrogants. El que més hem fet en els grups és fer-nos preguntes, plantejar-nos temes a seguir tractant, estudiant, llegint. Des de les primeres preguntes sobre gènere, si pel fet de ser dones ens manifestàvem d'una manera diferent, si era biològic i cultural, ja a l'any setanta nou, ai estudiar el Segon Sexe, de Simone de Beauvoir, a veure si allà hi trobàvem respuestes, o a l'antropologia de Bruffault.

Es posa a riure mentre em diu que la pregunta sembla que encara segueixi sense resposta.També recorda un munt de trobades debatent el tema de la maternitat. Era un època en la qual moltes de les seves amigues eren mares. La Maria ha triat la maternitat bastant tard. El tema es vivia com un gran conflicte, amb una quantitat de contradiccions, d'angoixes, de pors, de soledats i de culpabilitats imponentes, que a ella se li feien estranyes,

i li demostraven que hi havia molt per investigar.

Un cop arriba al sud, es posa a escriure el programa de salut i dones, però no pensava que ho estava fent rumiant uns objectius, si no que el programa va sorgir del seu interior. Va sortir exclusivament per a dones, quan mai no s'havia plantejar treballar exclusivament per elles. S'havia anat donant perquè els col·lectius amb els que es troava eren de dones, i eren dones qui la cridaven. “

M-Però és com si alguna cosa m'hi hagués conduït i s'ha de buscar a les claus existencials. Torno al Sud, al meu lloc d'origen. A Andalusia la realitat de les dones en el terreny de la discriminació, respecte a Catalunya, porta un retard de vint anys. La societat industrial no s'ha aposentat encara, el masclisme no és que sigui més gran , senzillament és més descarat, més obert, i per tant més fàcil de combatre. Les dones aquí es plantegen un munt de coses que jo fa anys que me les pregunto. És probable que profundament hi jugui un rol important la recerca de la meva pròpia identitat, de les meves arrels, el fil conductor que passa per la meva mare, les meves àvies, les meves avantpassades. Crec que això és fonamental. Recordo la primera cosa que em van oferir, quan encara no tenia feina fixa: es tractava de parlar amb un grup gran de dones de Sevilla, sobre la menopausa. Va ser molt emocionant per a mi i per a elles, D'un grup de vuitanta dones, la meitat gairebé va acabar plorant. Crec que jo hi duia una càrrega personal molt forta, que mica en mica he anat discernint i separant. Per tant és un teixit entre la meva recerca personal sobre els meus propis orígens.

El meu retorn cap al Sud és intuitiu i , si no es contempla des de la meva evolució personal i professional, no té cap sentit. Vinc a una província on no hi tinc a ningú conegit, ni família, ni treball, només respon a l'anhel de tornar que tant el meu home com jo sentiem. També s'ha donat d'una manera molt màgica i molt sincrònica. En un dels viatges que feiem durant les vacances pel Sud, ens varem enamorar de la província de Cadis. I tot va confluir perquè acabéssim a la casa on ara vivim. Això s'explica des d'aquest espai intern de recerca, el meu cos ho sabia, el meu cap no. Va ser el meu cos qui em va portar, no la meva raó. De seguida em vaig sentir a casa, vaig connectar amb les dones. Abans no t'he dit que als vint anys vaig fer un intent de tronar al Sud. Vaig deixar la família i tot el nucli de la meva gent, -en aquella època jo vivia a una comunitat-, deixo la feina, faig el trasllat de la matrícula de la universitat, i vinc a Málaga. Allà vaig conèixer al meu marit. El primer intent de quedar-me al Sud és un fracàs, crec que per una qüestió d'immaduresa personal i perquè no eren ni el moment ni el lloc adients. No es donaven les condicions. Però sempre ha estat present aquest intent, que de fet em va portar cap al meu marit. Els dos volíem tornar al sud....

Per tan el que jo torni aquí i treballi d'una manera tant clara entronca amb la història personal i professional dels setze als trenta cinc anys, i amb la recerca de la meva identitat. No hi ha una intencionalitat ni ideològica ni política claríssima. És un moment en el que el discurs del gènere aplicat a al salut no existeix, tant sols es comencen a perfilat les primeres coses. De fet, el títol del meu programa és *Mujer y Salud*. Tenia clar que no volia treballar a cap hospital. Tampoc m'he identificat mai, això és un altre conflicte, com a terapeuta alternativa. Veia que el discurs de la dona i de la feminitat no hi era present. No em podia assimilar a un discurs que aparentment era molt diferent al convencional i acadèmic, però que transportava els mateixos trets masclistes patriarcals, autoritaris, dictatorials, de dirigisme, de fanatismes, sense donar el paper real a la persona, que és la protagonista del

tema, sense la perspectiva femenina per davant. Em vaig tornar a trobar en un terreny de ningú. No m'identificava amb les feministes, perquè estava en temes de maternitat, ni tampoc amb els higienistes i naturistes, perquè estava en el tema de les dones. Finalment, no quadrava amb cap grup.

En arribar aquí tenia clar que volia treballar amb la població senzilla. Aquest és un altre tema que critico a la medecina alternativa, que és elitista. Vull arribar al Sud i no vull oferir-ho només als pocs que hi poden accedir econòmicament. Ho vull oferir a la que ha estat la meva gent de sempre. Qualsevol dona, analfabeta o no, professional o no, mestressa de casa o no, i totes m'han d'entendre. Això ho tinc clar. I perquè dones? Doncs perquè és el meu llenguatge, la meva naturalesa, des d'on em situo per entendre el món. Em resulta difícil parlar amb un home dels seus conflictes existencials, perquè encara que ho intenci no em sé posar en el lloc d'un home. Quan es ve a visitar un home, segons amb quins temes, li dic que no el puc ajudar tant com un terapeuta home. Per tant el meu camí és fa d'una manera molt vivencial, des d'una convicció molt profunda, i la racionalització i l'explicació han vingut a posteriori.

AM- Creus que segueix sent útil o necessari el diàleg entre dones avui?

M- Ho segueix sent. Una cosa que no t'he dit és que també em trobo amb les trabanques de les dones. També t'adones que quan es tracta del territori del poder, a l'àmbit professional, tampoc val la solidaritat entre dones. Em trobo amb "persecucions" entre cometes per part de certs àmbits del terreny obstètric i fonamentalment per part de dones, amb el seus títols, que s'emparaven amb aquesta excusa per atacar a altres dones que, tot i no tenir titulació, eren professionals. Aquestes dones tenen uns coneixements que les fan capaces fins i tot de formar a moltes de les que tenen títol. Però les que responen a patrons patriarcals, seguien imprimint caràcter fins el punt que era més important el títol que la capacitat de la persona. Això valia per que tot un ambient fes presió sobre un col·lectiu. Així que el romanticisme de pensar que pel fet de ser dones sembla que tot ha de ser més fàcil, no és cert. Una altra cosa és que segueixi comprendent que entre nosaltres tenim molt a fer encara. Segueix sent una tasca pendent seguir desbrossant on està enterrat el nostre ser. Crec que el ser és asexuat, atemporal, associal i arracial. Hi ha un ser essencial que està més enllà de tot això i crec que el camí cap a aquest ser passa pel rol, per la personalitat, pel personatge amb el que et bellugues pel món. És evident que el meu personatge es belluga en aquest món des d'un cos de dona, des d'una ànima de dona. Per tant el camí de comprensió de qui sóc jo com a ser humà passa necessàriament per qui sóc jo com a dona, ja que estic condicionada pel fet de ser-ne, i a la vegada jo condicioño als demés i la meva visió del món pel fet de ser dona. Per tant crec que la recerca està en tractar de saber qui som com a éssers humans profundament, i en realitat la qüestió rau en això, la recerca del ser. Però no hi ha, per a mi, cap altra camí que no sigui el passar per la meva condició de dona. Això com es fa? Des de diferents àmbits, com quasi tot, tants com a cadascú li arribi la imaginació, les possibilitats que la vida li doni i la valentia que tingui. Però una via molt important per a mi ha sigut sempre el contrast amb altres dones. Sobre tot perquè el que observo en dones que potser encara estant començant el camí, dones amb les qual treballlo habitualment, el fet de sentir-se reconegudes per altres, en quant a experiència personal, dona una seguretat que d'una altra manera no tenen. A mi me la segueix donat.

S si em poso a reflexionar sobre el meu àmbit professional, per exemple, com a metgessa

homeòpata ideològica i tots els qualificatius que hi vulguis adjuntar, em segueixo trobant molt més reconeguda i identificada quan em trobo a una metgessa homeòpata o una llevadora que tinguin una trajectòria feminista. En tinc forces entre les meves amigues, que han fet trajectòries properes. M'hi entenc més que no pas amb un home, per més proper que sigui. Compartim unes experiències, des de coses tan senzilles de com sentir-te amb autoritat per seure a una taula i donar una conferència, sent metgessa, i no metge. Al percebre que quan parles del part, o de les vacunes o del nen, amb les dones, el fet que el metge els hi hagi donat una altra visió te més pes específic que la teva per ser dona. Des de les dones que estan tot just començant el seu camí en la recerca de la seva identitat fins les que portem més anys de recorregut, cada una amb diferents motius, ens adonem que hi ha experiències i conflictes que són específicament nostres. A més, necessito compartir-ho amb els homes. Jo he treballat i lluitat per què espais com el que ara s'està donant a Jerez existeixin. Entenc que necessitem interlocutors a un nivell proper, perquè sense interlocutors tampoc avancem.

AM- Quines possibilitats veus de que es pugui establir un diàleg coherent entre homes i dones? Quina creus que és la via a seguir per superar les dificultats de diàleg?

M- Em fas la pregunta del milió! És com tocar la meva propera assignatura pendent. Sempre he cregut, i cada vegada n'estic més convençuda, que el treball individual i el social han d'anar en paral·lel. Penso que la tasca a fer, i evito utilitzar la paraula batalla, tot i que de vegades resulta tant dur que ho sembla, es juga a casa. On treballo amb més profunditat el tema de gènere i d'igualtat de drets és a casa, amb la meva parella; vegades, també a fora. Crec que és un tema fonamental que suposa un treball àrid. He de reconèixer que porto vint-i-cinc anys treballant amb ell, colze amb colze, i de vegades contra ell, de vegades contra mi, però finalment crec que portem ja uns quants anys fent un treball en comú, i cal seguir treballant cada dia. La via és el diàleg, qüestionar i qüestionar-se, segueix sent confiar, exposar-te, oferir-te, apostar pel que sents i creus profundament, al marge i sense condicionaments sobre què està entenen ell, a excepció feta que lesioni els meus drets. Per tant, segueixo apostant per aquesta via, per una banda. A nivell social és molt més complicat. Cal seguir incident a tots els àmbits. Des de l'educació, que a més de casa s'ha de fer des del cos docent, i on jo diria que gaire bé no s'ha intentat. Cal construir seriosament programes de gènere als diferents àmbits professionals, on el tema de gènere no es contempla de cap manera, i després hem de contemplar també la convivència professional. També és molt difícil. Ja no perquè estigui complicat entre homes i dones si no perquè les mateixes dones, fins i tot, quan estem a llocs de poder, seguim estant impregnades no només de la ideologia patriarcal si no també d'hàbits, de creences, d'automatismes patriarcals. Et podria donar mil exemples de com he vist aquests tics, fins i tot en aquest acte al qual acabem d'assistir i que està plantejat en un marc igualitari. La capacitat d'autocrítica es veu minvada davant el fet que malgrat tot és un avenç, i no ho podem dinamitar

AM- Em sembla que entre les dones hi ha una actitud d'exigir que els homes canviïn, però no sé si els deixem l'espai perquè ho facin. Quina posició creus que ha d'adoptar la dona davant aquesta necessitat de que l'home canviï? I també, davant la obertura de les Jornades, no crues que és important expressar les coses que veiem? No es tracta de fer una crítica destructiva, però tampoc cal estar en una actitud complaent davant el fet que "al menys es

belluguen"....

M- La primera pregunta em resulta molt interessant, i crec que poques vegades s'ha fet. És cert que crec que en aquesta mena de complex d'inferioritat, en el qual els homes han donat una mena de cop de pèndul entre el patriarcat i el masclisme més recalcitrant i apareix una actitud d'ai-ai-ai,-que-no-es-noti-que-sóc-masclista, tots ens hem desorientat una mica. Diria que hi ha un perill real en el fet que siguem nosaltres les que anem perfilant les directrius. De fet, hauríem de fer una enquesta entre els assistents a la sala: estic convençuda que en un noranta per cent els homes han vingut estirats de la mà de les seves companyes, amb la qual cosa, és cert que marquem la pauta. Potser no és dolent que sigui així. Però per això et comentava abans que a l'àmbit personal és fonamental el diàleg, fins i tot la confrontació si és necessari, el qüestionament, però també el respecte i el que jo he anomenat abans com deixar fer a l'altra i tu seguir fent el que creus que és correcte, sense pretindre que faci el mateix, o que et recolzi o cregui el mateix que tu. Senzillament has d'assumir el camí que has escollit i com a molt recorre'l a prop d'ell. Però ell ha de ser el propi responsable del seu camí, qui ha de decidir si vol o no fer un determinat procés. Sento que el nostre paper és delicat. Per una banda, som les inspiradores i les impulsores d'aquest moviment cap endavant per part dels homes, i al mateix temps podem caure en el perill d'exercir com de tutores del seu moviment. També de vegades em sembla que ens sentim una mica com si diguéssim: mira-te'ls, ara estant descobrint la sopa d'all, quan nosaltres això ja ho tenim ben clar.

Tot plegat és d'una gran complexitat. Imagino que cadascú ha de trobar la seva manera de viure-ho. Jo m'he trobat amb casos, en el meu propi lloc de treball, on des del programa d'homes se'ns demanava com plantejar les jornades. Jo no he volgut dir com volia que fossin. No per què no em vingués més de gust una cosa que una altra, sinó perquè em semblava que el disseny havia de venir dels homes implicats directament en el tema.

Em trobo amb moltes dones que se'm queixen que no poden convèncer al marit perquè vagi a tal lloc, o a tal grup, i es genera una contradicció. Per una banda esperen que els digui que els convincin, és lògic que ho esperin, però el que a mi em surt de dintre és que com a molt pots oferir informació, però la resta s'ha de deixar en mans d'ells. Penso ens angoixa recorre soles el camí. Per això passa el que passa. No és casualitat el que s'ha comentat a la sala, que la iniciativa que existeixi aquesta delegació vingui de les dones. Perquè? Doncs perquè les dones ho necessitaven, reclamaven el diàleg i l'intercanvi amb els companys, perquè cal un contrast entre homes i dones. Però em sembla que hi ha una raó més profunda, més desconeguda, possiblement més d'una, però una d'elles seria l'angoixa de no voler estar soles. Sabem que criar els nostres fills sense uns pares al costat que comprenguin la paternitat com a mínim d'una manera propera, com des de la maternitat desitjaríem que fos, des d'una compatibilitat, és fonamental. Volem criar fills d'una altra manera, volem tenir parelles sexuals d'una altra manera, volem tenir parelles afectives d'una altra manera, companys al treball d'una altra manera, perquè volem viure millor, i sobretot no viure soles com a gènere. Em sembla una motivació de fons fonamental. Com fer-ho? És un discurs que està per fer, una realitat que està per ser viscuda. És força complicat. Toquem un tema encara més subtil que abans. Tant que, per exemple, ningú no s'adona que fins i tot en un projecte que va néixer per treballar per la igualtat de drets, de la disminució o desaparició del masclisme, de vegades en les formes es colen esquemes de funcionament i valors masclistes. Hi ha una multitud de detalls concrets que mostren un

cop més que els esquemes patriarcais estan fortament arrelats en homes i en dones. Aquests valors encara impregnenc maneres d'organització, de funcionament, estructures jeràrquiques, repartiment de recursos, com apareix la informació als medis de comunicació, la difusió del "producte"... Una altra cosa és allò que pretén ser "venut" a l'exterior, un muntatge ideològic presoner de la seva pròpia naturalesa masclista.

Passa el mateix que sempre: nosaltres a la cuina i ells, a la cuina només el cap de setmana i amb un robot. Nosaltres cada dia, per fer les patates fregides, treure els mocs a la canalla i sortir corrents a treballar. Aquestes són les condicions en les quals estem treballant el projecte.

Encara li demano que m'expliqui com ha treballat amb les dones.

M- El que he intentat és anar transmetent a les dones tot el que jo he pogut anar aprenent sobre una altra manera de viure el cos i la salut, per tal que elles poguessin descobrir i intercanviar des de l'experiència, no des de conceptes abstractes. Moltes d'elles ni saben que sóc homeòpata i higienista. El que defenso és que per a la població normal i corrent era necessari un accés possible perquè entenguessin amb unes altres claus el que són els conceptes bàsics de l'autogestió de la salut, de la natura vis medicatrix, de teràpies toves no nocives per a la salut, de l'autogestió de la teva pròpia vida i de les teves relacions, però sense conceptes abstractes ni ideològics, en principi. Dic en principi perquè soc conscient que tots estem contaminats d'ideologia. He tingut companys que em deien que fes cases de repòs, d'higienisme, i jo he dit que no. Això m'aillava del que jo volia, que era l'acció sobre la dona normal i corrent, la d'anar a peu, la que es troba amb que el seu nen té febre, i que no sap què fer davant d'això, perquè no pot anar al metge naturista i pagar quinze mil pessetes. Volia donar eines per poder fer front a les coses quotidianes amb menys angoixes i inseguretats, amb més recursos i alegria. I això no passava per parlar del naturisme ni de l'higienisme ni de la homeopatia. Passava per donar eines pràctiques, per ajudar a agafar confiança en si mateixes, i que es trobessim, amb la base de l'intercanvi tant de coneixements, com d'experiències, somnis i intuïcions. No era un treball ideològic. En canvi, on trobo l'error a com s'està fent el treball amb els homes, és que parteix de la ideologia, des del dir: és necessari lluitar per la igualtat de drets, perquè els homes s'han d'incorporar al tema de la igualtat de drets. Això és una qüestió ideològica. A ells no els surt de les entranyes, sorgeix d'una mena de cartelllet. Per això no m'ho acabo de creure..

Encara parlo una altra estona amb la Maria, a casa seva, a la vora de la llar de foc. Totes dues ens hem quedat amb ganes d'arrodonir el que el nostre primer contacte havia donat de si. Em precisa que no creu que es pugui generalitzar un plantejament de cara a que homes i dones ens entenguem. Manté que la realitat andalusa és diferent que la catalana, que aquí no hi ha diàleg d'igual a igual entre homes i dones. Creu que els homes catalans, però, ens segueixen veient com a feministes incòmodes.

També creu que els homes realment no volen que les dones participem de la seva intimitat. A partir d'una determinada edat, sent que incomoda a les seves amistats. Hi ha una part d'ella que s'ha resignat, amb una certa frustració, a la sensació que no hi ha interlocutors, o poquíssims, amb qui poder parlar íntimament, sense que es posin a la defensiva. Per tant, fa temps que es limita pràcticament a relacionar-se amb les dones. Les relacions amb els homes s'han anat quedant en un terreny més convencional, o professional, dins una

correcció.

Per a ella hi ha punts travats en els homes: la seva implicació real a la vida quotidiana, i no trobar el punt a les relacions íntimes. O és una relació com cal, segons els patrons establerts, o és un "rollo" sexual. Alguna vegada ha tingut una relació íntima circumstancial, i ella podia viure-la amb naturalitat, però els homes o fugen corrents o es queden penjats. Creu que no saben tenir relacions adultes amb els paràmetres de temps i espai que els facin possibles. Recorda les relacions explosives de la seva joventut, però ara, a la seva maduresa, segueix trobant a faltar un cert tipus de relació amb els homes. Creu que tenen molta por, que no són independents o valents, que enganyen o es protegeixen.

Està en un punt on comença a no creure en la possibilitat que homes i dones es puguin entendre. No se'ls creu. Per altra banda ja no té ganes de seguir debatent temes com el fet de perquè és més important que l'home treballi i que la dona s'ocipi dels fills, o el tema dels homes madurs que es pengen d'una joveneta ... Li suposa un desgast que ja no li ve de gust. .

Es defineix com a escèptica des de la serenitat, i quan es troba amb dones que encara es queixen de com és el seu company, que encara esperen que canviï, acaba dient que "no le pidamos peras al olmo".

Però a títol personal, a casa seva, sí que està contenta de com han aconseguit enfocar la convivència ella i el seu company, i tant pel que fa a la casa com a la manera d'ocupar-se de les dues filles.

He de dir que mentre hem estat conversant, he pogut observar detalls en el funcionament del seu company que demostren que el que ella m'està dient és real. La manera com el seu s'ha ocupat de les nenes, les ha banyat, els ha donat de sopar, i ha mirat que poguéssim conversar tranquil·lament, ha estat puntuada d'uns detalls subtils que no s'improvisen si no estàs bregat en el tema, detalls que soLEN ser característics de la capacitat d'observació de les dones.

Més tard, ella em deixa un espai per poder fer l'entrevista al seu home, i és ella qui para la taula per nosaltres tres. Sopem junts i la trobada amb ells em deixa una sensació molt agradable, a més de la intuïció que no serà la darrera vegada que ens veiem.

Grup de Jerez

Els homes que han assistit a la Jornades de Jerez estan molt oberts a ser entrevistats. Això si, les activitats són tan intenses i interessants, que els he d'anar pescant sobre la marxa. Les converses són en la majoria dels casos a peu dret, en algun racó dels passadissos o a la sala d'entrada. Són pocs amb els que puc seure tranquil·lament i conversar amb calma. Però tots els testimonis tenen un grau de sinceritat que em commou.

Juan Antonio Ramírez

Quaranta anys

Té parella estable des de fa onze anys i dos fills, dos nois de tres i nou anys Treballa a l'ajuntament.. És funcionari. Quan s'assabenta del tema del grup d'homes, a través de la Delegació de Salut i Gènere, com que està preocupat pel fet del canvi i el repte de la igualtat que li planteja la seva parella, s'apunta al grup d'homes.

Recorda que es va concertar una primera entrevista, on es varen presentar uns vintena d'homes, cosa que a ell li va semblar poc. Es va parlar de l'experiència que es volia engegar i de quines expectatives que es volien cobrir. Hi havia persones que havien acudit amb la finalitat de recollir informació per aplicar al seu àmbit de treball, com relacions socials, etc., i no per engegar un treball personal. Finalment varen quedar nou homes , que es reuneixen cada més.

JA- Parlem de tota mena de temes des dels nostres punt de vista , ja siguin temes personals, familiars, relacions amb la parella i amb els fills, amb la sexualitat...

AM- Seguiu un temes programats?

JA- En principi vàrem establir una sèrie de temes, però a còpia que anàvem avançant amb les reunions, a la següent pensàvem els tema que volíem portar, i fins i tot es tractaven temes que sorgien de l'actualitat. Els proposa qualsevol persona del grup i si a tots ens sembla bé, els abordem a la següent reunió. Però hi ha una persona, el creador del grup, que si ens encallem o no sabem cap a on tirar, posa en joc la seva experiència i reconduïx la sessió.

AM- Abans d'aquesta experiència, havies imaginat la possibilitat de parlar dels teus problemes entre homes?

JA- Quan em reuneixo amb els meus companys, i amics, i de vegades es treu algun tema , però sempre es toca des d'una perspectiva de què pensa cada un del tema, no des d'una posició interior, personal, subjectiva.

AM- Què és el més important per a tu de l'experiència del grup d'homes de Jerez?

JA- Per a mi , l'actitud de voler canviar els meus conflictes interns. L'intent de deixar sortir les meves emocions i els meus sentiments. Jo era molt tímid, i encara ho soc. M'és difícil tot el que es relaciona amb parlar amb els demés. Quan els homes ens reunim, habitualment parlem de les mateixes coses, sempre es parla del treball. En canvi, veiem que les dones es troben i parlen dels seus sentiments, de com es senten amb les diferents vivències que

experimenten. Nosaltres això no ho fem. Si trec alguna reflexió d'aquestes entre els meus col·legues, evadeixen el tema. A mi em venia de gust desenvolupar aquest àmbit més personal meu. Per això, vaig anar ala convocatòria. Em va agradar i la veritat és que tinc ganhes de seguir.

Juan Antonio creu que el participar a l'experiència de grup li està aportant moltes coses positives. N'extrau una major seguretat en ell mateix tant a l'àmbit personal com familiar. Està superant la seva timidesa, pot expressar les seves emocions i els seus sentiments tan amb la dona com amb els fills. A les relacions professionals mira d'abordar temes conflictius en el bon sentit de la paraula. En resum, lii està servint per trencar barrières.

AM- Et vas ficar en el grup impulsat per la teva dona?

JA- En un principi, vàrem parlar de perquè no anava a informar-me, a veure què es plantejava. Primer, doncs, m'hi vaig acostar per mirar. Però un cop vaig estar a dintre, em va semblar una bona idea. I quan he vist com em servia de cara a les meves relacions personals, amb la meva parella, amb els meus amics, he decidit continuar.

AM- Consideres que la teva dona és feminista?

JA- Sí, la meva dona és feminista i és la que m'impulsa i em dona ànims i recolzament per què jo reflexioni sobre mi mateix.

AM- Però tu tenies consciència per tu mateix de que necessitaves un canvi, o no?

JA- Des d'un començament, quan vàrem començar la nostra relació de parella, quan ens vàrem posar a viure sols, vaig acceptar la idea de canviar el rol que jo havia viscut al si de la meva família, d'home de la casa. Ja en parlàvem mentre manteníem relacions, abans de posar-nos a conviure. Però jo he nascut a una família on som dos germans , i la veritat és que jo mai havia fet res a casa meva. El pare es passava tot el dia a la feina, marxava al matí i tornava a la nit. L'educació era materna, i totes les feines de la casa les feia la mare. Jo ja penso en la parella amb una altra perspectiva, em plantejo la idea de ajudar, però no m'ho plantejo d'entrada com que em pertoca, des d'un principi, una col·laboració a parts iguals. Però després m'adona que no es tracta d'ajudar si no de compartir les feines de la casa i l'educació dels fills.

AM- Has viscut amb conflicte haver-te d'adaptar a aquests nous plantejaments?

JA- Sí, tan a nivell de parella com en relació amb els fills. Quan parteixes de rols preconcebuts, de vegades no comprens l'actitud de la teva parella. Les directrius que ella em donava, i que miràvem de compaginar, em creaven una certa inseguretat. Quan em semblava que estava col·laborant i la parella em qüestionava, jo vivia una crisi interior. Fins que em deia, a veure, he triat viure en parella, no he d'ajudar, ho he de fer per mi mateix.

AM- M'has dit que els teus fills són dos nois. Els esteu involucrant a les activitats de casa?

JA- Si, més ella que jo. És un dels factors pels quals segueixo la feina del grup d'homes!

AM- Perquè creus que és tan difícil el diàleg entre homes i dones?

JA- Per l'educació que hem rebut. Jo só fill de pare pràcticament absent. El diàleg a casa gairebé no es donava. Es dona poc a les famílies. Quan arribava de treballar, els nens ja eren a dormir, i la mare s'ocupava de tot. Els problemes conflictius s'evitaven, no es tocaven. La veritat és que això a mi m'ha creat una inseguretat i timidesa que a la llarga surt a la superfície. Quan topes amb una persona que es planteja voler ser ella mateixa, i modificar el que calgui, i tu et qüestiones, comences a meditar sobre com ets, com desitges viure, què vols ser, i a on vols arribar. I en aquests sentit el grup d'homes m'està ajudant molt a tenir una altra visió de les coses.

AM- Perquè creus que s'apunten tan pocs homes a aquest tipus d'experiències?

JA- No ho sé. Els costa treball voler desemmascarar-se. Pensa que parlem de temes des de la perspectiva personal. No és abordar un tema alegrement i donar una opinió on no t'involucres. Parlar del que fas a casa, per exemple, és problemàtic. Treure la màscara et porta a encarar els conflictes interns que dus, i és dur. De vegades nos saps per on vas ni on vols arribar.

AM- Les dones solen queixar-se que els homes no expressen els seus sentiments, les seves emocions, Què n'opines?

JA- Que és totalment veritat. Generalment expremes les emocions negatives, la ira, però els sentiments positius, costa. Fer carícies, per exemple en el meu cas amb els fills no m'ha estat difícil, però, reconec que de vegades amb la parella si m'ha costat expressar emocions, demostrar l'afecte que sento per ella. Això de vegades implica també falta de diàleg, per no dir el que sents i el que vols, i no preguntar a l'altra tampoc, si no guardar-te les coses a dins. Això sovint porta a confusió.

Jo tinc l'esperança de que el diàleg és possible, i per això porto endavant la meva lluita personal, petitona. Crec que és difícil, que encara tinc molt aconseguir, però que mica a en mica avançarem. També veig que la gent està més sensibilitzada, al menys en els circuits on em bellugo, tot i que no s'atreveixen a fer el pas d'assimilar el seu rol, i començar a plantejar-se què fan amb les seves emocions, de què tenen por, por del que dirà la gent, de si es burlaran d'un...Pensa que quan jo plantejava a la feina que m'havia integrat a un grup d'homes, era objecte de bromes i acudits.

AM- Com ho vivies?

JA- De manera saludable. Són companys . Encara que de vegades no els entenguïs, també veia que no anaven amb mala intenció. Si m'adonava que els costava implicar-se amb determinats temes.

Juan Trigo

Trenta sis anys

Llicenciat en filologia anglesa, professor d'anglès a una escola universitària a Jerez. Es dedica a la diplomatura de turisme, però porta quatre anys fent cursos d'anglès a la branca

de treball social.

És solter, i fa poc s'ha posat a conviure amb la seva companya. No te fills.

AM- Com decideixes entrar al grup d'homes?

JT- Vaig viure una separació amb la companya que tenia fa uns dos anys, i aquest trencament va disparar un procés de canvi personal. Em vaig adonar que tenia problemes, que m'havia abandonat a mi mateix per dedicar-me més a l'altra persona. Em dedicava al treball de la casa i a la meva feina professional, també per problemes de coincidències d'horaris. Ella treballava a fora i a mi em tocava complir una dobla funció. La veritat és que vaig començar a comprendre a les dones treballadores al sentir-me una mica en el seu paper. Aquest procés d'adonar-me que m'avia d'ocupar de mi va anar de la ma de posar-me malalt, de tenir accessos d'ansietat, fins que vaig decidir fer alguna cosa per posar-me bé. Una amiga em va adreçar a un taller de relaxació i de respiració dels que promovia la Delegació de Salut. Era un taller mixt, però a l'hora de la veritat vaig ser l'únic home inscrit. La integració va ser perfecta, em varen tractar molt bé. Hi havia dones de totes les edats i condicions socials. La veritat és que m'hi vaig sentir molt a gust. Era un grup força cohesionat. La doctora que ho portava sempre parlava de cursos de Dona i Salut, o Dona i altres temes. Fins que jo li vaig preguntar: i per a homes, què hi ha? Perquè em sentia com marginat, davant de tanta oferta per a dones. Em va dir que no existia el mateix per a homes, però si que s'havia format un primer grup d'Hombres para la Igualdad a la Delegació de Salud i Gènere, i allà em vaig adreçar. Vaig parlar amb l'home que porta aquest programà i em varen incloure al seu grup. Així que va ser a través de les dones com vaig anar a parar al grup d'homes.

AM- Quant temps portes doncs al grup?

JT- Vora un any i mig.

AM- Per tant , et vas integrar al grup quan aquest ja duia un temps funcionant.

JT- Sí. Érem uns deu homes. Però que assistim a les trobades de manera regular som uns set o vuit.

AM-Quina és la dinàmica del grup?

JT- Ens reunim cada tres dimecres. Al començament ens trobàvem a l'espai de la Delegació. Però allà ens trobàvem asseguts al voltant d'una taula, i resultava una mica fred. Varem decidir canviar les condicions de les trobades i varem començar a reunir-nos a la casa d'algú, a un bar, i anar variant. Així vam funcionar durant un temps. Però el problema era que només ens podíem reunir a casa dels solters, dels que no teníem parella. Més que res per no molestar a les parelles o als fills. Però ara només queda un solter al grup, i pràcticament sempre ens reunim a cas d'ell, ja fa una bona temporada. Quan trobi parella se'ns complicarà la vida!

AM- Com són les sessions?

JT- Va variant. Crec que sobre la marxa anem veient quin ha de ser l'objectiu del grup. Pel que tinc entès, al començament el grup sorgeix com una reacció per part dels homes en contra de la violència dels homes contra les dones, per fer prendre consciència als homes que no es tracta només d'un problema que afecti a les dones si no que també és cosa nostra, i que hi ha homes que hi estan en contra. Sembla més fàcil que la dona, al ser ella la víctima, hi estigui en contra. Però cal crear també una consciència entre els homes. Per altra banda, el grup constitueix un fòrum on els homes podem expressar temes que són moralment nostres, però no les típiques converses sobre futbol i dones, si no temes més seriosos. És clar que també podem parlar de banalitats. Però en principi es tracta de tocar temes que ens afecten a tots. De vegades escollim el tema que tractarem a la següent trobada, d'altres, el tema va sorgint. Al començament cadascú parla del que li ha succeït durant les tres setmanes, es comenta alguna notícia que hagi aparegut en referència al tema homes, algunes vegades toquem situacions personals, i d'aquí sorgeixen temes. Però també triem declaradament temes. Per exemple hem parlat de la vellesa, de les vacances, de la parella, de la mort, de la homosexualitat, i altres que ara no recordo.

AM- Què és el que valors més d'aquesta experiència de grup?

JT- Per una banda, trobar-te amb homes que tenen les mateixes inquietuds que jo, tot i ser cada un diferents, i disposats a parlar en profunditat. No és que divaguem filosòficament, però si que interessa trobar-te amb persones amb qui tens de què parlar. Sento que avui dia trobem molta banalitat i molta superficialitat a les coses. De vegades ho hem de ser, per temes de feina o merament socials. Per tant poder comptar amb un fòrum on poder parlar de coses sèries és valuós. En el meu cas, el grup també m'ha aportat una reafirmació de la meva masculinitat, la tenia una mica oblidada. M'he adonat que era un desconegut per a mi mateix. He de precisar que la reafirmació de la meva masculinitat també s'ha produït a través d'altres experiències, no tot ha sigut el participar al grup. Però hi ha jugat un paper important. M'ha servit per perdre pors, a treure'm tabús de sobre, per veure que hi ha gent que pensa com tu, que sent com tu, però per por o vergonya no ens hem atrevit a expressar-ho. És possible que influeixi que aquesta zona del país és una mica especial. No sé si la coneixes, però aquí tot és molt de façana, molt cap a fora. Tampoc és que em preocupi excessivament el que diran, però tampoc pots parlar de manera oberta, perquè reculls comentaris desafortunats. I encara he d'afegir que m'ha permès conèixer gent nova, cosa que sempre és interessant.

AM- Les dones, habitualment, es queixen que els homes no solen expressar els seves emocions. Al treball en el grup, heu abordat aquest tema?

JT- Sí. En el grup hi ha una gran llibertat de parlar. Tampoc és obligatori, si un dia vol estar callat, calla. Una vegada sí vàrem fer una roda d'intervencions, el dia que vàrem parlar de la parella. En aquell tema varen aflorar molts sentiments. En general van aparèixer. No crec que costi gaire expressar-los, però tampoc crec que ho hagis d'expressar tot. També s'ha de guardar un alguna cosa, no? Una mica de secret sempre és bo, no? (Riu)

AM- Parles de que aquest treball en grup et permet ressituuar la masculinitat. Creus que això permet establir un diàleg diferent amb els dones, i més concretament amb la teva parella?

JT- A la meva feina , la majoria d'alumnes són dones, i les meves companyes de treball també. Estic acostumat a treballar amb dones i fins ara no he tingut gaires problemes en aquest sentit. Però si crec que m'està ajudant a apropar-me més a les dones. Quan començo a explicar les meves experiències de grup obtinc més recolzament femení que no pas masculí. Alguns amics, més de la meva onda, m'entenen, però molts homes em miren com dient: aquest "tio", de què va? Sembla que hi ha molta feina a fer encara. En canvi les dones soLEN dir: ja era hora que els homes us reunissiu, que parléssiu de les vostres coses, que comencéssiu a revisar alguns aspectes de la vida. Amb la meva parella actual si que hi ha un recolzament clar . És la primera que em diu que endavant. No posa traves, al contrari, ho entén.

AM- Creus que la teva parella és feminista?

JT- No, considero que no ho és. Però portem poc temps de relació, així que encara estem en procés d'anar-nos coneixent.

AM- Perquè creus que als homes els resulta tan difícil reunir-se per dialogar sobre ells mateixos?

JT- Crec que pensen que les reunions són cosa de dones. Per rol, l'home era el que marxava a treballar i les dones es quedaven a casa. Aquestes, com a vàlvula d'escapada, es reunien amb les amigues per prendre el cafè i xerrar de les seves coses. L'home era el que havia de guanyar el pa i no tenia més a discutir amb els seus amics que de futbol i dones, la típica conversa d'homes.

També penso que l'home te por a descobrir-se a sí mateix, a fer una certa introspecció i preguntar-se qui sóc, què faig aquí, és qüestió de papers o de sentiments.... Per a un home és difícil reconèixer que plora, en canvi tots plorem., tenim aparell llagrimal i cor. Però portem al dintre aquella frase que hem sentit des de petits: els homes no ploren. Aquesta és l'educació que hem rebut. Ara bé, també hem de dir que gran part de l'educació ve de les dones, de la mare. L'educació masclista, encara que soni dur, prové de la mare.

També com que ha jugat aquest paper predominant, potser t'he por a perdre aquest paper. Sempre he pensat, de manera general, que qui mana són les dones. Potser des d'un segon pla, però les que porten pantalons són les dones. Pot ser que aquest segon pla els ha permès desenvolupar-se d'una manera més subreptícia, com a la callada. És com les titelles: no es veuen els fils, però al damunt hi ha una creu que fa que es belluguin els peus i les mans.

A Juan li interessa seguir participant en el grup. De fet, s'han plantejat participar activament a la campanya del llaç blanc i començar a fer manifestacions a la premsa. Personalment ha decidit que a l'àmbit del seu treball, a l'escola on dona classes, en col·laboració amb els col·legues de temes socials, donarà un parell de xerrades als alumnes sobre masculinitat. Ha decidit fer campanya sobre la masculinitat i aportar el seu granet de sorra a la causa.

AM- Què és per tu fer campanya sobre masculinitat?

JT- Fer prendre consciència, tant a homes com a dones, -no em sembla que sigui qüestió

només dels homes-, primer als homes de que el model social està canviant, que les dones estan empenyent molt fort, i ho hem d'assimilar. No com a resignació si no com a error d'on partim. Alertar sobre aquelles coses que s'han de compartir, des d'una igualtat. Evitar les confrontacions davant d'arquets temes. No es tracta d'acabar barallant-se per allò de que si els homes això i les dones allò, La confrontació pot ser necessària o important, però no s'ha d'arribar a les baralles. I a les dones, que comprenguin una mica més als homes.

Sovint, a converses de dones, he sentit allò de: és que els homes són molt estranys. No hi ha qui els entengui. Per part de la dona, cal un apropament a conèixer l'home, fins i tot rascar una mica i descobrir els seus sentiments. Ni és tan fort ni és tan fràgil. És una persona. És aconsellable evitar les diferències de gèneres. No és que els dos sexes hagin de ser iguals, que no ho son, però hi ha coses on hi hauria d'haver apropament i igualtat. En la diferència, conèixer l'altra també fa que et coneus a tu mateix, es crea una mena de reciprocitat. No vull dir que els homes sense les dones no siguin ningú, o a l'inrevés...bé, els homes si que sense les dones no són res, les dones sense els homes són més capaces i independents.... (Ha adoptat un posat pensarós) També es diu que quan hi ha un trencament l'home triga menys a trobar parella que la dona, o quan es queden vídues sobreviuen millor les dones. Hi ha un munt de tòpics.

Així que em ve de gust fer una campanya amb gent jove, Sí que la mentalitat està canviant, però hi ha encara patrons que estan molt arrelats, especialment a aquesta zona on visc. És una zona molt tradicionalista en aquests i en molts altres aspectes. Però això és el que penso que seria la meva campanya, en paral·lel a un procés de conscienciació pròpia. És curiós fins a quin punt els homes ens oblidem de nosaltres mateixos. Crec que ens hem de mimar en tots els aspectes.

Ha agafat la directa i el deixo fer. Segueix les seves reflexions amb veu alta. Segons ell, el tema de mimar-se no està prou assimilat ni per part dels homes ni per part de les dones. Creu que hi ha hagut una situació d'opressió de les dones per part dels homes, i ara hi ha una obsessió de les dones per tot el contrari. En discuteix amb els meus alumnes. És un dels temes que més funciona a les classes de conversa en llengües estrangeres (riu mentre ho diu). De turisme parlen poc, però sobre aquest tema, no hi ha qui els pari. Sembla que avui la prioritat per una dona és el treball, i la seva vida personal, sentimental, ve al darrera. Tot que el treball és molt important, no és la única cosa. Ell ha constatat una por de la dona de dependència de l'home. La seva parella acaba de deixar la feina on era, perquè no hi estava bé.. però se li manifesta la por de dependre d'ell econòmicament. Ell li proposa que s'ho miri com un canvi de ritme, i qui sap si ve un moment en el que la situació és a la inversa, i és ell el que depèn d'ella un temps. Qui sap? Perquè no? Creu que hi ha coses que hem d'assimilar tan uns com altres.

JT- Una altra cosa que me sembla que totes les dones tenen és l'instint maternal. Sóc del parer que primer sens hem de buscar com a persones, i després com a sers socials. Estic convençut que quan cada persona trobi el seu lloc en tant que això, persona, les coses canviaran per a millor. Però això demana fer un procés interior. Costa perquè ens fa por descobrir coses que no ens agraden? Però, i si descobrim coses que si ens agraden?

Jo tinc la sensació que vivia fora de mi, fins que t'endus una patacada i aleshores comences a relaxar-te i a mirar de prop qui ets i què fas aquí. Comencen uns plantejaments més seriosos.

Josep Vicent Marquès

Figura emblemàtica a l'hora de parlar d'homes que han reflexionat en veu lata sobre el masclisme, ha participat a les jornades com a ponent. Em salto una taula rodona i me l'enduc al saló de l'hotel. Davant un tè, conversem sense presses. Em fa gràcia, perquè jo seguia els seus escrits fa molts anys, abans de pensar que tindria l'oportunitat de parlar amb ell cara a cara.

AM- Avui he sentit com se t'atorgava la paternitat del moviment d'homes al nostre país. Com et sents avant aquesta definició?

JV- No m'havia sentit com a tal fins avui, a aquestes jornades. M'ha fet gràcia. Sembla que jo sóc pioner d'ofici, en altres sectors també m'ha tocat. He vist històries del moviment universitari anti-franquista a València escrites per amics meus en les quals jo no aparec. Tot es pot escriure sense algú, no?

Tinc una relació amor-odi respecte a aquest tema. De fet, quan vaig començar a treballar-hi, pràcticament no hi havia bibliografia ni a nivell internacional. Quan el catedràtic amb el que treballava em va reclamar que fes la tesis, va plantejar que li deixés fer sobre lo raros que som els tios, és a dir, sobre la construcció social del baró. Em vaig trobar havent de muntar jo mateix el meu propi instrumental teòric. Com hi havia un desert, després d'això jo mateix em vaig apartar del tema, perquè realment carregar amb la tasca de difondre'l no m'animava massa.

Havia escrit un article, que va ser premi d'assaig al Viejo Topo, que le feia suposar que generaria un pilot d'imitadors,. L'article té una història divertida. Des del punt de vista de treball interior, és peculiar.

JV- Jo m'interessava pel feminismisme a partir de Cèlia Amorós., professora de filosofia i una de les principals teòriques filosòfiques d'Espanya. Érem nuvis. La sentia interessar-se per aquests temes, i vaig voler mirar què era tot allò. Mig xarrant i mig llegint algun llibre com el Segundo Sexo de Simone de Beauvoir y La mística de la feminidad, de Betty Friedan, vaig començar amb un discurs coherent, resultat tant de la sensibilitat nacionalista com de sensibilitat d'esquerres, per tant una certa sensibilitat davant els fenòmens de dominació. Em resulta facilíssim entendre que el mateix que hi ha una dominació de classe i nacional, també hi ha la d'aquest tipus. A partir d'aquest moment, dedicat a la sociologia, i al mateix temps dirigent polític a la clandestinitat, estic a un grup petit molt inspirat en el maig del 68, del qual jo havia sigut el teòric. En aquest moment arivo a escriure l'esquema d'un front socialista d'alliberament de la dona, consultant a la meva dona, amb l'expectativa que se n'ocupés ella. Però en aquell temps ella entra en una fase molt forta de tensió per buscar-se una sortida professional a la universitat. H de fer oposicions, i no se n'occupa. Aleshores, jo, que he estat molt en contra de les manifestacions i dels travestismes polítics, vaig fer que es dissolgués el grup. Perquè fins i tot les dones que havien entrat, ho havien fet amb un cert cabreig, pensant si això seria com una segona secció femenina. Estem parlant de l'any setanta. Com que no es veia clar ho deixo córrer.

La teoria del nostre grup era el contrari de la corretja de transmissió. Es tractava de crear grups sectorials que volguessin lluitar directament pel socialismisme, i el grup polític es

dedicaria a difondre allò que els grups farien, de manera més àmplia. Si que hi havia la possibilitat de crear una activitat anticapitalista en front dels problemes de la dona, però si no hi havia gent que pensava això, no es podia tirar endavant.

Apareixen grups feministes a València sobre el setanta quatre, i al mateix temps es dona la situació curiosa, en el 75 entro en conflicte en el propi departament de sociologia, dirigit en aquell moment per Armando de Miguel, perquè em sembla poc serio que un grup de tios, per molt sociòlegs que siguin, donguin explicacions d'aquest fenòmen.

Vaig decidir callar. Això de callar és una cosa molt important, i li atribueixo una gran funció pedagògica. En primer lloc és, bàsicament, fer un exercici de devolució de la paraula usurpada a les dones. Sobretot si comença a haver grups de dones, estigui d'acord o no amb el que diuen, callo. Però jo personal i sociològicament tenia molt interès pel tema. Al cap de quatre anys se m'apareix l'ou de colon: home, pots escriure sobre això però mirant-te tu i mirant els homes. Així vaig descobrir que es podia parlar dels homes.

AM- Ho descobreixes tot sol?

JV- Si. I va ser quan vaig escriure : La alienación del varón. Fa molts anys que no l'he llegit. Ara ja no estic tan convençut, com en el 74, de que la culpa de tot la té el capitalisme. Començo a veure l'aspecte que també hi ha una responsabilitat dels homes, encara que no malvada si no com a alienació.

Recordo dues influències, en primer lloc les converses amb al Cèlia respecte al feminism, des d'un talant més aviat racionalista,...però hi ha una qüestió que va costar. Recordo perfectament un dia, una dona que actualment és companya de departament, em va acompanyar a una conferència. Va quedar molt fomuda per la conferència. Em va estranyar. Em va comentar sobre una intervenció concreta que a una dona no li haguessin deixat dir tantes bajanades. Va ser un dels punts pels quals vaig entrar en la pista del que era l'aspecte de la dominació masculina, i no l'aspecte de l'explotació de la dona a través dels electrodomèstics, de convertir-la en "ama de casa" refinada i consumidora específica, que era el que veia més. Descobreixo l'alienació del baró, guanyo el premi, i contra la meva expectativa no s'abalança tota l'esquerra per dir: sí tens raó. L'any següent sorgeix el primer grup de reflexió masculina, que no és un invent masculí. Pràcticament, vàrem ser sis o set els que vàrem fer-lo. Dos tenien dones o núvies a grups de reflexió de dones, del primer sector qualitatiu dins del feminism, i en el meu cas, ja estava separat, però la influència estava clara per la meva ex feminist. És una cosa que recomano a tots, encara que alguns participants no els dugué a un aposició més favorable a les reivindicacions feministes.

AM- Com funcionava aquest primer grup?

JV- Ens reuníem una vegada a la setmana. Una cosa significativa, durant les set o vuit sessions que vàrem fer va haver un company que va estar sempre callat, va dir res. Al cap d'un temps s'adormia, imagino que era la seva forma de resistència. Però els demés repassàvem la nostra biografia. Suposo que el primer dia parlarem de si ens havia preocupat la mida del pene, quan érem xicotets. En general va funcionar molt bé, per una qüestió que jo teoritzaria després, al fer la tesis, i és que en realitat l'home normalment no pot parlar. En el grup d'homes té que simular que és tant normal , tan mascle, com es defineix. La

colla, a la societat com la nostra, és el grup que confereix la virilitat. El grup és la garantia que ets un home com cal a condició que et creguis la virilitat "normal". A les colles s'estableixen jerarquies de poder. De menut, havia tingut pocs amics. Quan adolescent, vaig arribar al poble on estuejava, amb setze anys, estaven renyits els xics i les xiques. L'experiència d'estar en un grup sols d'homes és molt curiosa. Han passat quaranta cinc anys. Em vaig assabentar de quatre o cinc acudits verds que encara em se. Els vaig poder classificar. També vaig entendre la jerarquizació. Algunes persones donaven prestigi, per exemple pel coneixement del medi per anar d'excursió, i per una violència verbal. El joc consistia en que cada vegada que algú deia alguna cosa, calia interpretar-lo sexualment. Amb els pronoms estava clar, lo o la eren el penis o...

Jo vaig recórrer a això la vesprada que em vaig integrar al grup. I mentre jugàvem al julepe, vaig adquirir un prestigi important. Tinc facilitat verbal. Recordo la sensació de distanciada diversió que això produïa. Jo parteixo d'una timidesa originària enorme i al veure que fàcilment quedava inserit i valorat dins el grup, era capaç de ser més agressiu... i encara recordo amb afecte al més guapo i més gran del grup, a qui vaig massacrar....

Tornant al grup, penso que en general l'home a l'adolescència adquireix la sensació de virilitat i normalitat a través del grup, però un grup en el qual no pot parlar realment en confiança. L'exemple típic que jo poso: no dirà que fa sis mesos que no es menja una rosca, si no està segur que els demés fan el mateix o més. No es contenc els sentiments. No es diu: carai, com m'ha emocionat veure a fulanita, sap que algú li estropellarà preguntant: però te la tires o no te la tires?. Es diu només lo bona que està fulanita. No hi ha confiança. Amb les xiques també li toca simular. Recordo que quan estàvem a l'inici del canvi d'actitud dels homes, em deien altres companys que no ho podiem fer perquè les mateixes dones ens demanen que siguem masclistes. Jo responia: doncs a aquestes, envia-les a fer punyetes. L'altra qüestió: amb les dones, com que es fingeix, tampoc hi ha confiança. És molt curiós. L'home, normalment només te confiança amb alguna dona amb la que ell personalment no tingui ganes d'establir relacions sexuals. Però un dia vaig fer el gran descobriment: no vol dir que ella no en tingui, de ganes. A tots els pobles s'hauria de fer una estàtua a l'amiga del xic... És la que aguantarà totes les preguntes sobre com fer-s'ho amb altres noies... Tornem al nostre grup d'homes. Ens varem contar les nostres coses i ens va servir molt.

AM- Vau aconseguir parlar amb sinceritat?

JV- Sí. Però destacaria l'extraordinària qualitat de les persones que l'integravem. Crec que som uns inadaptats de coeficient d'intel·ligència prou alt, molt heterodoxes políticament, d'esquerres, però no identificats en cap dogmatisme.

AM- Dius que et va servir de molt. A tu personalment, com et va servir?

JV- Bàsicament ...no sé com dir-t'ho...em va ajudar a adquirir una certa sensació de normalitat. Tots tenim la tendència a voler ser únics i al mateix temps estem espantats respecte a les coses on tenim la impressió de ser l'únic que ha patit tal vergonya o tal tipus de fracàs. Si hagués de parlar de processos que m'han influït i que hagi pogut seguir, no parlaria del grup. Recordo que el que més em va ajudar va ser adonar-me dues nits seguides en les quals no vaig tenir erecció suficient per una relació sexual normal, viure que ella no es va enfadar en absolut, i que es va sentir molt a gust. Jo havia tingut al mateix temps una

gran sensació de plaer sensual i personal, d 'estar allitat amb ella, al mateix temps que l'angúnia del compliment. Ella no tenia res d'això. Després, quan ella s'havia adormit, mirant des de la finestra de la casa, em vaig adonar clarament que tota l'obsessió de la qüestió coital era un obsessió masculina i no una exigència femenina, com havia cregut durant tant de temps.

També destaco una vegada, va ser molt bonic, que un homosexual que estava en grups de reflexió homosexual ens va contar a una altra amiga i a mi la seva història. Ens va contar una història exactament femenina, en la qual sentia que acabava convertit en objecte de luxe per a senyors. Vaig tenir una sensació molt fort. Tenint en compte que havia tingut, com tots els homes, la obsessió de què passa amb la homosexualitat..... Em va caure tant bé que em vaig plantejar si m'agradaria tenir relació sexual amb ell i va ser no. Vaig esbandir la idea que a la relació amb homes anava acompanyada de possible dominació, a les dones crec que les idealitzava, i això tocava una qüestió de poder. Vigila si intenta dominar-me o si resulta sumís. Va ser descobrir-lo com un germà i va ser molt agradable- vàrem passejar bona part de la nit l'amiga, aquest xic i jo. Ho identifico com un procés condensat.

AM- Tornem al grup d'homes. Va durar poc, si només vàreu fer unes vuitl trobades.

JV- Sempre he recomanat que es facin grups, però ara n'hi ha amb finalitat clarament terapèutica. El nostre va durar uns quatre mesos. Quan comença a haver grups dirigits per terapeutes, jo no serveixo, no tinc formació psicològica . Alguna gent comentava que havia quedat relativament fomuda després d'experiències de grup, no em vaig atrevir a ficar-me en experiències on es desinflava el globus de la masculinitat...i després, què?...Si que vaig promoure algunes experiències, m'atrevia a dur un grup d'estudiants de psicologia. S'hi varen apuntar tres dones i només un home, que no ho tenia clar del tot. Com anava a fer un grup de reflexió sobre la masculinitat amb dones? N'he promogut alguns, però no m'hi he tornat a posar.

AM- Creus que no es poden fer grups si no hi ha un terapeuta?

JV- No ho sé. Crec que m'apuntaré a un grup per veure què fan els terapeutes ara. passat.

Hi ha també l'aspecte de col·laborar amb les dones com a activista. Tinc el problema que des del setanta quatre soc independent políticament, tot i ser, però, de persona departit. No de partit convencional, però sí de grup polític. Per això jo tendiria a donar molta feina. Em buscaré un dibuixant i faré eslògans i enganxines pel meu compte. (riu).Això no se'm dona malament.

AM- Des dels inicis de les teves reflexions sobre els homes fins ara, quina evolució veus?

M'ensenya una foto on apareixen la majoria de ponents de les Jornades actuals.

JV- Esta foto és de fa cinc o sis anys. I estem tots aquí . Som molt més de sis. Entre tant jo he deixat el negoci moltes vegades. Si treballeres com a terapeuta és gairebé una necessitat de supervivència. Jo sóc sociòleg, a la gent l'observo de mil en deu mil, i la veig com a estudiants

Ara tinc un projecte: agafar , d'un col·lectiu masculí el seu referent femení. Agafar les

companyes i que diguin el defectes que troben als seus homes, i treballar a partir dels defectes que les dones troben.

Per exemple, el problema de deixar la roba mal organitzada. Cadascú com ho ha superat o no. Com es podria pactar, etc...

AM- Planteges un grup de treball mixt?

JV- No, les dones només com a referent per al material sobre el qual treballar. Jo puc fer la llista de defectes masculins, entre els que m'han atribuït i els que puc dir jo! Però proposava un tipus de grup on es repartís un tros de temps per plantejar les incidències que ens preocupen vitalment i un altre per treballar sobre un problema, i encara una tercera cosa, que tingués més l'horitzó de fer alguna intervenció o activitats. Per això voldria fer-ho totes les setmanes.

AM- He d'entendre que segueix tenint sentit per a tu un grup d'homes encara que sigui sense un terapeuta?

JV- Sí. La discrepància que tinc amb alguna de la gent que fa grups directament terapèutics és que estan massa influïts per la lògica de Robert Bly, de Iron John, semblen boy scouts, encara que molts ja han evolucionat a posicions més normals. Els agrada pensar en l'home de la natura, i resulta terriblement americà..

Hi ha una qüestió molt demoledora que plantejo: tenint en compte que l'home és aventurer, si fins i tot en lèpoca en la que aguantar a Felipe II, i el matrimoni indissoluble, tots els extremenys varen marxar a les Índies, on és avui el caràcter aventurer de l'home ?

La quantitat de retòrica masculina és tremenda.

AM- Quin horitzó veus pel diàleg entre homes i dones?

JV- Sóc optimista, en termes de relacions homes – dones en general. Sobretot quan penso lo terribles que eren quan jo era menut. Però a lo que no veig horitzons, a curt terme, i aquest matí ho he dit, és al problema de la parella. No veig bones perspectives en el sentit de llarga durada i qualitat i harmonia a curt terme. I menys tenint en compte que per un costat la idea de patiment està justa e injustament desacreditada, justa per que ningú no es creu que estem a una vall de llàgrimes ni l'argumentació religiosa, o sia que si el marit t'està putejant ja no vall allò de „hija mía, ganarás el cielo”, i injusta com també des del punt de vista que la gent té impaciències pròpies de la societat de consum, és a dir que quan tens una necessitat vas als grans magatzems i te la compres. Hi ha una qüestió important, i és que la societat és menys oberta, menys perillosa de quotidianitat que en altres èpoques potser, però fonamentalment demanem a la parella més del que la parella pot donar. Els nostres avis es demanaven tan poc.... que ella fora decent i ell no fora borratxo ni conflictiu, ja n'hi havia prou. Adequació sexual? I això què és?

Si volia alguna exquisitesa anava al prostíbul. Entendre's? Lo divertit era això. Ell a la taverna, i ella al safareig, a queixar-se de l'home. El millor d'ells, penyat. I ells deien: les dones no hi ha qui us entengui. Després, si , hi havia una certa afectivitat, però no es pretenia ser l'estímul per tantes coses.

A un llibre que està esgotat, La pareja, una misión imposible, vaig escriure un conte imaginari d'hores d'una parella moderna, que vol intentar tenir els seu espai, els seus

amics, reciclar-se, etc... M'exia el doble d'hores que la setmana té. Aleshores s'ha de pensar que hi ha d'haver temporades. I el que fa la gent és condensar. Per exemple: sexualitat i discussió de pressupostos conjuntament. Expansió al camp i t'han tocat els nens. Es fan barreges espantoses de tot. L'altra qüestió: s'espera tant de la parella que compensa tota la manca d'affectivitat i de tendresa col·lectiva. Si et fa mal, a qui li tires la culpar? A qui tens davant. I una cosa més, que és de sentit comú, encara que no li he vist dir a ningú: què passa si tan el xic com la xica estan en una certa fase de l'evolució, que no coincideix ni per fase ni per temes? Passen coses com els següents: ella és una dona molt independent, però en lo dels diners prefereix que sigui ell qui els porti. Ell està acostumat a veure una mare que era a qui el pare portava els diners i ella els distribuïa. O la dona que és molt activa professionalment, però que en el llit li agrada que sigui ell qui dirigeixi les coses. Normalment el tipus de semievolució no és coherent.

AM- Això vol dir que només veus futur a un diàleg entre homes i dones fora de la parella?

JV- En línies generals, penso que sí. Tot i que crec que el més important seria que la gent desenvolupés el sentit de l'humor i la tolerància, però no sé com s'aprèn això. També he reflexionat sobre això. Quan vaig escriure el llibre de La Pareja, missió impossible, era quan suposava que em separaria. Ho veia inevitable, perquè havíem perdut completament el sentit de l'humor de les primeres discussions. Però la gràcia cruel és que després d'escriure el llibre, vaig tenir una revifalla del voluntarisme respecte a la parella, i quan ja havia oblidat tota idea de separar-me, va ser quan em vaig separar. Va ser fort. Penso que potser si l'educació sentimental contés això, que el més probable és que una persona tingui cinc parelles al llarg de la seva vida i no cinc fracassos com encara es pensa, el drama seria diferent. L'expressió que no té desperdici és la de "rehacer su vida". Ni que hagués arribat al final!

Recordo una anècdota. Un dia vaig aparèixer per uns grans magatzems. Hi havia dues senyores suposo que de nivell social alt, i possiblement no universitàries. Una s'acosta i em diu: perdoni, no recordo el seu nom, però vostè va escriure un llibre sobre la parella, oi? Vaig respondre que sí. Li volia donar les gràcies, perquè me'l varen regalar quan em vaig separar i em va anar molt bé. Va ser maco sentir-ho.....Suposo que en el fons el llibre el vaig escriure per a mi

Penso que el que hauríem de treballar és desdramatitzar. També tinc clara consciència que no estic per donar consells. A mi m'ha anat malament. Lo meu ha sigut voluntarisme. Recordo que jo deia: la meva dona i jo no és que siguem molt diferent, és que som incompatibles, però convençut que l'amor ho podia tot.

Però la idea d'acabar els meus dies al costat d'una persona amb qui pots xerrar, amb una persona amb la que tens moltes coses en comú, encara la tinc.

La cultura masculina, hauria de traçar-se uns objectius i tractar de veure què és superable i què no. Jugar a contar-nos els fantasmes i els temors. Recordo xerrades amb predomini masculí, sobre el fantasma de si no sóc tan home com crec que s'ha de ser home, si les dones m'ho reprotxaran o no me faran cas.

AM- Creus que podeu aconseguir, els homes, travessar aquesta estructura imposta?

JV-Sí. Però és necessari també la conversa mixta. Jo recomanaria als homes que escoltessin les dones. És absurd això de que els homes hem estat preguntant a altres homes, suposadament experts en dones, sobre com eren les dones.

AM- Perquè creus que el homes no poden escoltar les dones?

JV- Tot el mecanisme funciona està basat en el principi que tu, abans de que et puguis enterar de res, ja t'adonis que has nascut al costat bo de la moneda. Al costat dels importants. El truco del sistema està en fer-te creure que ser home és important per la gran qualitat de lo masculí. I en realitat només és important perquè es nega importància a les dones. però t'ho arribes a creure. Així que el que es planteja que ell és l'important, no li fa cas a les dones. Hi ha qui entra en conflicte per demostrar que és més important que les dones.

La frase més bèstia que he sentit a un home va ser un cop acabada la meva tesis: porque yo me he acostado con mujeres de hombres más guapos y más ricos que yo. Jo estava en un moment inspirat i li vaig respondre que segur que a ells no els va importar. Potser era lo més cruel que se li podia dir. Però recordo que al capítol 13 de la meva tesis: de la relació de l'home amb la dona, com a intermediària de la seva relació amb els homes que són els importants. Que la dona no és significativa és un concepte molt arrelat. Recordo que una alumna em contava , a l'època fortal 78-79: És que no ho entenc. Si quedem per una reunió, arriba un xic, i fins que no arriva un altra xic no es comença a parlar de política. Fins que no hi ha un altra "important" no es pot començar. Això encara existeix.

Abans d'acomiadarnos, encara em comenta una cosa que anava a dir al matí, però que no ha tingut ocasió de fer-ho perquè s'ha tancat el torn d'intervencions, i és que ja és hora de començar a actuar públicament davant certes actuacions d'homes, com per exemple, quan un taxista comença a dir-te allò de que "hay que ver las mujeres, como conducen, doncs rebatre-li. Dir que no recolzem el seu argument, i que a més les companyies d'assegurances, a les seves estadístiques, afirmen que les dones tenen menys accidents. També incitaria a escriure cartes a la premsa, dient que respecte a l'article publicat on es diu que la senyoreta tal va provocar l'agressió sexual del senyor qual, de vigilar amb les afirmacions basades a la biologia. En cas d'excitació, no hi ha res que no pugui arreglar una dutxa o més amablement una masturbació, i signar, La calumnia del sujeto masculino es sonrojante completamente.

Els homes del grup d'Estepa

Francisco Javier Santadella. 35 anys. Dos fills petits. Viu en parella. Treballa a una entitat financer.

F- Gràcies a un treball fet a una escola de pares va surgir una inquietud, compartida amb els meus companys, que va desembocar en la creació d'una associació, que es diu Crecer en salut, i dins l'associació s'ha format un grup d'homes que es reuneix de manera independent de les dones i que treballa principalment sobre el tema dels rols. És molt un espai de trobada diferent entre homes.

AM- Cada quant es reuniu?

F- Depèn dels períodes. De vegades setmanalment, d'altres un cop cada dues setmanes, o fins i tot a vegades un cop al mes. A l'estiu disminueix la freqüència de trobades, i també ha passat en determinats moments que ens reunim varies vegades a la setmana, si estem preparant algun curs o alguna activitat especial. Hi ha molta flexibilitat en aquest aspecte.

AM- Algú lidera el grup?

F- Com a grup d'homes, no. El que fem sorgeix espontàniament d'una necessitat col·lectiva. Ni està tutelat, ni dirigit per ningú en concret. Som quatre homes i fa un any que ens reunim. El nostre treball, però, es va iniciar fa quatre anys, a partir de l'escola de pares.

AM- La iniciativa de fer el vostre grup va ser vostra?

F- Va sorgir també en el marc de l'associació, que era mixta. Primer varen ser les dones les que de manera espontània varen generar un grup de debat, de trobades d'elles. I els homes, intuïtivament varem descobrir que també tenim la necessitat de tenir un espai propi de trobada, perquè de mica en mica ens hem adonat que la manera d'expressar-nos davant les dones és diferent, i la trobada és més sincera i més directe quan estem sols.

José Padilla. 36 anys.

Treballa a una empresa del sector químic i tot això va sorgir a partir del post part del primer fill, quan va aparèixer el projecte de fer una escola de pares.

J- Inicialment vaig ser refractari a la idea, no coneixia el tema, pensava que em prepararien per a ser pare, i hi vaig anar enganxat per la meva dona. A l'escola de pares primer em vaig sentir com un saltimbanc. No sabia de què anaya res, ho veia com una fantasia. Un cop vaig dir que em sentia com a Peter Pan, com a un somni del qual no volia sortir perquè tot era meravellós. A rel d'una trobada que es va fer a Burgos, varen sorgir moltes inquietuds respecte a mi mateix, la meva parella i el meu fill. Aleshores va ser quan varem començar a reunir-nos i fer l'Associació.

AM - L'associació és només pel grup d'homes?

J- No. L'associació és Crecer en Salut, i és mixta. Però fem reunions per separat, homes i

dones, i després homes i dones plegats. Compartim pensaments, idees, entre homes. Després ens és difícil portar-ho a la taula amb les dones, però ho fem.

AM- Perquè us resulta difícil?

J- A mi personalment se'm fa difícil, i m'agradaria saber el perquè. Ara potser no em costa tant. L'altra dia vaig estar a una reunió de mestresses de casa, on hi havia unes quinze o vint dones i jo era l'únic home. Es tocava el tema de la televisió i la influència que du a les nostres vides. Fa poc més d'un any no hauria gosat entrar a una reunió de dones soles.

AM- Quan us trobeu homes i dones, com és el vostre diàleg?

J- Com t'ho diria....A les trobades d'homes i dones, jo concretament acostumo a estar molt callat. No sé perquè. M'inquieta, em costa parlar, tot i que he de reconèixer que cada dia em costa menys expressar-me.

Manuel Jiménez

Viu en parella

Té una filla de tretze anys

Treballa com administratiu de l'Ajuntament d'Estepa. Està a l'Associació a rel d'un procés personal. A partir de problemes familiars, de conflictes amb la parella, varen començar una teràpia amb un psicòleg. Es varen adonar que necessitaven trobar uns espais nous on poder posar en comú inquietuds i poder parlar. Així varen començar a participar a les trobades del grup i es varen ficar de ple a l'associació. La filla ha patit molt el procés de dificultats dels pares, i ara sembla que està també ella resorgint. El pare està molt content de veure que tot s'orienta de manera més positiva.

(Mentre parlem m'assenyala el quart component del grup, Joaquin, que està a un taller. Tots els quatre components han vingut a Jerez)

AM- Què t'ha aportat el diàleg entre homes?

M-A mi, un punt de trobada que crec que buscava des de ben petit. La meva mare va quedar vídua molt jove. Érem vuit germans, jo era el més gran i em va tocar el paper d'home de la casa. Jo no el volia ni regalat. Des d'aleshores estic lluitant amb el no voler ser l'home de la casa i voler ser jo, i que cadascú sigui qui és. Però em va tocar el paper, i arrossego aquesta lluita. A rel d'això, em trobo que tot els problemes que em comporta ser l'home de la casa, perquè per la meva mare i les meus germans encara ho sóc. Al grup al menys tinc un espai on els puc deixar anar i exposar-me fora d'aquell context. D'alguna manera em permet alleugerir la càrrega i sentir-me millor.

AM-A part de descarregar, què pots intercanviar amb els altres homes? De què et serveix, què aprens, al parlar amb ells?

M- Hi ha una cosa important, especialment a l'últim treball que hem fet sobre els rols, que

ens ha durat gairebé un any: veure diferents posicions, diferents maneres d'entendre la convivència diària a casa, llegir alguns texts en comú i comentar-los. M'ha servit per que jo a casa amb la relació amb la meva filla i la dona, pogués modificar moltes cosetes. ¡Fins i tot m'he trobat, aquests dies que una dermatitis m'ho impedia, amb el mono de rentar plats! I ens ha fet riure molt a la dona i a mi. Són un seguit de petites coses, i no parlo només de les feines de casa. Abans la meva dona no parava mai quieta quan era a casa, sempre estava fent de tot. Ara ella també està agafant una altra dinàmica. Si toca parar i tenir un temps per relaxar-se, per parlar, es fa. Abans jo arribava més o menys fet pels de la feina, i tenia actituds molt clàssiques. Però això va canviant de mica en mica. No és que sigui un canvi bestial, encara hi ha zones de fricció, però hi ha avenços.

El grup m'ha permès modificar molt el tipus de diàleg amb la meva dona. Molt. Veig les coses de diferent manera, parlo amb ella d'una altra manera, i ella també parla diferent amb mi.

Jo sempre he estat una persona molt tancada, ficada dins una closca. El diàleg amb els homes del grup m'ha permès obrir-me i m'ha permès portar aquesta obertura a casa, amb la relació amb dona i fills. De vegades gairebé em sentia com una persona que jo mateix no coneixia. És com si jo hagués tornat a ser parit, com si hagués tornat a néixer amb trenta-sis anys. Estava acostumat a un rol d'home entre dones, i sense pare, i ara m'estic trobant, i no cal que faci d'home de la casa si no que puc ser una persona més d'un conjunt de persones. Això i l'expressió és el que estic trobant. Ara mateix, se'm fa difícil estar parlant amb tu d'aquestes coses, però al menys ara puc fer-ho. També el fet de veure que no era jo l'únic, que tots teníem dificultats per no poder expressar els nostres problemes i inquietuds em va donar una perspectiva diferent. I l'altra novetat és poder parlar de les nostres inquietuds clarament amb les dones, de la mateixa manera que elles també ens estan parlant de les seves .

Així i tot, el grup de dones és més nombrós que el d'homes. Elles són vuit. Els homes són els de quatre parelles. De les altres dones, una és vídua, el marit d'una altra ja es va despenjar de l'escola de pares, no va voler seguir en el tema, i l'altra, la parella ha vingut esporàdicament, però no te clar si vol o no vol implicar-se al grup. Sembla que li interessa el tema, però li costa decidir-se.

AM- Perquè costa tant el diàleg entre homes.

J- Per a mi sempre ha sigut fàcil connectar, tan amb homes com amb dones. Però per coses diferents. La part de connexió per parlar sobre aspectes sentimentals amb les dones em resultava fàcil. Fins i tot m'ajudava a relacionar-me amb facilitat amb les dones, era un terreny on em defensava, però a nivell mental. La relació amb els homes sempre ha respondat al tipic i tòpic. Per una banda l'exemple de les dones ens ha forçat una mica , per l'altra ens sentíem cohibits i tallats, tot plegat ha fet que busquessim espontàniament un espai propi. Descobrir que pots seure a un bar, amb una tele posada, on juga el Madrid-Barcelona, i que cap dels quatre parli ni tant sols miri el futbol, és una proesa que em motiva. Em vaig descobrir rient tot sol, i posant en paraules que poc habitual era la situació, que al llarg de tres o quatre hores de conversa, amb unes cerveses al davant, ningú no hagués parlat ni de dones ni de futbol ni de toros ni de treball.

Els temes que han abordat són variats. De vegades un porta un retall de diari, algun article que dona peu a debatre un tema. Altres vegades espontàniament sorgeix un tema. Valoren com a positiu del seu grup que, tot i que hi hagi un tema programat, si un arriba amb malestar, es posa sobre la taula què li passa, i es tracta de manera igualitària, donant pas a comentaris i ràpides. No tant per donar consells, si no expressar les diferents maneres de sentir sobre el problema. Desfoga, dona vida, crea un espai desconegut entre els homes, i posa en marxa un motor. De vegades apareixen disparitats de criteris i conflictes, però reconeixen que mentre sentin que aquesta força existeix, creuen que farà saltar tots els obstacles que puguin aparèixer.

No creuen que sigui fàcil tenir a fora del grup el que hi han trobat: converses sobre tots els àmbits, des del domèstic, amb les dificultats davant el fet d'agafar una escombra o adonar-se que han posat al nen un pantaló vermell i un jersey d'un color que no o lliga ni en pintura, i que mira com et desempallegues amb aquestes coses, fins al festeig amb la parella, les relacions sexuals, els tòpics de l'home, com el sistema els atrapa. Tot plegat des de la senzillesa, perquè ni són psicòlegs ni res. Funcionen des de l'espontaneïtat. Tothom aborda el que li sorgeix, resulta molt enriquidor.

Quan pregunto com s'ha modificat el concepte d'amistat entre homes a partir del grup, les respostes varien:

M- A mi no se m'ha modificat gaire. Tinc un concepte molt definit des de petit de l'amistat. Diria que tinc més amics que amigues amb els quals realment em sento bé. Som un grup de quatre amics, i després s'han afegit les dones. La veritat és que em faig més amb ells que amb elles. Jo personalment no tinc problemes. Però no comparteixo els temes com al grup. Si en parlo, em prenen per boig. Però com que sempre he sigut molt independent, ja no s'hi capfiquen. M'admeten tal com sóc, i el fet d'estar al grup d'homes no ha suposat cap problema al terreny dels altres amics. N'hem parlant, m'han dit boig, hem rigut mútuament els uns dels altres, i ja està.

F- Per a mi ha canviat a l'àmbit d'amistat. Jo no sóc d'Estepa. A mi em diuen que si sóc marcià o que de què els parlo, perquè la rutina allà és el futbol, la caça, les dones i fins i tot la setmana santa. Però a mi el futbol no m'atreu gaire, i els altres dos temes tampoc. Per a mi el grup és la millor relació d'amistat que tinc en aquests moments. I la gent que coneix també de fora, a partir de treballs amb el grup.

A les jornades han coincidit amb altres homes que estan en grups. S'han passat algunes adreces, i els ve de gust començar a establir contactes i veure com treballen, si poden aprendre mútuament els uns dels altres. Imaginen que pot servir per suggerir noves idees, diferents maneres d'abordar el treball, que pot ser engresadora. S'han passat mails.

F- Centrat en aquests tipus de grups, l'amistat li crea problemes i il·lusions. Sempre, sense que ningú no li ho hagués dit, tenia la idea que l'amistat reposava sobre un conviure històric. Amics eren aquells amb qui havies jugat a pilota, amb qui havies anat a escola, amb qui havies compartit equip de futbol... i després d'això, a nivell laboral, a cursos de formació, se'n deia, especialment al sector meu, el financer, que amb la nostra edat, a l'

anar a un poble nou d'on no érem originaris, no podríem fer amics. Creariem conegeuts o clients. La realitat semblava recolzar aquestes sentències.

Per això a aquests tipus de grups hi veig uns valors enormes. És clar que poden aparèixer problemes, però reconeix que amb gent que gairebé acabo de conèixer era difícil pensar la possibilitat de tenir una amistat autentica, interior, i més si tenim en compte que els homes no acostumem a expressar coses del nostre interior. Així que amb algú que no coneix, parlo d'allò que li agrada, per què es senti bé amb mi? Aquí veig una història de trobada veritable i diferent, que uneix amb uns llaços invisibles però forts. Per a mi això és amistat. I ho vull considerar així.

Però de vegades al grup hem discutit quina és la prioritat, i crec que això és una cosa que només el temps dirà. Si un s'interessa només pel treball "tècnic", pel treball de creixement personal, ami em sembla asèptic. És com dir: si només t'interessa per que et treballis a tu, em deixa una mica buit i trist aquesta percepció.

Això m'ha suposat un conflicte. No pots tibar de ningú més enllà d'on aquest algú vol arribar. Jo mateix tiro enrera i miro d'agafar una postura més asèptica, i m'adono que no puc. El grup és una mena de palanca amb molta força, una possibilitat de que en un moment pots arribar a un nivell d'amistat i de llaços que serien com el resultat de vivències de molts anys. I s'aconsegueixen així, amb respecte, preservant la intimitat, parlant amb llibertat, i no només buidant les meves misèries a l'altra, per quedar-me desfogat. Potser l'altra es queda fet pols, no? Ho pots anomenar grups de recolzament, d'auto-ajuda, o reunions d'amics. Com vulguis posar-hi. Però hi veig un valor, molt gran.

Tots hi estan d'acord.

Em parlen d'un referent en quant a metodologia de treball: Trabajo grupal y construcción social, grupos de trabajo comunitario Merylang. Són de Madrid. La llevadora que es va encarregar de les classes de preparació al part i del post-part havia connectat amb aquesta metodologia. Parteix d'una visió global dels problemes i la interacció i la repercussió social que té cada detall de la nostra vida. Això va connectar tant directament amb una situació tan forta com és el part per les dones, que després varen treballar el postpart, i després no la podien fer fora de cap manera. Així va sorgir la idea d'escola de pares. A Madrid fa anys s'havia fet una experiència similar. Les dones, tibant del homes, varen començar l'escola de pares amb aquesta metodologia. Va ser la llavor que ha despertat la inquietud que es va generar entre els homes. Tot i així, puntualitzen que la recerca i el seu camí estan oberts qualsevol cosa que els pugui aportar profit.

La metodologia de la qual em parlen els aporta coses lligades a aspectes quotidians, que es poden palpar. Enllaçar coses que tu sol no podries, posar paraules a malestars, a inquietuds, a ansietats que abans et bloquejaven sense saber ni perquè ni com. Veure les interaccions tan grans que existeixen en el dia a dia des del tema dels rols, del sistema de la globalització, des de lo micro a lo macro, tot interrelacionat. Els va arribar tan directe això de partir del dia a dia, que creuen que aquesta és la màgia que ha funcionat

Un cop apagada la gravadora, seguim parlant. Un cop marxen cap els respectius tallers que

els esperen, anoto unes darreres frases que han quedat a l'aire, per que no se m'oblidin:

Per educació, per cortesia, diplomàcia, a la meva família se'ns ha ensenyat a escoltar sense conflicte, a parlar sense confrontació. Pensaven que això era dolent. Sempre he mirat de ser ben parlat i ben escoltat. Era un bon escoltador, i per a les dones, una espatlla perfecte sobre la qual plorar. Això em servia per moltes coses, però em descobria de vegades a mi mateix com si fos una gravadora, un receptor impassible. Avui em commoc, em sento bé quan veig que parlo perquè sento, escolto perquè també sento, i que això te una força que no es paga amb res.

Més tard tard, em presenten l'altre membre del grup, que mentre conversàvem participava a un taller. Ell també te ganes de dir la seva, a partir d'assabentar-se de les entrevistes que estic fent.

Joaquín 43 anys

Fa quinze anys que està casat. Te un fill de sis anys. És dibuixant

AM-Com comences en el grup d'homes?

J- El grup va ser un element més d'un procés en el qual estava ficat, d'un grup més gran. Per a mi comença quan la meva dona es queda prenyada. Nosaltres no ens havíem plantejat tenir fills, ni si ni no. Quan portàvem vuit anys de casats va venir el nen, i va ser un daltabaix a nivell personal. Ja portava una inèrcia vital que la nova situació va trencar radicalment. A partir d'aquí varen aparèixer una sèrie d'interrogants dins la parella. Presionat per la meva dona vaig assistir a una escola de pares. La idea li havia cridat molt l'atenció. A partir d'anar a l'escola de pares ja res va tornar a ser igual. Vaig descobrir una manera de seguir desenvolupant la meva vida que contrastava en com m'havia anat adormilant una mica, com m'havia deixat arrosseggar per les tasques habituals. De sobte era com si veies per on havia de començar a posar fil a l'agulla. El contacte amb les professionals que portaven l'escola de pares va ser molt revelador. Partien d' una metodologia que ve del Grup de Treball Comunitari Mari Langer, és un equip que es centra en temes de salut i treballa a Madrid. A partir del contacte amb aquella gent es va iniciar un treball grupal que va ser determinant, per a homes i dones.

AM- Com vàreu passar a fer els grups per separat?

J-El treball grupal ens ha anant empenyent en una recerca d'informació, sobretot centrats en temes de salut, amb tot el que això implica. Et parlo de la salut com a manera d'encarar els malestacs quotidiàns que genera el tema dels rols assignats. Tant les dones com nosaltres, per pròpies necessitats , vàrem començar a buscar informació sobre el que ens interessava des de la nostra especificitat.. També a través de les dones vàrem connectar amb la web d'homes per a la igualtat. Vàrem descobrir que hi havia molta informació, i va ser el pas definitiu per dir: aquí hi ha material per treballar i aquí ens hi hem de sumar.

El nostre grup específic funciona dins una associació que vàrem crear i en el que hi ha el grup mixt, i el de dones i el d'homes per separat. El grup mixt respon al fet que pensem que el treball de grup d'homes i de dones no té sentit si després no hi ha un treball en comú. I

això no vol dir que cada grup per separat porti la seva línia independent, que així és.

AM- Què t'ha aportat personalment el treball amb el grup d'homes?

(S'agafa un temps abans de respondre,)

J- Jo estic descobrint que he estat vivint... no et diria ni tant sols que a mitges...Com allò que es diu del cervell, que tenim una capacitat enorme de la qual només usem una mínima part. Doncs em passa una cosa semblant. És com descobrir que es pot viure d'una altra manera, multiplicant moltes vegades sobre el que venia vivint.

Tinc 43 anys i tinc la sensació d'haver-me perdut la meitat o les tres quatreres parte de la meva vida.

AM- Creus que naixeran nous grups d'homes a partir d'aquestes jornades?

J- Depèm de com circuli la informació. L'Hilari ha parlat de fer un manual per a l'home normal. A mi em sembla que aquí s'aposta per un nivell molt alt. Nosaltres al grup no som professionals, som pares, cadascú amb el seu ofici. Com arribi tot això al carrer és determinant perquè funcioni.

De moment, cal confiar en el boca a boca. Nosaltres, a partir de la nostra experiència diària, podem anar fent que els grups es multipliquin. Però veig complicat el procés de comunicació, perquè si una persona no vol escoltar, el missatge no servirà de res. Per a mi la clau està en el boca a boca, i en que els canvis d'actituds que hem d'aconseguir siguin palpables a partir d'accions concretes. Finalment, si nosaltres hem obert els ulls ha sigut perquè algú ens ha fet visible allò que no veiem.

AM- Del diàleg entre homes al grup, n'heu tret més facilitat a l'hora de dialogar amb les dones?

J- Si, perquè entre altres coses, per començar estem aprenent a dialogar entre nosaltres. Normalment jo tinc tendència a imposar-me molt quan parlo. Parlar entre nosaltres fa que ens observem, parlem en una sintonia diferent de la que fèiem servir abans. Ens mirem i ens veiem més a nosaltres mateixos, descobrim coses que no han de ser, les que ens han separat. Per exemple avui a la sala hem vist quan en una intervenció d'Hilario se li han escapat coses que la sala li ha fet veure que encara responien a actituds impregnades de masclisme, i ell ha tingut el valor de reconèixer-ho. De la manera que ho ha fet m'ha impressionat M'ha emocionat. Crec que és aquest el camí de com hem de funcionar, al sentir-nos al·ludits a les tripes.

Peter Szil

Durante la última pausa antes de la conclusión de las jornadas, mientras el grueso de la gente está debatiendo calurosamente en pequeños grupos en la amplia entrada del local, nos sentamos en la sala prácticamente vacía y por fin podemos charlar un rato. Desde el primer día lo había intentado, pero siempre por una u otra prioridad lo íbamos posponiendo.

AM-En quin moment de la teva trajectòria personal comences a interessar-te pel diàleg entre homes?

P- Als vint-i-tres anys he de deixar el meu país, com a refugiat polític i també en mig d'una crisi personal important. És un moment on se m'ha trencat tot. Deixo darrera meu el meu país, un matrimoni fracassat, una filla petita, i tinc la sensació de que he de trobar el meu lloc. En aquell moment encara no ho vaig formular en els termes terapèutics de trobar-me a mi mateix, però ja hi havia alguna cosa d'això en marxa.

Sempre he sigut una persona a qui li faltava el diàleg i no em sentia bé de ser un home tradicional. Vaig ser una d'aquests nois dèbils entre cometes, a qui no agradava el futbol. Em sentia millor parlant amb noies. No vaig poder fer front bé a les exigències del que es suposa que és una masculinitat tradicional. Això es va veure reforçat pel fet que em preguntava quina part em pertocava del fracàs de la relació, a l'hora que trobava a faltar poder compartir els interrogants amb altres homes. Vaig tenir la sort, en aquells moments, d'estar a un lloc on hi havia per una part un moviment feminist fort, i trobar-me amb dones que tenien altres exigències de cara a mi, a Suècia, a meitat dels anys setanta, i també la sort de trobar-me amb homes que tenien inquietuds similars a les meves. És allà on començó a plantejar-m'ho tot. Des de la meva identitat sexual fins a la meva identitat de gènere, el meu lloc a les relacions, etc...

AM- Recordes la teva primera experiència en un grup d'homes?

P- La sensació de la primera etapa és de poder seure amb persones i poder parlar. Varem crear un marc, com també m'han comentat les dones, on saps que estàs per parlar d'una sèrie de temes, que només ens trobarem entre homes, i el primer que en vaig treure va ser una sensació d'alleugeriment.

Am- Era un grup terapèutic?

P- No . Es tractava de grups de conscienciació que seguien el model dels grups femenins dels anys seixanta i setanta, amb un model d'estructura no jeràrquica. Després varen sortir altres iniciatives. També em va tocar participar a un grup d'homes on tots teníem inquietuds professionals i socials. El meu grup d'homes va ser el nucli pioner del que després es va convertir en el moviment de grups d'homes de Suècia., una xarxa que després es va plasmar en iniciatives socials com a centre d'homes.

AM- Com està el moviment d'homes ara?

P- A Suècia existeix la xarxa, que s'ha institucionalitzat. Però la meva impressió , respecte als grups d'homes, és que hi ha hagut la reacció després dels anys setanta, ara hi ha com un

retrocés de cara als drets de la dona, cosa que també es nota en el moviment d'homes. A Suècia, a nivell d'investigació, de treball professional, d'institucions que es marquen en aquesta línia, hi ha una consolidació. Però de grups d'homes de base n'hi ha meys. Estem en una altra etapa.

AM- Quan vens a Espanya, connectes amb grups d'homes, n' impulsos?

P- Ara fa vora tretze anys que vaig venir a Espanya. Evidentment, només arribar em vaig posar a investigar sobre el que hi havia. De fet, l'any 91-92 vaig connectar amb Juan Vilches i el 93 varem fer la primera trobada de vuit persones que treballàvem temes de masculinitat i feiem d' impulsors de grups d'homes.

AM- En un context terapèutic o com a grups de base?

P- No, com a grup de professionals que promouen grups d'homes. No va ser un grup de treball personal si no de reflexió professional, que, evidentment, tal com tenim plantejat aquest treball, no es desliga de la reflexió personal. Alguns ens hem fet amics i hem seguit col·laborant. Ara farem una foto històrica, perquè ens hem adonat que dels que ens varem reunir l'any 93 ara estem tots menys un a aquestes jornades.

Per a mi aquestes jornades són una mena de culminació d'un treball iniciat l'any 93.

AM- Com veus el treball dels grups d'homes a l'actualitat?

P- Amb pessimisme, degut al retrocés que et comentava fa un moment, fins i tot per part dels joves, que manifesten idees molt sexistes. Apareixen posicions que fa deu anys pensàvem que quedarien al passat. Això s'engloba en el context polític i social que veig ara.

AM- Creus que des de les institucions, en aquest cas des de l'Ajuntament de Jerez, es pot moure la gent de base per fer aquest treball?

P- Si i no. La meva posició és que vinguin d'on vinguin les iniciatives, benvingudes siguin. També és cert que sóc de la opinió que hi ha un munt de coses en les quals no s'ha d'esperar la iniciativa estatal, però està clar també que amb la legislació es poden modificar moltes coses. No es canvia l'estructura mental i psicològica de la persona però si que es creen unes certes condicions que fomenten els canvis. Per exemple, quan es criminalitza el càstig físic als nens, als països escandinavos, hi ha una baixada claríssima fins i tot de bofetades als nens. Pert tant, el que ve de dalt marca una mica les expectatives i té incidència en les exigències socials. Vulguis o no la població és sensible a això. Pert tant, que aparegui ara a la premsa tota aquesta temàtica d'agressions a les dones suposa un missatge a la població de que maltractar-les no està ben vist. Això em sembla important. Ara bé, relaxar-se no és suficient, i no fer el treball de base seria un gran error. Crec que toca bellugar-ho des de tot arreu.

AM- M'agradaria que m'expliquessis, a partir de la teva experiència professional, què aporta el treball de grups d'homes.

P- Clarament aporta el reflex sense el qual jo no sabria qui sóc. Per a mi totes les relacions són miralls. Una relació de parella és un mirall. Però necessitem molts miralls que ens reflecteixin diferents facetes i en molts aspectes em serveix per reconèixer coses que les dones no poden reflectir, aspectes dels quals no m'adonaria si no tingués aquests miralls. M'han ajudat per no descarregar totes les meves necessitats emocionals a les relacions amb les dones, cosa que finalment es carrega les relacions; poder parlar de coses que , no sé com dir-te, de la mateixa manera que una dona no es posaria parlar d'experiències de part amb un home, hi ha coses de les quals jo només parlo amb homes.

AM- De cara al diàleg entre homes i dones , què creus que es pot aportar des del diàleg entre homes?

P- Anem a veure.. Jo precisaria quin tipus de diàleg. Diàleg entre homes pot ser moltes coses, com ho són les converses tremendament sexistes dels homes als bars, o la jerga xula al vestuari després d'un partit de futbol. El meu discurs, el que comparteixo amb altres homes, es basa en una presa de responsabilitat del que som, del que podem ser, i com ens recolzem en això. En aquest sentit, per descomptat, des d'aquesta perspectiva entro amb més responsabilitat i més relaxació a les meves relacions amb les dones.

AM- I perquè resulta tan difícil el diàleg entre gèneres. Perquè hi ha tanta desconexió entre homes i dones?

P- Perquè no estem vivint en igualtat. No es pot estar relaxat en una relació de desigualtat. Està molt clar. La desigualtat i el diàleg pacífic són dues coses que s'exclouen.

Fernando Villadangos

37 anys.. Psicòleg clínic i sexòleg, presideix l'associació de sexologia Algaraià de Granada i coordina un màster de sexologia clínica que ja fa cinc anys que dura. Coordina grups d'homes des de 1990, quan es va posar en marxa una experiència al país basc.

F-Resideixo a Granada des de fa set anys, per raons personals. Com que crec en aquest treball, que m'aporta molt tant a nivell personal com professional, des del 96 he promogut l'experiència de grups d'homes a Granada, tot i que des de l'experiència en la que participo ningú no dirigeix. Si cal que algú faci el primer pas d'iniciar el grup, de convidar a altres homes a participar-hi, però a partir d'aquí el funcionament i la metodologia és democràtica, assambleària, horitzontal. No hi ha un terapeuta al darrera, perquè no són grups de teràpia si no grups de reflexió, de presa de consciència des de l'àmbit personal..

Em passa documentació sobre material que ha aportat a les jornades. Hi ha documentació sobre els tallers de sexualitat masculina, subtitulat Homes o Titans. El plantejament d'aquest taller és que està obert a homes i dones. Es tracta d'un espai d'intercanvi on afavorir la comunicació entre gèneres. Encara que a les Jornades al taller hi ha tingut dotze homes i divuit dones.

AM-Perquè aquest títol?

F- Perquè per condicionaments culturals, socials, d'aprenentatge, molts homes de les noves generacions, s'estan trobant que la seva sexualitat amb les dones es converteix en una mena de carrera d'obstacles. Sembla que ens exigeixen ser Titans. Crec que és important aturar-se a pensar i reconèixer què passa amb la nostra sexualitat, què ens falta, què volem. Aquí és bo aprofitar que hi ha dones obertes a fer un intercanvi en grup d'homes i de dones disposats a escoltar-se i comprendre's. Perquè al carrer normalment això no passa. Hi ha molta confrontació. Els mitjans de comunicació, a més, ho fomenten, des dels programes escombraries. Sembla que només ens podem tirar els trastos al cap, i no hi ha espais on parem a reflexionar i compartir. Al taller hem treballat per separat, el grup de dones i el de homes, i després hi ha hagut un intercanvi. Aquest taller només ha durat quatre hores, però tot i així hem arrivat a unes conclusions. Hem elaborat una mena de manIFEST sexual dels homes: què és el que volem dir, disculpar, afirmar, sol·licitar, a les dones en eferència a la nostra sexualitat, i també hem treballat el manifest sexual de les dones: què volen dir als homes al respecte de la seva sexualitat.

De fet, les Jornades han estat dissenyades perquè hi hagués un espai ampli perquè els homes que estant participant a experiències de grup ens trobessim, parléssim, ens coneguéssim i plantegéssim estratègies d'actuació conjunta. Grups d'homes, Moviment masculí amb interrogant, som o no som un moviment, seguim funcionant per lliure, col·laborem? Crec que aquests interrogants s'han respost en part aquests dies a Jerez. L'objectiu de la trobada era triple: 1-avaluar la situació dels grups d'homes a l'Estat Espanyol, és a dir, quins grups existeixen, quins objectius tenen i quina metodologia segueixen. 2. Buscar estratègies d'auto recolzament entre els diferents grups d'homes. Això ho dic perquè moltes vegades hi ha grups de pocs homes, sis, set, que poden estar a algun racó del país, lluny físicament dels altres. De vegades això fa que els grups morin. Per exemple, a Valladolid hi havia un grup que ha desaparegut, tot i que es manté un grup d'amics. Sempre és estimulant saber que hi ha altres grups a altres llocs. S'ha decidit crear

una xarxa, fins i tot virtual, a partir d'internat, de comunicacions, d'accisos a informació, de quins grups existim i com ens podem coordinar. També s'ha destapat homes que encara no estan a cap grup però a qui els agradarà vincular-s'hi, i no saben massa com perquè se senten sols, a un poble o a una ciutat. S'ha donat la sorpresa positiva que dos homes del mateix poble volien formar part d'un grup d'homes i no ho sabien, pensaven que estaven sols. Han decidit iniciar alguna cosa.

Els que portem més temps hem decidit oferir-nos, fins on sigui possible, per donar informació, tutelar, ajudar a arrencar altres grups d'homes. No és que interessi promocionar els grups així com així, però allà on hi hagi un interès real de partida, sí.

Quan li pregunto sobre les possibilitats de diàleg i comprensió entre genders, Fernando parla de com sovint, a la seva consulta, venen a teràpia parelles amb situacions d'enfrontament fort, com a enemics. Però en el fons s'estan demanat el mateix l'un a l'altra.

F- Quan els hi dic, posen uns ulls com plats. Què dius? Havien vingut per millorar les seves relacions. El quadre habitual és: la relació sexual, nul·la, la relació afectiva, molt freda. Ella sol dir: si no vull sexe, no vull sexe. Ell ho comprehèn, però té les seves necessitats. Sovint no es comprehèn que, si la sexualitat fos una casa, hi poden entrar per una porta intermitja. Sovint els homes entrem pel físic, i les dones per l'emocional. Quan un home diu que encara que hagin discutit ell no té problemes per fer l'amor, per tenir relacions sexuals, ella diu que no, que primer aclareixin el conflicte, i que farà l'amor quan tornin a estar bé. No s'entenen. La meva feina és la d'exercir de traductor de doble entrada i facilitar pistes i pautes. Sovint es demanen el mateix, que vol dir: trobar-se millor amb l'altra. Quan detecto que aquesta és l'actitud bàsica és quan proposo intentar fórmules a través de les quals p, a partir de l'esforç de la parella, es possible recuperar la relació afectiva i la sexualitat. Hi ha tècniques terapèutiques a aplicar enaquests casos. Però el punt clau és que no son conscients de que busquen el mateix. De vegades tracten que el terapeuta doni la raó a un o altre. El terapeuta, però, és neutral, cobra per ser neutral i per al·liar-se amb els aspectes sans que hi ha a la relació dels pacients.

És corrent que quan pregunti si sempre ha sigut així, la pacient respongui que no, que en un principi si tenia ganes de sexe, i gaudien, i s'entenen. A vegades, al cap d'un mes una parella recupera la satisfacció a les relacions. Si accepten la mediació, si comencen amb carícies, fins i tot sense genitalitat, si s'ho treballen, torna el desig d'ella i ell reconeix que ella no és l'enemiga i que no es tracta de fer un pols, d'amenaçar, -cosa molt masculina, això de forçar per aconseguir el que es vol. Una parella s'ha d'entendre com un equip, com uns amics, i si es senten malament descobrir qui ha estat el malentès. Aquest concepte l'utilitzo molt com a punt de partida. Som dos. Hi ha hagut mala fe? No. Estem malament, però ens sentim malament. Alguna cosa hem interpretat malament. Però si som amics, podem parar i revisar en profunditat els condicionants de gènere i altres factors. Sol funcionar, si hi ha una actitud sincera de que es vulgui. La negociació és fonamental. Es fan negociacions implícites. Si no negociem, funciona el contracte model.

AM-Per tant, no és impossible arribar a desxifra el llenguatge de l'altre.

F-Jo sóc optimista, és el que treballo cada dia i veig que é possible.

Grup de Sevilla

Hilario Saez

41 anys, viu en parella, té una filla d'onze anys i ha tingut dues parelles estables des dels vint anys. Sociòleg, treballa en política de benestar i en investigació en general.

Porta sis anys al grup. Se'n va assabentar primer des de l'àmbit professional. Tenia consciència que s'estava generant un discurs de gènere que havia d'incorporar la preceptiva masculina i que s'havia d'estendre a molts terrenys diferents.

H- Hi arribo pel contacte amb una persona que havia fet un recorregut personal des del feminism cap a la preocupació pel sexism, amb una perspectiva de gènere. Hi ha una mica la síntesis de les dues coses. Veig que ell està buscant en aquests sentit i li expresso la meva opinió. Crec que un treball específicament d'homes difícilment funcionarà, cal definir un projecte, amb recolzament, no com una cosa que quedí penjada a l'aire.

També hi havia una línia personal amb ell de consciència d'aïllament emocional, de necessitat de poder parlar entre homes de coses que no podíem parlar amb les dones, perquè al fer-ho ens deien que estàvem excessivament en contra, o teníem un discurs molt anti o molt pro.

Les circumstàncies també ens feien coincidir en tenir un nen de la mateixa edat. Mentre els nens jugaven, anàvem parlant, fins que varem arrencar una dinàmica amb altres persones, amb altres interessos –em sembla important que hi hagi interessos diferents- partint de la convocatòria per fer el grup. Jo aportava una actitud més tirant a professional sobre el tema, però també un compromís personal amb la persona que ho feia i amb mi mateix. Quan me'n vaig adonar, estava plenament implicat en un procés personal.

Varem començar l'any 96. Varen venir onze homes a la convocatòria, però ens varen quedar nou i així ens hem mantingut fins ara.

AM- Com funcioneu?

H- Fem una reunió setmanal, generalment sobre un tema genèric proposat. A l'inici treballàvem molt amb texts, com a via per suprir les dificultats de començar a parlar. No hi ha hagut un disseny previ de grup, l'hem anat descobrint sobre la marxa. Habitualment ens trobem els dimecres a la nit, i des de les nou i mitja deu, si comptem algun retard, fins a la una, que és quan algú comença a recordar que l'endemà toca treballar. Normalment tocar temes personals ocupa una bona part del temps, cada vegada més, de fet, respecte a la qüestió del debat més formal.

Ningú lidera el grup. Això és molt important. Encara que hi ha una persona que té més tradició i més pes en quan a experiència en grup, amb els nou hi ha una sensació d'igualtat.

AM- Quines edats teniu?

H-. Tots estem al voltant dels quaranta, alguns s'apropen als cinquanta. Som professionals, de classe mitja alta, professors universitaris, sociòlegs, metges, que compartim aquest tipus de plantejament. No és un grup intel·lectual, però. El que hem aconseguit és que el component de reflexió, que tendeix a debat o tertúlia, es minimitzi davant el que és reflexió personal, i no com a soliloqui, si no com a intent que l'experiència personal serveixi de bé comú. I això requereix molt de temps.

AM- Com has viscut aquesta experiència?

H- És un tipus específic de coneixement personal que no fas si no és en el si d'un grup. Si fas una teràpia personal o et sicoanalitzes, és diferent. Fas un coneixement íntim de tu mateix. Però aquí et retorna una imatge teva en l'àmbit social, i com es manifeten aspectes personals a una situació microsocial. És on més hem d'aprendre. Guanyes molt en coneixement de tu mateix.

Un dels pocs textos que es varen fer servir per treballar era el de El caballero de la armadura oxidada. Tinc la sensació que hi ha molts homes que es senten així. Per a mi, però, el conte era Pinotxo. Em sentia de fusta per dins, i era optant per compromisos interns, i implicacions amb la gent com m'ajudaria a crear aquesta persona interior que jo crec que les circumstàncies havien fomentat poc. En això els grups són fonamentals. És la sensació que cada vegada que estires una ma de fusta, te l'agafen mans de carn que t'acompanyen i que estan presents, i es viu amb tota la tranquil·litat. El resultat del grup és magnífic.

Sento els membres del grup com de la meva família. El grup és molt productiu, és com una droga. Per a nosaltres el grup implica també militància.

AM- Per exemple?

H- Campanyes de lluita contra la violència de gènere. Varem fer la primera pàgina on apareixia un manifest d'homes contra la violència de gènere. Varem obrir un camí. Discutíem temes de gènere sense implicar mai a la dona, el que debatíem tenia a veure amb nosaltres, tant com a gènere com com a persones. A una reunió varem sentir que havíem de fer alguna cosa davant l'eclosió de la violència. Varem escriure un manifest, hi varem treballar molt, en varem fer moltes versions. Va tenir ressò als mitjans de comunicació perquè era novedós.

Des de l'inici el grup va deixar clar que treballava en la reflexió personal i que aquestes activitats eren addicionals, per qui ho volgués.

La segona vegada que varem plantejar fer-ho, alguns qüestionaven el nivell d'implicació. Tot i així, com a grup d'homes de Sevilla, varem establir el lema: El silenci ens fa còmplices. La primera vegada, a més del text, varem buscar un símbol i varem arribar a la conclusió del llaç blanc. Després ens vam assabentar que ja existia i ens va sorprendre la coincidència. Per la segona convocatòria l'experiència de producció del manifest era com un taller de literatura dels anys seixanta. Va crear una dinàmica molt interessant i apassionant entre nosaltres. Va sorgir un text que incorporava dues coses que em semblen fonamentals. El slogan i la referència a comprendre les coses des d'una experiència de gènere. És molt clar que qualsevol dona pot tenir por d'un home, d'una agressió per part de l'home, però els homes no tenen aquesta experiència amb les dones. Per exemple, caminar per un carreró: i si hi ha un home i una dona, qui té por és la dona. Crec que el segon any ens va sortir millor la campanya.

AM- Esteu constituïts com a grup amb alguna forma legal?

H- No, i no ho volem. Qualsevol formalització que fem és una altra cosa, com per exemple, respecte a violència de gènere, una plataforma. Qui vulgui anar-hi, endavant. Però per

parlar de qüestions de gènere masculí, començar a crear associacions, em sembla que apunta més cap al'interès professional d'algunes personnes. Pretendre algun tipus de federació de grups, em sembla molt lluny, una broma. Hi hauria molts problemes interns, Dins les reflexions masculines hi ha molta varietat i algunes francament incompatibles, com per exemple els que han escrit el llibre dels homes rebotats o per exemple les crítiques sobre la normalitat o la no normalitat. Les accepto, perquè estan plantejades des d'una visió que no sempre és positiva des de lo masculí. Establir uns paràmetres per parlar, acotar un terreny, amb tant pocs, no te cap sentit.

AM- Quina referència tenieu , quin model, quan vàreu començar amb els grups?

H- Entre els membres del grup alguns ja havien participat a altres experiències, però amb dinàmiques diferents. Jo faria la comparació amb la bicicleta. Et poses al damunt i comences a rodar. Simplement érem tot homes, per parlar de temes personals, que utilitzàvem qualsevol procediment per parlar. I si qualsevol d'aquests procediments no agrada, fora. No masses homes, perquè si no no hi haurà temps per que tothom pugui parlar. Crec que els grups no han de ser de més de nou, com a molt de deu, i amb una periodicitat lògica, amb una voluntat negociada de respectar els diferents interessos de tothom. Respectar, tolerar, però no ser agressius ni excloents.

AM- Creus que poden proliferar aquests tipus de grups?.

H- No. Crec que serà sempre una activitat marginal, tot i que penso que n'hi haurà més dels que hi ha ara. L'experiència internacional és diferent. Crec que aquí els grups neixen de les reflexions de Josep Vicent Marques, i venen del moviment de Nord-amèrica i de Canadà, on el moviment era gran. Sota la idea de grups hi ha molta varietat. Però els grups personals sempre tenen una orientació similar, n'hi ha de més implicats, n'hi ha d'orientació més terapèutica. Jo tinc la sensació que és un instrument pels homes que ja són unha mica diferents, que ja han incorporat una certa inquietud respecte als temes de gènere, que ja busquen créixer personalment. Hi ha una manera e parlar entre homes que ha de canviar. Això s'ha de transportar a situacions concretes on està allò que es considera normal, majoritari a la societat.

AM- Com és per a tu la relació amb els altres homes, després d'aquells anys de treball en grup?

H- Hi ha diferents nivells. Hi ha gent que està com a família, i hi ha el que participa a la construcció més íntima.

AM- I la relació amb els homes a l'exterior del grup?

AM-Ha variat. Hi ha gent que no ha explicat que està en un grup d'homes. No veuen que ningú n'hagi de fer res. Però crec que la major part hem après a parlar amb els homes sabent de què estan parlant i entenent millor perquè es poden produir conflictes. Però el que més destaco és que trobes noves formes de familiaritat. Per exemple, des de fa un parell d'anys els Nadals els passo amb alguns del grup, i les seves núvies, fills, etc.. això també ajuda a pulir rols.

El grup de Pamplona

Novament, una conversa a peu dret i a contrarellotge. L'enregistro i després, a l'hore de desxifrar-la, m'adono que hi ha algunes veus que em ciosten de desxifrar. Ewspero haver sigut fidel a l'autoria de cada un dels testimonis, que en laguns moments s'entrellaçaven entre si, en una espontaneitat que no em vaig veure en cor de tallar.

Jesús

Aquest és el seu nom, però tothom l'anomena Rodri. Diu d'ell que és una persona que va avançant en els anys, tot i que se sent jove. Té cinquanta quatre anys.

J- Estic aquí perquè estic realitzant una il·lusió. Tota la meva vida he treballat a molts àmbits, socials col·lectius, polítics, Però tenia una assignatura pendent amb mi mateix, la d'home. És una assignatura que estic retrobant gràcies a la meva relació amb la meva companya, i amb el seu món feminista. Sento que sra estic aprenent coses que considero mot importants.

Rei Wilfredo

D'ell tant sols em comunica l'edat: quaranta tres anys.

R- El que em va acostar a aquestes històries va ser la necessitat d'un model d'home diferent. El que tenia no me servia per res. Vaig tenir també la sort de tenir una dona que, tot i no militar a les files feministes, ho és, i m'ha fet veure un munt de coses que han despertat moltes inquietuds en mi.

AM- Com va començar el grup d'homes de Pamplona?

J- A rel d'unes jornades feministes que va organitzar la coordinadora feminista de Navarra, amb qui tenim molta relació. Varem col·laborar amb elles a l'organització de les jornades, el maig de l'any passat. Varen ser sobre la masculinitat. Les volien fer per veure si els homes reaccionavem. La majoria eren dones, i sobre unes dues-centes persones assistents només érem uns quaranta o cinquanta homes. Però a partir d'allà, una mica incitats pels ponents, varem decidir crear el grup.

R- Varem començar sis homes. Alguns estan encara una mica dubtosos, i fa un mes se n'ha afegit un més.

Tots semblen coincidir en que la motivació fonamental de ficar-se al grup és interioritzar, investigar sobre el nou model d'home i quines són les noves pautes seguir.

J- És evident que hem de canviar, i és important que la societat ho vegi. El grup d'homes em serveix primer per centrar-nos en nosaltres mateixos, i al mateix temps per manifestar a la societat el que creiem que s'ha de modificar.

M'han agratit molt aquestes jornades, perquè és la primera acció grossa que s'organitza sobre el tema.

AM- Què n'heu tret fins ara del diàleg amb els homes del grup?

R- Des del primer moment, poder contrastar amb altres homes inquietuds i sentiments que tenia. Per altra banda, com que portem poc temps, estem rejunient i aporta una nova empenta per fer coses. Suposa molt en quant a comunicació, il·lusió, i sentiments dels quals comencem a parlar. Jo no havia tingut espais masculins, col·lectius, per fer-ho. És molt satisfactori.

J- Per a mi poder començar a transmetre sentiments i històries, mentre ens fa reflexionar molt sobre nosaltres. Aquesta mateixa reflexió personal et va definint pautes a seguir per poder fer un canvi de debò.

AM-Heu pogut traslladar el tipus de diàleg que practiqueu a l'interior del grup a l'exterior, a la relació amb altres homes?

R- De moment, no, i és una de les qüestions que toquem. Primer volem assentar una mica més les nostres coses, tampoc tenim molt per oferir. Principalment la idea més bàsica és oferir testimoni d'homes que volen ser d'una altra manera, que no volen callar davant la violència que els homes portem contra les dones, i hem de trobar les formes per fer-ho. La idea d'humilitat la compartim entre tots, també la d'escoltar i escoltar a les dones, més del que les hem escoltat fins ara. El camí de la transmissió cap a l'exterior és el repte que tenim al davant.

Hauríem de treballar per què tots els homes de l'estat espanyol prenguin consciència que han de treballar sobre sí mateixos, sobre els temes masculins, i revisar tots els aspectes sobre els quals s'ha debatut al llarg d'aquestes jornades.

AM- El diàleg entre homes que treballau al vostre grup ha modificat la vostra manera de dialogar amb les dones?

J- Em sembla prematur dir que ens ha modificat en algun aspecte. Personalment, en aquest terreny, visc una continuació d'un procés d'aspirar a tenir una relació igualitària. I el grup és una empenta, un no fer-ho tot sol.

R- Crec que no hem canviat gaire. Els que formem el grup tampoc som el típic exponent del model masculí. Tenim molt a treballar, però encara és d'hora per treure conclusions.

AM- Teniu algú que lideri el grup?

Una vegada més estan d'acord en que estan en un pla d'igualtat, malgrat que cadascú té la seva professió i venen de mons diferents.

L'assamblea de dones de Córdoba Yerbabuena.

Les jornades estan arribant al final. La conclusió oficial ja s'ha celebrat. A l'entrada, grups de persones s'atarden parlant efusivament. Sembla que costa marxar, és com si ningú volgués tallar amb l'energia que s'ha creat aquests dies. Em presenten una dona, Carmen Ruiz, que té ganas de que parlem. És una representant de l'Asamblea de dones de Córdoba, que du un nom precios, al menys m'ho sembla: Yerbabuena.

No em puc estar de preguntar-li el perquè d'aquest nom. Respon amb marcat accent andalús:

C.-Porque da color, sabor y olor a la vida.

AM- (Em quedo pensant per dintre si no ha callat la resta de la frase,...como las mujeres....) Li demano que em situi una mica.

C.-Aquest grup existeix des dels primers temps del feminism, va neixer al començament dels setanta . Està format per dones dures, que evolucionen en la línia d'estudiar com integrar-se a la societat. Yerbabuena té al seu darrera una llarga trajectòria de projectes i accions. La intenció és abastar a totes les dones, les dels barris i les més "socioculturals". El seu esforç ha donat fruit amb els anys. Ja a finals dels vuitanta, la situació és ben diferent: proliferen associacions de barris i associacions de dones, promogudes des de l'esquerra i des de les institucions han de tenir en compte a les dones.

De totes maneres, darrerament a la base del moviment , especialment amb l'arribada dels populars al govern, es distingeixen les feministes que estan en línia amb els partit d'esquerres, i les feministes que reivindiquen que les dones no han d'estar supeditades als polítics. Independentment del signe de l'ajuntament el projecte de les dones porta les mateixes reivindicacions, però des de l'esquerra es viu una ruptura. Concretament, per a Yerbabuena que el moviment de les dones no es lligui als polítics és una batalla. Entenen que el moviment femení és plural i representa a totes les dones que lluiten per trencar motllos i que han de trencat la closca que les separa de la vida pública
Volien ser representatives de totes.

Em parla també d'un vídeo: "Mujeres invisibles, (para los que no las quieren ver)" que està a disposició de qui el vulgui veure, si s'adrecen a l'associació.

Creu que els espais de trobades per a dones són fñamentals. Des de fa uns mesos, l'ajuntament de Córdoba recolza un programa: Ayuda.T

Es tracta d'un punt d'informació i trobada de dones, obert tot el dia, per les que necessiten contactar amb altres dones, en un moment en el que no saben què fer, que se senten perdudes o no saben per on tirar.

Està portat per dones formades en l' art o la necessitat d'aprendre a escoltar, tot sent empàtiques i podent orientar.

També posen en circulació experiències de treball amb homes i dones, com un taller de les quatre estacions, el pas de la vida.

Per primera vegada a una trobada d'homes i dones s'ha sentit com peix a l'aigua. Li resulta gratiratificant i emotiu que per fi representants dels dos gèneres poguin parlar de les mateixes coses i s'ho puguin passar bé, sense acusar-se mutuament, si no buscant una manera humana de relacionar-nos. Les considera un avenç, un punt d'inici d'alguna cosa bonica.

Erick Pesador.
Sociòleg i sexòleg,

Esta entrevista es casi un atraco a mano armada. La realizo caminando por la calle, durante el trayecto que lleva a los ponentes del congreso al restaurante que les espera para celebrar la despedida. Pero o es así, o no es. Asistí a su taller, que versaba sobre las emociones y los hombres, pero no conseguimos encontrar el momento adecuado para poder entrevistarle. Y puesto que , amablemente –o por cortesía, siemrpe me quedará un ligero atisbo de duda...- accede a conversar con el micrófono en mano en plena calle.

AM- Com arribes al tema de les masculinitats?

E- El gènere és un aspecte important per poder entendre moltes de les coses que succeeixen en el terreny de la sexualitat. I al entrar en els temes de gènere, com que sóc home, i a més realment entenia que la dona havia fet una tasca de desenvolupament important , veia que on estava el punt de canvi més fort i important ara era en els homes, a l'hora que també era l'espai on menys treball s'havia realitzat.

AM- Quin recorregut personal has hagut de fer per poder treballar des de la perspectiva que ara portes a la pràctica?

E- Personalment he participat a diferents grup d'homes, i a l'actualitat partíco encara a un grup de València. També m'he format específicament per treballar amb emocions i sensibilitat. Treballo amb les emocions per què crec que és des d'on es poden realitzar canvis en els homes. L'espai de l'emoció i la sensibilitat és l'espai prohibit pels homes,. Si que poden sentir emocions, però les úniques que poden expressar són la ràbia, la violència. Altres emocions que tenen a veure amb el que els homes suposadament identifiquen com debilitat, que són les de les relacions, el vincle, l'afecte, la sexualitat, estan més limitades, més coartades. Es pensa, per exemple, que la sexualitat dels homes es és oberta, que poden sentir plaer, i moltes vegades estan tan supeditats a la norma, a allò que ha de fer com a home de debò, que sovint això li impossibilita gaudir del propi plaer. És a partir d'aquests temes que començó a treballar.

AM- Quan i perquè entres en el teu primer grup d'homes?

E- Fa quatre anys començó en un grup de desenvolupament personal i investigació, i treballo amb homes. El treball implicava les dues vessants, la personal i la professional. D'allà sorgeix un grup d'homes on es treballen coses que fins aquell moment per a mi eren desconegudes. Em va ajudar a veure que els homes, que suposadament érem progressistes, o que no manifestàvem un masclisme clar i evident, també teníem coses que treballar i canviar, que les queixes de les nostres companyes, o les companyes professionals, tenien un sentit molt concret, perquè els que podríem ser anomenats nous homes, els que representàvem un nou model més políticament correcte, encara teníem molt a fer en quant a continguts.

A M-Em parles de grups dins un marc terapèutic?

E- No són grups terapèutics, són de desenvolupament personal.

AM- Però estan conduits per un terapeuta.

E- Habitualment sí. De fet és el tipus de treball que faig : sóc terapeuta i coordino grups amb homes. Però no tenen una aplicació directa de teràpia curativa o de treball sobre una malaltia, sinó que la filosofia inicial és el treball amb la persona i el creixement de la persona, el creixement eròtic, relacional, de treball com a homes i com a dones.

AM- Quins temes has estat més difícils d'abordar, a títol personal?

E- L'agressivitat i la violència, que tots portem a dintre. Jo, com qualsevol altre home, visc la ràbia com a mecanisme fàcil. És el que surt directament, més que cap altra, i es tracta de controlar i recanalitzar tot el que tingui a veure amb la violència. Per a mi és el treball més fort i més important.

AM- Què permet el diàleg entre homes?

E- Crear un espai de confiança, un espai on els homes se sentint a gust, en intimitat, i puguin parlar amb llibertat amb altres homes, de coses que no són realment habituals a les converses entre homes. Parlar de les seves emocions, alegries o tristeses, i compartir sense tenir por de que ningú jugi o que et llenci algun comentari poca solta sobre el que estàs expressant sentir.

AM-Aquest treball de presa de consciència entre homes, serveix a l'hora d'entendre's millor amb les dones?

E- Sí, però no és l'objectiu inicial, que és compartir com a persones. No és un treball que es faci per a les dones, sinó que és un treball dels homes per als homes. És evident que immediatament hi ha una repercussió sobre les relacions d'aquests homes amb les dones. Però estic lluny d'altres tipus de treball que intenten elaborar els canvis que es sol·liciten o que són impulsats per les dones. En aquest tipus de treball que faig miro de destacar la necessitat que cada home prengui la iniciativa per si mateix, perquè si no estem davant d'un canvi fals. Un canvi per i no des de. Per les dones, i no des de jo com a home. Es tracta de realment perquè jo ho vull i no perquè és una exigència externa. Jo enfoco els tallers des de l'exigència interna, que corresponguï al meu desig autèntic de canvi, si no, crec que les modificacions de la conducta i de comportament no són reals.

AM- Des de la teva perspectiva professional, observes si hi ha un augment de la demanda per part dels homes per fer un treball d'aquest tipus, o segueix sent molt minoritari?

E- La necessitat existeix i ha existit des de fa temps, des de que sostenir una norma per comportar-te, per mantenir una imatge, una aparença d'home normal, eficaç i altres models habituals, genera una tensió, tensió que fa créixer una necessitat de trencar amb això. El que passa és que ara, a conseqüència de les raons històriques que vivim, els canvis ideològics, el feminism, el treball sobre un model d'home més sensible, hi ha molts homes que ara es permeten més la obertura a altres espais que abans. Però crec que la

demandà ha existit sempre.

AM-Des de la teva perspectiva com a terapeuta, també, què opines dels grups que funcionen sense terapeuta?

E- Em sembla perfecte. Jo faig grups com a terapeuta perquè crec que és important donar una sèrie d'eines, però un grup, el que nosaltres anomenem un grup natural, pot sorgir perfectament de forma espontània i servir coma desenvolupament i treball sobre les masculinitats. Senzillament el fet de reflexinar sobre el que som, com ens comportem, de quins temes parlem, perquè tenim por de certes coses, reconèixer aquestes pors, això ho pot fer qualsevol persona de manera gairebé natural, en grups d'homes més o menys constituïts i és perfecte. Realment ens ajuda a desenvolupar-nos.

AM- Quina sensació t'endús de les jornades?

E- Molt bona. Confiava en que tindrien un efecte catalitzador, que hi hauria un canvi després de les jornades, i ara ho tinc més clar, tinc el convenciment que serà així, que hi ha una implicació institucional important. Ja n'hi va haver al congrés de Macunde, el juny passat, però en aquesta ocasió la intervenció del treball de carrer, la intervenció directa de la gent, dels grups d'homes, del treball del dia a dia, crec que pot produir un canvi substancial en aquests temes.

Erik comenta que el congrés de San Sebastián va estar organitzat des de l'Institut basc de la dona, Macunde. Es va fer del 7 al 9 de juny, i amb la intenció començar a treballar temes al voltant de la masculinitat en relació a la violència, des del punt de vista institucional, Diferents professionals varen aportar els seus treballs, però creu que no hi va haver el vincle que hi ha hagut a Jerez entre el públic i el que es deia a les ponències, però si que va ser també un pas molt important perquè va tenir una forta repercussió als mitjans de comunicació. Va ser el primer reconeixement oficial que parlar sobre les masculinitats era un pas més en el treball cap a la igualtat i un tema important de treball.

Hem acabat la conversa a l'entrada del restaurant. M'acomiado amb una sensació de cloenda també per a mi. Despré d'uns dies d'molta condesnació de temes, trobades, converses i reflexions en veu alta, em ve de gust retrobar un cert silenci i deixar que es sedimenti el material recollit, abans de donar-li forma. Me'n torno a peu fins a l'hotel, gaudint del recorregut i del paisatge d'aquesta ciutat que no he tingut gaire temps per descobrir.

Dones maltractades

Maria Doña

Té 48 anys. Es descriu com a dona separada i mare. Ho diferencia perquè creu que la maternitat no té res a veure amb ser dona separada. Va viure una història fortament marcat per maltractaments, fins que es va retrobar amb si mateixa, amb la seva faceta de dona lluitadora, amb moltes ganes de viure i de construir coses noves per les dones que han passat per situacions similars, i també per la resta de dones, per que sàpiguen quina és la seva lluita, que ha de ser constant i en equip.

Li demano que m'expliqui què és el seu grup de dones

R- Va néixer d'un lloc molt especial. Vaig arribar a una casa d'acollida, després de tres intents de separació. Quan vaig entrar a aquella casa jo ja sabia que tenia que fer un projecte de vida nova, però moltes de les dones que hi havia allà no. Jo em sentia segura de poder encarrilar la meva vida i ser novament operativa. Abans, havia provat totes les tècniques i tàctiques per tirar endavant amb el meu marit. Però quan ja vaig veure que era impossible, vaig sentir que havia de fer el meu propi projecte de vida.

A les nits, quan els nens petits ja eren al llit, ens trobaven a la sala les dones i compartíem la nostra trista història. Jo veia que moltes dones es sentien perdudes, soles, tristes i sense ganes de viure. Amb l'agreujant que algunes ni tant sols volien veure els seus fills, perquè no estaven bé ni amb elles mateixes. Nit rera nit, vaig forjar al meu cap una història que havia de funcionar.

Vaig plantejar a la direcció de la casa i a les dones que no podia ser que quan sortíssim novament al carrer ens trobessim soles, amb una bossa de roba a la mà i la vida al davant. Per nosaltres era com llençar-nos a una jungla on no tenim el nostre lloc. En qüestió de tres mesos hem passat a ser família monoparental, per la qual no hem estat educades, i sense cap projecte de vida. Les dones ens sentim perdudes davant aquesta situació.

Jo vaig poder tornar a casa meva, el pare de les meves criatures va haver de marxar per decisió judicial, cosa que em va semblar raonable. Allà vaig començar a citar les dones els caps de setmana. Com que no teniem ni un duro, vaig aconseguir que les institucions de Jerez ens passessin el berenar. Ara somriu quan ho recordo.

La Maria diu que de vegades pensa que ha manipulat a algunes dones, i que si s'ha equivocat un dia ho pagarà. Però ho ha fet per fer-les pensar. Aquell berenar servia per dir a les dones que ja no estaven a la casa d'acollida, i que s'havien d'unir per ser més fortes. Després de dos anys de reunions a casa, a bars, a places, va néixer una associació. Primer es deia Mujeres unidas contra la violència domèstica. Però ja fa sis anys que existeixen, i al llarg d'aquest temps han descobert que la paraula domèstica és una trampa, per què com que tots els problemes sorgeixen a un àmbit privat, des de la Justícia no hi intervenen prou, i des d'estaments socials tampoc. Els va semblar que havien de parlar de violència de gènere, i reivindicar que les dones són part integrant de la societat, no un reducte reclòs entre les quatre parets de casa.

Per tan, avui son Mujeres contra la violència de Género. Aquest canvi de paraula reflecteix un procés de maduració.

M- Al grup ens reunim tots els divendres. Avui hem vingut a les Jornades sobre

Masculinitat, també hem d'aprendre a circular per altres àmbits. El promig cultural de les dones tira a baix, i l'autoestima està pel terra. Quan ens reunim fem la nostra pròpia teràpia. Tenim dues psicòlogues voluntàries, una especialitzada en maltractaments i l'altra en temes de menors, també comptem ambdues treballadores socials voluntàries, i una advocadessa. Un planter de luxe! Però nosaltres també som un luxe per elles, perquè diuen en veu alta que aprenen molt amb nosaltres.

A les reunions no partim d'un tema determinat, si no que es parla d'allò que crea més necessitat a alguna de nosaltres. I el dia en el que entra una dona nova, tot es deixa al marge i tothom es dedica a rebre i escoltar a la nou vinguda.

També han aconseguit un telèfon a recursos Humans de Jerez. Va costar aconseguir-lo. Està connectat al 091 i al 092. La Maria m'ensenya un mòbil que ha deixat damunt la taula. Quan sona, deixa tot el que estigui fent i marxa cap a comissaria. Vol dir que hi ha una dona fent una denúncia i que la policia li ha fet saber que si vol, la poden acompanyar dones de l'associació. En aquell moment no hi ha res més important que fer costat a la dona. És necessari i funciona. També ha fet falta un treball de sensibilització de la policia, per que entenguin el cas i no vegin a la dona com a la dolenta de la pel·lícula.

Una altra cosa que fan és recollir roba. Quan una dona deixa la casa d'acollida té roba per ella, pels seus fills, i llençols. No es tracta de fer almoina, si no de trobar una manera d'autoabastiment, per no haver d'anar directament a la treballadora social. La Maria afirma amb convenciment que si van de pidolaires no s'alliberaran mai.

M- Si una dona té problemes a l'escola, fem pressió, des de parlar amb el director a plantar-nos amb pancartes a l'entrada, depèn del cas. Si no té diners pels llibres, mirem que els aconsegueixi. I respectem la seva privacitat, que prou feina te amb la seva pròpia història. Si hi ha un judici, fem una xarxa de dones i l'acompanyem al judici, perquè no estigui sola. Aquest matí hem assistit al judici d'una dona de vint-i-dos anys, amb dues criatures i una història duríssima.

AM- M'has dit que no totes les dones que passen per la casa d'acollida tenen la claredat de veure que han de refer la seva vida. Perquè creus que tu ho vas tenir tan clar?

M- De vegades penso que sóc privilegiada, altres que m'exigeixo molt. Cada nit recondueixo la meva vida, faig una ratlla al mig i miro què he fet de positiu i de negatiu. Fa temps que m'ho vaig proposar. Per a mi la clau està en deixar d'anar de víctima, anar de dona amb dignitat. Per tant, sabia que havia de reclamar el meu lloc, per mi mateixa.

AM- Què et va ajudar a sortir de la víctima?

M- Ho hauré d'agrain sempre al meu fill. Un dia, després de viure una situació molt dura durant la nit, quan vaig anar a llevar els nens per anar a escola, me'ls vaig trobar vestits i a punt, asseguts al llit. Una veueta dintre meu va dir: ja no m'estic perdent jo sola sinó també els meus fills. Quina mena de mare responsable sóc? Aquell dia no els vaig dur a escola. Varem a anar a un parc, i varem estar parlant molta estona. Ells em varen donar la nota. Vaig trobar una força i una vitalitat que em va connectar amb com jo havia sigut, extravertida, implicada socialment.

AM- En què treballas, ara?

M-Tinc capacitat per fer qualsevol feina. Ara estic fent una feina al departament de Gènere i Salut de l'Ajuntament de Jerez. Dono classes de cuina a dones, i al currículum poso experta en cuina. No tinc cap titulació, però com que ho faig bé, les dono. També ensenyo a fer mitja . És l'eina que utilitzo per arribar a les dones. Si la classe dura dues hores, una bona part d'aquest temps parlem. I també planxo unes quantes hores, perquè el contracte que tinc és només per un any i he de tenir altres opcions en marxa per quan s'acabi. Vull que a casa no passem gana i que els mínims no faltin. A les nits faig jerseyis per a nens petits, per a dues botigues.

Penso que el meu ofici és ser dona en el món. Vaig estudiar només fins a segon de batxillerat. Vaig aprendre a vendre a un mostrador d'un comerç de la família. Estudiava a les nits. I encara ara quan puc vaig d'orient a cursos de la universitat. No m'interessen els títols si no saber. Però treballo el que calgui per tirar endavant.

AM- Perquè creus que és important el diàleg entre dones?

M- Perquè ens trobem, ens permet descobrir el nostre valor. Soles, de vegades ens fem preguntes que no ens atrevim a respondre, per covardia. Quan ens reunim, amb les aportacions de cada una descobrim un munt de coses. Aprendem molt. A més, es crea una complicitat molt maca.

AM- Quantes dones de les que has vist passar pel grup han sortit els seu paper de víctimes i han aconseguit tirar endavant?

M- Poquíssimes. I em dol molt. Per a moltes, ser víctimes és més rentable que lluitar. Descobreixen que si arriben plorant a l'Associació dient que no tenen llibres, els hi solucionem. Però l'any següent tornen a plorar, perquè és més fàcil que no pas gestionar la teva pròpia vida . Aquesta és la meva pena i la meva lluita.

AM- Què creus que necessiten per obrir els ulls?

M- Que els donin canya. Potser sóc dura, perquè m'exigeixo molt a mi mateixa. Jo sé el que em costa tirar endavant, però també sé que en tinc la capacitat. Si jo la tinc, elles també. Jo els dic: si t'estimo no et donaré el caramel de maduixa si no el de menta, perquè és el que et servirà pel dia de demà. Si necessiten ajuda, els diem on han d'anar, però no podem fer la feina que els pertoca. La primera vegada els dones feina feta, la segona els dius què han de fer, la tercera, les confronto i pregunto a què juguen i què estan fent amb elles mateixes.

AM- Quines ajudes heu tingut per tirar endavant l'associació.

M- Econòmicament ens mantenim amb una subvenció de l'Ajuntament de Jerez i una altra de l'Instituto de la mujer. A més, quan hi ha hagut alguna necessitat molt concreta, la delegació de Salud y Género no ens ha deixat mai penjades. Som la única associació de dones a Andalusia que aborda el tema de la violència de gènere. Ningú no vol seguir la

lluita. Un cop han sortit de la casa d'acollida, o quan han solucionat el seu problema, s'obliden de la resta del grup. Estem tirant del carro quatre o cinc dones. Però et diria que tres de les rodes del carro són meves! I començó a estar cansada. No sé com fer entendre a les dones que és una història de totes.

A l'Associació hem posat unes clàusules que també deixen molt clar que no hi ha ànim de lucre. Tenim un fons de suport que serveix per ajudar. Si a algú li tallen la llum, se li paga. Però quan la dona torna a treballar, ha de tornar la quantitat que se li ha avançat.

AM- Quan sortiu de la casa d'acollida, teniu allotjament?

M- Aquí fa un parell d'anys que funcionen els pisos tutel·lats, on pots viure durant un any, mentre et busques la vida. També des de l'Associació hem fet gestions amb una dona empresària de Jerez, que té una immobiliària i que havia participat a ponències a congressos. Hem negociat que posi facilitats a les dones per poder accedir a un habitatge Ara, amb una nòmina de sis mesos de treball , et ven un pis de segona mà a pagar en vint o vint-i-cinc anys.

La Maria reconeix que li va plantejar aquesta possibilitat davant de la premsa, per tant no li va donar massa marge per posar-hi pegues. Però ara aquest sistema està funcionant molt bé i des de l'Associació així reconeixen també en públic sempre que s'escau que compten amb aquesta ajuda.

Torna a les seves refelexions: diu que de deu dones, nou acostumen a tornar amb el seu marit. Aquest tema seria molt llarg de parlar, però que sent realistes, són dones que no volen treballar, que no es volen buscar la vida, que s'estimen més, per dur que soni, la pallissa setmanal que sortir al carrer i començar una nova vida, netejar cases, treballar dissabtes o diumenges, o el que calgui. Respecta, encara que li dolgui, que prenguin les seves decisions.

AM- Les que surten endavant, per què creus que ho poden fer? Fins a quin punt el grup les ajuda?

M- Algunes tiren endavant perquè tenen capacitat com a persones, tenen empenta, tenen ganas de deslliurar-se de l'agressor, de ser elles mateixes. Altres s'enganxen al paper de víctimes, i altres es llencen a la prostitució, sense que ho sàpiguen ni el fills ni la família. Les que sortim amb dignitat, descobrim el nostre valor..

Fem treballs de punt, repartim paperets als blocs de pisos dient que s'ofereix dona per planxar , per cuidar nens, etc. Tenim un telèfon que es diu "ràdio macuto". De les vint-i-sis dones que ara estem a l'associació, només quatre tenen contracte de treball. Totes les demés , però, estan treballant. Quan sobra algun lloc de treball, ho fem córrer.

Quan algú vol muntar una empresa, com per exemple una de serveis de planxa, on hi ha tres dones, demanem també ajuts a través de l'ajuntament, o de la comunitat europea. Això està explicat en cinc minuts, però ha sigut molt llarg i molt dur d'aconseguir.

Una altra iniciativa que hem fet ha sigut passar per totes les grans superfícies, presentar-nos com a associació i demanar llocs de treball per a les dones. D'aquesta manera han sortit alguns contractes .

AM- Com s'assabenten les dones de l'existència de la vostra associació?

M- Tant la policia com el Centre de la dona i tots els altres col·lectius de dones els parlen de nosaltres. Tenen els nostres papers i telèfons. Cada vint-i-cinc de novembre sortim al carrer amb pancartes. Arrosseguem la nostra trista història pel carrer, i la gent s'assabenta que existim. De vegades encara em fa vergonya. La societat no admet facilment aquestes coses. Tenim poc suport de la societat en general i també d'altres col·lectius de dones.

Quan és temps d'eleccions, ve molta gent a la mani. Quan no, ens trobem quatre gats, moltes no volen venir perquè no volen que la gent pensi que elles també són maltractades, i t'ho has d'empassar.

Mentre estem dinant, entre frase i frase, La Maria rep una telefonada del seu fill. Una breu conversa, perquè s'espavili a fer-se el dinar. Li dona peu a contar-me que a casa es reparteixen la feina entre tots, perquè si no seria impossible funcionar.

Reprèn el tema de la manifestació anual. Miren cada any de buscar que la seva presència cridi l'atenció. Posen la imaginació i la creativitat en marxa. Em parlar d'uns maniquís que varen fer l'any passat, disfressats de dones afganeses, amb unes enganxines que deien: per ser dona no tens dret a pensar, parlar, viure, somriure, etc... Varen ser portada als diaris locals.

Aquest any, en el moment en el que estem parlant, ja han mort cinquanta tres dones de manera violenta. Tenen cinquanta tres peces de roba que pengen d'unes creus de fusta, amb els noms de les dones que ja no hi són. La Paqui ja no hi és, la Mari ja no hi hés, així fins a cinquanta tres. I una pancarta amb un interrogant: qui respon a això? Falten pocs dies per la propera manifestació.

També demanen als polítics que de la mateixa manera que fan silenci per les víctimes del terrorisme, facin silenci per les dones assassinades pels seus homes. La proposta la varen fer aparèixer als diaris, i ràpidament va ser acceptada.

Han escrit manifestos, i els fan circular. Tracten d'escampar al màxim la sensibilització davant la seva problemàtica.

La Maria, quan va a alguna ponència, ha d'esperar a que la premsa hagi marxat. Ha de vigilar encara que els seus moviments no siguin públics, per que el seu exmarit no sàpiga per on es belluga. Ella no se sent tan valenta com Anna Orantes, la que va parlar a la tele dels maltractaments del seu marit, i pocs dies després va morir assassinada. La Maria no vol morir, i no vol tornar a patir pallisses, per tant no li vol posar fàcil.

També creu que les dones que pensen i diuen les coses en veu alta no interessen, són un problema, són incòmodes. La Maria lamenta les dones que no han descobert la importància de la lluita per la dignitat.

També és crítica amb el plantejament de les cases d'acollida, i de que se'n vulguin obrir més. Es queixa que no hi ha una dinàmica de treball amb les dones per que descobreixin qui són i el seu potencial. Només se les oculta, se les alimenta, se'ls dona llit, i poca cosa més. I després d'això, apa, cap al carrer. A ella no l'han acceptada per a treballar-hi, perquè no té currículum, per que no té estudis. No valoren tot el que ha après.

No enten com pot haver-hi educadors ex-yonquis, i no educadores ex-maltractades. Bé que la criden per anar a comissaria, per acollir una dona en una situació difícil, doncs perquè no

les deixen ser part de l'equip que treballa amb el tema de dones maltractades? Ha insistit molt davant l'Institut de la dona, però sembla que de moment amb poc èxit.

Té molt clar que no interessen dones com elles. Descobreixen les estratègies, com entren a treballar les persones que tenen contactes personals, les "enxufades", com ella diu. Se les anomena educadores, però la Maria s'indigna davant del paper de l'educadora. Ho viu com sortir d'una repressió per entrar en una altra. També es queixa que els programes polítics es dissenyen sense les seves veus.

Utilitza el terme sortir de l'armari també per les dones maltractades. L'Ajuntament de Jerez les ha proposat pel tema del Institut Andalús de la dona, per a dones emprenedores, com a dones que han sortit de l'armari de la violència, però no se les ha tingut en compte. També m'explica que va voler participar a unes jornades feministes. Li varen demanar el currículum, i ella va explicar el recorregut des del grup de dones, i com veia d'important aquest tipus de diàleg, de suport. La varen telefonar per saber a quin partit estava apuntada. Però al no ser militant, no la varen incloure.

A les jornades de Córdoba va connectar amb la Casa de la Dona, i li ha resultat una experiència molt positiva. Es varen bellar per fer venir una dona que estava en una situació difícil. La Maria està convençuda que la xarxa de dones existeix, però que no es vol veure, perquè no interessa. Les dones, insisteix, tenen un gran potencial.

És crítica amb les dones separades que tenen una bona pensió del marit i que no volen saber res de la lluita de les dones per a la seva emancipació. Creu que s'equivoquen, que segueixen sent paràsits del marit i de la societat.

També destaca que algunes de les dones de l'Associació han tornat amb els seus marits, però que en cap moment se'ls ha faltat al respecte. Segueixen participant de la plataforma de diàleg. Qui sap com evolucionaran, o què decidiran. Es segueixen reunint, i això els dona força.

M-Hi ha un percentatge molt alt de dones que busquen ràpidament un nou company que les mantingui, i moltes oblidien el paper de mare. Cosa que no puc encaixar fàcilment. Hi ha dones que confonen el separar-se amb creure que s'han alliberat. Volen disfrutar de la vida anat de marxa i posant-se les minifaldes que abans no s'havien posat. Això no és una alliberació, si no una altra esclavitud.

Jo reconec que estic enganxada al meu treball com a una manera de tapar la soletat. Després de la meva història em vaig quedar tant traumitzada que no sentia ni desig sexual. Fa poc més d'un any que sento que torno a estar viva. Vaig a una psicòloga. Tinc una gran por de conèixer un altre home. Alguna vegada que hi ha hagut una situació que hagués pogut anar a més, he agafat el monedero i he desaparegut. També veig que m'he tornat molt selectiva a l'hora de sortir amb algú. Hi ha tant per fer...! Encara que em vegis tan llençada, sóc conscient de la feina que em queda per fer i de la que queda per fer en general. Però crec que encara tinc molta vida per endavant i que l'aprofitaré bé.

Angels
Llibreria de les dones

Un mes abans d'aquesta cita m'havia introduit discretament a la llibreria de les dones. Feia temps que no hi posava els peus, i aquesta vegada ho feia amb una mirada diferent. Tractava de desxifrar la informació que desprenen uns prestatges farcits de llibres de dones i sobre dones., tot i que hi ha unes lleixes on es pot trobar material que fa referència a la masculinitat. Vaig trobar una parell de coses que buscava, el llibre de la Maria Fuentes i e mític Ser mujer , un viaje heròico, que feia temps que volia llegir. També vaig arreplegar un exemplar de cada un dels papers de presentació de tallers, conferències i altres activitats que des de la llibreria es promouen, q quina més interessant.

A l' hora de pagar, em vaig donar a conèixer a l' Angels, i li vaig fer una pinzellada de l'aventura en la qual estava ficada i del meu interès en poder parlar amb ella. Al cap d'un moment estàvem engrescades en una conversa , entretallada pel telèfon o per altres clients, que va fer molt fàcil que acceptés deixar-se entrevistar.

Ara, seiem a l'espai que hi ha al fons de la botiga, destinat a acollir mostres d'accions artístiques de dones. Realment és l'entrevista que he fet en un espai mss màgic, fins el moment. Per una banda, els llibres sempre m'han fascinat, i he anat a pouar tant sovint un aliment per l'ànima, indicadors pel camí, moments de poesia o evasió.... Els llibres, per a les dones entre els quals em moc, són un material vital, que circula de mà en mà, que ens fa compartir reflexions, descobriments, constatacions. Però a més, la instal·lació de la Sívia Gubern, a base de cristalls de cuarç que ocupen gran part del terra, com una catifa d'una altra galàxia alhora que propera, i una il·luminació on la tonalitat rosa endolceix l'atmosfera, deixa encara un espai a una cantonada, a costat d'una taula petita on hi ha tríptics . En un moment, l'Àngels hi instal·la un parell de cadires i engeguem. És una entrevistada d'allò més agraït. Té tant a dir, i sembla quelvi de gust manifestar-se, que en molts moments aguantó en silenci unes petites pauses, i deixo que deixi anar tot el seu discrus, amb molt poques intervencions meves. No cal tibar del fil, es desenvolupa amb el seu propi impuls.

A-Vinc de la base. . Mai he militat a cap partit. A la meva edat, -aquesta any compleixo els seixanta, i n'estic encantada-, ja puc dir moltes coses. He treballat als barris, als anys seixanta i setanta, he viscut el feminism, les primeres jornades catalanes de la dona, amb tot el que això representava, i vaig sentir la fascinació per conèixer aquest món desconegut que és el món de la dona.

AM- Recordes quin va ser el detonant que et va acostar al món de les dones?

A- Sí, sobretot la invisibilitat que teníem les dones. Ho vaig veure bastant clar. Recordo molts moments en els que em vaig sentir molt malament davant del món, davant el que ara m'atreviria a definir com aquesta indiferència,. Un moment just precis, no hi és. És la suma de molts moments, que van des del món familiar al del treball, on capto aquesta acceptació entre cometes que tenim les dones. M'estic remuntant als anys seixanta. L'evolució meva va partir d'aquesta indiferència i aquest poc reconeixement. Primer com a persona, que crec que és bàsic i que tot ser humà en té el dret, i després el que seria el món femení. Vaig

començar per coses que van des de la visita al metge, no vaig parar fins trobar una metgessa, una dentista, i una pediatra després de ser mare. Tinc dos fills, un dels seixanta quatre i l'altra del seixanta vuit. Tot plegat em va fer reflexionar sobretot en el fet de trobar l'espai propi com a persones. No parlo des del punt de vista professional, això ve després. Com a persona, què sóc jo, a part d'haver parit, a part de ser filla, a part de ser una amant, què sóc jo? Aquí vaig començar la meva caminada cap al feminism. El feminism m'ho ha donat pràcticament tot, en quant a visió del món, a sentir-me bé, reconeguda. Vaig tenir la meva separació, més o menys traumàtica i dolorosa, com totes les separacions, però gràcies a estar ficada en moviments que en aquell moment eren jo diria que de recolzament, fèiem el que podíem, mai em vaig sentir sola al costat de les dones.

De vegades hi ha oblits. Sempre dic a les dones que la memòria forma part de la nostra història, perquè si no haguéssim tingut memòria no haguéssim avançat. Després de la separació, vaig acosneguir un treball molt ben reconegut però amb molta lluita. Vaig entrar a l'empresa privada, fent d'executiva de vendes. Vaig aprendre molt, allò era un món d'homes, però jo ja tenia molt clar qui era el meu paper, i això em va salvar. Vaig viure moltes lluites, però sempre posant els meus límits i treballant molt l'aspecte interior. Això sempre ho acostumo a recomanar. Si per dintre no estàs bé no pots fer res bé. I això no és fàcil. Em vaig prometre a mi mateixa que acabaria dedicant-me al que m'agradava, que eren els llibres i les dones, en el sentit metafòric de la paraula.

No vaig parar fins que vaig aconseguir crear el meu propi espai, independent, insisteixo sobre aquest terme. Ho vaig aconseguir amb molta passió en el projecte i creient-m'ho molt. Amb aquests elements pots fer el que vols a la vida. Quan creus en alguna cosa, i aquesta cosa t'apassiona, funciona.

(M'ho diu amb una mirada que brilla, que emet una vitalitat i un convenciment a prova de bomba. No puc evitar riure, a l'hora que m'inspira una tendresa especial i una mica còmplice)

Sempre explico a les dones que no s'atabalin quan vulguin fer una cosa que les apassioni. Quan em diuen : és que tot val molts diners, els dic que no pensin en això i sí en el que volen fer, i ho faran.

Vaig pensar molt en això, vaig escriure, vaig col·laborar, excuso dir que em movia molt en aquest món. Ja havia muntat tertúlies literàries, m'havia mogut molt en el món feminista. Havia col·laborat, sempre de voluntària, a l'Editorial La Sal, a les Edicions, a la Llibreria, a la IV Fira del llibre feminista. Sempre m'he anat mouent en aquest món i d'aquí va sorgir la idea.. Era la resposta a la pregunta: què és el que més m'agrada?. El llibre i el món de les dones. Això m'havia de funcionar.

Quan varem muntar la IV Fira Internacional del llibre feminista no hi havia cap llibreria. Van venir dones de tot el món. Allà vaig conèixer la “crème de la crème”. Des de la Nada Walsadau, que possiblement la proclamaren pel premi de literatura, aquí a Catalunya, a l'Angela Carter, la Patricia Kelly,... a totes. Excuso dir també totes les catalanes, la malaurada Mercè Marsal, la Roig, totes. Era una fascinació veure-les a totes juntes. Ho varem fer a les Drassanes. Va ser una experiència apassionant. Allà es va reafirmar el meu pensament en quant a aquest projecte.

No tenia ni un duro, no ha sigut la meva meta fer diners. I estic encantada d'haver

aconseguit no tenir diners, perquè no deixen de ser una esclavitud. Però això seria un altre tema. Quan dius aquestes coses, de vegades la gent es queda estranyada. Les dones, les persones, que venim de la base, tenim un tros de camí fet. Sóc una nena de la postguerra, i això ajuda molt si ho saps positivitzar.

Com que la meva meta no era fer diners, també va ser més fàcil, des d'aquest punt de vista. Vaig plegar de l'empresa, vaig agafar un any sabàtic i vaig capitalitzar l'atur. Aleshores es podia fer. Vaig ajuntar-me amb una sòcia. Tampoc era la meva ambició de fer-ho jo sola, i varem fer una societat amb diferents dones, amb participacions, i aquí està la història. (Un gest assenyala el que ens envolta)

Això passava l'any 91. Abans de les olimpíades, amb una efervescència molt important, perquè de llibreria de dones i un espai com aquest, no n'hi havia cap a Barcelona ni a Catalunya, i va ser molt ben acollit. No era un negoci, totes ho sabíem. Varem trobar aquest local. Era un magatzem infame. Ens va costar molt tenir-lo. Jo tenia molt clar que l'espai havia d'estar al barri gòtic. Això va ser difícil, pels preus brutals que hi havia abans de les olimpíades. Varem negociar. Aquest local que veus ara era una quadra. Ni hi havia l'escala ni res. Eren les quadres del palau dels marquesos de Saint Mori, que està aquí al costat, que són amos de mig barri, crec. La senyora Marquesa no me'l volia llogar perquè dubtava de la meva moral. Que les dones muntessin un puticlub, o potser érem totes lesbianes. A la mirada dels altres totes les feministes eren lesbianes. Vaig tenir que portar un currículum i un certificat del capellà del meu barri. Estem parlant de fa deu anys enrera, o sia, fa dos dies. L'altra sòcia no és que tingués una història de contes de fades, per dir-ho d'alguna manera. Jo era la més normal. Ho vaig aconseguir tot. Des del capellà que ni sabia la cara que tenia, i que va riure molt quan em va atendre. Va ser un tio molt maco, molt interessant i em va fer un certificat molt divertit. També a tots els llocs on havia treballat em varen fer un certificat de bona conducta, allò que es feia abans, i així vaig aconseguir el local. Que fos separada no els va agradar gens.

T'explico tot això perquè quan em pregunten perquè em dedico a aquestes coses de dones, responc per això, perquè aquestes coses ja no haurien de passar. No tant sols és pura anècdota. Recordo que quan vaig anar a buscar feina, m'acabava de separar, tenia dos fills, era molt jove, trenta-cinc anys amb dos nanos de setze i dotze, i no t'agafaven per treballar. Això encara està passant. Vaig dir mentides per aconseguir un lloc de treball. N'he passat de tots colors, molt divertit tot, i sempre pensant que tiràvem endavant, que les dones estem fent camí juntes i continuem fent-lo.

Varem aconseguir, doncs, el local, el varem arreglar i ens varem endeutar molt. Al cap de poc temps, la meva sòcia es va cansar. Portàvem un ritme molt fort. Varem ser súper acceptades, el primer any varem vendre moltíssim.. Era molt difícil negociar amb les distribuïdores. Vaig agafar una altra sòcia. Però portem un ritme que ni te'l puc explicar, i la gent es cansa. Portem deu anys d'una lluita de treball molt forta. Compensacions? Totes. No podria posar-ho a una bàscula. He après molt de les dones. Aquests deu anys han sigut una universitat que no existeix. I això si que ho dic amb la boca molt plena. He après moltíssim i he aconseguit el que volia.

He aconseguit crear tres espais, de manera independent, ho torno a subratllar, amb un criteri, el de la llibertat i la pluralitat. Aquí entren dones de tot arreu i de totes les tendències

polítiques Aquí es discuteix, No estan marcades per res. El primer espai és la paraula escrita. Tot està escrit per dones i sobre les dones. Aquest segon espai on estem ara, que el dono a les dones que volen expressar la seva creativitat mitjançant l'art, on cada més canvia l'exposició. Funciona sol, no he fet cap publicitat. Ara està programat fins a mitjans de l'any que ve. Està a la disposició de les dones que no volen circular per llocs més comercials. És un espai alternatiu, però hi passen firmes molt interessants. I l'espai de dalt, que és el que més estimo i que penso que mai no deixaré, és on la paraula té forma. A dalt comentem aquestes paraules que agafem s'aqueí baix. Les pugem cap a dalt i ja tenen tota la voluntat de ser. Com ho fem? A través de tallers d'escriptura, de debats, de conferències i tertúlies, de les quals sóc molt amiga. Penso que és un dret que tenim i que hem de reivindicar.. Estic convençuda que amb la tertúlia es pot aprendre moltíssim, sempre i quant entenguem què és una tertúlia. Cada una de nosaltres dona el que pot donar. Jo he après escoltant molt, callant molt, i parlant quan tocava parlar, però amb un gran respecte per a cada participant.

Evidentment que la gent que ve aquí ja saben que aquí es gasta una mentalitat oberta i, insisteixo, de plena llibertat. Hi ha hagut dones, m'atreveria a dir que una minoria, però, que tampoc s'hi han trobat bé. Qui manté aquest espai? La gent que ens compra llibres, d'un promig d'edat de quaranta cinc anys, però cada vegada tendeix a ser més jove, afortunadament. He de dir que també tenim un percentatge bastant interessant de públic masculí, que em desvetlla un sentiment de tendresa. Fins i tot de vegades m'emociona. La dona acostuma a tenir un perfil acadèmic, bastant preparada. Per tant el meu contacte amb les dones és força privilegiat. Perquè són dones que saben què volen i què no, que estan al corrent de tot, que m'han permès aprendre molt. He mirat d'estar a l'alçada, algunes vegades ho estat, altres no, però sempre amb un punt d'humilitat i de ganes d'aprendre. Penso que així es construeix moltíssim.

Desde la llibreria de les dones s'ha engegat un projecte molt especial, que du per titol: Proposta del desig. El projecte es farà des de l'espai de Pròleg, Les seves autors han escollir aquest espai, perquè el senten un espai protegit. Ho assimilen al part natural, em diu l'Àngels, per donar la dimensió del projecte. Pot venir des d'una dona mestressa de casa fins a una titulada a proposar el seu desig quan, malgrat els seus coneixements o no, no acaba de trobar el camí per posar en marxa el seu projecte clarament desitjat

A- L'ajudarem, l'encarriolem. De vegades pots tenir un desig molt fort dintre teu i no veus la llum. Però nosaltres creiem fermament que tots els designs es poden posar en marxa, sigui quina sigui la seva dimensió.

AM- A la rpàctica, com funciona el projecte del desig?

A- En una primera trobada individual parlen amb la dona i aquesta exposa el design-projecte. Es poden arribar a fer fins a tres trobades amb la persona, gratuïtes, de tu a tu. Aleshores la guiem cap a on pot anar. Evidentement, ens hem revestit d'una xarxa de contactes. La podem encaminar cap a una reinserció laboral, a una teràpia potser pot compartir un curs amb nosaltres, li podem aconsellar una lectura que la pot ajudar a trobar aquesta llum que ara no acaba de veure.... aquesta seria la proposta d'un desig. Al marge d'això anem muntant tallers de caps de setmana. Hem fet el darrer intensiu sobre la soledat, perquè hem anat detectant la necessitat de compartir la soledat. Ha sigut un èxit. També

hem fet un intensiu sobre la relació amb la mare. Creiem que aquesta relació és bàsica de cara a establir una relació amb les dones. Per aquest ha costat més que s'hi apuntés gent. Aquí els grups sempre són molt reduïts, oscil·len entre set i dotze. També és una sort, perquè es treballa molt millor.

Hem fet un altre grup, quinzenal, sobre com portem al relació amb les dones, i també ha resultat difícil i molt polèmic. Un altre ha estat treballar sobre el llibre: Ser mujer un viaje heróico. Els nostres intensius i tallers van per aquí, per treure aquesta saviesa i creativitat que totes portem a dins, i senzillament anar-la escampant. És el taller-llibre: llegim i rasquem. La veritat és que ha tingut mol èxit i és on s'ha apuntat més gent jove. Tot això des de la Proposta d'un desig.

Estem veient que aquesta dinàmica mobilitza a les dones. Veuen una llum i diuen: això és el que volia fer fa tant temps i no m'atrevia. Estem punxant perquè surti tot això.

Aquest és el projecte l' hem començat aquest any. L'hem presentat a diferents associacions i també als mitjans, però se'ns varen posar una mica d'esquena. Hi va haver un diàleg bastant durillo Hi havia un sector que deia que això ja es feia des de l'Ajuntament i des dels plans d'igualtat, però vàrem demostrar que no es feia.

La nostra proposta és molt revolucionaria, molt de formiguetes. I que penso que encaixa molt bé a l'espai nostre.

Hem d'acabar la nostra conversa perquè els horaris així ho manen. He retingut pinzellades de la conversa que m'agradaria que fossin ampliades, però sento que no puc robar més temps a l'Àngels. Marxo amb la sensació que nos era la darrera vegada que parlem. Camino una estona pel barri gòtic de Barcelona, impregnada per l'energia que ha circulat al llarg de l'entrevista. Segeixo sentint el drgin peculiar de la seva veu, i perdura especialment la lluentor viva dels seus ulls, uns ulls que han viscut molt, i que miren en profunditat. M'agrada quan em trobo amb dones que desprenen tanta vida , com és el seu cas. Hi ha un no sé què de reconfortant, d'esperança, d'alegria, de palpar com una vida de dona , una experiència de dona, pot agafar un sentit d'utilitat per les demés dones.

Eloisa, mujeres en Méjico

De nuevo un encuentro servido en bandeja por el azar. De forma tangencial, debido a una iniciativa compartida con una compañera de Mapas, conozco a Eloisa. Lleva años trabajando con grupos de mujeres, de una forma diferente de la que hasta ahora he ido viendo. En su caso, aborda grupos que pueden llegar a ser multitudinarios. Cientos de personas. Pero su entorno es el de la empresa. Los trabajos de grupo los lleva a cabo desde Sinergia Grupo Consultor o bien desde Omnilife, una empresa de multinivel, cuyos iniciadores, según nos comenta, son personas muy espirituales. Sin embargo en los grupos no se habla de religión, se toca al ser humano y su profundidad. El discurso es que si somos mejores personas, somos mejores en todo, y económicamente también.

Me intriga mucho qué se puede hacer de esa forma, y por otra parte me atrae conocer qué está pasando en un país sudamericano. Pero a lo largo de la charla con ella, veo que no sólo me está hablando de Méjico, si no que se mueve por varios países sudamericanos. Su marido tiene una consultoría de empresas, en la que hay una línea de asesoramiento humanista, y además ella participa de un trabajo en pirámide revisando qué pasa con las mujeres y potenciando la autoayuda y el crecimiento personal. Esta vez voy a entrevistarla en compañía de mi compañera de Mapas, es la primera entrevista que no hago a solas. Nos recibe en su casa, vive a caballo de Méjico y España, y nos hace degustar un sabroso pastel de manzana. Comparte con nosotras sus intentos por aprender a cocinar. La verdad es que el resultado no habla de una principiante, si no todo lo contrario. La acogida es cálida, se crea un clima de familiaridad, que está ambientado por una música de fondo combinada con la musicalidad tan propia y deliciosa del hablar mejicano, que espero que emane un poco de las palabras que a continuación transcribo.

AM- Qué itinerario seguiste hasta llegar a tu trabajo con las mujeres?

E-Fui invitada por una amiga con la que antes había trabajado en consultoría de empresa. Ella también es psicóloga, habíamos estudiado juntas en la universidad. Ella se quedó viviendo en Guadalajara, y yo en Méjico. En una ocasión me pidió una conferencia sobre el tema de la Comunicación,. Fui. Del mismo modo que acudía a otras conferencias o cursos que me solicitaban. Pero cuando llegué eran cerca de seiscientas personas. La empresa era del hermano de esta compañera, que cuando entró en la sala fue recibido por numerosos aplausos. ¡Mi primera reacción fue preguntarme qué estaba haciendo yo ahí! Pero como había sido invitada decidí hacer mi tarea. Fue muy interesante ver qué gente estaba ahí. Porque en Méjico las clases sociales se distinguen mucho. Y no se mezclan. Pero ahí había un grupo heterogéneo, desde profesionales hasta gente económicamente modesta, y gente de la alta sociedad y todos respondían de forma muy similar a la dinámica del grupo. Despues de mi conferencia me invitaron a colaborar de una forma continuada. Progresivamente la empresa empezó a crecer y está en nueve países. Los grupos más pequeños son de sesenta personas, y de ahí para más.

AM- ¿Con qué temas empezaste a trabajar?

E- precisamente con el tema de ser mujer, porque en esta empresa, una empresa multinivel, las ventas se miden por puntajes, y los hombres llevaban a puntajes superiores que las

mujeres. Así que en vez de dar un curso de ventas a las mujeres, el director, un muchacho muy intuitivo, decidió enfocarlo differentlymente. Las juntó y les preguntó qué les pasaba, ¿acaso eran más tontas que los hombres? De ese cuestionamiento basado en el sentido común empezó la revisión personal . Aparecieron los temas : que si los lujos, que si el marido, que si no tenemos tiempo, que si no estamos preparadas, que si nos da pena, y el muchacho, que tiene una personalidad interesante, porque pese a no tener estudios es muy cuestionante, en esa ciudad zapatista , muy elitista, donde las profesiones cuentan, los apellidos cuentan, le, sin estudios, lo había retado todo. Invitó a las mujeres a retar a su vez, eso que cuentan son sólo pensamientos que andan por allí, claro que pueden. Y a partir de ahí las mujeres empezaron a vender más. Ese fue el arranque, y a continuación invitó a su hermana, q ue era consultora, y posteriormente ella me invitó a mi. Así que todo se inició por ese cuestionamiento de porqué vendían menos.

AM- ¿Habías trabajado con anterioridad con mujeres?

E- En la universidad estuve trabajando en un programa para mujeres, señoras de la alta sociedad. Primeroe studí sicología, luego desarrollo humano, y dentro de la maestría se nos ocurrió que podíamos hacer un programa de extensión universitaria para mujeres. Esa fue mi primera experiencia con mujeres, aunque yo ya tenía a nivel individual grupos de mujeres. Allí se usa que las mujeres, cuando todavía tiene a los hijos, se dan una mañana libre y hacen su propios programas, invitan a algún profesional que les interese. Yo daba unos cursos para padres de familias, y se me conocía mucho.

AM- ¿Es una iniciativa muy común esta de los grupos de mujeres?

E- Hay mucho movimiento de despertar femenino. Hay muchas organizaciones.

AM- ¿Todo el movimiento está dentro de organizaciones o hay iniciativas espontáneas?

E- Hay de todo. Los encuentras a nivel de universidades, de iniciativa privada, de organizaciones no gubernamentales... Parece que cada vez hay más inquietud en la mujer.

AM-¿Cómo valoras este despertar de la mujer?

(Cuidadosa, responde precavidamente)

R- Tengo impropia forma de ver.

AM-Por esa es por la que te pregunto

(Risas)

E- Yo creo que a nivel global, creo que somos movidos por una conciencia más allá de lo personal, como que la vida tiene su propio rumbo, la vida también tiene una meta , yo siento que es un momento en que todo lo que tiene que ver con las cualidades típicas de la mujer pero que son cualidades de lo femenino, tiene que recuperarse. Y no digo despertar, porque ya ha habido épocas de la historia en las que esas cualidades estuvieron vivas en la conciencia humana. Pero en este momento se necesitan para equilibrar lo que está sucediendo en el mundo. Yo siento que las fuerzas de la energía masculina de crear a nivel de la materia, de conquistar, a través de la ciencia y la tecnología, van aumentando, Pero

estamos viendo que nos estamos acabando el planeta. ¿Dónde está ese cuidado? Pensamos mucho, pero el movimiento de la sanación también empiezo a verlo por todas partes donde me muevo , y no sólo a nivel de grupos de profesionales psicólogos y psicoanalistas, si no que a muchos niveles. La gente está interesada en su mundo interior. Creo que éstas son cualidades de lo femenino. Las mismas necesidades de interacción que se están viviendo en el mundo, el estímulo que tenemos a través de los medios,. Todo eso es un despertar de las mujeres. ¿Porque quedarse con esos constructos tradicionales? En los grupos las mujeres se estimulan unas a las otras.¿Si la otra pudo, porqué yo no voy a poder? Creo que la vida misma, la conciencia global nos está llevando hacia esto, en lo personal y en lo colectivo.

AM-¿Cuántos años hace que empezaste con los temas de mujeres?

E- Más de treinta años. Primero trabajé como psicóloga clínica, luego en el seguro social en Méjico , y ahí empecé a manejar los primeros grupos, en el hospital, con médicos y empleados, y de ahí partí a la universidad a estudiar la maestría y ahí empecé con los grupos y con la orientación rogeriana. Teníamos todo lo de la tercera fuerza de Rogers.

AM- ¿Con esta perspectiva de treinta años, qué evolución ves en las mujeres a través del contacto con los grupos? ¿Los temas que trabajabais y las respuestas a esos temas, han variado?

E- Te contesto por pasos. Empecé a trabajar en estratos altos de la sociedad mejicana, muy elitista. Esas mujeres han viajado, aunque no tengan una profesión formal, tal como te comentaba, toman cursos de arte, de literatura, de filosofía, de sicología, leen, es muy diferente de los grupos con los que trabajo ahora. Todas están en algo muy parecido, y es que no se auto realizan. Aunque parezca que están muy bien, muy acomodadas, les da miedo salir a ser ellas mismas. Pese a que se forman no salen de su mismo grupito. Y las otras, porque no tienen la necesidad pero no los recursos económicos ni los apoyos. Dicho esto, la diferencia que veo entre hace treinta años y ahora m creo que ahora se están dando los cambios de una forma más rápida. Antes los procesos personales eran más lentos. Ahora es sorprendente ver cómo de un mes a otro hay cambios fuertísimos, y más frecuentes.

AM-¿Qué temas abordas con más frecuencia?

E- Ahora trabajamos primero un cuestionamiento sobre qué es ser mujer, qué aprendí, de donde lo aprendí, como ha afectado a mi vida, desde una perspectiva de que esto que aprendí, que se presta a no cuestionarlo, a sublimarlo, la pregunta es : ¿ésto me expande, me infunda vitalidad, me hace más feliz? Si no es así, aunque parezca que son palomitas y te aplaudan todos los de tu círculo, no tiene que ver con tu esencia ni con tu verdad. Todos esos aprendizajes se analizan desde esa perspectiva. Y después se les da un modelo de lo que es la persona que funciona totalmente. El modelo se da a través de lo que es la persona con sus energías y sus cualidades totales. Así se dan cuenta de que si tú no vives una parte de tus cualidades , lo que son cualidades se vuelven distorsiones. Proteger y cuidar es algo maravilloso, pero si no lo vives de forma equilibrada, puedes estar viviendo a través de los demás, te vuelves sobre protectora, asfixiante. Las propias mujeres se diagnostican sus distorsiones, y qué recursos les faltan. Ven cuáles son las creencias que las están limitando.

AM-¿Qué aportan los grupos a las mujeres?

E- A nivel personal creo que los grupos tienen una fuerza y una sabiduría sorprendente. Yo ya no me siento una sicóloga ni una sicoterapeuta, si no un elemento catalizador de una conciencia sanadora que está ahí y que la formamos todos. Los grupos son poderosísimos. Claro que tiene un mérito el que sepas estar acompañando un grupo. Hace poco me invitaron desde la Secretaría de Educación a dar una conferencia a todos los maestros del gobierno de León, que es como una provincia. Al día siguiente eran unos sesenta maestros entre docentes y auxiliares, psicólogos, preguntándome porqué los grupos.. Este ha sido mi descubrimiento, porque este modelo no está en los libros. Este modelo es criticadísimo a nivel de Academia. Toda mi formación fue que un grupo no tendría que pasar de dos facilitadores y de veintitantas personas, y que teníamos que cerrar procesos . A nivel psicoterapéutico lo estoy haciendo mal. Pero al ver los resultados, veo que es un paradigma nuevo. No creo que sea mi mérito, creo que es la fuerza del grupo. El mérito es saber catalizar, acompañar, sentir, saber que cada persona cuando toma el micrófono, cuando habla, está siendo la voz del grupo.

AM- Me hablabas de la necesidad de reconciliación con la energía femenina, pero ¿qué pasa con los hombres?

E- Curiosamente, después de que las mujeres empezaran a tener esta fuerza, ellas mismas tienen sus grupos de apoyo. Se estimulan en el poder y en la propia valoración personal. De nuevo, si ella que no podía ahora puede, si ella que sentía que no valía nada, ahora siente que vale, yo también puedo conseguirlo. Ah, y por cierto, las mujeres empezaron a vender más que los hombres. Entonces los hombres pidieron a su vez cursos. Se les da el mismo programa, se siguen los mismos pasos de cuestionamiento.

Para mí ha sido un gran descubrimiento. He aprendido a apreciarlos, a valorarlos y a entenderlos, pero ya no a través de libros y de teorías, si no a nivel personal. Como ellos con esos modelos de qué es ser hombre, también son seres sufrientes. Aparentemente son los ganadores, pero sólo aparentemente. Están solos. Sienten temores, no tiene apoyos, he descubierto, -tal vez aquí hay un nivel de educación más alto que en Latinoamérica, hay mucha gente analfabeta todavía-, que cuando tocas sus profundidad, sus núcleos, ves qué maravilloso sentimientos amorosos tienen como padres, pero no se permiten abrazar al hijo o decirle te quiero. Pero ves como lo sanan, como necesitan de sus mujeres, como les duele no poder encontrarse a nivel personal con ellas, tratarlas como las tratan. He aprendido a apreciarlos. No creo que sólo las mujeres estén en una posición de desventaja, ellos también y lo ven.

AM-¿Has hecho experiencias de diálogo entre hombres y mujeres?

E- Todavía no. No a nivel experimental. Lo que sí he visto los reportes de cómo ha habido, tanto desencuentros con más entereza, como encuentros. Se han fortalecido relaciones, muchos hombres y mujeres trabajan en la misma empresa, pero es sólo observación personal.

AM-¿Porqué escogiste esa carrera?

E-En realidad no había mucha conciencia en mí. Me atraían la literatura, el teatro, pero no había oportunidades académicas en la universidad para que yo pudiera estudiar teatro, lo que más me atraía. El director de la escuela de sicología de Guadalajara , que empezaba entonces con pocos estudiantes, vino a hablarnos de qué era esa carrera. Me interesó. Al principio no me gustó, no se sabía muy bien qué hacían los sicólogos, nuestros maestros eran psiquiatras, nos veían como el ayudante del psiquiatra o como personas que hacían tests sicológicos. En la ciudad de Guadalajara nosotros “inventamos “ lo que tenía que hacer un sicólogo. Pero siempre me gustó todo lo que tiene que ver con la experiencia humana. Por supuesto, seguramente me atrajo porque, como sabemos, los sicólogos tenemos ganas de sanar nuestros dolores, y ahí encuentras respuestas a ellos.

AM-¿Al principio intuiste la dimensión que alcanzaría tu trabajo?

E- No. Alguna vez incluso, al principio, estuve desilusionada de mi trabajo. Luego me fui a vivir a Canadá y ahí me identifiqué mucho con la tercera fuerza. El hombre , el ser humano como potencialidad, como autorrealizante. No me gustaba tanto el determinismo o el meterte a hacer interpretaciones simbólicas, psicoanalíticas, pero me atrajo el hecho de que seguimos creciendo, de que podemos seguir creciendo. En Canadá encontré un libro que tenía mucho de Rogers pero aplicado al mundo de los padres: Padres Eficaces Técnicamente Preparados. Trata de los tres elementos que encontró Carl Rogers en sus investigaciones, que hacen crecer a la persona, a través de una relación, que es como crecemos. Que en la relación se pueda aceptar empatía, es decir un entendimiento profundo, saber ponernos en los zapatos del otro, la aceptación, es decir, puedo no estar de acuerdo con tu comportamiento, estoy enojada contigo, me molestas, pero a tí como persona te acepto. El otro elemento era la honestidad, que a nivel técnico él lo llama congruencia. Cuando hay honestidad en una relación .. Puede haber lo que sea, pero va a haber crecimiento. Y Gordon, un doctor gringo, ya ves como son de mercadotécnicos, agarró estos conceptos y los enfocó a los padres. Se hizo un movimiento fuertísimo en muchas partes del mundo. Yo lo llevé a Méjico y ahí me empezó a gustar la carrera. Y ahí empecé a manejar grupos, en ese caso de padres.

AM – Después de una trayectoria tan larga y rica, ¿cuál sería aun tu sueño?

E- Por una parte, desde que he llegado a Barcelona, estoy tomando un momento para nutrirme, para preguntarme. Recibí muchas bondades y si ahora estoy en casa ajena también debo aportar algo. Al principio me pesaba el contraste de la riqueza de aquí con la pobreza del Perú, de muchas partes de México, de Guatemala. Aquí es como ver a la tía rica. Todo está muy bonito, te da de comer muy rico, te cuenta, te pone música bonita. Pero estoy de revisión. ¿Mi sueño? Yo quisiera hacer participar de estos modelos a gente que tiene inquietud social, ser un elemento que ayude a multiplicar el trabajo con megagrupos. Por eso me gustó esa mañana que estuve con esas sesenta personas de las que te hablaba. Ellas ya están haciendo mega grupos, están iniciando su propio proceso.

Mi compañera de Mapas ha estado escuchando atentamente toda la charla, y al final se lanza también a preguntar.

J- ¿Qué pasa con el material personal que surge a partir del trabajo del grupo? ¿Si se te desmoronan los patrones que te servían, con qué referentes te quedas? ¿En un contexto de un grupo numeroso, cómo se tiene en cuenta ese aspecto?

E- Es cierto que las críticas que vienen desde una óptica ortodoxa de maestría de desarrollo humano es que si no cierras los procesos y das apoyo hay peligro que que aparezcan angustias, depresión o que la persona se sicolice.

J- O que se quede en una mera ilusión de sus potencialidades.

E-En el inicio ya bajamos las expectativas, y además avisamos de que puede haber movimientos internos y que en ese caso deben buscar ayuda profesional, o de un sacerdote, o de un sabio, o de un amigo de confianza. Damos esa orientación a modo de prevención. Pero luego hay un seguimiento. Los grupos se ven cada mes. Hay ocho módulos, y siempre hay un conductor. La gente no falta a esas citas, y sabe que va a poder contar con ese encuentro. Los encuentros son de dos días por mes.

Asimismo, hay toda una estructura de pequeñas células, basadas en el lema si tú ganas yo gano, y hay un seguimiento de apoyo de la gente. Vienen mujeres desvaloradas, que saben enfrentar su vida pero se sienten víctimas. El que tengan sus coordinadoras es un apoyo, luego está el poder de sanación del grupo, que es diferente de la acomodación con el psicólogo.

También hay que tener en cuenta que los grupos se crean en un contexto claro y protector, en el marco de la empresa. El que yo pueda trabajar mejor pasa por que yo esté mejor como persona.

J- Como mujer, en México, ¿te sentiste con dificultades al empezar tu andadura profesional?

E- Como profesional no me costó. Fui de las primeras generaciones de psicólogos de la universidad de Guadalajara. Lo difícil no era por ser mujer si no por inventar como se es psicólogo. Pero en relación con las empresas sí ha sentido discriminación. Aun ahora, en la empresa de consultoría, se dan casos de empresas que no admiten que sean mujeres las que vayan a dar cursos , sólo aceptan hombres.

Asociación de Autoayuda

En Canarias existe un grupo de autoayuda, constituido en asociación. Mis contactos con ellos empezaron a raíz de un artículo que publiqué en la revista Vital. En dicho artículo abordaba , desde mi experiencia de Mapas, la reflexión acerca de la validez del trabajo que se desarrolla en el interior de los pequeños grupos de reflexión, y al final adjuntaba mi dirección de correo electrónico por si alguien tenía ganas de contarme su experiencia.

Al poco, Carmen se ponía en contacto con migo. Reproduzco parte de nuestra correspondencia electrónica.

Igual que ustedes (en mención a ese grupo) por la necesidad de compartir y por el deseo de ser escuchado y con la intención de conocernos a nosotros cada día un poco más e ir aprendiendo a ser uno mismo, surge la Asociación de Autoayuda. Aquí en Las Palmas de Gran Canaria.

De forma altruista y sin pertenecer a ningún credo o secta. Las personas asistentes lo hacen independientemente a la religión que puedan profesar o a ninguna. Creyendo en el Poder que está dentro de nosotros.

Compartimos como iguales, no hay líderes y si se lleva una dinámica organizada para que todo funcione de forma adecuada. Dadas las circunstancias o temas que surjan.

Somos varias personas no profesionales, las que conducirían las reuniones, aunque suelen participar también algun/os profesionales como: enfermeras, practicantes o médicos naturistas. Aquellas personas, poseen un cierto bagaje en otros colectivos como Alcohólicos Anónimos o de índole de Autoayuda, Talleres de Crecimiento Personal, Seminarios ... En los Grupos nos ayudaríamos a nosotros y ayudamos a los que vienen. Reuniones que tienen lugar en Casas de Cultura, Instituto de la Mujer o en Salones particulares.

Me mueve la intención de compartir con usted/es lo que tenemos y les pueda ser útil como: temas, cuestionarios, escritos, extractos de libros de Autoayuda, poemas...

Para tal fin puede acudir a la página web, donde podrá informarse mejor de este colectivo (www.asociacionautoayuda.com), y al teléfono 928 47 56 57 de lunes a viernes de 9 a 12; donde y por correo se le puede hacer llegar esos materiales a los que le hacia mención anteriormente (muy poquitos aparecen aún en la web). O bien nos envia vía email, un apartado, dirección postal o teléfono.

*Bueno, en espera de sus noticias, reciba un cordial saludo:
Carmen Reyes.*

Al poco , con gran generosidad, Carmen me mandaba una cinta con conferencias, publicaciones que generan, folletos en los que se anuncian los diferentes lugares en los que se reúnen los grupos, experiencias personales.... Títulos como El miedo y nosotros, La autoestima, Recuperación de la niñez herida, poemas y pensamientos llenos de mensajes de esperanza y de incitación al autoconocimiento y al desarrollo personal.

En un correo posterior, me habló más de ella y de su iniciativa.

Llevo en la Autoayuda muchos años. Empecé en Al-Anon (Grupo de Familiares de Alcohólicos). Por aquel entonces tenía un familiar alcohólico y creía que este era el problema que tenía mi vida, sin embargo sólo el primer día que asistí a una reunión me di cuenta que el "problema" lo tenía yo. Ya que me había pasado la vida viviendo la de los demás y me olvidé de vivir yo. Estaba perdida de mi misma, mucha falta de autoestima, miedos, apegos, dependencias y sobre todo una falta inmensa de amor hacia mi misma.

Con el programa de los doce pasos me descubrí a mi misma y sobre todo empecé a creer en un Poder superior a mí que está dentro de cada uno de nosotros. Comencé poco a poco a conocer lo que estaba pasando en mí y en esto continuo, conociéndome cada día un poquito más.

Junto a la asistencia a estas reuniones, asistí a cursos, convivencias y talleres muy diversos, y todos relacionados a la autoayuda.

Tras la experiencia en Al-Anon, nació en mí la necesidad de crear unos grupos donde estuviera abierto a todos, sin distinción ninguna. Tenía mucho miedo y a la vez confiaba en el Poder Interior para salir adelante. Nace un primer grupo el 29 de enero de 1996, un lunes a las 20:30 hs., que sigue en el mismo horario y día desarrollándose.

Hoy hay varios grupos en la isla de Gran Canaria y uno en Tenerife, donde todos compartimos en una atmósfera de confianza y respeto, manteniendo en el grupo lo que allí se dice. Este es el primer principio.

Aprendemos en cada reunión unos de otros. (Las reuniones duran de una hora y media a dos horas). Los grupos funcionan no profesionalmente, aunque formen parte en él algunos profesionales pero compartimos como iguales. tenemos todos el propósito de crecer internamente y de sentirnos cada día mejor con nosotros mismos.

En la actualidad y para organizar y desarrollar los programas y temas, nos reunimos de 10 a 15 personas que colaboramos en la moderación de cada reunión. Cada uno tiene a parte de esta aportación voluntaria su ocupación laboral y disponemos de parte de nuestro tiempo en el Crecimiento Personal y Espiritual y a la vez lo compartimos con todos aquellos que vienen libremente a las reuniones.

A parte de los temas que pudiste apreciar en la página, tiene prioridad lo que está viviendo cada persona y ésta es ayudada con las experiencias de los demás asistentes, donde se aporta ese apoyo y las "herramientas" necesarias para que cada uno vaya resolviendo lo que está viviendo. La labor es muy personal, cada uno va aprendiendo a amarse, conocerse a sí mismo y a tomar la responsabilidad de su propia existencia.

Tenemos la colaboración de los ayuntamientos de Gáldar, Telde y Firgas. Hemos tenido buena acogida ya que son las propias personas que se van recuperando las que por sí mismas han tenido la iniciativa de configurar nuevos grupos o bien a petición de solicitantes; todo ha ido surgiendo por si mismo. En los otros lugares es de forma particular, cediendo los locales de forma gratuita.

Con respecto a las experiencias, conociendo una dirección tuya te enviaré las más significativas.

Además, a parte de las reuniones de Autoayuda y sesiones de Biomociones, Yoga o Tai Chi, se organizan: Convivencias, Talleres o Charlas-Coloquio. El que en estos días se va celebrar en Tenerife tiene como tema: Los Miedos (a modo de Convivencia-Taller); a primeros de marzo será La Relación, -que empieza con la de uno mismo-.

*Pues bien, gracias por tu atención, seguimos en contacto para lo que deseas, así como en el desarrollo de tu publicación. Hasta pronto, un abrazo:
Carmen.*

Tal como he mencionado, recibí material abundante, acompañado de una carta más, en la que de nuevo venían respuestas a interrogantes que le había planteado a Carmen.

Cierto, el miedo estuvo presente en mí al comienzo y seguía haciéndose presente, lo bueno es que lo veo y lo puedo manejar, afrontándolo. Cuando lo he comentado, e han dicho: si lo tenías nos e te notaba; iba por dentro, comprendo que eso es algo natural, ya que todo

lo que no conocemos nos suele dar temor. Una dosis de miedo es hasta bueno, nos hace sentir cautos.

Desde que comencé hasta ahora, me preguntas, que es lo que más valoro, es que cada día me conozco un poquito más, que intento en todo momento ser yo misma, me acepto como soy, sé que soy un ser que evoluciona en esta "escuela" que llamamos vida y que he venido a aprender ciertas lecciones, estoy agradecida por todo lo que he vivido ya que ello me ha hecho buscar y llegar donde estoy ahora. En algunos momentos y circunstancias del pasado fue bastante duro. Ha sido necesario, todo es para el Mayor Bien. Cuan más me ayudo a mi misma más puedo ayudar a los demás.

El que se hayan extendido los grupos es labor de todos ya que los grupos los formamos las personas, deseosas todas de recuperarse, encontrarse a sí mismas y crecer internamente. Los ayuntamientos nos reciben con agrado. Son las mismas personas que se van recuperando quienes interceden para lograr el local donde nos reunimos. Como ya hemos comentado, la entrada es libre y no se paga, hay algunas publicaciones pequeñas que vendemos aprecio módico para recuperar los gastos.

La oficina la lleva una persona con amor y dedicación, otras le ayudan en algunos ratitos de forma altruista, esta persona comparte su profesión con el trabajo de la oficina y su vida familiar. Todos les estamos agradecidos aunque él lo hace sin esperar nada.

El local de la oficina, lugar de reuniones y salón de actos es cedido por uno de los socios fundadores de la Asociación.

Las Convivencias y Talleres se realizan en Aulas de la Naturaleza, casas o albergues. Los gastos se sufragan por los asistentes con partes alicuotas de hospedaje y alimentación.

En el salón de actos suele hacerse talleres a precios módicos que es lo que cobra la persona que lo imparte. Cuando esta persona viene de fuera de la isla, intentamos sobre todo que lleve la misma línea de Autoayuda y modo de pensamiento, que todo sea razonable, justo y útil. También se realizan conferencias y charlas –coloquio sin costo alguno para los asistentes.

En su página web aparecen también poemas, información, reflejos de la aventura que están compartiendo codo con codo esas personas que se apoyan para avanzar a través de los dolores de crecimiento.

Tres mujeres

Cori López, Victoria Sau y Mercedes Paniker

Cuando se hizo evidente que empezaba mi recorrido en busca de testimonios de mujeres y hombres que estuvieran participando en grupos, hablé con varias personas para ver qué reacciones suscitaba el tema que tenía entre manos. Sentí que podía ser muy interesante escuchar a tres mujeres, bien diferentes entre sí, pero que aparecían ante mis ojos con insistencia. Con las tres hablé del tema de las identidades de género, y todos sus discursos revisten interés. Fue un placer que me dedicaran un espacio en sus agendas y no quiero que sus opiniones se queden en un cajón, así que aquí vienen.

Cori López, pediatra, neuróloga, introductora en España del trabajo del Profesor Tomatis. Hace años me interesé a fondo por el método Tomatis, y entrevisté en varias ocasiones a la Dra. López. Hoy le he pedido que me hable de qué pasa entre los géneros, porque la escucha, uno de los ejes de su trabajo, está íntimamente relacionada con el diálogo, y porque por su larga experiencia como terapeuta, tiene mucho que decir. Me recibe en su despacho y vamos directas al grano. De hecho, al transcribir nuestra conversación, me da la sensación de un material condensado. No le pongo florituras, es lo que hay.

AM-¿Porqué es necesario ir en busca de la redefinición de los géneros, de algo que está intrínsecamente ligado a nuestra naturaleza? ¿Dónde nos pedimos?

C-La confusión nace con el feminismo mal entendido. El feminismo fue muy necesario en su momento para romper con una situación que era insostenible, fue un paso adelante importante. Pero en el mismo paquete se englobaron muchos aspectos, se tiró por la borda todo, sin discriminación. Se perdió algo fundamental: el respeto al cuerpo de la mujer. El cuerpo de la mujer es el templo del espíritu, responde a una función dentro de la pareja hombre mujer. Pero se produjo una desviación, se creó un modelo de mujer macho, una copia del macho con pestañas rizadas y tetas.

Paralelamente el hombre pierde la referencia que le supone la mujer, se despista, no puede crecer y pierde su identidad y queda alterado el camino para crecer juntos. La mujer no puede pasar su ying al hombre. Desaparece la posibilidad que supone una pedagogía de la vida mutua.

La pérdida de la identidad masculina la vemos en la forma como el hombre se disfraza, o en como da rienda suelta a la promiscuidad.

La pérdida del ying de la mujer para la evolución de ambos.

El hombre se defiende ante esa situación acogiéndose a la autoridad.

Para la doctora López la búsqueda está mal orientada, debiera ser más espiritual. Está de acuerdo en contemplar la neurología, pero sin olvidar la dimensión espiritual del ser humano.

C-Estamos en la era de la biología molecular, de la bioquímica. Desde ahí se pretende explicar todo, y eso no es posible. Arrastramos un error que dura ya ciento cincuenta años, y es el de enfocarse unidireccionalmente. Mientras no se contemple la globalidad del individuo repetiremos el mismo error: el de considerar al hombre como una máquina, que como mucho es pensante. Ciento que encontraremos cosas en las moléculas, en el abordaje biológico, pero desde luego no todas. La espiritualidad tiene la función de la creatividad.

La mujer es el receptáculo de la creatividad. Debe tener una formación de diferente calidad que la del hombre. Los nueve meses de embarazo son algo más que un tiempo para dar simplemente la

alimentación. La mujer debe tener muy clara su identidad. Pero como eso no es así, se perpetúa la oscuridad. Y hablo de la función materna más allá de la procreación, se trata de una función que largo alcance: la madre es el soplo intuitivo.

AM-¿Porqué son más las mujeres que los hombres las que buscan respuestas y adentrarse en el camino interior ?

C- Es cierto que la mujer busca más. Al hombre aun no le ha llegado el momento. Los hombres tienen miedo a perder lo que les han dicho que son, cuando al encontrar lo que eran serían más felices. Pero una cosa muy importante: los hombres no lo tienen que hacer porque lo pida la mujer, si no por ellos mismos, por su propio crecimiento individual, por avanzar antropológicamente, por seguir la evolución cósmica.

La exigencia de las mujeres hacia los hombres esconde rabia y resentimiento. Quieren demostrar que han estado equivocados durante años. Si no, la mujer simplemente cambiaría y dejaría al hombre tranquilo. Cuando la mujer deja de hacer, es cuando el hombre se mueve. Es la actitud la que nos hace aprender, no las palabras.

Hablamos del sentido de la aparición de la fricción en la relación de pareja, de cómo encierra la posibilidad de servir para la transformación, para la toma de conciencia.

C- Se ha perdido el sentido de la transformación y de la transmutación. No son la misma cosa. Transformación tiene un sentido de cambio, de avanzar. Transmutación es con los mismos elementos vivirlos de una forma diferente. Por ejemplo: tú me odias, y yo lo explico lamentándome. Hasta que alguien te hace ver que en el fondo la persona que te odia te quiere. Entonces cambia tu forma de ver y lo vives de otra manera. Una molécula está compuesta por unos átomos y una estructura. Si se transmuta, con los mismos átomos se estructura de diferente manera. Pero no olvidemos que resulta mucho más fácil lamentarse, lo que justifica el no avanzar, que resolver.

AM-¿Y la rabia del hombre?

C- Está celoso de la mujer porque vitalmente hay cosas que él no puede hacer y ella sí. Creo que el hombre envidia realmente la maternidad.

AM-¿Porqué es tan difícil el diálogo entre géneros?

C-Por los personajes. El diálogo sólo es posible cuando nos interesa el otro, cuando hay intención de ir en su busca, cuando nos interesa como a ser diverso, diferente de nosotros.

Es necesaria la actitud de escucha para que el otro se manifieste. Implica no tener nada preconcebido, amar lo que es el otro.

Son los dos sexos los que hacen una pareja, la razón de la diversidad de género es el crecimiento.

Pero lo más frecuente es establecer relaciones de competencia, demostrar potencia frente al otro, seducir con capacidad de dominar. Así es imposible el diálogo. Para que el diálogo sea posible ambos deben hablar desde su centro, desde el corazón.

Hace años que el hombre está en pie de guerra, que toma terreno a la mujer. El hombre se cree el rey de la creación, y defiende su territorio. No se da cuenta de que el territorio es para compartirlo.

Creo que el hombre y la mujer tienen la misión de elevar la vibración de la humanidad, de mejorar la especie. Pero no sé qué karmas arrastran.

Una cosa que me ha sorprendido siempre en la maternidad, en neonatología, es que cuando nace un bebé te das cuenta de que no todos los seres tienen el mismo grado de evolución. En mi experiencia pediátrica he visto niños con unas miradas claramente de almas evolucionadas, sientes que hay miles de años de experiencia detrás de esa mirada. No hablo de inteligencia, hablo de otra cosa. Esa mirada también puede estar en niños deficientes. Es una mirada de sabiduría, es un chispa. En los recién nacidos es algo espectacular. No entiendo como no se habla más de esto.

Victoria Sau

Hace años leí un artículo en la prensa que me llamó particularmente la atención. Hablaba con contundencia acerca de la diferencia entre el funcionamiento mental femenino y el masculino.. Asociaba la capacidad de la mujer de estar atenta a varias cosas a la vez a algo previsto por la naturaleza para que la hembra pueda atender a sus crías, desde la más pequeña sujetada a su pecho hasta la que empieza a caminar y puede lastimarse al caer, incluyendo a la que ya es algo mayor y tal vez no debe alejarse demasiado. Simultáneamente puede estar vigilando que no se quemé la comida que cuece sobre el fuego.... En cambio la mente del hombre tiene un funcionamiento más lineal, y parece concentrarse en un tema después de otro, resultándole más difícil abarcar varios frentes a la vez. Me resultó tan interesante que incluso guardé el recorte durante un tiempo y lo hice circular entre mis amigas. Lo firmaba Victoria Sau, de la que supe de su trayectoria como sicóloga , autora, y como mujer implicada en el movimiento feminista. Así que cuando en una conversación con María Martínez acerca de mi incipiente proyecto Espacio de diálogo itinerarios interiores me sugirió ponerme en contacto con ella, no desperdíe la oportunidad de poder conversar directamente con esa mujer con años de rica experiencia a sus espaldas, transmutada en sabiduría. A los pocos días ella y Fina Birulés conversaban sobre la autoridad del pensamiento femenino en el Pati Llimona, en Barcelona. Fui a escucharlas, y ahí mismo concerté una cita con Victoria para entrevistarla.

Aun pasaron unas semanas antes de nuestro encuentro. Llegado el día, el calor del verano estaba en pleno apogeo. Me recibió en su consulta. Al subir los cinco pisos sin ascensor pensé que con un ejercicio cotidiano de ese calibre las piernas de Vitoria se debían mantener tan ágiles como su mente. Como tiene una agenda muy apretada, me había concedido media hora de su precioso tiempo, así que trataba de mantener bien presente el hilo de las preguntas que quería formularle, con una cierta sensación de aprieto, con el deseo de procurar no desperdiciar ni un momento de esa media hora. Sin embargo los hados me fueron propicios puesto que cuando llevábamos un rato conversando el teléfono sonó. Su siguiente cita se anulaba, así que me distendí y disfruté de un cierto desahogo para llevar a buen término la entrevista.

Le cito el artículo, y ella a penas lo recuerda. Hace tiempo que no escribe para la prensa, y se lamenta de la falta de fidelidad con la que a veces se trasciben sus palabras. ¡Espero que no sea ese mi caso!

Sin embargo el tema lo sigue teniendo bien claro. Me cuenta que cuando daba clases de sicología ya hablaba de los dos funcionamientos del cerebro, del hemisferio que funciona captando la globalidad y del que se mueve de forma lineal. Todos usamos los dos hemisferios cerebrales, pero tenemos uno en posición dominante. El hemisferio izquierdo rige la cultura y el lenguaje y el derecho la atención viso-espacial.

Su discurso se avanzaba a los tiempos, no era como ahora. Ahora se admite que la mujer puede hacer más cosas que el hombre, pero en el inicio de su actividad docente hablar de esa forma constituía un atrevimiento. Le comentó que me hablaron de un programa de informática dedicado a gestión empresarial diseñado basándose en esa capacidad de la mente femenina para funcionar en red, pero no lo conoce.

Acto seguido sostiene que lo que ha sucedido es que las capacidades de la mujer, las cualidades, se utilizan en su contra , como por ejemplo la maternidad. Se trata a la maternidad como un obstáculo, como algo limitador. ¡Y sin maternidad no estaríamos aquí, no existiría la sociedad!

Me remite a un libro suyo: Reflexiones feministas para el siglo XXI, Editado por Horas y horas . Anoto mentalmente la necesidad de ir a buscarlo, cosa que hago al cabo de pocos días.

Constató, en medio del calor que nos da un aspecto algo sudoroso, que el piso respira paz, es pulcro, casi huele a colonia. Más tarde, a lo largo de nuestra conversación, descubro que era la casa de su madre, y hay algo que me commueve en esa confidencia. Además, a veces, en el rostro de Victoria asoma una mirada que da brillo a su cara, que le confiere un aspecto travieso.

A Victoria le gusta hablar, y eso es un placer cuando una hace una entrevista. Me hace gracia cuando la escucho contarme que ya antes de que fuera profesora la gente le decía que hablaba como quien quiere explicarse de forma que se le entienda bien. ¡Y así sigue siendo!

Regresamos a las diferencias entre hombres y mujeres.

V- Los hombres tienen un lenguaje rígido, el lenguaje de las normas, el de los libros. También los juegos típicamente masculinos tienen unas normas muy definidas. En cambio, no encuentran la palabras adecuadas para las cosas simples de la vida. Creo que esta falta de flexibilidad lingüística es cultural, es la resultante de siglos dedicados a una vida volcada hacia el exterior, hacia el orden y la leyes. En cambio la mujer al hablar abarca una gran diversidad de cosas, desde la luna hasta lo más cotidiano. Sólo se escapan de la rigidez del lenguaje los hombres poetas, pero son una minoría.

Victoria deduce que la parte de cultura y lenguaje más avanzada está en las mujeres, pero que los hombres lo atenúan.

V- Ellos buscan cualidades dominantes. Viajar a la luna, por ejemplo, es algo muy masculino. Difícilmente habría surgido de la mente femenina dedicar tantos esfuerzos a lograr algo así.

Ante mi planteamiento de porqué hay tanta necesidad de redefinir el género, ella manifiesta que actualmente prefiere plantearse qué es un ser humano.

V- Difícilmente se puede separar la sicología de la cultura. El individuo existe dentro de un contexto. Si nace en un entorno o en un tiempo diferentes, pensará y actuará de forma diferente. No podemos olvidar que somos sujetos históricos, culturales. Nos adaptamos a lo que la sociedad pide. Aquí entra de lleno la subjetividad. El que no se adapta es un loco o un marginal. Pero la individualidad está vinculada a maneras, a características propias. Las señas de identidad de género se solapan, cubren las genuinas. Las diferencias individuales últimas son de individuo, más allá del sexo. Los hombres y las mujeres somos más iguales que diferentes. Esto es algo que el feminismo no se atreve a decir, porque le parece que perdería fuerza, pero opino que es mejor decir la verdad La verdad nunca pierde la fuerza.

A estas alturas de nuestra conversación me remite a otra lectura:
La pequeña diferencia y sus grandes consecuencias. De Alice Schwartz.

Victoria continúa:

V-La diferencia está en la capacidad de procreación, y esa diferencia no es cultural, no está hecha por el ser humano. Aquí sí se diferencian la función estrictamente femenina de la masculina. Las mujeres somos las que traemos nuevos seres al mundo. Y abro un paréntesis: El derecho a la no maternidad es la garantía de una maternidad libre. Si todas las mujeres estuvieran obligadas a

procrear, eso sería una imposición. Las que sí lo son tiene que ser por que así lo deseen. Reconozcamos que si existe una sociedad es por las mujeres, y no sólo por la simetría de la dotación genética.

Cita a un endocrino francés que habla del hombre supernumerario. Cuando la célula masculina entra en un cuerpo ajeno el hombre pierde el control sobre ella, así que hay que pasar a dominar a la mujer que la alberga en su cuerpo. Hay más variantes sobre el discurso que defiende la necesidad de dominación del hombre sobre la mujer.

En el año setenta y cinco un sociólogo norteamericano de línea biologista ,(Goldberg), trata de la inevitabilidad del patriarcado. Los biólogos harían la sociedad a imagen de la naturaleza. Defienden el hecho de que, aunque no se conociera la dotación genética, los hombres ven la necesidad de tener control sobre la mujer para tener hijos que a su vez sean sus herederos y defiendan su territorio.

Cita también a Li Fape(?) que declaró que el hombre es un individuo que sabe que nunca será la persona más importante para otra persona. Así que para asegurar su lugar tiene que hacerlo dominando al otro sexo.

Victoria aclara que está hablando en función del mundo occidental, es el que ella conoce. No se atreve a generalizar, y dice desconocer oriente. Cree que estamos viviendo una época interesante, porque hay más madurez.

V- El ser humano no viene a este mundo únicamente a reproducirse. La vida responde a otros conceptos. Se venga con anatomía de hombre o de mujer, la meta está más allá, está centrada en la dignidad de la vida.

AM-¿Porqué hay tanto conflicto entre sexos en nuestra sociedad?¿A qué responde?

V- El conflicto entre sexos será muy largo de solucionar. Se dan todas las condiciones para que los dos géneros no se entiendan. Partamos del abecé: si tomamos dos individuos, mientras haya uno que domine siempre se comunicarán mal. Sólo hay comunicación en un plano de igualdad. Por lo general el hombre es el dominante y desvaloriza el contenido lingüístico de la mujer. Los hombres suelen hacer oídos sordos cuando habla una mujer. Y cuando se dignan a escuchar, con una actitud de tolerancia benévola, lo más probable es que estén pensando en otra cosa. En el parlamento eso es bien visible: cuando interviene una parlamentaria, la mayoría de políticos deja de escuchar . Arrastramos una desvalorización secular que ha reforzado el abismo que nos separa. Aun pesa el tópico de que las mujeres hablan para no decir nada, pero que cuando un hombre habla, lo que dice es importante. No olvidemos que la ley ha estado hecha por los hombres. Por suerte ahora hay ya indicios que apuntan hacia el hacerlas a dos.

Así que se dan todas las condiciones para que los dos géneros no se entiendan.

En mi práctica profesional me resulta muy esperanzador cuando puedo constatar que hay parejas que se llevan bien, aun que a veces depende de un aprendizaje que requiere su tiempo. Cuando atiendo a pacientes que están al borde de la separación y me doy cuenta de que es por una suma de malentendidos, enseño a la mujer a hablar de forma que el otro pueda escuchar.

Con frecuencia el lenguaje femenino es culpabilizador, sermoneador, aun tiene rasgos propios de la víctima. Pero cuando ya no hablas desde la víctima, el otro también varía su posición. Se consigue deshacer el núcleo de los malentendidos.

Entre géneros solemos hablarnos con prevención. El hombre se pregunta: ¿qué le diré a la mujer para que no me rechace, para que le guste? Pero el hombre aprende de otros hombres, no de las mujeres, así que tiene en cuenta eso de: dile tal o cual cosa, que “eso les gusta”. Pero “eso” puede ser adecuado o no. Igual la mujer quiere simplemente un lenguaje normal.

A su vez, las mujeres creen que las están descodificando adecuadamente, y no suele ser así. No en vano hay mucha literatura sobre las diferencias en la forma de hablar, de expresarse.

AM- ¿Todo el problema radica en el hecho de que la mujer asume el rol de víctima?

V- No, el problema es la rigidez masculina. Asimismo, la sociedad inculca a la mujer su rol de cuidadora. Cuida del marido, de los hijos, de todos menos de ella misma. Hay una especie de menoscenso hacia sí misma. Y hay que romper el círculo vicioso.

AM- ¿Qué opinas del hecho que algunas mujeres se empecinen en querer cambiar a sus hombres?

V- La afirmación de que las mujeres quieren cambiar a los hombres es una afirmación patriarcal. Las mujeres lo que quieren es que los hombres mejoren, y tienen razón. Pero no tiene que hacerlo la pareja, ¡que lo hubiera criado bien la madre! Pero a su vez la madre también está inmersa en el puzzle de estructura patriarcal.

AM- ¿Cómo se puede romper el círculo vicioso?

V-A través del sistema educativo, a partir de la más tierna infancia, entre las madres y la escuela. De hecho, la escuela no está llevando a término la coeducación tal como se había previsto, ni se sabe cómo hacerlo. Aun hoy escucho a veces comentarios por la radio o leo a mujeres que dicen, al respecto de la coeducación, que tiene la misión de reanimar, de potenciar, a las niñas. Y no se trata de eso. Además, cuando se habla del fracaso escolar se suele omitir que es especialmente masculino.

El gran problema de los hombres es que ya desde niños carecen de identidad. Son la caricatura de una persona. Como la sociedad es patriarcal, al niño se le dan señas de identidad a partir de la comparación con las niñas, para ser diferentes de ellas. ¡No seas como una niña! Es una máxima que todos los hombres han oído miles de veces. Los hombres han diseñado lo femenino como pasivo, cuando es una característica más de las que configuran el registro humano. Se educa al niño para que no haya nada que recuerde en él a lo femenino. Así pues, el niño por sí mismo carece de identidad. Tradicionalmente el hombre se ha dedicado a la guerra, a las leyes, ha cultivado la severidad, la rigidez, el no permitirse las emociones ni las muestras de cariño. Ahora vivimos un momento histórico diferente, en el que los derechos humanos son individuales y esa estructura se desmorona. Lo que les pasa a los hombres se llama tener una contraidentidad.

También necesitan sacar la agresividad. Y no es sólo una cuestión de hormonas. Hoy hay muchos canales por los que hacer circular la agresividad. Por ejemplo, el deporte es una manera de controlar ese problema masculino. No olvidemos que las cárceles están repletas de hombres...

Victoria me dice que si ella fuera hombre sería un luchador antipatriarcal. Le parece intolerable el patriarcado para los propios hombres, no sólo para las mujeres. Toda la red de relaciones humanas es susceptible de irse modificando.

Llegamos inevitablemente al tema de la dificultad de las relaciones hombre-mujer. Victoria cree que los cursillos prematrimoniales deberían ser cursillos de comunicación.

V- Desde el poder, el hombre no quiere reconocer el patriarcado. Si lo reconociera, sería el final. Ese es el paradigma: mientras no lo reconocemos, lo que se hace desde dentro tiene menos fuerza. También el enfoque económico es básico: las enormes cantidades de dinero destinadas a armamento habrían podido solucionar un montón de cosas empleadas con otro criterio.

Victoria subraya que es importante incidir en los medios de comunicación, en la familia. Y también apunta que el hombre siente que es perdedor si se desmorona el sistema patriarcal. No elude decir que en muchos casos la mujer es cómplice del colectivo patriarcal. Y sigue:

V- El resentimiento hacia el otro sexo es un tema que aparece tanto a nivel individual como a nivel de pareja. Jamás es positivo. Es importante suprimirlo a través de la aclaración, buscando una explicación de cómo son las cosas. Está lleno de contenidos y creencias falsas. El trabajo psicológico es lento porque hay mucha confusión, muchos elementos mezclados. Además, se requiere un tiempo para contrastar lo que se va hablando en la terapia. Hay que poder reflexionar y contrastar con la realidad. Es importante hacer ese trabajo a partir el momento en el que la persona con la que estás te interesa realmente. Entonces vale la pena hablar con ella directamente, y no a una capa superpuesta. Pero la tarea es amplia. Los hombres, además, tienen la entretela muy sensible. Hay que aprender a manejar los dos territorios, el del hombre y el de la mujer, y a combinarse encontrando el propio equilibrio.

Generalmente los hombres suelen responder mal ante la decisión de la mujer de hacer alguna actividad a su aire, cosa que no es equivalente a la inversa.. Algo tan simple como que un miembro de la pareja prefiera el mar y otro la montaña, puede desembocar en que el dominante consiga que se vaya siempre a la montaña. Ante una conducta no típica por parte de la mujer, el hombre puede sentirla como que se le escapa el poder, y ese miedo a la pérdida de poder está asociado a un signo de identidad, así que el conflicto puede ser fuerte. A veces podrá aceptar la actividad de la mujer, pero con reticencia, en función del nivel cultural.

Ahí topamos también con las falsas creencias. Cuesta ver que el deseo de fundirse en el otro no es positivo, y que hay que admitir que se intercalen las diferencias.

El tema de las creencias erróneas es importante. Generalmente se cree que la depresión, por ejemplo, responde a unas causas. Pero según Beck, entre la causa y el efecto hay unas creencias erróneas que son las que hay que explorar.

Para Victoria, hemos entrado en el siglo que va a trabajar los aspectos sicológicos, pero hay que estar asimismo ojo avizor frente a los mensajes que vienen a través de la sociología, que a veces son muy reaccionarios, como por ejemplo el psicoanálisis. Arremete contra Freud, con una argumentación que ya apuntaba en la conferencia coloquio a la que asistí antes de nuestra conversación. En especial en su definición de teorías que ve muy complacientes con los estamentos económicamente poderosos, que son en definitiva quienes podían acudir a su consulta. Y se indigna cuando reduce el tema del incesto a meras fantasías.

Hay dos frases que se dibujan con colorido propio entre sus palabras, al regresar a las dificultades entre géneros:

El orgullo masculino necesita una alternativa para ganar.

La literatura feminista quiere mejorar el mundo entero.

V- Hay que tener en cuenta una verdad sicológica: Si una persona está bien no tiene que hacer nada para que el otro mejore, simplemente si tú estás bien produces bien a tu alrededor. Así que si el colectivo femenino está mejor, mejorará cuanto nos rodea. Vale la pena meditar acerca del criterio cuidador modificándolo en un sentido humanístico.

Victoria cree que la mujer estaba en un peldaño inferior al hombre en cuanto a poder, pero no en cuanto a valores humanos. El hombre tiene el poder, el dinero, las leyes y las armas. Si suprimimos el peldaño de las relaciones de poder, el hombre queda por debajo de la mujer en el sentido de las cualidades. La mujer se ha visto obligada a luchar para poder avanzar un peldaño más.

V- De todas formas, los hombres tenían miedo de ellas, si no, porqué hacer una ley , por ejemplo, que les prohibiera estudiar? Jamás hizo falta dictar una ley para que los burros no fueran al cole, ¿no? Ahora nos situamos por encima de los hombres, que se quedan con su poder.

Para que esto cambie hay que darles la alternativa de que al soltar el patriarcado ganan en valores humanos. Tal como están ahora, pierden en creatividad, están en tensión permanente, y eso les supone impedimentos en las relaciones.

Pienso en el complejo de castración, en la falta de erección a los sesenta años. Es horroroso cómo están los hombres con ese tema, en lugar de verlo como algo que puede abrir otras alternativas divertidas, interesantes.... Atenta a sus señas de virilidad. Se pasan la vida defendiéndose. Recuerda si no cómo se retaban a duelo o cómo pueden ir a tortas.

Las mujeres, las dominadas, han tenido tiempo para observar. Tienen una visión más realista y son más eficaces que los hombres, que son más idealistas. Pero a los hombres les espera un salto cualitativo cuando se den cuenta de que van a salir ganando a nivel humano. Si fuera hombre, me sentiría fatal. Poco a poco, empieza a haber grupos de hombres que reflexionan sobre éstos aspectos, sobre el triste privilegio del hombre de ser pernicioso para el ser humano.

Pero no olvidemos que aun hay situaciones tremendas en el mundo. La situación de las mujeres talibanes, la ablación del clítoris... hasta no hace mucho aun se impedía el crecimiento de los pies de las niñas chinas. Pero no creo que se puedan parar los avances sociales, culturales, políticos. Cada época pasada tuvo algo. Napoleón, que instituyó el derecho de la familia, trataba a la mujer con el mismo rasero que a los locos. En la revolución francesa, pese a ser un momento en el que empieza la revolución de las mujeres, las mujeres tenían que criar a buenos ciudadanos franceses. Pero el avance del saber es básico y llega un momento en el que no se puede seguir cerrando las puertas de las escuelas a las chicas. Los hombres habían escrito un montón de libros sobre las mujeres pensando que ellas jamás los leerían, pero los hemos leído, ¡y todos"!

Para cerrar el tema Victoria lanza que en una relación el que más sabe es el que más da. Reitera que el colectivo de las mujeres siempre ha conocido a los hombres porque les ha observado. En la relación, es importante que la mujer se de cuenta de que no utilizan el mismo lenguaje, de que no se puede entender con el hombre de la misma forma que lo haría con otra mujer. Si ve que él tiene

carencias contribuirá a que éstas desaparezcan. Ella no tiene que perder contenido ni materia. A veces, para solucionar problemas entre los miembros de la pareja, es necesaria la ayuda de alguien externo. Se requieren psicólogos muy bien preparados para esto. Aun no se trabaja este tema como es debido. La sicología aun es muy reaccionaria y tiene el poder de manipular a las personas. Habría que estar en formación permanente. Pero es normal que no haya preparación suficiente, estamos todos inmersos en la misma problemática.

Victoria Sau estudió más tarde de lo habitual, pero ya de pequeña a los siete años decidió que sería escritora. Las condiciones de su vida fueron difíciles. Allí llegar a los treinta y pocos años se sintió muy joven aun, y decidió perseguir intensamente el estudio y el conocimiento. Hizo un curso de periodismo, estudió filosofía y ciencias de la educación, y desde ahí entró en la sección de sicología. Su intención era de que esos estudios la ayudaran a escribir con más conocimientos, estudiaba al servicio de la escritura. Pero luego se sintió capaz de abrir una consulta, cosa que hizo en casa de su madre, -espacio que asiendo hasta la fecha el local de su consulta. Pronto entró también como docente en la facultad.

Pero el mundo del feminismo la esperaba a la vuelta de la esquina. Me cuenta que lo conoció un poco gracias a Aranguren. En esas fechas él estaba exiliado en EEUU y escribía artículos en los que hablaba del movimiento feminista americano. Victoria lo único que sabía por aquel entonces sobre el feminismo es que existía una mujer, Lidia Falcón, que entraba y salía de la cárcel con una cierta regularidad. Tras una cita de Aranguren de Betty Freedom, no paró hasta dar con el libro mencionado. También recuerda la lectura de Simone de Beauvoir. Le chocó la descripción horrorosa y pesimista de la situación de la mujer. Entre paréntesis también, y con esa expresión de ángel que aparece a veces cuando sonríe, me cuenta que cuando Betty Freedom vino a Barcelona, ella fue con el libro a que se lo firmara. Con el tiempo, ha visto que el feminismo americano tiene un techo que lo limita, y cree que en Europa tiene mayor alcance.

Regresa a sus recuerdos. La madre de Victoria era una mujer monárquica que lo único que quería era paz y tranquilidad, así que ella no se enteraba del trasfondo franquista de sus vidas. Pero aun así se volvió algo comunista para llevar la contraria, no por que tuviera unos puntos de referencia claros. Su padre, republicano, falleció antes de acabar la guerra.

Evoca sus visitas regulares a la biblioteca de Cataluña, hasta que se le ocurrió empezar a mirar los ficheros por el concepto mujer. Se dio cuenta de que había obras de Lenin que hablaban de las mujeres. Leía y leía. Copiaba a máquina fragmentos, se hacía sus propias sinopsis de las cosas que le resultaban más interesantes. Sitúa el inicio de su formación en el 65, y especialmente a partir del 68. Estudiar sicología y a la vez escribir sobre mujeres le valió críticas en el entorno universitario. Durante un tiempo, cuando presentaba su currículo, omitía la publicación de su libro. Etiquetada de feminista, fueron tiempos duros, pero consiguió hacerse respetar. A partir del 83 alternaba sus clases en la facultad con charlas en ayuntamientos y en otras universidades. La situación evolucionó favorablemente.

A Victoria le gusta el conocimiento.

V- Vivo más de pensamiento, no me dejo arrastrar por las emociones. Si esta época me pillara ahora con 20 años....

Suspira y asoma de nuevo esa sonrisa indescriptible en su rostro. Siempre ha estado por la labor de hacer trabajo de fondo.

Mercedes Paniker

Siguiendo el hilo de los contactos que me han sido ofrecidos por el mero hecho de comentar en qué proyecto andaba enfrascada, llega el turno de ir a conocer a Mercedes Paniker. La curiosidad es mucha, porque he oído hablar de sus hermanos, incluso he asistido a alguna de sus charlas, pero el nombre de su hermana me fue descubierto por María Martínez. Los escasos trazos con los que me la describió fueron suficientes para hacerme sentir que valía la pena desplazarme hasta su casa, cosa que hago en una nueva tarde de verano, abanico en ristre. Vive en una zona alta de la ciudad. Para acceder a su despacho hay que atravesar un jardín y contornear una torre. Detrás, como resguardada de actividades ajenas, una construcción alberga su despacho, que rezuma actividad.

Me recibe una mujer de pelo blanco, entrada en años, con una mirada penetrante en la que asoman fuerza, curiosidad y experiencia. Me presento desde la sinceridad, es decir, contándole cómo ha sido que le haya pedido recibirme, excusándome por lo poco que sé acerca de ella, y confiando en que aceptará que conversemos sobre esas escasas premisas. La conversación se desgrana sin prisas, a tono con el ritmo que pide una tarde tan calurosa como la que estamos soportando, acompañada por una infusión de sabor desconocido, muy agradable por cierto.

Empezamos hablando de FEMVision, una asociación que plantea en su folleto de presentación dos interrogantes:

¿Crees en la necesidad de cambiar el mundo? Y ¿Crees que las mujeres pueden cambiar el mundo? Es una asociación de mujeres empresarias que, desde diversas experiencias personales en el mundo empresarial, quieren introducir una visión femenina en la economía política y europea y transformar el marco civil y económico de las micro y pequeña y mediana empresa. El tríptico no tiene desperdicio.

Destaco un párrafo y los objetivos:

FEMVisin puede convertirse en la vía a través de la cual se recopilen y difundan las opiniones de las mujeres emprendedoras. Coordinado por mujeres y en contacto con la realidad empresarial, no está limitado por ideologías o por la necesidad de dar apoyo a un determinado grupo de miembros . FEMVision está en posición de llevar las opiniones de las mujeres a través de las fronteras nacionales y hacia agrupaciones profesionales y funcionales.

Los objetivos de FemVision son:

- que exista un cauce reconocido para expresar las opiniones de las mujeres y que su voz tenga una influencia directa en las directivas de la UE.
- que el perfil de la mujer de negocios sea dado a conocer públicamente.
- conducir un estudio cualitativo de mujeres emprendedoras en las micro y las pyme de los países de la UE así como la difusión de los resultados de dicho estudio.

Todo ello habla de las mujeres que han dado el paso de adentrarse en el mundo anteriormente vedado, exclusivo para hombres. Las experiencias de ese colectivo son de gran valor para todas las que se han parado en el umbral que separa el mundo exterior del interior....

Mercedes Paniker no usa la palabra asociación para hablar de FEMVision, si no que la define como una estructura que funciona como una red como algo muy libre, sin jerarquías. Cierto que existen unos estatutos escritos, era un requisito inevitable para sujetarse a un marco legal. Insiste y puntualiza que una red funciona cuando existe un proyecto. Si no, queda como un grupo de amigas que se comunican las novedades, y cada una actúa independientemente en su país. Están presentes

en los países europeos y en otros como India o Uganda. Tienen unas conexiones internacionales fuertes, puntos de contacto en una treintena de países, que son como nudos de la red. Eso no significa que estén trabajando juntas siempre, cada una trabaja en lo suyo. Pero cuando se presenta un problema que FEMVisió considera de interés para las mujeres, hay una movilización general. Por ejemplo, en la Conferencia Mundial de la Mujer intervinieron Suecia, Francia e India en nombre FEMVision.

AM- ¿Cómo nace esta iniciativa?

M- Nace en Portugal, en una reunión en Oporto en el 89. Antes había habido una iniciativa de la asociación de mujeres empresarias del sur de Europa, organizada por mujeres francesas del sur. Las Las de Toulouse marcaban el compás. Estas habían contactado con las mujeres de Galicia, que propusieron el encuentro en Oporto y a su vez contactaron con las portuguesas y las catalanas. El congreso resultó muy interesante. Se empezó a hablar de la visibilidad de la mujer, de su invisibilidad. ¡Hace ya doce años de esto, madre mía, y estamos igual!

Tras estas palabras guarda unos instantes de silencio, como quien recapacita ante la exclamación que acaba de escapársele, y rectifica con vehemencia.

M- No, no estamos igual.

En Portugal se propuso crear un grupo de mujeres europeas que pudieran enviar representantes a Bruselas . Así empezaron los contactos con los directivos que trataban del ámbito de la pequeña empresa. Cuando ya estaban iniciándose las gestiones para obtener las credenciales que les permitieran presentarse oficialmente, Bruselas eliminó a esos consultores. Pero al menos ya tenían entrada en la comisión, una entrada muy elástica, porque luego llegan los cambios de personal, te encuentras con personas con un espíritu muy burócrata, y cuando ya tienes hecha una imagen ante un director van y te lo cambian y toca volver a empezar. Es una lata.

Pero la idea era ser representantes de la voz femenina empresaria en Europa , siempre con la idea de que las mujeres fueran ascendiendo en los puestos de decisión. Ya no luchábamos por la igualdad si no por el poder. Y nos está saliendo a medias.

AM-¿Porqué?

M- Porque el sistema es puramente patriarcal, funciona con criterios patriarcales. Y si quieres utilizar tu sistema , no subes, no te tienen en cuenta. Aunque parece que ahora esto está empezando a cambiar un poco. Ahora ya no intervengo en los escenarios directamente, pero observo y veo que hay mujeres, tanto empresarias como políticas, que van ascendiendo con sus procedimientos. ¡Otras no!

Acabo de regresar de Noruega, de un congreso de mujeres feministas economistas internacionales, liderado por unas americanas muy competentes. He encontrado un nivel cultural muy alto, profesoras de universidad, etc. Había mujeres asiáticas, africanas, realmente el encuentro tenía un alcance mundial.

El discurso que han presentado las americanas es muy radical: todo lo que sea aceptar el sistema actual es rendirse al sistema patriarcal. Si la mujer quiere entrar, no le queda más remedio que destruir ese sistema. Iban muy fuertes. Tanto que ahora ya no se lucha por la igualdad. En Noruega por ejemplo, ahora se ha aprobado una ley que hace que la mujer pague más carga como

contribución social para la pensión que el hombre. La feminista se quejaba de la estupidez de las mujeres parlamentarias, que como no entienden de economía, han dejado pasar esta ley. Se basa en el hecho de que las mujeres viven más años que los hombres. Y puesto que viven más años han de pagar más, ¡ése es el concepto de igualdad! Allí ahora son los hombres los que claman por la igualdad. El sistema ya no es de igualdad, es perverso, decía esta feminista americana, y lo que es perverso hay que cambiarlo.

Este congreso ha supuesto un afianzamiento en nuestro planteamiento, aunque no sea el mismo que se defendía en Noruega.

AM- ¿Cuándo dices el nuestro te refieres a FEMVIsión?

M- Si. Precisamente hoy hemos tenido una reunión. Nuestros encuentros se caracterizan por ser muy informales, muy de cultivar la amistad. Hablamos de cómo vemos las cosas. He estado en Berlín, en un congreso feminista muy radical. Ellas también son capaces de transgredir el género. Tienen muy claro algo que se expresó en otro congreso en esa misma ciudad. Asistí hace tiempo a una conferencia en el Dresden Bank, el más importante de Alemania, donde se reconoció públicamente que había sido un error querer llevar el marco alemán a la par con el Este. Había supuesto una falla financiera, pero sobre todo había sido un error de diálogo, de no haber sabido escuchar cuales podían ser las ventajas de los comunistas y haber aceptado una imposición tan total.

Las mujeres acusan de colonialismo a la parte occidental sobre la oriental, porque ahora no se respeta a la otra cultura. Se les tacha de enemigos, de malvados, se olvida que tienen muchas cosas buenas. Y son las mujeres las que ahora lo están poniendo en evidencia. Han perdido la sanidad, la enseñanza, la vivienda protegida....

AM- ¿No hay voces masculinas que también se alcen en ese sentido?

M- Esa pregunta no te la sé contestar. Sólo puedo hablarte de lo que pasó en ese congreso de mujeres. Pero seguramente debe haberlas porque se ha hablado mucho de transgredir el género, de que hombres y mujeres han de actuar. Parece que esta idea del diálogo entre hombres y mujeres está cuajando bastante.

AM- Hay voces en el feminismo actual, que plantean que las mujeres deben modificar el patriarcado, pero no sólo para ellas si no englobando al hombre, en bien de ambos géneros. ¿Estamos realmente ante una modificación de conciencia?

M- También en los temas de globalización aparecen bastante las mujeres, con esa idea de ir juntos hombres y mujeres. Pero volvamos a Berlín. En estos momentos es una ciudad culturalmente muy avanzada. Todas las innovaciones se encuentran ahí. Además, hay esta mezcla de los dos Berlines. El movimiento de mujeres en Alemania ha sido muy activo. Tanto que incluso en tiempos de Hitler las mujeres se movilizaron para poder visitar a sus maridos prisioneros y lo consiguieron. Así me lo han explicado.

Pero se nota cada vez más la injusticia actual, y eso lo sienten tanto los hombres como las mujeres. Había un camino muy concreto para las mujeres, el camino del poder. Ahora parece más importante que entre hombres y mujeres se destruya el sistema de poder. Estoy improvisando, no había pensado sobre esto.

Mercedes tiene la agenda muy apretada. Dentro de pocos días tiene que ir a Bilbao, a hablar de globalización. Pronto FEMVision participará en un encuentro en Hongkong, para tratar sobre qué ambiente es necesario para una empresa de mujeres. También están presentes en el lobby oficial de mujeres europeas, en Bruselas.

AM- ¿En qué momento se empieza a preocupar por la situación de la mujer?
(Su voz adquiere una tonalidad divertida al responder a esta pregunta)

M- Yo soy un caso curioso. Como dice mi cuñada, Nuria Pompeya, una feminista declarada, soy un caso excepcional, porque pese a ser una mujer que no ha sufrido en absoluto por el hecho de ser mujer, he tenido la misma educación que los hombres, he mandado como los hombres, he conducido la empresa de mi padre ya antes que mis hermanos, he triunfado en todas partes dentro de las corporaciones, fundé la asociación internacional, fui presidenta internacional de esta sociedad, así que no he sufrido por el hecho de ser mujer, siento, en cambio, la injusticia contra la mujer. Debe ser por herencia materna. Mi madre era muy feminista. Ella ya se quejaba de que los sacerdotes no pudieran ser mujeres... y la mandaban a freír espárragos. Ahora empieza a hablarse de eso. ¡La iglesia siempre llega tarde!

AM- ¿Así podríamos decir que fue por el marco educacional por lo que se despierta su sensibilidad hacia la problemática de la mujer?

M- No, porque yo fui universitaria, hice mi licenciatura, el master, el Business Administration del IESE, la única mujer que lo hizo durante muchos años. El Opus Dei y las mujeres.... Pero yo diría que luego, cuando estuve empleada, tampoco lo sentí. Por el hecho de ser mujer nunca he sufrido marginalidad. Al contrario, como en los años cincuenta no había mujeres que fueran director general de una empresa química, yo lo aprovechaba,. En todas partes era bien recibida. Mi excepcionalidad era una buena arma de marketing, porque era diferente y yo explotaba esa diferencia. Pero había en mi un sentido de justicia.

Aquí se pone a hablar de unos valores femeninos que estaban escondidos, que no salen a la luz, y que harían tanto bien, que son tan necesarios, que ya de pequeña los vivía en su madre. Su madre le decía que la mujer tiene que hacer muchas cosas, que no se tiene que quedar sólo en casa.

M-Yo no sé hacer ni una tortilla, pero sé cómo pedir que me la hagan. Y eso que mi padre era un inmigrante y no un potentado. Mi madre hubiera querido estudiar filosofía, pero no la dejaron. Le dijeron: ¿filosofía? ¿en la universidad? ¡Ni hablar! La dejaron estudiar piano. Ella quería una bicicleta y le compraron una muñeca. ¡Odiaba las muñecas!

(Al escucharla siento el misterioso interrogante de qué hilos invisibles tejen lo que heredamos de nuestros progenitores. Su madre tuvo que conformarse con al piano y la muñeca, pero el destino de su hija tal vez se haya visto impulsado por el soplo de deseos que ella no pudo llevar a cabo. Quién sabe...)

AM- Hableme de esos valores ocultos , necesarios, que ha mencionado hace unos momentos.

M- En la vida profesional yo ya lo sentía, y trataba de colocar más mujeres que hombres en los puestos vacantes. Si podía escoger entre un químico hombre o mujer, prefería contratar a la mujer. Por solidaridad más que por sufrimiento. Pero tampoco tuve un éxito excesivo....

Luego trabajé en la ONU durante cinco años. Me enviaban a misiones especiales. Misiones técnicas. Me pedían que dictaminara cómo estaba ese país, que había que hacer para poder exportar mejor, para poder modificar su industria, etc... Lo hice en muchos países. Pasaba entre dos y tres meses en cada país. Paraguay, Panamá, Argentina, Marruecos, India... En esto tampoco viví ninguna discriminación por el hecho de ser mujer. Además, me encantaba ese trabajo. Me divertía mucho.

Pero al jubilarme fue cuando me planteé que podía aportar a las mujeres esa confianza que siempre he tenido en mí, en las mujeres, en el género. Empecé a analizar qué es lo que le faltaba a la mujer, porqué la falta de aceptación, la dificultad de asumir el riesgo, y qué podía aportarles yo . Antes de hacer la asociación ya estaba dando conferencias. Algunas veces por el hecho de estar trabajando en las Naciones Unidas, otras veces invitada por mi experiencia.

Hace años empecé a hablar de las ventajas y desventajas de lo que yo consideraba la naturaleza femenina para la empresa El dirigente, el liderazgo no tiene que ser técnico o según el esquema: ordeno y mando. Hay que entusiasmar, hay que tener en cuenta el aspecto emocional, hay que trabajar sin jerarquías, Lo del ordeno y mando se ha acabado. Ahora estas cosas ya se están diciendo desde Harvard, desde dentro del sistema masculino. Paulatinamente este sistema pierde su unilateralidad y va incluyendo principios femeninos. Betty Freedam decía que el sistema que venía de la mujeres era el de crear armonía, innovar, funcionar en líneas horizontales más que verticales. Le daba mucha importancia al aspecto comercial, al trato con los clientes. Eso siempre ha sido un punto fuerte de la mujer. El gerente comercial que dirige desde su despacho no tiene sentido. Yo siempre le decía al nuestro que viajara. El respondía que eso ya lo hacían los otros. Yo salía de viaje y se notaba en seguida en los resultados. Me movía, escuchaba a los clientes y se sentían agradecidos de que se les visitara...

AM- ¿Esta infiltración de valores femeninos en la estructura masculina, llegará a transformar la estructura patriarcal?

M- En el mundo de la empresa sí. La empresa siempre va por delante de la política. Porque se tiene que adaptar más a la realidad de la sociedad. Los políticos van a la suya. Pero la empresa por fuerza, necesita que los clientes le comprendan, ha de jugar con el ambiente. Ya no va el ordeno y mando, toca entusiasmar , pero no como propaganda absurda sino desde el pleno convencimiento de la persona, dejando libertad de acción... Mi gran argumento era: haz lo que quieras, pero tráeme resultados. Te hablo de los años cincuenta- sesenta. Si me preguntaban cómo lo haría yo, entonces no me servían. Tú hazlo como quieras, yo sé cómo lo haría yo. Esa forma de delegación yo ya la practicaba hace años. Y la empresa funcionaba muy bien. Las críticas a mi forma de actuar quedaban neutralizadas ante los resultados expuestos en los consejos de administración. Todo el mundo se sentía alguien. Cada uno asumía su responsabilidad. Yo te diría: dame antes alguien que se integre a la empresa que alguien muy inteligente.

AM- ¿Esta posición está relacionada con la manera de pensar de las mujeres?

M- Me lo han preguntado a mí misma, porque por ejemplo mis hermanos no tenían esta forma de ver la empresa. Si no lo hubiera hecho bien, los resultados no habrían sido buenos. Pero estábamos

arribar del todo. Creo que es la madurez de la sociedad, la que hará que estos valores de la mujer, que también son del hombre, cuajen en el diálogo. La mujer ni tiene el monopolio sobre esto, ni sobre la familia. También el hombre sabe cuidar a los niños y a los viejos.

AM- Pero no me negará que hasta el momento es mayoritariamente sobre la mujer sobre la que recaen estas tareas en el seno de la familia..

M- Hasta ahora aun sí. Pero la sociedad que funciona dentro de una empresa ya está aceptando unos principios que no son los de la sociedad . Los hombres ahora han hecho suyo este discurso que te comentaba. A cualquier reunión de ejecutivos o empresarios a la que asistas ahora oirás lo que yo decía en los años sesenta. Y lo de mirar como lo hace la competencia, y tratar de aprender de ella, también lo hacíamos. Ahora los americanos le han dado el nombre de benj marqeting y ya está, todo el mundo habla de eso, se ha puesto de moda.

Hace poco he estado en Africa para ver cómo piensan las mujeres de Uganda, cómo ven el mundo. Me ha impactado mucho, a la vez que me ha gustado. Las mujeres decían que las tradiciones iban todas contra ellas. La mujer venía a hablar en este seminario para contarnos como ven el mundo, según el lema de Pekín, el mundo con ojos de mujer. Hay un grupo en FEMVision que trabaja mucho en este sentido. Va buscando las diferentes mujeres de diferentes continentes. Henos estado en el Japón, en Colombia, ahora irán a Moscú. Esto ha surgido de FEMVision. Estas mujeres de Uganda aceptan esas tradiciones, pese a estar en contra de ellas. La poligamia, por ejemplo. Son cristianas, pero todas saben que su marido tiene otras mujeres, otros hijos, a veces incluso se trata de la vecina. No la atacan. Aceptan la tradición, que tiene mucha fuerza, pero encuentran una especie de camino de salida por la tangente. Trabajan en algo, buscan crear un pequeño negocio con un sentido común extraordinario. Me he quedado asombrada. Sin ningún tipo de burocracia, sin ninguna complicación, fabrican y cobran sin papeles, sin facturas. Ganan su dinero y con eso educan a los hijos. ¿Que el padre las abandona,? Bueno. Consideran lógico que se vaya con otra. No hay ninguna agresividad, ninguna protesta. Hay aceptación. Es muy africano esto. Aquí se planta cara. Se dice que esto es injusto. Se batalla. Pero ellas encuentran su caminito para alimentar a sus hijos y están contentas.

Son diferentes culturas y diferentes medios. Lo cual demuestra que nunca se puede decir, ni en el feminismo, que haya un solo camino ni una sola manera de hacer las cosas. Y siempre caemos en la tentación de decir que lo mío es universal. Mentira podrida. Lo universal es la diferencia.

AM-En nuestra cultura occidental, de todas formas, estamos viviendo un intento de redefinir la identidad de género, tanto por parte de la mujer como por parte del hombre, aunque tal vez sea más extensa esa búsqueda en las mujeres. ¿Porqué?

M- Creo que olvidamos que hay una unidad mayor que la del género. Es la dimensión humana. Gandhi siempre decía que el hombre se preocupa mucho por cambiar el mundo, pero se olvida de cambiarse a sí mismo. Y es así como cambia el mundo, no falla.

.Si no puedes hacerte propio lo que predicas, mal vamos. Y eso es muy frecuente, todos caemos en eso. Seguro que yo misma a veces predico cosas que luego no cumple.

Para Mercedes hombres y mujeres tienen formas diferentes de ver las cosas. No diría complementarias, Nno cree en la complementariedad del hombre y la mujer. Para ella, cada uno es cada uno.

M- Los hombres y las mujeres somos diferentes, pero somos seres humanos. Una persona es una red de circunstancias, familia, amigos , intereses, culturas, lenguaje, territorio. No somos individuos aislados.

Las diferencias son el resultado de las comparaciones. Y las comparaciones siempre son peligrosas. La igualdad se entiende desde la persona, la biología es una pequeña diferencia. La mujer es la tierra fértil, la que nos conecta con la tierra, el agua, las realidades concretas, es la madre, es plenitud, es complemento, es la gran sensibilidad para la vida, para las energías, para las fuerzas no tangibles y una aceptación de la escala de valores que generalmente el hombre no sigue.

La mayoría de las culturas y tradiciones respetan la polaridad, el ying y el yang, en la naturaleza humana. En esa polaridad está precisamente la riqueza. Se puede interpretar el ying y el yang como lo femenino y lo masculino, aunque hay más interpretaciones.

Otra diferencia de base es la educación. Discrimina a chicos y chicas. Incluso en el seno de la familia, los padres tienen un estilo, una tendencia, que les hace cuidar de forma diferente al niño y la niña.

En la fauna del management, el hombre es analítico, racional, cuantitativo, jerárquico, autoritario, agresivo, disciplinado y ordenado. El estilo beta es de síntesis, cualitativo, intuitivo, con poder de visión y de variación ante situaciones diferentes. Tolera un cierto desorden y ambigüedad. El hablar del hombre es blanco o negro, el de la mujer es gris.

En la universidad de Harward se estudiaba porqué los japoneses podían introducir tanto sus productos en EEUU. Se vió que los japoneses tenían este estilo beta, femenino, que no es exclusivo de las mujeres, pero se ha aplicado como palabra clave de signo femenino. Lo que sí es exclusivo de la mujer, y lo dije en Sevilla en el 92, es ser símbolo de Pratiti, la tierra fértil que acoge la semilla, que tiene paciencia en dejarla crecer, que tiene energía creadora. Sin la tierra no crecería nada. Y por encima de todo tiene una característica que no ha perdido nunca: la ternura.

Hay un verso de Tagore muy bonito:

El hombre es una piedra en bruto, la mujer es un producto acabado.

Lo que tampoco ha perdido nunca la mujer, ni siquiera en las revoluciones, es la capacidad de adornarse y de acariciar. Las indias van siempre muy adornadas. Ahí sí hay diferencias.

AM- Pero no cree que las diferencias sean para complementarse.

M- No, el hombre puede también tener estas características con excepción de las biológicas. Por eso voy a algo más amplio, al símbolo de la tierra. Conozco a hombres con mucha capacidad de ternura.

AM- Situándonos de nuevo en nuestra cultura, hay una queja de incomprendición mutua entre ambos géneros. Hay dificultad de diálogo, de gestión de las diferencias. ¿Porqué?

M- Creo que no hay que preocuparse tanto por el otro y por las diferencias sino conocerse más a sí mismo. De lo que se trata es de la necesidad de profundizar en la propia naturaleza. La armonía sólo se crea con respeto, tolerancia, comprensión, tal vez con algún pacto, pero nunca dejando de ser uno mismo. En cuanto dejas de ser uno para preocuparte por el otro, es malo para ambos. Así me parece. De todas formas yo soy viuda desde hace 40 años y jamás me divorcié.

Tampoco sé si es la misma relación la que puedes tener con un hombre que con una mujer.

La amistad no tiene género.

AM-¿Entonces, el gran misterio es porqué si un hombre y una mujer pueden ser grandes amigos, en cuanto interviene la relación sexual y afectiva la amistad se estropea?

M- En India pasa lo contrario. Cuando una pareja empieza a convivir no se conocen. Se casan. Las relaciones sexuales se dan por descontado, lo tienen que hacer para criar hijos. Lo único que quieren desarrollar es la amistad. Todo el objetivo del matrimonio es ser amigos. Incluso en los Vedas, la ceremonia védica habla de unos cuantos pasos, para la prosperidad, para que tengan muchas vacas, para que tengan muchos hijos, etc, y “para que sepas ser una gran amiga yo un gran amigo”. Así es el ritual védico. Pero nuestros condicionamientos nos hacen ver la diferencia de género.

La palabra amor está tan desprestigiada...por eso yo hablo de amistad. Pero en realidad es amor. Aquí llamamos amor a todo lo que no es amor , el beso, el enamoramiento, el sexo. Todos mis nietos están enamorados.-¡Oh, es que la quiero mucho!, me dicen. Y yo respondo: -Estás enamorado, esto no es amar. Amar es no esperar nada. ¿Te gustaría que fuera con otro? -No . - Entonces no amas.

El amor que te enseña a amar generalmente es el de la madre. “No espero nada de ti, en absoluto. En cambio te amo y te amaré siempre.” Es el amor incondicional. No hay muchos tipos de amor. El amor de dios es el que perdona siempre., el que te cuida,,te mima ¿Porqué tiene que ser diferente el del marido o de la mujer? Que pasen un buen rato sexualmente, perfecto, pero eso no es amor.

AM- ¿El conflicto entre géneros es entonces fruto de la falta de una cultura de lo que es realmente el amor?

M- No podemos simplificar, la situación es muy compleja. Puede ser uno de los puntos fundamentales. También hay un problema de lenguaje. Las mujeres no tenemos lenguaje. Hemos de aceptar el lenguaje patriarcal, cuando nosotras lo cambiaríamos totalmente.

Cuando hablo con los políticos intento transformar el lenguaje en una cosa más humana.. La misma palabra tiene diferentes significados.

Como decían las feministas de Noruega, nos falta el lenguaje.

Victoria Sau, minusvaloración de la palabra femenina. Contradicción con lo que dice Mercedes P.

AM- Desde el inicio de FEMVision hasta ahora, ¿ha visto evolucionar las situación de la mujer?

M- Sí, ahora en la mujer hay mucha más seguridad, se sienten menos víctimas.

Susana Volosin

Hablé por primera vez con Susana en Barcelona, sentadas en los jardines del Palau Robert. Me pasaron sus coordenadas porque hace más de ocho años que lleva un grupo de mujeres en su centro, Cor Endins, en Mallorca. Me contó toda su trayectoria y la experiencia de los grupos, hablamos del diálogo en el seno de un mismo género y del diálogo entre hombres y mujeres. Su aportación a mi investigación me resultó de gran valor. Pasé la entrevista al ordenador, y la archivé junto al resto de entrevistas, en espera de tomar su forma definitiva. Al cabo de un tiempo, mi ordenador pasó por una crisis de sus interioridades electrónicas – siempre me desconcierta cuando deja de funcionar como es debido. Que si un virus, que si no se qué, el caso es que perdí todo lo que tenía almacenado. Pero quedaban los disquetes de seguridad. Cual no sería mi consternación, una vez recuperado el aparato debidamente puesto a punto, cuando al entrar de nuevo el material me topé con un disquete defectuoso. ¡Cielos, la entrevista a Susana! No hubo manera de recuperarla. Tenía muy presente la esencia de lo que me había contado, pero me sabía muy mal hacer un reconstrucción de memoria, más aun porque había un intervalo de meses entre el momento en el que se la hice y ahora. Y no quería distorsionar en nada de su discurso. Me dije que el hecho de tener que volver a ponerme en contacto con ella igual encerraba alguna razón oculta, y la llamé para plantearle la posibilidad de una nueva conversación sobre el mismo tema. Amablemente, accedió a darme un poco más de su tiempo y de paso me enteré de que ella está empezando un trabajo que me parece apasionante y de gran utilidad, acerca de la importancia de la época prenatal. Pero no es este ni el lugar ni el momento de contarla. Sólo que me alegro de haber tenido que volver a hablar con ella, y espero que haya algunas ocasiones más de hacerlo!

Al teléfono, va desgranando de nuevo el hilo de su historia. Nuevos matices, algunas anécdotas que no habían aparecido la primera vez, la historia es la misma, la versión, actualizada. Vamos allá.

Susana Volosín es argentina. Destaca de entrada que si algo caracteriza su trayectoria es que la vida personal y la profesional van la mano. Se da una continuidad en el hecho de que por sus vivencias biográficas adquiere experiencias que se plasman en el terreno de lo profesional. En ella no hay una diferenciación de bandos, el baile y la sicología se enlazan.

S- Mi vocación más profunda es la danza. Que yo recuerde, marcó toda mi existencia. Ya de pequeña vivía viendo las cosas en movimiento, imaginaba coreografías y escenarios a partir de lo que me rodeaba. Era una niña muy metida enmi interior, muy soñadora, y me expresaba con la danza. Me pasaba lo que a muchos artistas, que en la vida real son tímidos pero cuando pisan el escenario sale el otro, el que se atreve. Además de formarme en danza y en música, había en mi otro interés: escuchar. Ahí estaba la otra semilla de un aspecto que más tarde se iba a desarrollar. Con ocho años ya me venían a contar problemas y a pedirme consejo. En esos años hay una línea de energía que circula por con fuerza por la danza, hasta la adolescencia.

Pero , cuando manifiesta que quiere ser bailarina profesional, los padres marcan un límite rotundo, se lo prohíben. Susana ha hecho mención más de una vez, a lo largo de la

conversación, del hecho que es hija única. De alguna forma es como si eso pesara en determinados momentos. La familia se trasladó a una gran ciudad cuando ella estaba en segundo año , y reconoce que le costó adaptarse a la nueva urbe y a la escuela. Sin embargo consiguió hacerse un espacio bailando, más que como estudiante. Cuando termina magisterio pasa por una crisis. Sus padres insistían en que fuera a la universidad, y dejar la danza le supone una gran renuncia.

S- Estuve dando vueltas a qué hacer, pero el panorama se aclaró cuando me di cuenta de que la sicología conectaba con un aspecto ya vivido en mi infancia, con esa niña que gustaba de escuchar. Tod fue muy rápido. Al poco de estar en la universidad simultaneaba los estudios con dar clases como ayudante de cátedra. Aprendía enseñando y enseñaba aprendiendo.

Pero la vida le tenía preparado un giro insospechado. Un cartelito anunciaba que dos profesoras iban a dar un curso de danza para universitarios. De pronto, podía cumplir el compromiso de estudiar la carrera de sicología y bailar.

S- Ahí empezó una línea de investigación sobre la expresión corporal, sobre el lenguaje del cuerpo y las emociones, sobre el cuerpo y otras relaciones. Participé de un movimiento muy vanguardista, en el que se investigaba en torno al arte y en el que se apostaba por una implicación social. Se hicieron espectáculos de teatro danza de denuncia. De ahí salieron nacha Guevara y Los Luthiers, por ejemplo. Y pisé los escenarios. Pude constatar que mi felicidad era mayor en el ámbito de la investigación más que en la danza técnica. En esa época trabajaba como sicóloga en hospitales y a la vez tenía mi reducto artístico.

Se suceden una serie de hechos que le demuestran que su camino no es el de los escenarios, y además llega el momento de la separación de su pareja. Siente como si no hubiera podido vivir lo suficiente, tan metida en la pareja, en los estudios y en el trabajo, con tantas responsabilidades asumidas desde bien joven.

S- De repente aparecía ante mi un espacio de libertad total. Me ofrecieron una beca para ir a Perú. Pese a que me sentía más atraída por el Brasil, fui y ese viaje marcó mi vida. Ahí empieza una segunda etapa.

Me impactó mucho la pobreza que me rodeaba. Charlando con un muchacho comprometido políticamente, en una plaza en la que había un montón de niños desarrapados, mi inconsciente me hizo una jugarreta. Nos fuimos y olvidé el bolso en el que tenía todo el dinero para mi viaje, que, por supuesto, desapareció Es como si se lo hubiera dado a esa gente. Así que me quedé sin un chavo, pobre, desprovista de todo, y se produjo algo: empecé a sentirme como una hija de la vida, se fueron encadenando acontecimientos, gente solidaria que me ayudaba a juntar dinero para seguir adelante...

Susana estaba con un grupo de estudiantes, me los describe con sus gafas y sus conversaciones intelectuales. Un día fueron a la Playa del León Dormido, y , con una risa que baila en su voz, dice que ahí despertaron todos.

V- Llevaban horas discutiendo acerca de cómo acomodarse para pasar la noche. Aparecían sus miedos a los cangrejos, a que la marea subiera y les pillara, etc. Yo estaba harta de

oírles. La luna y la bravura del mar me atraparon, y era como si la noche estuviera embrujada. Me puse a bailar como llevada por una fuerza misteriosa. El lugar es cercano a Nazca, y es mágico.

Hace un paréntesis para contarme que ha trabajado con las madres de Mayo en Palma. Hizo una coreografía osada, sobre el tema de cómo han convertido en acción algo que habría podido quedarse en lo melancólico. En los giros, al ensayar, se caía. Aun así, decidió participar en el baile. Y sintió de nuevo esa energía que la movía –y el giro ...¡salió perfecto! Incluso en las fotos aparecía una nube , una presencia, sobre sus cabezas.

Pero regresemos a la noche en la Playa.

S- De repente todos los estudiantes se contagieron . Empezaron a desmadrarse, a bailar , a meterse en el mar. Fue una sorpresa. Sin darme cuenta, yo que era alumna en todo, tomé la iniciativa. Empecé a coordinarlos. Sin darme cuenta la vida me empujaba a profesora. Esa noche di mi primera clase de expresión. Les empujé a escuchar, a conectar con la arena, con las olas. También hice una sesión de meditación, totalmente guiada por mi intuición. Respiramos juntos. (De nuevo asoma su tono divertido:)Tanto miedo a como encontrar el buen lugar para dormir, y finalmente nadie durmió. Cuando regresaron a Argentina, ese fue mi primer grupo de expresión corporal.

Se puso a trabajar en Cuzco sirviendo mesas, porque necesitaba ganar algún dinero. De nuevo sucedió un hecho de los que marcan una inflexión en el camino. Un muchacho le pregunta si es bailarina, por su forma de caminar. Pese a que ella al principio se resistía, terminan por hablar.

S- Estaba creando una comunidad de pintores. Aluciné, porque todos mis interrogantes parecían tener respuesta por boca de él. Ese encuentro fue fundamental. Me fui a vivir a la comunidad. Eran todo artistas que querían conectar más con los indígenas y con la tradición espiritual. Apostaba por tener más experiencia de vida. Realmente viví una transformación. Contacté con la espiritualidad oriental y con el cristianismo, yo vengo de una familia judía. Ahondaba en el sentido de la afirmación intuitiva. Bailaba cada día en las fortalezas, lo cual es un gran privilegio. Se desarrollaba más todo lo relativo a la danza, al arte, a la parte más femenina de mí.

Recuerdo que en esa época vestía tejanos. Un día fui a un poblado indígena de los que más guardan la tradición de los incas. Hay casi un matriarcado. Las mujeres son fuertes, trabajan, los hombres se emborrachan... y las vi con sus sombreros, sus faldas floreadas, con tan bellas en medio de su pobreza, que me hizo revisar la parte de mujer coqueta que habíamos rechazado las mujeres vistiendo ropa industrializada, masculina. Esa ropa incluso influye en la gestulidad. Me sentí empujada a repensar la feminidad. Además, el muchacho en cuestión criticaba a la mujer ciudadana que está perdiendo el cuerpo femenino.

Susana pasó un año en esa comunidad, y luego se marchó a Francia, para vivir en el seno de la Comunidad del Arca. Había pasado por Argentina, pero la energía sagrada que invade el espacio en Perú la había colocado en otro nivel de conciencia, y no soportaba la ciudad. Siguiendo su experiencia se fue en busca de más formación espiritual, y en no violencia. A todo eso, quedaba aparcada la sicología. Pero como bien reconoce, eso le permitía formarse

en aspectos a los que no habría podido acceder e una vida al lado del diván no le habría permitido.

En el Arca se interesa por nuevas formas de educación, ve más claras las funciones masculinas y femeninas, para ella es como rescatar la tradición en versión moderna. También conoce al que será su marido, un objetor de conciencia español. Como en España aun gobierna Franco, parten a Argentina juntos. Abren una escuelita en un poblado indígena. La sicología sigue aparcada. Ahonda en la línea gandhiana de la no violencia. Su inicial militancia en la izquierda va dando paso a una transformación que va en dirección a volcar el aprendizaje interno en ayuda social en el exterior. La vida en el Norte de Argentina tenía sus peligros.

S- Casi nos matan. Como estábamos en un colectivo de gente sensibilizada, algunos amigos fueron a la cárcel. Creíamos que nos iban a venir a buscar. Aun así decidimos permanecer allí. Pero no nos vinieron a buscar. No era ese nuestro destino.

A la muerte de Franco, viajan a España con la idea de solucionar algunas cosas y regresar, pero se encuentran con una Mallorca en la que hay carencia de lo que ellos, con su bagaje, pueden aportar. Se quedan, y de eso ya han pasado veintitantes años.

S- Siempre me he visto empujada a ser pionera. En Argentina, como sicoanalista empecé a trabajar con el cuerpo, cuando aun no se hacía. No soy una sicoanalista ortodoxa, soy la síntesis de vivencias. Pero la isla me obliga a nuevas síntesis. Al principio de mis cursos de expresión corporal, a partir de propuestas de lo más normalito, se producían situaciones que se vivían con escándalo o que desencadenaban crisis catárticas, casi sicóticas. No quedó más remedio que ayudar con sicoterapia, y profundizar en los campos terapéutico y creativo.

Aquí Susana recuerda el itinerario que ha seguido desde que empezó con la danza clásica para pasar luego a la moderna, a los trabajos de energía corporal de Fedora Aberasturi que indagaba en los bloqueos, la investigación del cuerpo ligado al yo soy, la gimnasia consciente. En Argentina esos movimientos se dieron antes que en Europa. Hoy en día ya es más habitual encontrar sicólogos que trabajan con el cuerpo, pero ella fue una de las primeras en ese campo.

S- Mis primeros tiempos en la isla provocaban reacciones tanto por parte de los sicoanalistas, que cuestionaban mi manera de trabajar, como de la gente que calificaba de locuras mis propuestas. Surgieron muchas resistencias, pero me sirvieron para estructurar mi trabajo, hasta ir definiendo cada vez más la línea Cor Endins. (Corazón adentro) No se trata sólo del corazón, cuando uso ese término me refiero al núcleo de la persona.

Se pone a hablar del hilo conductor que va de Jung al movimiento post-Klein y el trabajo de Winnicott. Me comenta que éste se basa en Jung al hablar de un sí mismo verdadero y uno falso, que no se queda en la descripción clásica del yo, el ello y el super yo. Parece que los sicoanalistas y los junguianos ingleses están menos separados entre sí. Aun añade en sus citas a Kohut, que también habla del sí mismo. Para Susana, el sicoanálisis está avanzando, y pronto estará más insertado al cuerpo.

S- Trabajar el sí mismo auténtico está ligado al núcleo. Claro que aparecen defensas, son capas, máscaras, cuerpos artificiales que hay que trabajar para poder conectar con la autenticidad., en un alinea más humanista. El núcleo importa tanto para el campo espiritual como para el creativo. El núcelo está más en conexión con el cuerpo que con lo que es sólo verbal.

Llegamos al tema de las mujeres y de los grupos. En su trabajo empieza a constatar que hay mucha más presencia femenina que masculina. Al principio trabajaba con un grupo de mujeres mayores que buscaban estar más a gusto en su cuerpo. Pero luego fueron incorporándose mujeres más jóvenes, en busca de la autenticidad.

S- La identidad femenina pasa por que las mujeres se vuelvan más auténticas. Yo no me había planteado trabajar para las mujeres, al contrario, pensaba en grupos mixtos, pero se fue dando, debido a la poca presencia de hombres en mis propuestas de trabajo. Parece que a los hombres les cuesta conectar con su parte más visceral, más animal, no se animan a abrirse como las mujeres.

Se da la paradoja que la única vez que Susana ha tenido más hombres en un grupo fue cuando había alquilado una sala en un centro feminista. Eran ocho hombres y tres mujeres. Pero eso incomodaba a las feministas, y no estuvieron mucho tiempo ahí.

S- Creo que hay una cuestión de maduración de por medio. Hay que hacer algo con los hombres. Pero el predominio de mujeres no lo elegí. Una vez más la vida empujaba hacia una especialidad. Ha conducido grupos de cuerpo y pintura, cuerpo y literatura, cuerpo y poesía.

En un momento dado decide cerrar el grupo de mujeres para poder seguir con un proceso que le parecía válido. Ese grupo ya lleva unos nueve años existiendo. Al principio, cuando trabajaba sólo con mujeres mayores, se centraba mucho en técnicas corporales, en la energía y la sensibilización, y se hablaba poco.

S- Cuando entraron mujeres más jóvenes la dinámica se vio modificada. Algunas mujeres de las mayores se marcharon. Acabó configurándose un grupo muy heterogéneo, en edades , desde los veinticinco hasta los ochenta, y temperamentos. Las más jóvenes aportaban conflictos fuertes que algunas mayores no pudieron soportar. El trabajo se va transformando, de lo más corporal se pasa a espacios para escuchar, se entra en aspectos más sicológicos. Como siempre, no desde un enfoque psicológico tradicional. Se está en la frontera que va de lo expresivo a la escucha de los conflictos personales, se avanza hacia la transformación y la conciencia.

En el grupo se da un apoyo importante a cada miembro, ala vez que se usan todos los recursos para unir cuerpo, mente y espíritu.

Susana es consciente de que el hecho de que ella sea sicóloga hace oscilar al grupo en su dirección, las mujeres asocian a eso que pueden contar problemas. A veces el cuerpo se ve relegado por lo verbal, a veces se trabaja más que la palabra. En su grupo respeta la asociación libre, ya nos e trata de una clase si no de una sesión. Ella lee lo que las mujeres dicen y de esa escucha extrae lo que le parece que reviste importancia. En el grupo todo es

posible. Se comparte y hay acompañamiento. Su papel , de todos modos, difiere de l que se crea en una sesión de terapia, en la que la transferencia de la relación es más clara. En el grupo se la ve bastante. No es que cuente su vida, pero hay momentos en los que ésta se ve. El grupo ha resistido bien pasar por ahí.

Recuerda un tiempo en el que su marido, candidato a Premio Nobel para la Paz, y creador de la Fundación Solivar, mantuvo un ayuno de cuarenta y dos días, como forma de protesta, cuando el genocidio de Ruanda. Ella hacía viajes de ida y vuelta para verle y para seguir con su trabajo, y se le notaba lo que estaba viviendo. Aquí hace un paréntesis y me habla aquí del trabajo de su marido, de como crean un centro de espiritualidad abierta, de su compromiso en el ámbito de la solidaridad y la acción social, de la defensa de los Grandes Lagos..Se abre una ventana a todo un recorrido de Susana y su marido de gran interés, , pero siento que este no es el espacio adaptado para indagar más. Lo dejo para otra ocasión. Retomamos en el momento en el que ella vivía con intensidad la acción de su marido.

S- El grupo me sostuvo Hay mucho amor en sus eno. El grupo me pone en una onda muy especial, se crea un clima benéfico. Hay buena tela . He dejado muchas cosas, pero ese grupo lo mantengo. Se han vivido un montón de procesos: han muerto hijos, ha habido brotes siccóticos, ha habido enfermedades serias, una de las mujeres murió, cosas fuertes por acompañar. Por el grupo pasa la vida de todas ellas. Las mujeres le han dado el nombre de :El grupo de la Estrella. Si una mujer está pasando por un momento difícil, sólo con evocar la estrella ve aparecersele todos los rostros de sus compañeras, y sienten la ayuda y el apoyo de todas ellas. Están unidas en el corazón.

Susana cree que tiene algo de chamana intuitiva, porque sin saberlo, se ha dado cuenta de que en el grupo hace mucho hincapié en aspectos rituales para afianzar procesos.

S- Los ritos y las ceremonias son muy elocuentes. Hemos hecho rituales para revivir el parto, el nacimiento, celebramos los cambios de estaciones , tenemos en cuenta los elementos de la vida. La ceremonia une lo horizontal, la dimensión humana, con lo vertical, la dimensión espiritual. Invocar al yo superior, a lo mejor que hay en nuestro interior, encender una vela, quemar incienso, propicia que la transformación sea más visible.

Este año en primavera planteé que las mujeres se desprendieran de algún invierno de sus vidas, que eligieran algo que quemar de su pasado. Se escribe una carta en la que se plasma aquello que vamos a quemar, y luego se lee en voz alta. Es importante comunicarlo, poner a las otras como testigo de lo que se va a dejar atrás. Luego se sigue con el fuego y con el agua purificadora. Así que las sesiones se combinan de cuando en cuando con rituales

En este ritual que te comentó se insertó una mujer que no es del grupo. Es suiza, y asistió puntualmente a esa cita. El resto de mujeres la integraron fácilmente. Ella quería dejar atrás una zona de relación con su madre que la conectaba con la muerte. Vivió el ritual con intensidad. Más tarde, escribió desde Suiza para contar que realmente se había producido un cambio en ella.

El grupo es marcadamente femenino, en cuanto a apertura, receptividad y comprensión. Hay mujeres profesionales y amas de casa. Reina un respeto mutuo. Todo es importante. Es más, alguna mujer de las que van de esotéricas y profundas nos han tachado de superficiales, porque a parte de estar en las profundidades también nos permitimos hablar de cine o de peluquerías.

Al principio a mi también me molestaban esos espacios más ligeros, hasta que me di cuenta de que es importante caracolear entre lo aparentemente superficial y lo profundo, porque la mujer es todo eso.

AM- ¿Qué opinas de la existencia de los grupos de mujeres?

S- Que son algo a potenciar. Hay que seguir por ahí. Ahora vivimos momentos de interés social, ante una época plagada de grandes cambios. Se necesitan espacios de reflexión y metabolización ante lo que vivimos. Asimismo, cada vez hay más conciencia de que la mujer debe adoptar un aposición social diferente de la que había tenido. Pero hay que ir con cuidado de no caer en la postura de creer que las mujeres son maravillosas en sí. Ni todos los hombres son un desastre o maravillosos, ni todas las mujeres tampoco. En el movimiento feminista queda mucho por hacer. Los lobbys de mujeres son a veces igual o peor que los masculinos. Falta mucha limpieza personal. Hay funcionamiento muy cruzados con la cultura fálica. No idealicemos.

También en parejas de lesbianas se ven comportamientos que son iguales a lo que se critica en maneras de hacer de los hombres, de maltrato hacia la mujer. Queda mucho trabajo por hacer para desarrollar el potencial humano.

Si nos referimos a los arquetipos tal como los plantea Jung, vemos que se juega la influencia cultural, que hay una cultura fálica interior. En la mujer hay los dos aspectos, la mujer positiva y la negativa. La negativa está formada por aspectos nuestros a trabajar. Para llegar a la autenticidad hay que pasar por la limpieza y por saber manejar los celos, la astucia, ciertas formas de poder...

No creo en las idealizaciones.

AM- ¿Grupos de mujeres, grupos de hombres, por separado?

S- Estoy de acuerdo en que se reúnan por separado. Es bueno para poder limpiar aspectos de la identidad. En Argentina ha habido un movimiento de hombres también, y luego hacían encuentros los grupos de hombres y los de mujeres.

Recuerdo unas jornadas, sobre la máscara en relación a lo auténtico y lo falso. Fue muy significativo. Primero subieron al escenario los hombres. Se sentaron en sillas y se pasaron el rato hablando. Luego fue el turno de las mujeres. El contraste fue total. Las mujeres se pusieron a bailar, se arrastraban por el suelo, intercambiaban las máscaras entre sí, era un desbordamiento festivo. Y finalmente se trataba de que se juntaran ambos grupos. De repente los tipos ya no podían hablar, las mujeres les llevaban a despertar aspectos más sensoriales. Primero estaban desconcertados, y luego entraron en el juego. Y claro, les gustaba. De repente su diálogo sonaba a aburrido....

AM- ¿Cómo crees que se puede construir el puente de diálogo entre hombres y mujeres?

S- Lo primero que quiero decir es que creo en la utilidad de las crisis. Ahora los hombres dicen no saber donde están ni qué hacer ante la mujer. Por otra parte, las mujeres corren el peligro de sentirse autosuficientes. Cada vez hay más mujeres solas. Estamos en una etapa difícil, tal como está la mujer no es fácil armar parejas. Estamos todos implicados en la crisis de saber quién somos y qué queremos. A partir de esas crisis hay que crear seres más comprometidos, más en busca de su autenticidad.

De todas formas es mejor vivir sola que mal acompañada. Sin embargo, si esta ola de mujeres que viven solas, que deciden ser madres solteras, que prescinden de los hombres, se hace crónica, lo veo peligroso. Hay que atravesar las crisis, y ver que no podemos seguir viviendo solas. De igual modo es peligroso que los hombres se queden en lo de irse a vivir con jovencitas , que no les importe crecer por dentro. Las crisis llevan a la necesidad de profundizar.

Así que para que haya un diálogo es imprescindible pasar por el trabajo individual y/o en grupo. Primero hay que conseguir un diálogo profundo con uno mismo, y no luego, porque entonces nunca haríamos nada, si no simultáneamente, dialogar desde lo auténtico con el otro, sin rechazar los quiebros y las tomas de conciencia..

Paule Salomón

Primero fueron sus libros, luego ella. Tras leerla y constatar que no existía en castellano, me puse en contacto con ella para que me diera permiso buscarle un editor. Me parecía raro que dada la calidad de su trabajo y sus ventas en lengua francesa, aun no hubiera llegado al mercado hispano. De hecho, mientras estoy dando los últimos toques a esta publicación ya está en marcha la traducción de *La Femme Solaire*. El contacto con ella fluyó sin dificultad, y al poco tuve la ocasión de asistir a un congreso sobre la pareja en Avignon. Primero sus palabras escritas, luego su voz telefónica, y finalmente la iba a ver en persona. El congreso mereció interesante. Aunque había una mezcla de tendencias y no todas me parecían del mismo nivel, era gratificante sir hablar de las relaciones de pareja como un proceso iniciático, como reto al crecimiento personal. Pese al desbarajuste de los códigos tradicionales, o tal vez debido a eso, finalmente quedaba claro que se seguía apostando por la relación de pareja, por más que hubiera que redefinirla.

Paule Salomón habló de las diferentes etapas de una pareja, y para ello hizo subir al estrado a unos cuantos voluntarios y voluntarias. A medida que desgranaba su explicación la ilustraba de una forma muy clarificadora. Habló de la fase inicial, la del enamoramiento. La mujer de pie, el hombre arrodillado ante ella, venerándola. A continuación venía la fase patriarcal, en la que la mujer es quien está de rodillas ante el hombre, dominante. Pero a continuación la mujer se alzaba de nuevo, y llegaba la etapa conflictiva. Llegados a ese punto puso primero al hombre y a la mujer frente a frente. Pero a continuación les puso espalda contra espalda y dos nuevos personajes entraron en juego. Otro hombre frente a la mujer y otra mujer frente al hombre. Ese cuadro le permitió hablar de cómo cuando nos peleamos con nuestra pareja en realidad estamos enfrentándonos a nuestras propias proyecciones de nuestra parte masculina -para la mujer y femenina -para el hombre. La forma de abordar la fase conflictiva podía dar acceso a una fase alumbrada, que abría las puertas a una etapa lunar, y el recorrido desembocaba en un androgínado, según su terminología, en un equilibrio de las polaridades femeninas y masculinas en el interior de cada individuo que abren la posibilidad de una relación pacífica, de una pareja despierta. Para quien quiera saber todos los detalles de ese trabajo, *La Sainte Folie du Couple* está esperándoles.

Al día siguiente de su conferencia hemos quedado para nuestra entrevista. Nos sentamos en la entrada del hotel. La gente que circula nos mira de soslayo, la grabadora nos delata y despierta una chispa de curiosidad.

AM- Su trabajo toca un registro de sufrimiento que está muy extendido. ¿Qué la ha llevado a tomar el terreno del desarrollo del ser como centro de su trabajo?

P- No partí del desarrollo del ser. Si tomamos la psique, la podríamos dibujar de una forma muy simple, con dos círculos- Uno comportamental, periférico, y otro pequeño, más interior. Si hablamos del desarrollo del ser, dibujaría el círculo pequeño; si hablamos de los comportamientos y de lo que Jung llama también la persona, el círculo grande. Así que yo partí de las dificultades del gran círculo. En nuestro interior hay algo infinitamente simple, muy unitario, y me atrevería a decir que muy sabio . Formo parte de los que piensan que en la conciencia humana hay algo en estado de semilla , una especie de conocimiento, una sabiduría, que está envuelta , pidiendo desarrollarse, de la misma forma que el cuerpo

humano es potencialmente completo y perfecto incluso si el bebé va a estar creciendo durante años y va a cambiar y a desarrollarse. Desde sus primeras células ya contiene todas sus posibilidades.

Empecé a trabajar a partir de las dificultades. Creo que toda persona que emprende un camino de crecimiento personal lo hace a partir de una dificultad que ejerce de despertador. Si todo va bien, la persona se duerme. Cuando la máquina empieza a chirriar, cuando los engranajes dejan de funcionar bien, es el momento en el que la inteligencia se pone en marcha y se pregunta qué es lo que no funciona y qué hacer.

AM- Me h sus libros sorprendido en sus libros su manera de designar puntos de referencia sobre lo que aparentemente es incomprendible. Además hay una apertura hacia la esperanza. Pero ¿hasta qué punto se puede cambiar?

P- El interrogante del cambio es un gran interrogante. Hay personas que sostiene que no se puede cambiar, y respecto a los círculos que antes nombraba, insisten en que todo está determinado. Tenemos un programa de crecimiento y podemos favorecerlo o no, de la misma forma que el cuerpo humano tiene potencialmente buena salud, pero se pueden introducir elementos perturbadores que desarreglarán algunas cosas.. A veces hay quienes se sirven de la astrología, la numerología, las cartas, utilizan las creencias, para hablar del destino y de fatalidad.

Yo estoy en una óptica diferente. Creo que podemos cambiar. No sólo lo creo sino que lo compruebo a diario. Tenemos la opción de orientar nuestro cambio de forma positiva. Cuanta más conciencia tomo de las cosas, más puedo ayudar a que se desarrollen a favor mío. Dicho de otra forma: en un coche, puedo estar sentada en la parte trasera, y no soy quien conduce, o puedo estar sentada al volante y conducir. Si soy el conductor de mi vida, entonces aprendo cada vez más a desarrollar lo que llamo el poder personal, la capacidad creativa y progresivamente hago que la vida gire en favor de lo que deseo. No es algo mágico, se construye y es notable.

En un momento de mi vida, empecé a sentir qué era ese poder creador. Resulta extraordinario porque cuanto más lo ejercitas más se refuerza. La rueda empieza a girar en el buen sentido. En cambio, si se tienen creencias negativas, de impotencia, de que la vida es difícil , las cosas no vienen de cara. Si uno está en inmerso en una envoltura de víctima, esa envoltura también se desarrolla de forma exponencial, Cuanto más gira en el mal sentido, menos poder tiene uno sobre su vida y más permanece sentado en la parte trasera del coche. Aquí hay algo que denomino el punto de dar la vuelta del ser. Adquirir ese poder, con la debida proporción, es un punto extremadamente importante. No se trata de un poder mágico ni tampoco de omnipotencia. Pero desarrollar ese músculo que hace que nos volvamos creativos y creadores de nuestra propia vida es algo para lo que los seminarios son espacios particularmente adaptados, porque uno va a ellos a buscar recursos. No lo llamo psicoterapia si no seminario de desarrollo personal. Hago una distinción muy clara entre ambos. Los dos tienen su propia eficacia y no creo que haya que confundir los términos.

Estoy muy ligada a ese punto de cambio, a buscar ese lugar en el que el ser puede dar un giro. En mi trabajo hago un seguimiento de las personas a lo largo de varios años y veo como sus vidas cambian. El sentido mismo de la toma de conciencia ejerce como vector de mejoría de la propia vida. No sirve de nada triturarse las meninges para saber de cuando proviene el sufrimiento, ni qué pasó con papá o mamá, si no es para convertirse en una

persona más viva. Aunque finalmente, el tema de los padres carece de interés. Generalmente es una ilusión. Sobre un plano objetivo el pobre padre o la pobre madre hicieron lo que pudieron. No es ese el lugar donde pasa el tema, sino en la construcción de la psique. Así que es sobre la psique sobre la que hay que actuar y no sobre papá o mamá. Pero, dicho eso, hay una cosa importante a poner sobre la mesa: sólo se cambia a partir del momento en el que uno se acepta. Es una paradoja. Si me acepto como soy, ya está. Pero tampoco es eso. Me acepto, acepto mi vida, acepto lo que soy, la edad que tengo, la salud que tengo, todo cuanto soy, amo lo que soy, amo la esencia que soy, y entro más y más en esta aceptación, y es al entrar cada vez más en esta aceptación como voy adquiriendo poder. Porque querer cambiar y oponer resistencia a lo que se es, supone no encontrar ningún recurso.

AM- ¿Cambiar o evolucionar, tienen el mismo sentido?

P- En mi concepción sí, no se trata de cambiar por cambiar si no en efecto cambiar para evolucionar. Evidentemente hay unos primeros beneficios . Si quiero hacer unos estudios me pongo a hacerlos., es decir que realizo lo que deseo. Pero lo segundo es que me dirijo hacia mi misma. Me realizo, tomo mi fuerza, me afirmo; a través esta fuerza de afirmación aun hay algo más precioso que va a dibujarse, que es del orden del amor. Realizar objetivos exteriores es una cosa, pero realizar el florecimiento personal interior es otra. No formo parte de los que dicen: descuidemos el exterior en nombre del interior o a la inversa. Al contrario, es importante llevar un camino equilibrado en los dos sentidos. A veces hay mucho de quid pro quo en estos ámbitos. Hay que cuidar un lenguaje de sabiduría , uno muy preciso entre el exterior y el interior, para no ponerlo todo en el exterior, cosa que hace mucho nuestra civilización, ni ponerlo todo en el interior, cosa que hacen o las religiones.

AM- ¿En la idea de cambio, no se puede colar una idealización o un juicio sobre lo que está bien o mal?

P- Puede haber esta disyunción en personas que hacen proyectos, que no los realizan jamás y que pierden mucha energía así. Si alguna vez detectas en tu vida un proyecto que alimentas y acaricias, pero te las apaña muy bien para que no salga, abandónalo, porque se come una parte de ti misma. Son como ángulos muertos, masas flotantes que flotan , ocupan espacio, y de hecho disminuyen tu capacidad de crear. Hay que tener cuidado respecto a eso, es importante trabajar la alineación de uno mismo. Incluso por escrito: cuáles son las partes de mi que quieren cursar estudios, cuáles son las partes de mi que piensan que no es razonable hacer estudios, que piensan que no tengo suficiente dinero, que por el momento debo ganarme la vida... Hay que poner todo esto en orden, debo saber quién va a ser el amo, Quién va a conducir el carroaje. ¿Conocéis la imagen del carroaje? El amo, el cochero , los caballos. ¿Quien conduce el carroaje? ¿los caballos , que representan las emociones? ¿el cochero, que representa el mental? ¿o el amo dentro del carroaje, que representa el sí mismo? ¿quién va a conducir mi carroaje? Cuando uno enuncia las cosas de esta manera, si se está un poco prevenido, uno va a decir: el sí mismo es quien tiene que dar las órdenes, decir a qué lugar quiere ir. El cochero sólo es el que va a ejecutar y los caballos obedecen al cochero.

En una personalidad; hay momentos en los que las emociones lo conducen todo. Otras veces es el cochero el que conduce las cosas a su manera, sin preocuparse del resto, ni del

cansancio de los caballos ni de donde quiere ir el amo. Así que uno va a tener que reencontrar un orden en su forma de pensar, de alimentar las ideas. Es un trabajo sobre lo que se llama en sicología práctica las creencias. No hacen sólo alusión a las creencias religiosas, son simplemente las ideas que tenemos sobre cómo veo la vida, cómo me veo. Sólo podemos cambiar lo que conocemos, así que no podremos cambiar sin tener conocimiento de nosotros mismos. Si me fijo una meta irreal respecto a mis fuerzas, seguro que una vez más lo que haré será perder poder. Siempre regresamos a esta noción de equilibrio que está en el centro de la sabiduría. En Egipto es Nat, una de las figuras de Isis. Nat , te la puedo mostrar, (la lleva colgada al cuello y engarza su pulgar bajo ella levantándola para que la pueda observar bien), es como la justicia, tiene las alas rectas, no dirigidas hacia el cielo, como para alzar el vuelo. Es una figura ecuánime, de equilibrio. Son alas que sostienen la balanza. Sin la armonía del mundo no hay vida. Y sin vida no hay nada. Así que para construirnos necesitamos la fuerza de la armonía, que no es ni pesantez ni vuelo, sino que está entre ambos. Cambiar es cambiar en un sentido de armonía. También se pueda cambiar para destruirse, pero no creo que ese sea el tema.

AM- Habla de guerra entre los sexos y establece un vínculo con las guerras que asolan nuestro mundo. ¿Dónde está es eslabón entre el trabajo individual sobre sí mismo y la paz sociopolítica?

P- Evidentemente, parece un salto considerable. Hace unos días retomé el tema con un amigo .Decía que un hombre que no es feliz en su matrimonio partirá a la guerra. Esto es una caricatura. Mi padre estaba loco de amor por mi madre, pero no le quedó más remedio que ir a la guerra que se había declarado. Las cosas en el plano individual no suceden así. Pero en cambio, de una forma arquetípica sí, podemos mirar las cosas de esa manera. El poder de llevar a los hijos en el vientre pertenece a las mujeres. Es incluso la definición primera , arcaica, de la feminidad. Cuanto más se comprenden las cosas entre hombre y mujer, más interesantes se vuelven. Hay una disimetría entre los dos sexos, dela cual el hombre está muy celoso . Muchos hombres que se desarrollan interiormente y adquieren mayor conciencia de su lado femenino me han confesado haber sentido una profunda nostalgia por el hecho de decirse: jamás podré llevar un hijo en mi vientre; me gustan los niños, me he acercado mucho a ellos, pero hay algo que jamás conoceré, esa intimidad.

Creo que la definición: ser un hombre ha pasado por la afirmación guerrera por culpa de eso, que también ha intervenido e que por reacción a la toda poderosa potencia del vientre otra fuerza dominante se instaure, la fuerza física del hombre. Afirmar su fuerza es dominar al otro, dominar al otro también es explotarlo, es la puerta abierta a la esclavitud, a la explotación de los hombres no sólo sobre las mujeres si no también sobre los otros hombres . Vemos así una raíz importante que está alimentada por la disimetría que se ha estructurado. El patriarcado es una estructuración de dominación del hombre sobre la mujer, los hijos y sobre otros hombres. Se ha instalado como estructura, evidentemente se ha convertido en mortífera, aunque por otro lado ha permitido construir la civilización que tenemos hoy y que tiene también su lado positivo. Ha habido un aspecto creador, protector, que se ha instaurado a través de esa relación dominante. Pero también hay una relación de explotación, y el deslizamiento entre los dos es muy difícil de vigilar.

Creo que actualmente no hay higiene sobre la noción de poder. No existen poderes

rotatorios, no hay contrapoder suficiente al hecho de que alguien tenga poder político, por ejemplo. No se le pide a alguien que ostenta un poder político que haga un retiro para interrogarse sobre si mismo y exorcizar sus demonios .Mientras no exista esta higiene, el poder de dominante a dominado acarreará exasperaciones tiránicas que irán hasta el conflicto, como se ve ahora en el planeta: son los tiranos lo que desencadenan las guerras, son los mismos que encierran a las mujeres. Se trata del mismo psiquismo. Para que un hombre se convierta en un tirano asesino , necesita despreciar a la mujer, porque necesita menospreciar su propio femenino en su interior. Todo esto se autoalimenta. Es decir que un hombre tiránico no creará intimidad con una mujer y estará alejado de su propio femenino interior. Esta carencia terrible va a empujarle a ir cada vez más hacia el exterior y a tratar de llenarse inconscientemente con su destrucción. Estamos ante una perversión de una gestión que en su origen siempre es la misma: buscar la felicidad, la plenitud y la realización. El tirano no hace más que buscar eso también, sólo que lo busca de una forma invertida. Y cuanto más estructuras que separan los hombres de la mujer haya, mayor es el riesgo de que se desarrollem personalidades asesinas. Cuanto mayor es ese abismo entre los dos sexos, mayor es la posibilidad de que se desarrollem personalidades tiránicas, especialmente masculinas. Naturalmente, a partir de ahí tenemos todo el potencial de de conflicto, de guerra. Alguien como Milosevich, que aun hoy es incapaz de reconocer sus errores, hace lo propio del tirano que no puede reconocer sus errores. Antes prefiere morir. Si has conocido a alguien que ha estado en la tiranía lo sabes. Yo he conocido dos personas así. No cambiarán. Si se está con ellos hay que largarse. Son unos manipuladores de primera y no hay ninguna razón para que en ellos la conciencia triunfe. Hay un límite para la tolerancia a ese nivel. Por supuesto que eso pide mucha perspicacia y lucidez. Estas perversiones de poder son muy peligrosas, como lo son las fracturas entre sexos que alimentan las perversiones de poder. En cierta manera hay un lazo entre la locura de la destrucción, el desencadenamiento de la violencia y esta perpetuación del antagonismo entre hombres y mujeres.

Pero hay una fracción del planeta que traza otro camino. Creo que nunca la conciencia estuvo tan evolucionada como ahora, sólo que no podemos generalizar. Pero dado el nivel de las comunicaciones hoy en día, es posible que todo vaya muy rápido. Sin embargo aun no está ganada la partida. También sé de las regresiones posibles en una persona, y al nivel de una civilización.

AM- ¿Cómo plantea la construcción de puentes entre hombres y mujeres, en este proceso?

P-Empiezo por mí misma, puesto que formo parte de esas personas que no piensan en abstracto si no que empiezan por sus propias vidas. Trabajo sobre los hombres y con los hombres, creo que no puedo dar una respuesta más clara. No se si hay más mujeres que trabajen con los hombres. No es fácil que tengan confianza en una, porque las mujeres sacerdotisas desaparecieron de la faz del planeta y aun generan mucha desconfianza. Los hombres tienen mucho miedo del poder de las mujeres. No en vano las han encerrado en una jaula, así que antes de que me tomaran confianza empezaron por verme como una bruja. Hoy es distinto. Pero la primera reacción fue: ¿qué viene a hacer ésta con los hombres, qué hace metiéndose donde no la llaman? Incluso alguien prevenido, como Guy Corneau, al principio se mostraba hostil. Evidentemente, él luchaba contra el dominio de la madre sobre los hombres, y mira tú por donde que de repente una mujer viene a entrometerse. Aparentemente de entrada se refuerza el aspecto madre, y debo llevar mucho

cuidado con eso. A lo largo de los seminarios me dejo atravesar como madre y luego vuelvo a ser mujer. Se trata de una historia muy delicada.

AM- Hay muchas mujeres que están implicadas en procesos de desarrollo personal y que están solas Se dice que las mujeres de hoy quieren unos hombres que aun no existen, y que los hombres de hoy quieren unas mujeres que ya no existen.
¿Qué opina de ello?

P- Que es a la vez justo y falso. Ayer en la conferencia desarrollé la estapa en el que los hombres y las mujeres tienen mayor autonomía, la fase que denomino andrógina, porque es en la que hay más masculino y más femenino, más activo y más receptivo. Esos hombres y mujeres son más autónomos, pero de repente se sienten tan bien en esta autonomía que ya no se atreven a correr el riesgo de una relación. Pienso que esos hombres y mujeres tienen la necesidad de cuestionarse justamente sobre: qué parte de mi que prefiere esa paz al riesgo del amor. Pueden decidir que necesitan cultivar el amor por ellos mismos durante un período de tiempo y reforzar ese “androginado”. Forma parte también de lo que comentaba. Estamos en desarrollo de conciencia y no hay porque considerar que el celibato es una vía de espera antes de un nuevo matrimonio. Es algo que aporta plenitud. Cada vez hay más personas que me dicen lo bien que se llevan consigo mismas, que han domesticado su soledad, que realmente hay pactos a los que ya no estarían más dispuesta sólo para estar con alguien, ¡cielos, cuánto hay que abandonar del propio territorio! ...

Hay que tomar este fenómeno en consideración. Es importante y tiene un sentido. Pero también estoy planteando un trabajo porque tengo a mi alrededor personas que han soltado esa autonomía para desencadenar un nuevo giro de la espiral y entrar de nuevamente en lo fusional. Porque uno se da cuenta, que también hay un bello fragmento en relación a lo fusional, una segunda oportunidad de nacimiento. Llega un momento en el que ya basta e de una sabiduría que se convierte en falsa, y que es demasiado desencarnada. De hecho, la vida se reintroduce bajo la forma de un encuentro y de repente todo vuelve a empezar. Toda la autonomía y ese estar radiante se ve cuestionado de golpe por lo fusional, por el riesgo del amor que, evidentemente, descentra.

La cuestión es que nuestras conciencias contemporáneas evolucionan mucho, pero no buscan desarrollarse para convertirse en ermitaños de montaña, para desmaterializarse, si no para seguir viviendo, seguir encontrándose, incluso a encontrar la carne cada vez más .No es que sea forzosamente de forma consciente, pero como heredamos el pensamiento judeocristiano en el que la carne está mal vista, la gente sabe que tiene un trabajo que hacer para reencontrar lo divino en ese ámbito.

AM-¿Porqué resulta tan difícil superar el sufrimiento, acceder a la comprensión y sobre todo encarnar la evolución?

P- No estoy segura de estar de acuerdo....

AM-Ayer hablaba de la pareja iluminada. Hay un razonamiento sobre el conflicto y el sufrimiento, un pasaje hasta la encarnación otra actitud, de otro emplazamiento ante lo que se está viviendo, pero dar ese paso no es fácil. ¿Dónde radica la dificultad en darlo?

P-Ese paso es muy importante, porque es la dificultad de nuestra época. Conozco muchas

personas muy inteligentes, que comprenden muchas cosas con la cabeza, pero que no gestionan el cuestionamiento personal. Lo que resulta tan difícil es atreverse a cuestionarse. De hecho, imaginemos esa famosa psique con su lámpara en la mano, que alumbría a Eros. Nos sentimos confortables con la explicación, pero no hacemos más que hablar. Sin embargo la explicación no es suficiente. Nuestro inconsciente tiene sus razones, que la razón ignora, y si queremos tener alguna posibilidad de cambiar, como decíamos al principio, debemos regresar a la noción de alineamiento. Necesitamos escucharnos y no siempre resulta fácil saber lo que quieren ciertas partes de nosotros mismos. Finalmente hay muy pocas personas que estén dispuestas a hacer ese trabajo. Cuestionarse, interrogarse sobre si mismo, la gestión iluminada implica esta dimensión, pero a veces se para nada más empezar. Resulta tan inconfortable cuestionar las propias certezas, o ponerse en contacto con las propias contradicciones, que uno trata de vérselas con una sola verdad.

Llegadas a ese momento, Paule me sorprende poniéndose a hablar de perfumes. Me entero de paso de que su familia trabaja en ese ramo. Le ha llamado la atención el que hace poco salido un perfume de una marca americana que se llama Contradicción. Se siente fascinada por eso. Antes jamás se hubiera usado un nombre así. Los perfumes se bautizaban con nombres como Arpège, Paris, etc... pero jamás se habría elegido un nombre tan duro para hablar de un perfume. Lo ve como un ejemplo manifiesto de que nuestra época es realmente una época de contradicciones. Para ella, las personas que evolucionan son personas que asumen contradicciones. Y finalmente, esa es una posición extremadamente dura,

P- No es jauja sentirse estirado por tantas cosas . Claro que preferimos tener una vía de reyes ante nosotros, sin embargo para convertirnos en un ser humano pensante, necesitamos atrevernos a ponernos frente a nosotras, a poner frente a frente cosas que aparentemente son muy opuestas. Tal vez sea precisamente ese el honor de una conciencia humana: poner a la luz del día una tercera vía. Es decir, soy dependiente, soy independiente, lo cual en sí ya es contradictorio, pero voy a crear autonomía. Creo un tercer término, una tercera vía. Las personas que más se mueven y que tienen mayor fuerza creativa interior, son personas de la autonomía. No es fácil, ni a nivel personal, ni en el ámbito de la pareja ni en el trabajo, atreverse a enfrentar las propias contradicciones. Una vez más, se trata de una especie de fuerza guerrera, pero esta vez la de los guerreros del interior, los guerreros de la sombra. Todo lo inconfortable del conflicto exterior se traslada al interior. Es difícil asumir esto. Así que muchas personas se quedan en ese punto, con la lámpara en la mano. Sólo ven una parte de las cosas y se dicen que esa es la verdad. Pero si se toman un poco más de trabajo, entonces la visión abarca una cosa y su contrario. ¡Qué susto, una cosa y su contrario! ¿Eso quiere decir que ya no se trata del bien y el mal , debo encontrar mi vía y eso es demasiado difícil!

Me gusta que me hayas hecho hablar de algo de lo que no suelo hablar. Está presente en mi enseñanza, pero no lo saco a la luz porque hay tantas cosas por alumbrar, que las contradicciones aun no las he alumbrado mucho. Es hablar de un lugar difícil y atreverse a decir que la evolución es difícil. Porque como se trata más bien de dar impulso y entusiasmo....

AM- ¿Qué sentido tienen para ti los grupos de hombres y mujeres que se reúnen para tratar

de su identidad de género?

P- Tienen mucho más sentido del que creía. Yo me podría incluso plantear el interrogante de porqué lo he hecho esto, dado que sólo amaba la presencia de los hombres. Lo digo en pasado porque ahora para mí ambas presencias son muy nutritivas. Ayer , por ejemplo, disfrutaba tanto al bailar con hombres como con mujeres, incluso diría que eróticamente. (Se refiere a una fiesta que nos han ofrecido los organizadores del congreso, en la que hubo baile hasta la madrugada) En ambos casos es pura energía. Al principio de entrar en el mundo de la filosofía , en el que hay muchos hombres, buscaba mucho más su aprobación que la de las mujeres, puesto que ellos eran los maestros.

Hasta que hubo algunos momentos en mi vida que ellas ejercieron de disparador. En especial recuerdo un momento en África del Norte , cuando vi mujeres en pleno campo bailar y reír entre ellas, con una complicidad alegre, que me hizo comprender algo. A continuación escribí sobre la mujer solar. La escritura es en ella misma una toma de conciencia, y las tomas de conciencia de ese libro fueron inmensas. Me llevaron a darme cuenta de la alienación fundamental de las mujeres con ellas mismas, en singular y en plural también. En occidente habíamos perdido muchas cosas, no sólo esta fraternidad alegre sino también la dimensión de conciencia de sacerdotisas, pero si eso es mucho decir, simplemente el hecho de la dimensión espiritual.

La mayoría de mujeres que conocía y que estaban en un proceso interior, buscaban un hombre,un maestro, que les dijera lo que debían hacer para volverse santas. ¡Ja! Es lo que hacen la mayoría de mujeres que están aquí, por ejemplo. Escuchan a las mujeres, pero corren hacia Guy, hacia otros hombres. (Entre conferencia y conferencia, el público se agolpa alrededor de los ponentes, en los pasillos. Hay unas mesas con sus libros, y hay colas para las dedicatorias, y para intercambiar algunas palabras. Es cierto que parece que los hombres han tenido más aceptación que las mujeres, al menos en esa forma exterior.) Ellas dicen: maestro, decidnos ¿cómo hacer? Y no se lo preguntan ni a si mismas ni a otras mujeres. A mis primeros seminarios sólo venían terapeutas, porque las otras mujeres no podían ni siquiera imaginar ir a buscar algo en otra mujer. Ese paso requería haber hecho todo un trabajo.

Lo que he descubierto es que entre mujeres hay una restauración, una recreación magnífica. Se sabe que es el amor el que nos ayuda a recrear. Para mí un seminario es una atmósfera de amor. Pero en el interior de un grupo de mujeres hay una calidad particular de amor. Todo sucede como si se formara una gran matriz psíquica y que en su interior las mujeres dieran a luz a ellas mismas, entre ellas. Se dan procesos de una belleza indescriptible, a partir de muchos ejercicios, de respiración, de baile, de dilucidación verbal, de comprensión de lo que es la sumisión y la rebelión, la afirmación, la seducción, de todo cuanto se quiera. Pero esencialmente pasa por el desarrollo de la feminidad y la afirmación de la masculinidad. Es algo complejo. Sigo toda una línea de trabajo.

A través de esto he comprendido algo esencial: hay una fuerza particular que se desprende de un grupo de conciencia femenino, que no existe en cuanto hay un hombre en el medio, y de igual modo se desprende una energía específica de un grupo de conciencia masculina, que deja de existir en cuanto hay una mujer en el medio. En ese sentido, me retiro de ciertos grupos de hombres a partir del segundo o tercer día, y regreso al final. Antes había grupos así , de iniciación de hombres y de iniciación de mujeres, y no es casual. Esa diferencia hay que respectarla. El amor también necesita esa diferencia, no una diferencia que separa

si no que une y que reconoce, que es empática. Se es empático porque el narcisismo está bien alimentado, no porque el propio narcisismo se está hambriento .

AM- ¿Qué sentido tiene la familia, la pareja, el ritual del matrimonio, ante esta crisis generalizada de los viejos modelos, ante esta perspectiva de comprender la relación como camino iniciático?

P- No está tan mal como se dice. El amor es un valor en laza. Incluso pese a que se tiene la idea de que muchas relaciones no durarán, hay ganas igualmente de intentarlo. El amor está afirmándose con un nuevo impulso , se está reconstruyendo. Los hombres y las mujeres jamás estuvieron tan cercanos, al contrario de lo que se suele decir. Porque antes, por ejemplo, en una reunión mundana los hombres se iban por su lado y las mujeres por el otro, pero hoy todos se mezclan con gusto. Hombres y mujeres comparten un montón de actividades. La estructuración social no es tan separadora como antaño. El vestuario de la mujer ya no es un impedimento para moverse, hay una cierta forma de prestarse mutuamente los modos de vida que hacen que ellos reinventen lo femenino y nosotras lo masculino. Es magnífico, supone una gran riqueza, pero al mismo tiempo resulta evidentemente que la afirmación de las individualidades pide espacio. Creo que cada uno debe estar atento para crear sus propias condiciones de libertad. Por ejemplo, salir un día por semana sin tener que dar explicaciones, , tener habitación propia y dormir sola cuando quiero, ir sola de vacaciones si lo necesito... Es importante que la unión no sea fusional, que uno no sea la mitad del otro, y este tipo de cosas. Ya no estamos en esa explotación del uno por el otro.

AM- ¿Podemos aprender a querernos, cuando no hemos tenido un modelo de amor positivo? Ese tema fue abordado ayer por varios ponentes.

P- No estoy del todo de acuerdo con ese cuestionamiento de la madre y del padre, por la simple razón de que, según mi experiencia, un niño puede recibir una mirada de amor de su madre muy intensa y crear un lazo muy fuerte, pero por razones que tienen que ver con una relación entre dos inconscientes, cosa que no tiene nada que ver con lo comportamental,, en un momento dado, una sensibilidad particular del niño puede vivir por ejemplo el hecho de que en ese momento ella esté sólo a tres metros como un terrible abandono. No podemos cuantificar eso en términos de comportamiento. Sólo podemos saber que la noción de amor, de falta de amor, es casi consustancial a la naturaleza humana. No me entretendría sobre la carencia si no sobre cómo tratar mi fragilidad. Porque todos tenemos una fragilidad, una herida de amor inicial y somos vulnerables en un lugar en el que otro tal vez no lo va a ser. Debo conocerme para que esa reactividad no me encadene. Pero yo casi estoy casi contra la psicoterapia y el psicoanálisis, no creo que haya que estar cavando durante lustros para saber qué pasó durante mi infancia, qué hizo mi madre, etc..., eso no es más que una manera de perpetuar un estado de espíritu cristiano y de echar la culpa sobre el otro, cosa que me desposee de mi poder, además de ser un movimiento que se encadena. Voy a ser categórica. Cuanto más trabajo sobre mi infancia, más pierdo mi poder. En nuestra profesión se hace tanto daño como bien, sobre eso soy muy lúcida. Creo que un día habrá que poner orden.

Yo digo simplemente mis límites. Estoy convencida que conociendo los propios lugares de herida se pueden tratar un mínimo. No desaparecen como estructura fundamental, es decir

que siempre seré alguien sensible al abandono, pero mi conocimiento de esto me permitirá tratarlo con más distancia y humor y con menos dramatismo.

AM-Ayer hablabas del círculo infernal en la relación conflictiva que se mantiene entre el niño herido y la niña herida. ¿Dónde está la salida de ese círculo vicioso? ¿Es posible salir de él sin una ayuda exterior?

P-Creo que es bastante difícil. Acabo de escribir un capítulo sobre el conflicto, (Está escribiendo un nuevo libro del que por el momento sólo sé el título: La Fleur de Soi) en el que propongo una serie de ejercicios. Pero queda el interrogante de si las personas que lean esos ejercicios serán capaces de aplicarlos. Mi respuesta sería casi no. Serán escasos los que podrán comprender, primero con su inteligencia, lo que hay que hacer. Es como leer un libro sobre la gimnasia. Lo comprendes vagamente, pero no tiene nada que ver con tener un profe que te lo haga hacer. Ese profe que te hace hacer la gimnasia es necesario. A veces alucinaa Planteo un ejercicio simple. Uno tiene que acusar a otro de algo, y ese otro tiene que tomarlo sobre sí mismo. Es decir: uno le dice al otro: tú eres egoísta, y el otro tiene que considerar que se trata de una identidad que necesita domesticar y que si la domestica, crecerá como persona. Acepta esa identidad no aplastándose tontamente, si no simplemente como si la tomara en la mano y la considerara. "Es posible que sea un egoísta y que te haga sufrir por mi egoísmo". Es decir, que en vez de rechazar esa acusación que recibes, la tomas. El mero hecho de hacer eso, de abrir esa posibilidad disminuye la presión por parte del otro lado. Pues bien, la mayoría de personas, en ejercicios de dos en dos, empiezan a decirlo, y enseguida aparece el pero.... O si no , retoman la fórmula desviada, etc....y no se dan cuenta. Es como si no pudieran tomar para si mismos algo de sombra. Es muy difícil, tenemos miedo de la sombra

En todo caso, hay que hacer un aprendizaje. En estos momentos no lo hay. Si aprendiéramos esa forma de gestionarnos en la escuela tal vez más tarde nos reiríamos de un montón de cosas. Pero por el momento no lo tenemos, y hay que hacer algo al respecto. Se puede leer el libro, pero no se si servirá. Saber que se puede hacer, que es posible, es interesante, pero a veces culpabiliza.

También es cierto que no siempre resulta fácil dar con la persona adecuada que va a poder ayudarnos. Si estamos en una pareja que queremos mantener y estamos en ese círculo vicioso, no es malo ir a buscar un terapeuta. Si ese terapeuta sólo complicará las cosas. Además, las estructuras terapéuticas no están del todo en su sitio. Pero la mediación de conflictos cada vez se está extendiendo más. En Francia aumentan las personas que se dedican a ello.

También es cierto que hay mediadores que lo que hacen es tratar de que la pareja se separe pacíficamente. Hay diferentes vías. Particularmente, he ayudado a varias parejas a atravesar el conflicto, a salir de ese carril sin fin, y ya no están en el conflicto.

Guy Corneau

Psicoanalista yunguiano canadiense, escritor y conferenciante, inició hace unos diez años una red de grupos de hombres y mujeres. Es Paule quien me lo ha presentado, a raíz de conocer mi investigación sobre el tema.

Conocía alguno de sus libros, pero no que estuviera tan implicado en el tema que me interesa. Me alegra saber que existe esa red, en el ámbito francófono, y deseo que un día haya algo similar para los hispanoparlantes. De hecho, ya estaba tanteando el terreno, antes de venir al congreso.

AM- ¿Qué le llevó a formar los grupos de hombres?

G- Me parecía que los hombres estaban muy lejos de su sensibilidad, tenían mucha dificultad para poner en palabras lo que sentían. Asimismo, coincidía con la ola de trabajo de los grupos de hombres en América. Tuve la ocasión de encontrarme con Robert Blay y toda esa gente. Con frecuencia era invitado al oeste canadiense para dar conferencias. Me sorprendía constatar que había siempre muchos hombres en mis conferencias, así que me planteé provocar un movimiento similar en mi territorio. Me di cuenta, al ir al oeste, que la moda de los grupos de hombres había decaído. Me preguntaba qué hacer para que no desaparecieran. Puse en marcha una red en Québec, una gran estructura con quince personas, con una estructura de acogida. Partimos de un grupo de hombres. Junto a otros terapeutas fabricamos herramientas de trabajo. Se llaman: Cómo empezar un grupo de hombres, para poner en marcha el inicio de un grupo. Luego diseñamos otra que se llama: Hombres cambiando. Trata de cómo animar una velada, porque los grupos son autogestionados, la animación es rotativa, no hay psicólogo, no hay líder. Pero esas pautas las creé junto con otros sicólogos.

AM-¿Se pueden consultar?

G- Nunca se han escrito, forman parte de la cultura de la red, que existe en Europa, en Francia y en Bélgica, países en los que se ha extendido la fórmula que creé en Canadá. En Francia tuve más dificultades para crear la red, pero los grupos tienen igualmente nuestros instrumentos de trabajo, se los hemos pasado. En Bélgica , por ejemplo, la red se ha constituido como en Québec. Tienen una treintena de grupos. Cuando hay un red, una estructura de sostén, resulta más fácil asegurar la supervivencia de los grupos.

En mi país pronto la red va a cumplir diez años de existencia. Se formó en el 92. Yo llevaba tres años trabajando en grupos de hombres. La red está muy mediatisada y ha llegado al gran público. Desde hace diez años, unos cinco mil hombres han pasado por ella. Se trata de grupos pequeños, de células de trabajo de seis , ocho o diez personas. La duración de un grupo varía: un año, dos, cuatro.... los hay que tienen diez años de existencia. Depende mucho de lo que pasa en el seno de cada grupo. Hemos creado todo tipo de fórmulas para permitir que los pequeños grupos que aparecían, de dos o tres, se juntaran con otros que ya llevaban un tiempo de trabajo. Creamos un paquete de servicios entre grupos, que abarcaban iniciativas a nivel regional, para mantener la vida de los grupos y facilitar las cosas.

He estado francamente muy implicado en el trabajo de los hombres, durante casi diez años

sólo he trabajado con ellos. Pero al final necesitaba también abrir mis seminarios a mujeres, porque estaba saturado del peso del sufrimiento de los hombres. Cuando se mezclan con las mujeres, aparece otro tipo de equilibrio. Ahora me da más placer trabajar con grupos mixtos.

AM- Pero en la red también hay grupos de mujeres.

G- Sí. Las convoqué para contar lo que habíamos puesto en marcha con la red de hombres. Experimentaron los instrumentos que habíamos creado, los feminizaron, y pusieron en pie otros instrumentos de trabajo, con la misma estructura. Dado que yo trabajo mucho en Europa las dos fórmulas también, se han extendido por Bélgica, Francia y Suiza. Los franceses son alérgicos a la federación, pero los grupos funcionan y hay una ayuda mutua entre ambas redes, de hombres y mujeres. Es absolutamente necesario. Estoy contento de lo que esto aporta.

En relación a lo que funciona en EEUU, tenía dificultades para encajar el planteamiento de Blay, su teoría del new warrior. Hace dos mil años que no estamos más en eso del hombre guerrero, no me interesaba demasiado ese planteamiento. Conociendo a Blay, de lo que se trataba era de despertar el sentido de lo sagrado del guerrero, el sentido profundo para que el hombre sea completo, no sólo un guerrero si no también su polaridad femenina. A mi modo de ver, se prestaba a confusión, porque además en Blay había una crítica ingenua del hombre rosa, suave. A mi me parecía que ese hombre blando, rosa, dulce, era pese a todo un punto de apoyo para una nueva cultura del sentimiento en los hombres. Así que discrepancia del punto de vista americano. Por eso creé una red de ayuda como laboratorio de trabajo, un marco de expresión para que los hombres pudieran ir realmente hacia su sensibilidad. El hombre suave, o demasiado suave, descubrirá su firmeza y el que es demasiado firme, demasiado macho, descubrirá su sensibilidad profunda. Quería poner en pie un lugar en el que todo estuviera permitido, y sobretodo en el que los hombres despertaran de nuevo su capacidad de sentir, y especialmente la de expresar lo que sienten. Ese es, a mi modo de ver, el gran reto. No es que los hombres tengan un corazón de piedra, si no que la gran inhibición de la sociedad patriarcal ha hecho que los hombres perdieran el derecho a expresar sus sentimientos.

AM-O sólo los expresaban mediante la rabia o la cólera

G- Si bloqueas los sentimientos, sólo queda el pasar a la acción mediante un ataque de cólera. Porque la finura de lo sentido nunca será acogido y, cuando el nivel de frustración suba de tono, reventará hacia el exterior. En ese sentido, me parecía también que la formulación del hombre dentro de la mujer y viceversa no me convencía. Me parece más acertado, más fino, el planteamiento de Jung. Nos habla del ánima o delánimus, que vienen a compensar la actitud consciente de alguien. Dicho de otra forma, un hombre suave tendrá sueños de mujeres muy dominantes, el ánima encarnará las cualidades carenciales de su masculinidad. Me encontraba incómodo con los grupos que hablaban de desarrollar lo femenino del hombre. Porque es una forma muy estereotipada de enfocarlo y no corresponde a la realidad. Lo interesante no es que los hombres descubran un femenino que se habría instalado en ellos, si no que contacten con una sensibilidad que viene a compensar la forma que tienen de ser hombres, que puede ser acogida y reflejarse sobre las mujeres que encontrarán, sensibles a su vez al cambio. En las mujeres también hay un abanico competo de registros .

Creo que la idea de lo femenino en el hombre es fácil de manejar, pero que enmascara la complejidad del ser. Así que quise que la red fuera un espacio en el que los hombres pudieran encontrar su complejidad, no los estereotipos.

AM- ¿Qué permiten los grupos de trabajo de género?

G- Lo primero, salir del aislamiento afectivo. Estamos en una sociedad muy exigente, en la que impera la necesidad de resultados, donde hay muchas decisiones que tomar y mucho agotamiento. A mi modo de ver, la gente está demasiado sola en nuestra sociedad, aunque viva en familia, en pareja. Hay poco tiempo para las confidencias. El grupo permite romper ese aislamiento, y en particular el aislamiento afectivo de los hombres.

Recuerdo un grupo en el que había un padre de treinta y cinco años, que sólo podía ver a su hijo una vez al mes. En el mismo grupo, de doce hombres, había al menos siete u ocho que eran padres. Se sorprendían mucho al escucharle, porque ellos, incluso divorciados a aun casados, sentían gran alegría ante el hecho de haber tenido hijos. Se produjo algo muy interesante. Antes de tratar de interpretar nada, uno se ofreció a acompañarlo en su visita al hijo, para poder hablar sobre ello. De hecho, finalmente fueron juntos tres padres. Se dieron cuenta de que le problema no radicaba en la relación de ese padre con el hijo, si no que ese niño le recordaba un divorcio que jamás había aceptado y que le había sentado francamente mal. Así que el niño le recordaba su pena de amor. Es una historia de hombres, hablaron de ello y él hizo un gesto increíble. Contactó con su ex, fueron juntos a terapia, con el hijo. Ahora mantiene una buena relación incluso con el nuevo compañero de su ex.

En los grupos se producen situaciones que permiten ese tipo de procesos, hay apoyo. Te lo cuento para dar un ejemplo de que lo primero que sucede es que se rompe un aislamiento y surge una ayuda mutua entre los componentes del grupo.

Primero nuestra historia es escuchada por varios hombres, y habrá diferentes formas de situarse delante de la misma experiencia. Eso en sí ya es muy rico y muy curativo. Primero, eres aceptado, y a continuación recoges puntos de vista diferentes sobre ti mismo, cosa que crea un movimiento, nos obliga a movilizarnos. Para mí, el surgimiento de ese movimiento mediante el intercambio de diferentes puntos de vista sociales, por el contacto social, es muy benéfico para el ser humano, le ayuda a salir de su encarcelamiento personal. Ese es el primer beneficio de los grupos, indiscutiblemente. En segundo lugar, diría que uno aprende mejor a expresarse, a atreverse a poner en palabras los que se siente.

Al principio había mujeres que sentían temor ante esta red masculina. Les daba miedo que se masculinizaran, que les sirviera para vengarse del feminismo. Me escribían para plantear sus dificultades ante el hecho de que sus compañeros asistieran a esos grupos de hombres. Al cabo de un tiempo las cartas reflejaban todo lo contrario, hablaban de que "ahora le pido que no pierda el contacto con el grupo", porque las relaciones de ese hombre con la familia habían mejorado mucho.

AM- Tocas algo que quería preguntarte, y es si crees que el trabajo en grupos de género permite luego un acceso diferente a las relaciones entre ambos.

G- Para mí es como coger carrerilla para saltar mejor. Los hombres están acostumbrados a esperar que todo el intercambio emotivo venga por el lado de las mujeres y suelen cerrarse completamente a ese registro. Desgraciadamente, con frecuencia no suelen tener grandes

amistades masculinas, son menos frecuentes que antes. Cuando existen, suelen tener un discurso muy limitado. En los grupos los hombres redescubren el verdadero sentido de la amistad profunda. Dejan de tener sólo el polo de la mujer para confiar. Eso aporta mayor libertad y menos espera ante la necesidad de que la mujer lo comprenda absolutamente todo. Tienen otro lugar en el que hablar, y en ese sentido se crean vínculos importantes.

En los grupos de mujeres, me di cuenta que se vivían problemas diferentes, que se reproducían en los distintos países. Primero se pasa por una especie de luna de miel. En ambos casos suele durar unos seis meses. En los hombres, se descubre una afectividad que antes parecía prohibida, debido al fantasma de la homosexualidad. Ahora pueden hablarse, escucharse, tocarse, sentir afecto, sin ser interpretados como homosexuales. Se redescubre una sensibilidad masculina importante. Lo que emerge es la sombra que viene a compensar lo que falta a la actitud consciente.

En los grupos de mujeres, surge lo contrario. Cuando los hombres se piensan oficialmente competitivos y violentos, lo que sube es la dulzura y la ternura, lo prohibido. Entre las mujeres oficialmente tiernas y no competitivas, lo que emerge es la competición, la lucha intestina y fraticida para obtener el poder, aunque prácticamente no hay poder en el seno de un pequeño grupo de esos. Pero muchos grupos pasan por ahí. He recibido cartas de mujeres que me comentaban que habían sido excluidas, o que se habían disgregado dos o tres para ir a otro grupo. Está claro que en esos actos es la sombra la que emerge

Me di cuenta también que en los grupos en los que había mujeres que ya habían participado en otros grupos, por ejemplo los de luchas sociales, ya conocían esos procesos. Cuando había mujeres conscientes de esos problemas, se gestionaba mejor el atravesar esas situaciones. Estar informados de eso, ayuda.

En los grupos se crean lazos, se deja de hablar de si los hombres son así o así.

AM- ¿Porqué ahora prefieres los grupos mixtos?.

G- Las energías se reparten mejor. Pero para determinados aspectos del trabajo a veces trabajamos por separado. Es cierto que los hombres y las mujeres no se confian igual si están solos o si hay miembros del sexo opuesto.

AM- Cómo terapeuta, qué opinas de los grupos naturales o de los grupos con terapeuta?

G-La fórmula que creé es grupos sin terapeuta, autogestionados. Deciden por sí mismos su duración, la frecuencia de las reuniones, etc. Pero hay una estructura de acogida en la red. Si el grupo tiene dificultades, puede pedir ayuda para superar un conflicto. Estaba harto de oír a los hombres quejarse de que la terapia era demasiado cara. Así que decidí crear una iniciativa que cuesta 50 dólares al año, para poder tener acceso al núcleo de acogida, que está en permanencia a disposición. Además, me planteé crear los grupos por proximidad: misma calle, mismo barrio, mismas poblaciones.... Ya no cabían excusas. Puse en marcha un instrumento de compromiso social.

Eso sí, sin terapeuta la experiencia de grupo no es fácil. La mitad de los grupos no aguantan. Si hay alguien que protagoniza y no sigue el protocolo de trabajo que hemos definido, el grupo se suele disolver. Las normas son: tabú sobre los que se dice, no juzgar, hablar de lo que se siente. Además, la animación es rotatoria,. Cada sesión la conduce una

persona diferente.

Para algunos funciona, para otros no. Es importante tener en cuenta también que el grupo no puede aportar un sostén al individuo en crisis, cuando está realmente tocando fondo. El trabajo del grupo es de prevención de las crisis, o para después de una crisis. Respecto a las terapias nos situamos o antes de la terapia, o como acompañamiento de la misma, o después de la terapia. La función del grupo no es terapéutica, en el sentido de poder inclinarse profundamente sobre los problemas individuales de una individuo. Creo que ése es el límite de esos grupos. Con un terapeuta se puede ir más a fondo, pero como contrapartida el individuo se vuelve más dependiente de ese terapeuta. El terapeuta puede servir puntualmente de despertador, también, pero el grupo tiene que reconstruir su capacidad de estimulación constantemente. Es todo un reto.

Los espacios de diálogo

Este libro es fruto de una aventura que se inmiscuyó en mi vida sigilosamente, de la mano de unas mujeres, algunas conocidas y otras no, que un día me propusieron compartir con regularidad un espacio de diálogo y reflexión. Poco a poco la aventura fue ganando terreno y me empujó a indagar acerca de qué pasaba por otras geografías personales y grupales. Necesité ampliar la panorámica. No soy por cerrado el tema, ni mucho menos. Mi interés por los grupos no ha hecho más que acrecentarse a lo largo del recorrido que me ha llevado a entrevistar a hombres y mujeres que ahondan en busca de su identidad, que viven implicados en el proceso de su evolución personal, a través del diálogo con otros representantes de su mismo género, y a veces con el otro. (De hecho, espero que sea un síntoma de que avanzamos hacia la creación de puentes de entendimiento entre unos y otros. Queda tanto por hacer....y desde luego, pasa por la búsqueda de la autenticidad.)

En el origen de esas iniciativas suele haber inflexiones vitales más o menos difíciles , pero luego vemos como se instala una confianza de fondo: la aventura humana es apasionante y rica. Vale la pena apostar por desmenuzarse en aras de una plenitud de vida, de una comprensión y aceptación de nuestros vivires, de una libertad interior. Compartir ese encaje de bolillos plagado de emociones y contradicciones, sobresaltos y remansos de paz, es saludable y eficaz y ayuda a percibir amplias gamas de matices y sabores.

Podemos distinguir dos grandes tipos de grupos, los que se han venido a llamar grupos naturales y los que se estructuran alrededor de propuestas de terapeutas o conductores de seminarios de crecimiento personal. Esta segunda área es sin duda la más conocida. En la actualidad abundan las ofertas de todo tipo, alrededor de técnicas o métodos de todo tipo, a precios también de todo tipo. Se anuncian en publicaciones, en librerías, en tiendas alternativas, en centros de técnicas corporales, en restaurantes bio, en escaparates y paredes múltiples...He recogido algunos testimonios que entran en ese encuadre, porque forman parte del abanico de posibilidades que se abre ante la persona que quiere salir de su aislamiento y tratar de aclararse en grupo, teniendo en cuenta que otras personas andan en lances similares.

Pero tal vez el registro menos conocido por el gran público es el de los llamados grupos naturales. Y ahí si me apetece aportar un granito de arena. Se trata de una iniciativa sencilla, al alcance de quien lo deseé, que enriquece y alimenta el alma, y que, cosa poco habitual en estos tiempos que corren, no pasa por el bolsillo y aumenta en cambio valores como el calor humano, la comunicación profunda, la solidaridad, la autoestima: despeja la visión , aumenta la magia de la vida, se avanza hacia el núcleo de la identidad y se comparte el viaje a modo de conjunto de individualidades verticales.

La premisa inicial es que haya unas cuantas personas, no muchas, que deseen poner en común interrogantes y experiencias acerca del arte de vivir. Es bueno que los grupos no sean excesivamente numerosos, por lo de gestionar el tiempo de forma que todos los participantes puedan disponer de un espacio para expresarse y que las sesiones no se eternicen. Entre tres o cuatro y hasta siete , parece un buen número, pero cada uno que decida. Si unos encuentros de diez personas pueden ser ágiles y fructíferos para algún grupo, adelante. El tema es, entre otras cosas, un ejercicio de la propia libertad, así que no pongamos cortapisas de entrada pero usemos el sentido común. Para unos es bueno

conocerse previamente, para otros, es mejor no aportar al grupo relaciones ya instauradas puesto que salir de los prejuicios establecidos puede resultar más difícil. Las opiniones al respecto varían.

El paso siguiente es decidir el espacio y la frecuencia de las sesiones. Una vez más, no hay nada fijo respecto a esos aspectos. He recogido testimonios de todos los colores: hay quienes se reúnen una vez por semana, otros prefieren cada quince días, aunque a algunos les funciona cada tres, y hay quienes se reúnen una vez al mes. Me atrevería a sugerir que en un inicio las reuniones fueran más bien frecuentes, para facilitar la constitución de la personalidad propia del grupo, para que se cohesione y se dibuje con perfiles claros. Se suele generar un clima especial, un campo de energía, que una vez experimentado es reconocible. Suele apetecer cuidarlo, mimarlo y cultivarlo. Hay quien habla de una especie de luna de miel, de enamoramiento colectivo, que luego se serena y da paso a una concreción de los diferentes aspectos en juego, a un proceso de maduración. El deslumbramiento inicial deja espacio a la aparición de una dinámica más serena, pero que evoluciona constantemente. Es bueno que los miembros del grupo sean los mismos, al menos durante una buena temporada. Si tenemos personas a nuestro alrededor que, al enterarse de nuestra actividad, desean participar, pueden a su vez iniciar su propio grupo. Muchas entradas y salidas de personas de un mismo grupo alteran la posibilidad de proteger el clima de confianza y conocimiento mutuo que ayuda al buen desarrollo de la indagación personal.

Suele suceder que los grupos que se consolidan, al cabo de un tiempo vean surgir necesidades de incidir en el mundo que les rodea, de alguna forma u otra. Una vez reconstruidos aspectos de autoestima y aclarados dentro de un orden con el mundo interior, no es de extrañar que el interrogante de cómo tomar posición frente al mundo que nos rodea empuje a veces a dar pasos a plena luz pública. Pero no es el objetivo buscado, en algunos no sucede, en otros es fruto de un proceso natural. Y también hay grupos que son como llamaradas: prenden, arden y se queman, desapareciendo rápidamente. Pero todos, sin excepción, aportan algo a sus componentes.

También es importante tener en cuenta que si en el proceso del grupo aparecen conflictos difíciles de abordar, se puede optar por pedir ayuda a una persona especializada en resolución de conflictos, o un terapeuta. No olvidemos que una crisis es en sí misma una oportunidad de toma de conciencia y de crecimiento. Es mejor no rehuirla y en cambio sacar el máximo provecho de su aparición.

También puede darse el caso de que aparezcan temas sobre los que si quiera ahondar más. Se puede optar por organizar unas sesiones de trabajo con algún especialista en la materia.

En cuanto al espacio, ahí también hay de todo, desde quien opta por un espacio público a quien prefiere uno privado. Es bueno respetar que durante la sesión no haya interferencias o interrupciones que vengan del exterior. (¡Ah, los móviles, los timbres de la puerta,...!) Es aconsejable proteger el clima del encuentro. La dinámica que seguimos en mi grupo de mujeres me encanta. Lauento por si a alguien le sirve. Nos reunimos de forma rotatoria en casa de cada una de nosotras. Ese día, la que ejerce de anfitriona es la que prepara la dinámica del encuentro, la que velará por la distribución de los tiempos y la que propondrá alguna actividad complementaria al intercambio verbal. (También suele haber alguna aportación culinaria, a modo de tartas, infusiones varias o té si el encuentro es de media

jornada. Cuando destinamos un día entero al grupo, entonces cada una elabora un plato. ¡Es asombroso el recetario de cocina que está saliendo de esa trayectoria común!) En nuestro caso nos apetecía abrirnos más allá del mero hecho de intercambiar reflexiones. Así que a parte de la rueda de intervenciones, experimentamos nuestra creatividad a través de propuestas diferentes. Recogiendo las habilidades de cada una de nosotras, hemos compartido desde espacios de silencio y meditación hasta escritura de cuentos, trabajos corporales y de voz, baile, rituales con los cuatro elementos, juegos con las cartas de los ángeles, y un largo etcétera que nos abre registros, amplía horizontes y nos enriquece. No quiero describir con todo lujo de detalle cada una de esas sesiones. De lo que se trata es de sugerir la validez de aprovechar el paréntesis privilegiado en la agenda, con frecuencia apretada, de la rutina cotidiana, para recuperar el sentido del círculo, del compartir, para resituarse y regenerarse y redescubrirse a través del intercambio con los demás. Al margen del diálogo, hay otras formas de comunicarse que hablan por si solas. Asimismo, ritualizar a gusto del consumidor el momento de inicio y de cierre permite desgajarse del trajín de nuestras circuitos diarios y acrecentar la calidad del espacio que compartimos, que nos permitimos. Una música, un silencio, encender una vela, darse las manos para cerrar el círculo.....todo vale.

El hecho de que los encuentros tengan un objetivo claro, ayudar en la revisión de los interrogantes personales y vitales, crea un eje que personaliza esos espacios y los diferencia de la mera charla social. Si las personas se implican con sinceridad y honestidad desde su interior, surge una sabiduría del grupo que aporta mucho a nivel personal, que restituye el valor de la persona y ayuda a curar heridas culturales y biográficas.

Otro tema importante es que los grupos estén constituidos por miembros de un mismo género. Con ello no quiero decir que no se puedan formar grupos mixtos, no confundamos los términos, pero sí destacar que los grupos del mismo género permiten una forma de relación, de expresión, de indagación, que tiene que ver con la reconstrucción de una identidad desdibujada en los tiempos que corren. La esencia femenina, la esencia masculina, andan en fronteras deslizantes que nos despistan a la hora de vivirnos desde nuestra particularidad. La humanidad durante siglos tuvo espacios iniciáticos diferenciados para hombres y para mujeres, y tenían su sentido. Paralelamente, había sus lugares comunes. Lo uno no quita lo otro.

Varias personas con las que he hablado del tema coinciden en que esos encuentros grupales vienen a restituir ciertos aspectos iniciáticos de los que ahora carecemos pero que seguimos necesitando. El mundo habrá avanzado brutalmente en cuanto a tecnología, pero la psique humana lleva un ritmo más cansino. Además, las mujeres no se expresan de igual forma si hay hombres en un grupo, al igual que a la inversa. En cambio, parece que desde una plataforma con el propio género se puede tener una base más serena para abordar no sólo el diálogo con uno mismo si no también el diálogo con el otro.

Creo que el gran reto que tenemos hombres y mujeres hoy en día es realmente encontrar nuevas formas de relacionarnos con nosotros mismos, con el otro, y por extensión con la sociedad –tan maltrecha, y con el planeta -tan malherido y en peligro debido a unos comportamientos que ponen en cuestión de qué va el ser humano. En los grupos se cuece algo de eso....

Pero regresemos a la dinámica de los grupos. Es fundamental practicar la escucha sin juicio, hablar siempre desde la propia experiencia, desde lo que uno siente, y olvidarse de las verdades universales. En ese espacio todo está permitido, todo es aceptado y respetado, y, muy importante, todo es confidencial. No vale ir a contar por ahí las intimidades que un clima de confianza permiten aflorar. A nadie le importan, pero además, la fuerza y la vulnerabilidad se dan de la mano, y hay que ser cuidadosos con ello, en especial si apetece que el proceso del grupo tenga sentido. Evidentemente, quedan excluidos los comadreos, o compadreos inútiles.

No juzgar es fácil de decir y difícil de hacer. Ahí entra en acción una pedagogía práctica que requiere constancia y atención. Es atacar de frente a uno de nuestros peores carceleros interiores, y como es lógico, no se dejará vencer fácilmente, tras tantos años de dominación. El aprendizaje va en doble sentido, tratando de descubrir cuando emitimos jucios sobre el otro y sobre uno mismo. Simplemente con la voluntad de avanzar en ese sentido descubriremos nuevas posibilidades de mirar-nos, y de aceptar y comprender que la vida se juega con una paleta que no excluye ningún color. Lo que pintemos con ellos, sí es nuestra responsabilidad. Apuntar a pie de página: apertura, receptividad, respeto, tolerancia, comprensión, y...mucho sentido del humor.

Los grupos no tiene la misión de sustituir una terapia, ni mucho menos. La persona que afronta una crisis personal especialmente aguda se puede plantear buscar la ayuda terapéutica por la vía que le resuene más. El grupo es un espacio de acompañamiento, de compartir, de descubrir, y de rebote tiene algo de sanador, eso sí. En especial en cuanto al restablecimiento de la autoestima. Incluso me atrevería a decir que puede ser una plataforma para experimentar el amor incondicional, siempre en función de los objetivos y la implicación de cada persona, del carácter de cada grupo.

Es bueno repartir el tiempo de intervenciones para que nadie permanezca sin expresarse, pero también, cuando uno pasa por un momento especialmente complejo, puede pedir un tiempo suplementario, el que necesite. La flexibilidad y el buen hacer son compañeros de este peculiar viaje. Nada es bueno ni malo, sólo se trata de experiencias, de enriquecimientos personales.

Espero que el juego de los grupos se extienda y ayude a compensar la balanza de la in comunicación. En nuestra era de las grandes comunicaciones, cuando ya no se requieren ochenta días para dar la vuelta al mundo si no que en un instante la tecnología nos lo pone todo al alcance de la mano, hemos perdido la comunicación más básica, la que requiere ingredientes tan sofisticados como el tiempo, la disponibilidad y el corazón. Ante una masa de imágenes y mensajes que nos bombardean sin cesar, que tratan de modelarnos a imagen y semejanza de los dictados del poder económico, de la rentabilidad y la eficacia, que nos incitan a aislarlos para que el miedo nos convierta en más manejables, que tratan de ensordecernos para acallar la voz de nuestra esencia, hay brechas por las que se cuela la fuerza de la vida. También es cierto que nunca como ahora los procesos de crecimiento de conciencia abundaron y se extendieron tanto, pese a no tener fácilmente ventanas abiertas en los medios de comunicación de masas. Pero aun existe ese germen que busca crecer con los pies en el suelo y la cabeza en el cielo. La necesidad de vivir en paz agujonea muchos interiores. Concederse el regalo de crear un círculo de comunicación y darse la mano para avanzar hacia dentro y hacia el exterior a la vez, es posible. Es una de las muchas opciones

por las que podemos circular en la senda de nuestro aprendizaje como seres humanos. Sólo hay que desecharlo y ponerse manos a la obra.

Y no olvidemos que la alegría de vivir se agazapa a la vuelta de la esquina. Dejémonos invadir por ella, aunque lluevan chuzos. Luego, siempre sale el sol.

